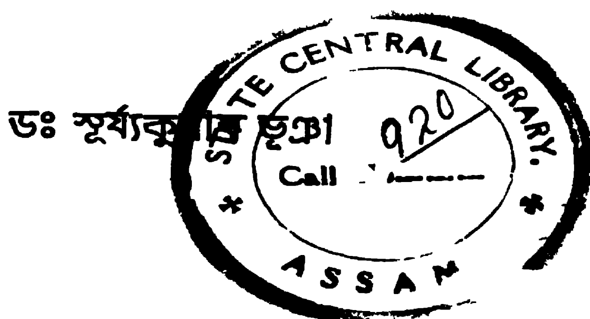
লাচিত বৰফুকন

লাচিত বৰফুকন

ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা

অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী-৩

Lachit Barphukan : An Assamese translation of 'Lachit Barphukan and His Times', by Dr. Suryya Kumar Bhuyan. Translated by the author.

First Published : April, 1971. Price Rs. 7·00

প্ৰকাশক
শ্ৰীচন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ
গুৱাহাটী-৩

প্ৰথম প্ৰকাশ
১৫ এপ্ৰিল, ১৯৭১

মূল্য : সাত টকা

মুদ্ৰণ
শ্ৰীগুৰু প্ৰেছ্
বাণিগাওঁ : গুৱাহাটী-১১

ভূমিকা

ইতিহাসৰ পাত লুটিয়ালে দেখা যায়, যুগে যুগে একো একোজন ক্ষণজন্মা পুৰুষৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়—যাৰ দ্বাৰা সেই জাতিৰ, দেশৰ, তথা বহুল অৰ্থত সমগ্ৰ বিশ্বৰ একোটা মহৎ স্বাৰ্থ সাধিত হয়। ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পূব-সীমান্তত অৱস্থিত অসম-মাতৃৰ বুকুতো সপ্তদশ শতিকাত এনে এজন ক্ষণজন্মা বীৰপুৰুষৰ আৱিৰ্ভাৱ হৈছিল—যি এক সাধাৰণ পৰ্যায়ত জীৱন আৰম্ভ কৰিও কালত নিজৰ শৌৰ্য-বীৰ্য, আত্মমৰ্যাদা, আত্মবিশ্বাস, কৰ্তব্যনিষ্ঠা, নিঃস্বাৰ্থ দেশপ্ৰেম তথা ত্যাগৰ অপূৰ্ব মহিমাৰে এক সন্ধিক্ষণত নিজ মাতৃভূমিক ৰক্ষা কৰি জাতীয় বুৰঞ্জীত নিজৰ নাম অমৰ কৰি গৈছে।

এইজনা বীৰপুৰুষেই হ'ল লাচিত বৰফুকন।

উনৈশ শতিকাৰ আগভাগলৈকে স্বাধীন হৈ থকা, ধন-বস্তুৰ প্ৰাচুৰ্যেৰে চহকী অসমৰ ওপৰত ওচৰ-চুবুৰীয়া বিদেশী ৰজা-মহাৰজাসকলৰ লোলুপ দৃষ্টি পৰাৰ দৰে প্ৰবল প্ৰতাপী মোগল সম্ৰাটসকলৰ দৃষ্টিও অসমৰ ওপৰত পৰিছিল আৰু সেই উদ্দেশ্যকে আগত ৰাখি মোগলসকলে কেবাবাৰো অসম অভিমুখে অভিযান চলাইছিল। মোগল বাদছাহ ঔৰঙ্গজেৱৰ দিনতেই কেবাবাৰো অসমৰ ওপৰত এনে আক্ৰমণ চলে। এইবিলাকৰ ভিতৰত প্ৰধান আৰু বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য হ'ল বীৰ ৰামসিংহৰ নেতৃত্বত মোগল সৈন্যৰ ১৬৬৭ চনৰ অসম আক্ৰমণ।

ৰামসিংহৰ নেতৃত্বত অসম অভিমুখে অহা মোগলৰ বিপুল সেনাবাহিনীক ভেটা দিবলৈ সেই সময়ৰ অসমৰ সিংহাসনত থকা স্বৰ্গদেউ চক্ৰধ্বজ সিংহই এজন উপযুক্ত সেনাপতি বিচাৰি কলে, "বঙাল শত্ৰু ওচৰতে আছে, কেনেকৈ হৈদ পিৰোজ, হৈদ চালাক ধৰিব পৰা যাব? অধিকাৰী যাক দিম সিও গাঢ় হ'ব লাগে।" ৰজাৰ এই কথা শুনি গভীৰ আত্ম-বিশ্বাসেৰে আগবাঢ়ি আহিল মোমাই তামুলীৰ 'সকৰুনা-পুতেক' লাচিত। ৰজাই আগত বুকু ফিন্দাই লাচিতে কলে, "স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজ্যতনো মানুহ নাই নেকি? বঙালনো সি কি? মানুহহে। আমাৰ ৰাজ্যত নোলাৰ নেকি তেনে মানুহ? স্বৰ্গদেৱৰ্হ যুদ্ধা দিবহে লাগে। যুদ্ধ কৰি চাওক।" (পদাইঘাটৰ বুৰঞ্জী, ৫০ : পৃষ্ঠা ৪৮-৪৯)।

বুকুত অসীম সাহস লৈ এনে আত্ম-প্ৰত্যয়েৰে আগবাঢ়ি অহা সেই লাচিতেই লাচিত বৰফুকন হৈ মোগলৰ লগত যুঁজি যি অসামান্য বীৰত্ব, ৰণ-নৈপুণ্য আৰু দেশপ্ৰেমৰ উদাহৰণ দি গৈছে সেই কাহিনী অকল বুৰঞ্জীবিদৰেই নহয়, প্ৰতিজন অসমীয়াৰে সুবিদিত। দেশৰক্ষাৰ কামত গাফিলতি কৰা দোষত নিজৰ মোমায়েকৰ শিৰচ্ছেদ কৰি, নৰিয়া গাৰেও ৰণ-নৌকাত জঁপিয়াই পৰি প্ৰবল-প্ৰতাপী মোগলক পৰাভূত কৰি যি অভূতপূৰ্ব বীৰত্বৰ নিদৰ্শন লাচিত বৰফুকনে দেখুৱাই থৈ গ'ল—সেই নিদৰ্শনে অদ্যাপি অসমীয়াক তথা ভাৰতীয়ক দেশপ্ৰেমৰ অনুপ্ৰেৰণা যোগাই আহিছে আৰু আগলৈও থাকিব। এইগৰাকী মহান বীৰপুৰুষ লাচিত বৰফুকনৰ জীৱনাদৰ্শই যুগে যুগে মানুহক সকিয়াই থাকিব: স্বাধীন দেশৰ নাগৰিকৰ বাবে দেশৰ স্বাৰ্থই বৃহত্তম স্বাৰ্থ ; দেশৰক্ষাৰ নিমিত্তে, জাতীয় স্বাৰ্থৰ নিমিত্তে, দেশবাসীয়ে নিজৰ সৰ্বস্ব জলাঞ্জলি আৰু আত্মবলিদান দিয়া প্ৰধান কৰ্তব্য।

অসম জননীৰ এগৰাকী সুসন্তান, লব্ধপ্ৰতিষ্ঠ সাহিত্যিক, বুৰঞ্জীবিদ ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে জীৱনজোৰা সাহিত্য-সাধনাৰ মাজতে অসমৰ বুৰঞ্জীৰ বিষয়ে গভীৰভাৱে চৰ্চা কৰি পুৰণি অসমৰ অতীত-গৌৰৱ, প্ৰাচীন ঐতিহ্য উদ্ধাৰ কৰি আমাৰ বুৰঞ্জী-সাহিত্যক কেৱল অসমতেই নহয়—সমগ্ৰ ভাৰতৰ ভিতৰতে যাউতিযুগীয়া কৰি থৈ গৈছে। ডঃ ভূঞাদেৱে 'লাচিত বৰফুকন' নামৰ এই গ্ৰন্থখনিত লাচিত বৰফুকনৰ বীৰত্ব, দেশপ্ৰেম আদিৰ লগতে সেই সময়ৰ অসম ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক পৰিস্থিতিৰ এক বিশ্লেষণাত্মক ঐতিহাসিক আলোচনাও কৰি গৈছে। ডঃ ভূঞাদেৱে এই গ্ৰন্থখনি পোনতে ইংৰাজীত লিখি প্ৰকাশ কৰে। তাৰ পিচত অসমীয়া পাঠকৰ সুবিধাৰ্থে তেখেতে এই অসমীয়া সংস্কৰণটি যুগুত কৰি থৈ যায়। অসম প্ৰকাশন পৰিষদে ডঃ ভূঞাদেৱৰ এই অমূল্য গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ কৰিবলৈ পাই গৌৰৱ অনুভৱ কৰিছে।

ডঃ ভূঞাদেৱে এই গ্ৰন্থখনি ১৯৪৭ চনতে প্ৰকাশৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰিছিল। তেখেতৰ পাতনিখনো তেতিয়াই যুগুত কৰা। কিন্তু কিয় ইমান দিন গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ নোহোৱাকৈ থাকিল, আমি কব নোৱাৰো। দিল্লীৰ 'নেশ্যনেল বুক ট্ৰাষ্ট, ইণ্ডিয়া'ৰপৰা ১৯৬৯ চনৰ শেষৰ ফালে পাণ্ডুলিপি-খনি প্ৰকাশৰ বাবে আমালৈ পঠিওৱা হ'ল। আমিও এই ডাঙৰ দায়িত্ব

গ্ৰহণ কৰি কৃতাৰ্থ হ'লো। গ্ৰন্থখনি প্ৰকাশ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া বাবে 'নেশ্যনেল বুক ট্ৰাষ্ট, ইণ্ডিয়া'ৰ প্ৰতি আমি আমাৰ গভীৰ কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিলোঁ।

গুৱাহাটী
১৫ এপ্ৰিল, ১৯৭১

চন্দ্ৰপ্ৰসাদ শইকীয়া
সচিব
অসম প্ৰকাশন পৰিষদ

পাতনি

ইংৰাজী ১৯৩৫ চনৰ জুন মাহত পুণা নগৰীত বহা ইণ্ডিয়ান হিষ্টৰী কংগ্ৰেছৰ প্ৰথম অধিবেশনত লাচিত বৰফুকনৰ বিষয়ে এটি প্ৰবন্ধ পাঠ কৰা হৈছিল। এই প্ৰবন্ধটো সকলোৱে সাদৰে গ্ৰহণ কৰিছিল, বিশেষকৈ মোৰ মহাৰাষ্ট্ৰীয় বন্ধুসকলে, কাৰণ তেওঁলোকৰ জাতীয় নেতা শিৱাজী মহাৰাজাৰ সমসাময়িক আৰু সমকক্ষ বীৰ আছিল লাচিত বৰফুকন। তেওঁলোক দুয়োজনে মোগলৰ অসামান্য ক্ষমতাৰ গতিৰোধ কৰিছিল, লাচিত বৰফুকনে পূৰ্বভাৰতত আৰু শিৱাজীয়ে দাক্ষিণাত্যত। পাচলৈ সেই প্ৰবন্ধটো সংশোধিত আৰু পৰিবৰ্ধিত কৰা হয়, আৰু ১৯৩৬ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহত ইংলণ্ডলৈ যোৱাৰ সময়ত তাক তেনে অৱস্থাতে এৰি যোৱা হৈছিল। ইংলণ্ডৰ-পৰা দুবছৰৰ পাচত উভতি আহোঁ।

তাৰ পাচত অন্য কাম-কাজৰ হেচা পৰাত ১৯৪৫ চনৰ শেহ হোৱাতহে লাচিত বৰফুকনৰ কাম পুনৰ হাতত লব পাৰোঁ। সেই সময়ত দ্বিতীয় মহাসমৰৰ অৱসান হোৱাত আমাৰ অনেকে নিজ নিজ গবেষণা আৰু অধ্যয়নলৈ উভতি আহিবলৈ অৱকাশ পাওঁ। বৰফুকনৰ বিষয়ে সকলো আহিলা-পাতি পুনৰ অধ্যয়ন কৰোঁ, বিশেষতঃ অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ দ্বাৰা আৱিষ্কৃত আৰু সংগৃহীত সম্বলবোৰ। যোৱা চৈধ্য মাহে যি আজৰি পাইছোঁ, সেই সকলোখিনি আজৰি লাচিত বৰফুকনৰ এই বুৰঞ্জীখনৰ সংশোধন আৰু পৰিবৰ্ধনৰ কাৰ্যত প্ৰয়োগ কৰা হৈছে, আৰু এই গ্ৰন্থ ৰচনা ১৯৪৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ মাজ হোৱাত সমাপ্ত হৈছে।

ভাৰত ইতিহাসৰ গবেষক আৰু ছাত্ৰসকলৰ কাৰণে লাচিত বৰফুকনৰ কাহিনী অত্যন্ত আকৰ্ষণীয়, কাৰণ, তেওঁৰ কাহিনীৰ লগত সেই কালৰ জনচেৰেক সৰ্বভাৰতীয় লোকৰ নাম জড়িত আছে,—সম্ৰাট আওৰঙ্গজেব, শিৱাজী মহাৰাজ, আৰু শিখ গুৰু তেগ বাহাদুৰ। তেওঁলোকৰ সকলোকিজনেই ৰজা ৰামসিংহৰ অসম অভিযানৰ সৈতে পোনপটীয়াকৈ সংশ্লিষ্ট আছিল। সেই কাৰণে সেই ঘটনাৰ ভেটি যিমান পৰা যায় তিমান বহল কৰিবলৈ পৰম যত্ন কৰিছোঁ, যাতে ঘটনাৱলীৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ সঠিক আভাস দিব পাৰোঁ, এই উদ্দেশ্যে বিশেষকৈ ৰজা ৰামসিংহৰ ক্ষেত্ৰত অনুসৰণ কৰা হৈছে।

অসমত তেওঁৰ যুদ্ধ পৰিচালনাৰ বিষয়ে সম্যকৰূপে জানিবলৈ হলে তেওঁৰ জীৱনৰ আগছোৱা কাহিনী আৰু ৰণ-কৌশলৰ বিষয়ে কিছু পৰিচয় থকা আৱশ্যক। তেনেহলেহে ৰামসিংহৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী লাচিত বৰফুকনৰ নেতৃত্বৰ প্ৰকৃত ৰূপ আমি যথাযথভাৱে উপলব্ধি কৰিব পাৰিম।

মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ পৰিণামত আক্ৰান্ত দেশৰ অৱস্থা কেনেকুৱা হৈছিল, সেই সম্পৰ্কীয় ঘটনাৱলীৰ শাখা-প্ৰশাখাৰ বিষয়ে লাচিত বৰফুকনৰ বুৰঞ্জীৰ-পৰা আভাস পাওঁ, সেই দেখি এই কাহিনী চিত্তাকৰ্ষক। সংঘৰ্ষৰ প্ৰতিক্ৰিয়া আৰু পৰিণামৰ বিষয়ে অসমীয়াই যিদৰে বিস্তৃত আৰু প্ৰণালীবদ্ধভাৱে বিবৰণী সংৰক্ষণ কৰিছিল, তেনেকৈ কোনো ভাৰতীয় জাতিয়ে ৰক্ষা কৰা নাই। মোগল সেনাপতিসকলে অসমত কি কৰিছিল, কি কৈছিল, কিদৰে আচৰণ কৰিছিল, আৰু তেওঁলোক কি অসুবিধাত পৰিছিল, সেইবোৰ সকলো কথা বুৰঞ্জীবোৰত লিপিবদ্ধ হৈ আছে। তাৰ সহায়েৰে, পাৰস্য ভাষাত লিখা বিবৰণীসমূহৰপৰা পোৱা জ্ঞান সম্প্ৰসাৰিত হয়, সেইদেখি অসম বুৰঞ্জীসমূহ পাৰস্য ভাষাৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ অপৰিহাৰ্যভাৱে পৰিপূৰক বুলি ধৰিব পাৰি।

ৰামসিংহৰ অসম যুদ্ধৰ কাহিনী, চাৰ এডৱাৰ্ড গেইটৰ 'অসম ইতিহাস' —আৰু চাৰ যদুনাথ চৰকাৰৰ 'আওৰঙ্গজেৱৰ ইতিহাস', এই দুই বহুমূলীয়া গ্ৰন্থত নিৰ্ধাৰিত আঁচনিৰ উপযোগীভাৱে সংক্ষিপ্তকৈ বিবৃত হৈছে। কিন্তু এই কাহিনী সম্পৰ্কে পোৱা সম্বলৰ প্ৰাচুৰ্য আৰু ঘটনাৰ গুৰুত্বলৈ চাই এখন স্বতন্ত্ৰ গ্ৰন্থৰ প্ৰয়োজন ; কাৰণ, ১৬৬৭ চনৰপৰা ১৬৭১ চনলৈকে এই চাৰিবছৰ অসম মহা সঙ্কটৰ মাজেদি পাৰ হবলগীয়া হৈছিল, আৰু যি উপায়েৰে অসমীয়াই এই সঙ্কট উত্তীৰ্ণ হব পাৰিছিল—সেই কাহিনী অতি গৌৰৱপূৰ্ণ আৰু অনন্তকাল অনুপ্ৰেৰণামূলক।

বহু-প্ৰসৱিনী অসম মাতৃৰ গৰ্ভত অনেক মহাযোদ্ধা, ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ, কবি আৰু সংস্কাৰকে জন্ম গ্ৰহণ কৰিছে, কিন্তু অসমৰ অতীত-বুৰঞ্জীৰ বিষয়ে মানুহে অতি অলপহে জানে। অসমীয়া জাতি আজি দুৰ্দিনত পৰিছে, তেওঁলোকৰ গৌৰৱময় ঐতিহ্যৰ বিষয়ে বৰ্তমান অৱস্থাই সঙ্কেত দিদিয়ে। জাতীয় সমস্যাৰ মুমূহা-সঙ্কটৰ সময়ত অসমীয়াৰ চিত্তই কিমান ওপৰলৈ উঠিব পাৰে তাক বুজাবৰ কাৰণে নেতাসকলৰ উক্তিসমূহৰপৰা আমি তালৈকে

জানিব পাৰোঁ যে যিবোৰ গুণৰপৰা এটি জাতিৰ ঐক্য আৰু স্থায়িত্ব সাধন হব পাৰে সেইবোৰ গুণৰপৰা অসমীয়া নেতাসকল একেবাৰে বৰ্জিত নাছিল। বৰ্তমানে এই গুণবোৰৰ অনুশীলন আগতকৈয়ো অধিক লাগতিয়াল হৈ পৰিছে, কাৰণ, আগন্তুক স্বাধীনতা লাভৰ যুগত আমি ভাৰতীয়ই অনেক জটিল ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক সমস্যাৰ সমাধান কৰিব লগীয়া হৈছোঁ। লাচিত বৰফুকনৰ আৰু তেওঁৰ সহযোগী শৰাইঘটীয়া বীৰসকলৰ উদাহৰণে অকল অসমীয়া জাতিৰ কাৰণেই নহয়, গোটেই ভাৰতীয়ৰ কাৰণেও অনুপ্ৰেৰণাৰ স্থল।

অসমত হোৱা ঘটনাৱলীৰ বিবৰণী অংশ প্ৰকাশিত আৰু অপ্ৰকাশিত বুৰঞ্জীবোৰৰপৰা লোৱা হৈছে। তাৰ তালিকা পুথিৰ অন্তত প্ৰমাণপঞ্জীত দিয়া হৈছে।* এই বুৰঞ্জীবোৰৰ ভিতৰত অতি উল্লেখযোগ্য হৈছে 'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' নামৰ পুথিখন। ইয়াত ৰামসিংহৰ তলত হোৱা অসম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ কাহিনী লিপিবদ্ধ আছে। ভিতৰুৱা প্ৰমাণৰপৰা অনুমান হয় যে এই বুৰঞ্জীখনৰ গ্ৰন্থকাৰ হৈছে সমুদ্ৰ চূড়ামণি দলৈ। মোৰ ধাৰণা মতে, তেওঁ অচ্যুতানন্দ দলৈৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়। শৰাই-ঘাটৰ যুদ্ধত কৰা সুখ্যাতিপূৰ্ণ কামৰ কাৰণে তেওঁক সমুদ্ৰ-খৰি উপাধি দিয়া হৈছিল। সমুদ্ৰ চূড়ামণিৰ দৰে প্ৰত্যক্ষ দৰ্শক আৰু বৰ্ণিত ঘটনাৱলীত অংশ গ্ৰহণ কৰোঁতা বিচক্ষণ পণ্ডিতৰ দ্বাৰা সঙ্কলিত বুৰঞ্জী মূল্যবান নহৈ নোৱাৰে। কিন্তু দুৰ্ভাগ্যবশতঃ পুথিখন অসম্পূৰ্ণ আৰু শৰাইঘাটৰ শেষ যুদ্ধৰ আগতে বিবৰণৰ অন্ত পৰিছে। বুৰঞ্জীখনৰ ভাষা প্ৰাচীনকলীয়া। বোধহয়, গ্ৰন্থকাৰৰ ইচ্ছা আছিল কাব্য ৰচনা পদ্ধতি অনুসৰণ কৰা আৰু অলপ-অচৰপ অপ্ৰচলিত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা। বুৰঞ্জীৰ পাঠো অনেক ঠাইত ভ্ৰষ্ট হৈছে, হয়তো অশুদ্ধ পাঠৰপৰা নকল যুগুত কৰা হৈছিল বা তাক অনভ্যস্ত আৰু অসাৱধান মানুহে নকল কৰিছিল। এই বুৰঞ্জীৰ সহায়েৰে মই কেবাটাও বাস্তৱতাপূৰ্ণ ঘটনা অৱতাৰণা কৰিব পাৰিছোঁ। 'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা'ৰ বিষয়ে এটি টোকা চতুৰ্থ পৰিশিষ্টত দিয়া হৈছে, যাতে এই বুৰঞ্জীখনৰ বিষয়ে আগ্ৰহ সৃষ্টি হয়, আৰু যাতে কোনো গৃহস্থৰ যোঁৱাচাঙত পাহৰা অৱস্থাত থকা দ্বিতীয় আৰু সম্পূৰ্ণ 'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' পুথি এখন উদ্ধাৰ হয়।

* এই প্ৰমাণপঞ্জী বৰ্তমান অনুবাদৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। তাৰ আভাস পাতনিত আৰু পুথিৰ ভিতৰত যথেষ্ট পোৱা যায়।—অনুবাদক।

মোৰ হাতত থকা সম্বলৰ সকলোখিনি তথ্য ব্যৱহাৰৰ কাৰণে মই যথাসাধ্য চেষ্টা কৰিছোঁ। কিন্তু গুৱাহাটীত গবেষণা কৰা লোকে যি অসুবিধা ভোগ কৰে মই তাৰ হাত সাৰিব পৰা নাই,—ইয়াত ভাল গ্ৰন্থাগাৰ নাই; আৰু পৰস্পৰ আলোচনা কৰাৰো বিশেষ সুবিধা নাই। মই কিমান-দূৰ কৃতকাৰ্য হৈছোঁ পাঠকসকলে তাক বিচাৰ কৰিব। কিন্তু এটি কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি যে এজন পুৰুষক কেন্দ্ৰ কৰি অসম বুৰঞ্জীৰ কোনো এটা যুগৰ বিষয়ে পুংখানুপুংখ আৰু বৈজ্ঞানিকভাৱে আলোচনাৰ চেষ্টা এই গ্ৰন্থত পোনপ্ৰথমে কৰা হৈছে, সেইদেখি আসোঁৱাহ থকাটো অনিবাৰ্য। এনেস্থলত কেম্ব্ৰিজৰ প্ৰাচ্য পণ্ডিত প্ৰফেচাৰ ব্ৰাউনৰ কথাষাৰে মোক উদ্গনি দিছে,—"যিজনে নিৰ্ভুল আৰু নিখুঁত গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিবলৈ অভিলাষ কৰে, তেওঁ একো লিখিবলৈ সমৰ্থ নহয়। কোনো গ্ৰন্থৰপৰা যদি নতুন গবেষণাৰ সূত্ৰপাত হয়, তেন্তে সেই গ্ৰন্থই, অতিশয় দোষযুক্ত হলেও, তাতোকৈ ভাল গ্ৰন্থ প্ৰণয়নৰ বাট মুকলি কৰি দিব পাৰে। যদিও, এনে অৱস্থাত, পূৰ্বৰ গ্ৰন্থৰ অস্তিত্ব পৰ্যন্ত পাছৰপিৰ সোঁতত বিলীন হৈ যোৱাৰ সম্পূৰ্ণ সম্ভাৱনা।"

লাচিত বৰফুকনৰ মৃত্যুৰ পাচত, অসম আত্মকন্দল আৰু অৰিয়া-অৰিৰ লীলাভূমি হৈ পৰিল। ইয়াৰ পৰিণামত ৰজা আৰু মন্ত্ৰীৰ সঘনে সলনি, আৰু তাৰ লগে লগে প্ৰতিদ্বন্দ্বীসকলৰ হত্যা আৰু কোঁৱৰসকলৰ অঙ্গক্ষত হবলৈ ধৰিলে। এই শোকলগা অৱস্থা ১৬৮১ চনত গদাধৰসিংহ মহাৰজা সিংহাসনত উঠাৰ দিনলৈকে চলি থাকে। ১৬৭১ চনৰপৰা ১৬৮১ চনলৈকে, এই দহ বছৰৰ বুৰঞ্জী লিখকৰ 'আতন বুঢ়াগোহাঁই আৰু তেওঁৰ যুগ' শীৰ্ষক ইংৰাজী গ্ৰন্থত বিশদভাৱে বৰ্ণিত হৈছে।

এইখিনিতে মই কেবাজনো ভদ্ৰলোকলৈ কৃতজ্ঞতা জনোৱাৰ সুবিধা গ্ৰহণ কৰিলোঁ,—দাসুৰাম মীৰ্জামল নামক কাৰবাৰৰ অধ্যক্ষ, ৰাজপুতনাৰ শিকাৰৰ অন্তৰ্গত লক্ষমনগড়ৰ শ্ৰীশেঠ মীৰ্জামল আগৰৱালা, বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ কৰ্মচাৰী শ্ৰীযুত মাধৱচন্দ্ৰ বৰুৱা; বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ কৰ্মচাৰী শ্ৰীযুত উমেশচন্দ্ৰ তালুকদাৰ, তেওঁ প্ৰেছলৈ পঠোৱা পাণ্ডুলিপি মুদ্ৰণ কৰাত সহায় কৰিছে; শ্ৰীযুত সূৰ্যকান্ত বৰপূজাৰী আৰু শ্ৰীযুত ভূপেন্দ্ৰকুমাৰ হাজৰিকা, এওঁলোক দুজনে মাজে-মাজে সহায় কৰিছে; মৌলবী আবুল ফজল হৈয়দ আহমদ, অসমৰ শিক্ষাবিভাগৰ সহকাৰী অধ্যক্ষ, এওঁ পাৰস্য ভাষাত লিখা 'মাছীৰ-উল-উমাৰা' নামক গ্ৰন্থত

সন্নিবিষ্ট ৰজা ৰামসিংহৰ চমু জীৱনী ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰি দিছে ;
শ্ৰীএম্-এম্ খাম্বাথা, জয়পুৰৰ মহাকমা খাচৰ ৰেজিষ্ট্ৰাৰ, এওঁ ৰামসিংহৰ
বিষয়ে এটি টোকা যুগুত কৰি দিছে।

গুৱাহাটী, অসম
৬ ফেব্ৰুৱাৰী, ১৯৪৭ চন

শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা

সূচীপত্ৰ

পৰিশিষ্ট

আৰম্ভণি

লাচিত বৰফুকনৰ নাম আৰু কাহিনী তেওঁৰ নিজ দেশৰ সীমাৰ বাহিৰে প্ৰচাৰিত হোৱা নাই। ইংলণ্ডত লৰ্ড নেলচন আৰু ওৱেলিংটনে, ইটালীত মেটজিনি, কেভোৰ আৰু গেৰিবল্ডিয়ে, ৰাজপুতনাত মহাৰাণা প্ৰতাপে, আৰু মহাৰাষ্ট্ৰত শিৱাজী মহাৰাজাই যি অনুপ্ৰেৰণা যোগাই আহিছে, লাচিত বৰফুকনেও নিজৰ জন্মভূমি অসমতো সেই অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছে। যুদ্ধক্ষেত্ৰত তেওঁৰ নেতৃত্ব কোনোপ্ৰকাৰে হীন হোৱাৰ কাৰণে তেওঁৰ যশস্যা আৰু গৌৰৱ সীমাবদ্ধ হোৱা নাই। এই সীমাবদ্ধতাৰ মূল কাৰণ হৈছে প্ৰচাৰৰ অভাৱ। দুৰ্ভাগ্যবশতঃ এই অভাৱৰ কাৰণে অসমৰ সকলো মহৎ আৰু আদৰ্শস্থানীয় কাৰ্যাৱলী, অসমৰ বীৰপুত্ৰসকলৰ কাহিনী, অসমৰ কৱি, দাৰ্শনিক আৰু সন্তসকলৰ অৱদান আৰু চিন্তাসমূহ জনাজাত হব পৰা নাই। এনেকি অসমতো লাচিত বৰফুকনৰ সমগ্ৰ কাহিনী জনসাধাৰণে নাজানে; কাৰণ সেইবোৰ অসমীয়া হাতেলিখা বুৰঞ্জীৰ পাতত সন্নিবদ্ধ হৈ আছে, আৰু অতি কমসংখ্যক বুৰঞ্জীহে পোহৰলৈ ওলাইছে।

অসমৰ প্ৰসিদ্ধ বীৰ লাচিত বৰফুকন আছিল শিৱাজী মহাৰাজাৰ সমসাময়িক, আৰু শিৱাজীৰ দৰে তেওঁ নিজদেশত মোগলৰ প্ৰভুত্ব স্থাপনৰ গতিৰোধ কৰিছিল। বাস্তৱতে কবলৈ গ'লে লাচিত বৰফুকনৰ প্ৰধান প্ৰতিদ্বন্দ্বী ৰামসিংহ ৰজা মহাৰাষ্ট্ৰীয় সাম্ৰাজ্য সংগঠক শিৱাজীৰ কৰ্মজীৱনৰ সন্ধিক্ষণত জড়িত আছিল। সেই সম্পৰ্কে ৰামসিংহই যি কাম কৰিলে তাৰ পৰিণাম স্বৰূপে এটা

দুৰ্জয় সৈন্যবাহিনীৰ সেনাপতি হৈ অসমলৈ আহিব লগাত পৰিল। আৰু আমাৰ হাতত থকা বুৰঞ্জীমূলক উপাদানবপৰা জানিব পাৰি যে মোগলৰ বিৰুদ্ধে শিৱাজীৰ কৃতকাৰ্যতাৰ দৃষ্টান্তই অসমীয়াসকলক পূব-ভাৰতত মোগলৰ আক্ৰমণৰ কাৰ্যকৰীভাৱে প্ৰতিবন্ধক জন্মাবলৈ উদগনি দিছিল।

সুদক্ষ সেনাপতিয়ে তেওঁৰ প্ৰচুৰ আহিলা-পাতি আৰু বিপুল সৈন্যবাহিনীৰ ওপৰতে অকল নিৰ্ভৰ নকৰে। তেওঁৰ প্ৰধান অৱলম্বন হৈছে সুদৃঢ় প্ৰতিজ্ঞা আৰু অবিচলিত নিৰ্ভীকতা। যুদ্ধ-প্ৰথা আৰু ৰাজনীতিৰ পন্থাতকৈ তেওঁ দেশবাসীৰ হাড়ে-হিমজুৰে লগা দুৰ্দমনীয় সাহঁ-পিতৰ ওপৰত বেছি বিশ্বাস স্থাপন কৰে। লাচিত বৰফুকনৰ জীৱন কাহিনী, বিশেষকৈ মোগলৰ লগত হোৱা সংঘৰ্ষৰ ঘটনাৱলী ফঁহিয়াই চালে, সুদক্ষ সেনাপতিৰ গাত কি কি গুণ থকা আৱশ্যক তাক সম্যকভাৱে জানিব পাৰি।

মোগলৰ বিৰুদ্ধে লাচিত বৰফুকনৰ যুদ্ধ পৰিচালনাৰ কাহিনীত অসমীয়া জাতিয়ে যিদৰে সংগঠন শক্তি, নিয়মানুৱৰ্তিতা আৰু একমুখী কাৰ্যপন্থাৰ সক্ষমতাৰ পৰিচয় দিলে, অসমৰ সংৰক্ষিত বুৰঞ্জীত ক'তো তেনে উদাহৰণ পোৱা নাযায়। চাৰি বছৰ ধৰি সমগ্ৰ জাতিয়ে সংঘবদ্ধ হৈ এজন মানুহৰ দৰে কাম কৰিছিল। ক'ৰবাত অৱহেলা আৰু কৰ্তব্য পাহৰি যোৱাৰ প্ৰমাণ পালে তাক তুৰন্তে আৰু উগ্ৰ-ভাৱে দমন কৰা হৈছিল। দীঘলীয়া ৰাজকাৰ্যত চুলি পকি বুঢ়া হোৱা সেনাপতি আৰু ডা-ডাঙৰীয়াই কোমল বয়সীয়া বৰসেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰ আদেশ হাঁহিমুখে পালন কৰিছিল। অনিদ্ৰ সতৰ্কতা আৰু দীৰ্ঘকাল ধৰি বিজয়-লাভৰ সপোনৰ প্ৰভাৱত নিজৰ ব্যক্তিগত সুখ-সুবিধাৰ কথা আৰু আত্মীয়-স্বজনৰ চিন্তা সকলোৱে পাহৰি গৈছিল। সংঘবদ্ধ হৈ শত্ৰুৰ সন্মুখীন হবৰ নিমিত্তে, অসমীয়া জাতিৰ চৰিত্ৰৰ সদ্‌গুণবিলাক সমাবেশ কৰি তাক কাৰ্যকুশলতাৰ

ক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। দেশৰ গৌৰৱ আৰু সেনাপতিসকলৰ মৰ্যাদা ক্ষুণ্ণ হোৱাকৈ কোনো কথা কোৱা নহৈছিল বা কোনো কাম কৰা নহৈছিল।

নিঃস্বাৰ্থ দেশপ্ৰেম আৰু নেতৃত্বৰ বিষয়ে শিক্ষা পাবলৈ হলে প্ৰতিজনে লাচিত বৰফুকনৰ মোগল সংঘৰ্ষৰ কাহিনীৰ প্ৰতি সদা-সৰ্বদা উভতি উভতি চাব লাগিব। তেওঁৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী মোগল সেনাপতি যুদ্ধক্ষেত্ৰত পৰাভূত আৰু মৰ্যাদা-লুপ্ত হৈ অসমীয়াসকলৰ বিষয়ে এইদৰে কৈ গৈছিল, "ধন্য ৰাজা, ধন্য মন্ত্ৰী, ধন্য সেনাপতি, ধন্য সেনা, একো আদমীয়ে সকলো সেনা চলাইতে পাৰে! মই হেন ৰামসিংহ থলত থাকিও ছিদ্ৰক নেপাওঁ।" অম্বেৰৰ কচ্চোৱা বংশৰ বীৰসকলৰ পক্ষে শত্ৰুৰ বিষয়ে এনে প্ৰশংসা-বাণী স্বাভাৱিক।

ঐতিহাসিক পটভূমি

লাচিত বৰফুকনৰ মোগল বিজয়ৰ সকলো কথা ভালকৈ অনুসৰণ কৰিবলৈ হলে অসমৰ ৰাজনৈতিক ভূগোল আৰু পূৰ্বৰ সংঘৰ্ষসমূহৰ বিষয়ে কিছু পৰিমাণে জনা আৱশ্যক।

খৃষ্টীয় সোতৰ শতিকাত অসম ৰাজ্য, পশ্চিমে মানাহা আৰু পূবে শদিয়াৰ পৰ্বতমালালৈকে বিস্তৃত আছিল। মানাহা আছিল মোগল সাম্রাজ্যৰ পূৰ্ব সীমান্ত আৰু শদিয়াৰ ওচৰে-পাজৰে তিব্বতলৈ যোৱা দুৱাৰ। তেতিয়াৰ অসম ৰাজ্য দীঘলে ছশ মাইলতকৈ বেছি আৰু পথালিয়ে আঢ়ৈকুৰি বা তিনিকুৰি মাইল। ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদী ৰাজ্যৰ ইমুৰৰপৰা সিমুৰলৈ প্ৰবাহিত হৈছিল। উত্তৰখণ্ড উত্তৰ-কোল, আৰু দক্ষিণখণ্ডক দক্ষিণকোল বোলা হৈছিল। দীঘলে অসম ৰাজ্য দুভাগত বিভক্ত আছিল, মানাহাৰপৰা কলিয়াবৰলৈকে এই খণ্ডক পশ্চিম-অসম বা নামনি অসম বোলা হৈছিল আৰু কলিয়া-বৰৰপৰা শদিয়ালৈকে এই খণ্ডক পুব-অসম বা উজনি অসম বোলা হৈছিল। তেতিয়াৰ দিনত অসম ৰাজ্যৰ ৰাজধানী আছিল উজনি অসমৰ গড়গাওঁ নামে চহৰ। নামনি অসম স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰতিনিধি বৰফুকনে শাসন কৰিছিল। সাধাৰণতে গুৱাহাটীত তেওঁৰ শাসন-কেন্দ্ৰ আছিল; কিন্তু গুৱাহাটী মোগলৰ অধীনত থকা কালত বৰ-ফুকনৰ ৰাজধানী ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ভালেখিনি উজনিত থকা কলিয়াবৰলৈ স্থানান্তৰিত কৰা হৈছিল।

মোগলৰ বুৰঞ্জীত সুপ্ৰসিদ্ধ চামধৰা আৰু শিমলুগড়, এই দুটা দুৰ্গ কলিয়াবৰৰ ওচৰত নৈৰ উত্তৰপাৰে আৰু দক্ষিণপাৰে অৱস্থিত আছিল। পশ্চিমৰপৰা আক্ৰমণ কৰিবলৈ অহা শত্ৰু সৈন্যক পোনতে মানাহা, আৰু তাৰ সমীপৱৰ্তী যোগীঘোপা আৰু পঞ্চৰতনত অসমীয়াই গতিৰোধ কৰিছিল। ইয়াৰ পিচত, গুৱাহাটীৰ ওচৰৰ পাহাৰলৈকে

এছোৱা সুচল নৌ-পথ আছিল। শত্ৰুসৈন্য গুৱাহাটী পাৰ হৈ গ'লে, ইয়াৰ ওঠৰ মাইল পূবে থকা কাজলিমুখত গতিৰোধৰ চেষ্টা কৰা হয়, তাৰ পিচত চামধৰা আৰু শিমলুগড় দুৰ্গত। চামধৰাই আছিল অসমীয়াৰ শেষ ৰণথলি আৰু ইয়াত যদি কিবা প্ৰকাৰে ভৰি পিছলি-বলৈ হ'ল, তেনেহলে ৰাজধানী গড়গাঁৱৰ ওচৰলৈ গোটেইখন ৰাজ্য শত্ৰুৰ কৱলৰপৰা ৰক্ষা কৰা টান হৈ পৰিছিল। সেইদেখি আহোম-সকলৰ যুদ্ধপন্থাৰ উদ্দেশ্য আছিল, কেউফালে কোঠ-বুৰুজ, গড়-প্ৰাঞ্চিৰে আবৃত হৈ থকা গুৱাহাটীত শত্ৰুক চূড়ান্তভাৱে ধ্বংস কৰা, আৰু নোৱাৰিলে আকৌ এবাৰ চামধৰাগড়ত যুঁজ কৰি চোৱা।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰে ভৈয়ামৰ সীমান্তত প্ৰাচীন পৰ্বতমালা। তাৰ অধিবাসীসকলে পুৰণি প্ৰথামতে জীৱন নিৰ্বাহ কৰিছে। নিয়মীয়া পচা-বৰঙণিৰ সহায়েৰে গড়গাঁৱত আহোম শাসনৰ লগত তেওঁলোকৰ সহযোগিতাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছিল। পৰ্বতীয়া ৰাজ্য-সমূহৰ ৰজাসকলে প্ৰত্যক্ষভাৱে বা আওপাকে আহোম স্বৰ্গদেৱৰ অনুবৰ্তিতা মানি চলিছিল আৰু যুদ্ধাদিৰ সময়ত তেওঁলোকৰ সাৰ্বভৌম স্বৰ্গদেৱসকলক মানুহ আৰু আহিলা-পাতি যোগান দি সহায় কৰিছিল। অসমৰ স্থানীয় বাসিন্দাসমূহ আৰু তেওঁলোকৰ সহযোগী সামন্ত নৃপতিসকল, পাহাৰবাসী আৰু পৰ্বতৰ নামনিত থকা মানুহ আৰু ধন লৈ ৰণ কৰা ৰণুৱাৰ সৈতে অসমৰ সৈন্যবাহিনী সংগঠিত হৈছিল। এই সৈন্যবাহিনীৰ দৈনিক জীৱনত লাহ-বিলাহ আড়ম্বৰ নথকাৰ কাৰণে মোগল সৈন্যতকৈ ৰণৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ সুবিধা আছিল।

অসমৰ গোটেই প্ৰজা যুদ্ধৰ কাৰণে তৈয়াৰ হৈ থকা সৈন্যবাহিনীৰ দৰে আছিল। নিৰূপিত বিষয়াই তেওঁলোকক পৰিচালনা কৰিছিল। একুৰি মানুহৰ ওপৰত আছিল এজন বৰা আৰু ছয়-হাজাৰৰ ওপৰত এজন ফুকন। মধ্যৱৰ্তী বিষয়াসকল আছিল—তিনি হাজাৰৰ ওপৰত

বৰুৱা, এহেজাৰৰ ওপৰত এজন হাজৰিকা আৰু এশ মানুহৰ ওপৰত এজন শইকীয়া। বয়সস্থ প্ৰজাবৃন্দৰ প্ৰত্যেক খেলবে এজন সেনাপতি আছিল আৰু তেওঁলোকৰ সংগঠন প্ৰণালী এনে সুচাৰুৰূপে সম্পন্ন হৈছিল যে অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে এটা ডাঙৰ ফৌজ সংগ্ৰহ কৰি সেনাবাহৰলৈ আনিব পৰা গৈছিল, আৰু নিজ নিজ গাঁৱত বা মূল শিবিৰত এদল ফৌজ সদায় আদেশৰ কাৰণে সষ্টম হৈ আছিল।

মীৰজুমলাৰ অসম আক্ৰমণ

খৃষ্টীয় সোতৰ শতিকাৰ আগভাগত উজনি অসমৰ স্বাধীনতা অটুট হৈ আছিল। নামনি অসমৰ প্ৰভুত্ব পোনতে কোচৰ হাতত আছিল আৰু তাৰ পিচত আহোম আৰু মোগলৰ মাজত হাত-সলনি হয়।

১৬৩৯ খৃষ্টাব্দত অসমৰ সেনাপতি মোমাইতামুলী বৰবৰুৱা আৰু মোগলৰ সেনাপতি আল্লাহ-ইয়াৰ-খাঁৰ মাজত সন্ধি স্থাপন হয়। এই সন্ধি মতে গুৱাহাটীৰপৰা আৰম্ভ কৰি গোটেই নামনি অসম মোগলৰ হাতলৈ আহে। মোগল সম্ৰাট ছাহজাহান পাদশ্যাহৰ নৰিয়া আৰু দিল্লীৰ সিংহাসনৰ কাৰণে তেওঁৰ পুত্ৰসকলৰ মাজত হোৱা কন্দলৰ সুবিধা লৈ আহোম স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজে মোগলক গুৱাহাটীৰপৰা খেদি মানাহ পাৰ কৰি থয়। ঢাকাৰ সমীপলৈকে স্বৰ্গদেৱে গাওঁ-ভূঁই লুৰি নষ্ট কৰে আৰু ভালেমান মোগল প্ৰজাক ধৰি বন্দী কৰি লৈ আহে। মোগলৰ কৰতলীয়া কোচবেহাৰেও স্বাধীনতা ঘোষণা কৰে।

দিল্লীৰ সিংহাসনত সুদৃঢ়ভাৱে বহি লৈ সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে কোচবেহাৰ আৰু অসম আক্ৰমণ কৰি পূৰ্ব-ভাৰতত লুপ্ত হোৱা মোগলৰ মৰ্যাদা আৰু ক্ষমতা পুনৰ সংস্থাপিত কৰিবৰ কাৰণে মীৰজুমলা নবাবক আদেশ দিলে। কোচবেহাৰ অধিকাৰ কৰি মীৰজুমলাই ১৬৬২ চনৰ আৰম্ভণিত অসম প্ৰৱেশ কৰে। মানাহা আৰু গুৱাহাটীৰ অন্তৰ্বৰ্তী দুৰ্গসমূহৰ ক্ষীণ গতিৰোধ মীৰজুমলাই অতি সহজে অতিক্ৰম কৰে। তেওঁ ইটোৰ পিচত সিটো দুৰ্গ অধিকাৰ কৰে। প্ৰকাৰান্তৰে কোনো প্ৰতিবন্ধক নোহোৱাকৈ পাণ্ডু, শৰাই, গুৱাহাটী আৰু কাজলিৰ দুৰ্গ মোগলৰ হস্তগত হয়।

মীৰজুমলাৰ অবাধ গতিৰ মূল কাৰণ আছিল অসমীয়াৰ মাজত হোৱা বিৰোধ আৰু অসন্তুষ্টি। প্ৰধান প্ৰধান সেনাপতিৰ বাৰ আৰু

বিষয় আহোমসকলৰ চিৰন্তন ভোগ আছিল। আহোমসকল আছিল যুদ্ধপ্ৰিয় টাই জাতিৰ মানুহ আৰু তেওঁলোকে তেৰ শতিকাৰ আগছোৱাত অসম জয় কৰে। স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজে এজন হিন্দু কায়স্থক নামনি অসমৰ ৰাজপ্ৰতিনিধি নিয়োগ কৰে আৰু মীৰজুমলাৰ বিৰুদ্ধে পঠোৱা সৈন্যবাহিনীৰ ওপৰত তেওঁক যুদ্ধৰ চৰ্দাৰ পাতে। এই বিষয়াজনৰ নাম আছিল বেজদলৈ পৰিয়ালৰ মনথিৰ ভঁৰালী বৰুৱা। পাৰস্য ভাষাত লিখা বুৰঞ্জীসমূহত তেওঁক "বিজদিলী ফুকন" বুলি অভিহিত কৰা হৈছিল। এই নিয়োগত পুৰুষানুক্ৰমে ক্ষমতা ভোগ কৰি অহা আহোম ডাঙৰীয়া, বিষয়া আৰু সেনাপতি-সকলৰ বিষম অসন্তোষ আৰু কোপ সৃষ্টি হয় আৰু আক্ৰমণকাৰীক তেওঁলোকে যি প্ৰতিবন্ধক দেখুৱায় সি আহোমৰ বিচক্ষণ সামৰিক সংগঠন, নাইবা বাৰম্বাৰ বিদেশী সৈন্যক পৰাজিত কৰা গৌৰৱৰ অনুকূল নাছিল। সেইদেখি মীৰজুমলাৰ অসম প্ৰৱেশ অপ্ৰতিহত বিজয়-নাটৰ কাহিনী। অৱশ্যে আহোম শিবিৰত হোৱা অন্তৰ্বিৰোধ যে ইয়াৰ কাৰণ, এই কথাটো মীৰজুমলাৰ অভিযানৰ কোনোজন ঐতিহাসিকে আঙুলিয়াই দেখুৱা নাই।

মোগল সৈন্য কলিয়াবৰৰ ওচৰ পোৱাৰ লগে-লগে আহোমসকলৰ চেতনা আছিল। তেওঁলোকে শিমলুগুৰি আৰু চামধৰাত শত্ৰু-সৈন্য ভেটিবৰ কাৰণে সকলো চেষ্টা কেন্দ্ৰীভূত কৰিলে। পাৰস্য ভাষাত লিখা মীৰজুমলাৰ অসম অভিযানৰ বুৰঞ্জীত কোৱা হৈছে যে, "শিমলুগুৰিৰ দুৰ্জয় আৰু গগনস্পৰ্শী গড় অৱৰোধ কৰা কাৰ্য উচ্চ সঙ্কল্পকাৰীসকলৰ ভিতৰত অগ্ৰগণী বীৰবো ক্ষমতাৰ অতীত আছিল।" মীৰজুমলাৰ সাহসিক সেনাপতি দিলেৰ-খাঁ দাউদ-জায়ে এই দুৰ্গ আক্ৰমণ কৰিলে। আহোমসকলে এই অৱৰোধৰ বিৰুদ্ধে কৃতকাৰ্যভাৱে কিছুদিন প্ৰতিৰক্ষা কৰি আছিল; কিন্তু উত্তৰবাহিনী আহোম সৈন্যৰ সেনাপতি লাঙ্গিচং বৰগোহাঁয়ে যথাসময়ত অৱৰুদ্ধ

দুৰ্গলৈ আহিলা-পাতি নপঠোৱাত দিলেৰ-খাঁই দুৰ্গৰ দুৱাৰ ভাঙি সোমাবলৈ সমৰ্থ হ'ল আৰু মীৰজুমলাই নিজে ১৬৬২ চনৰ ২৬ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে শিমলুগড় দুৰ্গ প্ৰবেশ কৰি তাৰ গড়-প্ৰাচীৰ দেখি বিস্ময় প্ৰকাশ কৰিলে। উত্তৰপাৰে থকা চামধৰাগড়ৰ আহোম সৈন্যই শিমলুগড়ৰ দশা দেখি আতঙ্কিত হৈ বিশেষ কোনো বাধা নিদিয়াকৈ সেই ঠাই ত্যাগ কৰিলে। ইয়াৰ পিচত বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়া সেনাপতি হৈ কুকুৰাকটাত এবাৰ শত্ৰুৰ সৈতে যুঁজি চায়। সেই ৰণতো আহোম সৈন্য বিভঙ্গ হয়। জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজ নামৰূপৰ পৰ্বতলৈ পলাই যায়, আৰু মীৰজুমলাই ১৬৬২ চনৰ ১৭ মাৰ্চ তাৰিখে গড়গাওঁ নগৰ প্ৰবেশ কৰে।

ৰাজধানীৰ ওচৰত থকা কালত মীৰজুমলাই শোকাবহ পৰিণাম ভোগ কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰাজ্যৰ সোঁ-মাজত শত্ৰুসৈন্য টিঘিল-ঘিলাই থকা দৃশ্য দেখি অসমীয়াৰ সুপ্ত দেশপ্ৰেম জাগ্ৰত হ'ল। মোগলক দেশৰপৰা খেদাবৰ কাৰণে বিস্তৰ আয়োজন চলিল আৰু স্বৰ্গদেৱে নিজে নামৰূপ বাহৰৰপৰা তাক পৰিচালনা কৰিবলৈ ধৰিলে। অসমীয়া সৈন্যই জুমে-জুমে মোগলক বেলেগ বেলেগ ঠাইত আৰু বিশেষকৈ নভবা-নিচিন্তা সময়ত আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। খোৱাৰ আহিলা-পাতি চলাচল হবলৈ নিদি আহোম সৈন্যই বাটতে কাঢ়ি লৈছিল, ইয়াৰপৰা মোগলৰ নানান অসুবিধা আৰু কষ্ট হবলৈ ধৰিলে। অভিযানৰ লগত থকা মোগল ঐতিহাসিকে স্বীকাৰ কৰিছিল, "আমীৰাসকলে সতৃষ্ণনয়নে দিল্লীৰ ফালে চাই আছিল, আৰু সৈন্যবোৰে লৰা-ভিৰোতাৰ কাৰণে বিয়াকুল হৈ পৰিছিল।"

১৬৬৩ খৃষ্টাব্দৰ জানুৱাৰী মাহত ভিপামৰ ঘিলাঝাৰীঘাটত আহোম আৰু মোগলৰ সন্ধি-পত্ৰ স্বাক্ষৰিত হয়। এই সন্ধিমতে আহোমে মোগলক নামনি অসম এৰি দিয়ে; যুদ্ধৰ খৰচৰ বাবে তিনি-লাখ টকা, নব্বৈটা হাতী দিবলৈ গাত লয় আৰু বছৰি একুৰি হাতী

দিবলৈ স্বীকাৰ কৰে। ইয়াৰ উপৰিও স্বৰ্গদেৱৰ কন্যা ৰমণী গাভৰুক আৰু স্বৰ্গদেৱৰ ভতিজী তিপাম ৰজাৰ জীয়েকক দিল্লীৰ সম্রাটৰ অন্দৰমহললৈ পঠাবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে। সন্ধিমতে দিবলগা কৰভাৰৰ প্ৰথমছোৱা অতি সোনকালে মোগলৰ প্ৰতিনিধিৰ হাতত গতাই দিয়া হয়। ১৬৬৩ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত মীৰজুমলাই অসম ত্যাগ কৰে আৰু ন-কৈ মোগলৰ ছত্ৰাধীন হোৱা নামনি অসমৰ ফৌজাদাৰ নিযুক্ত হয় ৰছিদ-খঁা নবাব।

মোগল সেনাপতি মীৰজুমলাই বাৰহাজাৰ অসমীয়া প্ৰজা আৰু বন্দী লগত লৈ অসম এৰিলে। নিজ ইচ্ছাৰে মীৰজুমলাৰ লগত যোৱাসকলৰ ভিতৰত আছিল—বাদুলি ফুকন, মৌ পিয়া, হৰিডেকাৰ পুতেক, উদ্ধৱ দুৱৰীয়া, দাংধৰা আৰু ৰঘুকাথৰ পুতেক মনোহৰ কাকতি। এইসকল আহোম বিষয়াক মোগলে বন্দী কৰি ধৰি লৈ গৈছিল—লুথুৰি চেটিয়া ৰাজখোৱা, দয়ঙ্গীয়া বৰগোহাঁই ৰাজখোৱা, লালুক গোহাঁই আৰু দীঘলা ৰাজখোৱা। এইদৰে অসমৰ মানুহ লগত লৈ যোৱাৰ কাৰণে স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই প্ৰতিবাদ জনাইছিল, যিহেতু সেই কাৰ্য ঘিলাঝাৰীঘাটৰ সন্ধিসৰ্তৰ বিৰুদ্ধে আছিল।

স্বৰ্গদেৱ ৰকতাত থকা কালত মীৰজুমলাৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কাৰ্যত কৰ্তব্যবিমুখ হোৱা বিষয়াসকলক যথাবিধি শাস্তি দিছিল, ঘাইকৈ যিসকলে স্বৰ্গদেৱৰ লগ এৰিছিল। এনে ধৰণৰ অপৰাধী দেশত অলেখ আছিল আৰু তেওঁলোকক শাস্তি দিবলৈ হলে বহুত মানুহে প্ৰাণ হেৰুৱাব লাগিব। বিশেষতঃ সেই অপৰাধ সাধাৰণ আৰু বহুবিস্তীৰ্ণ আছিল। ৰজা শহুৰ ৰাজমন্ত্ৰী ফুকনে স্বৰ্গদেৱক উপদেশ দিলে—"মূৰৰ চুলি দুই এডাল পকিলে তাক কাঢ়িলে শোভা দেখি, সকল যদি পকিল তাক কাঢ়িলে আপোনাৰ মূৰত দুখ পাবলৈহে আছে।" এইবুলি কোৱাত স্বৰ্গদেৱে অতীতৰ অপৰাধ মৰ্ষণ কৰিলে, আৰু শাস্তি দিয়াৰপৰা ক্ষান্ত হ'ল।

উজনি অসমৰপৰা মোগল সৈন্য আঁতৰি অহাত আহোম স্বৰ্গদেৱ আৰু মন্ত্ৰীসকলে তেওঁলোকৰ হেৰোৱা ৰাজ্য আৰু মৰ্যাদা উদ্ধাৰ কৰিবলৈ বিস্তৰ আয়োজন চলালে আৰু মোগলৰ সৈতে বাহিৰে মিত্ৰতাৰ ভাওঁ ধৰি তেওঁলোকে নিৰ্ধাৰিত কৰ-ভাৰ নিয়মমতে যোগাবলৈ ধৰিলে। পূৰ্ব-ভাৰতত মোগলৰ বিৰুদ্ধে সংঘবদ্ধ হৈ যুদ্ধ কৰিবৰ মনেৰে কোচবেহাৰ, জয়ন্তীয়া আৰু কাছাৰৰ ৰজাসকলৰ সৈতে পত্ৰ চলাচল হবলৈ ধৰিলে। পুনৰ যুদ্ধ হলে সহায় কৰিব বুলি এইসকল ৰজাই ডাঠকৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে।

জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়ে আৰু তেওঁৰ কৰতলীয়া নৰ্তঙ্গীয়া মানিকসিং ৰজাই আহোম স্বৰ্গদেৱলৈ লিখিলে—"জয়ন্তা আৰু গড়গাওঁ দুই নাহয়। তোমাৰ দেশ নামাৰিছে যেন আমাৰ দেশহে মাৰিছে, আমাৰ মনে এমত দুখ লাগিছে। তোমাৰ দেশ বঙালে মাৰিলে আমি কুশলে বসি আছিলোঁ। হুকুম নাকৰিলাম দশ-বিশ হাজাৰ লোক আমাৰ গৈয়া নাপৰিল, এই থানহে আমাৰ চিত্তে অধিক দুখ লাগিছে। অতপৰ যে হৈবাৰ আছিল সে হৈল। আৰু বঙালে খানিক পীড়া কৰিলেক এইমাত্ৰ, মাটিক নিবাৰু নাপাৰিলে। সেইদেশ, সেইলোকসকল আছে, তুমি আপুনি কুশলে আছে। এখন এমত কাৰ্য কৰি তুমি আমি একপ্ৰীতি হৈয়া যেমনে বঙালৰ দাদ লৈবাৰ পাৰি তাকে কৰ।"

কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণে জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱলৈ লিখিলে—"মোৰ ৰাজ্যচ্যুত তোমাৰো ৰাজ্যচ্যুত হৈল; কিন্তু মোৰো মনে নাহি কৰে, তোমাৰো মনে নাহি কৰে, ইয়াতে মঞি ৰাজ্য ফিৰি পালোঁ, তোমৰাও ৰাজ্য পাইলা। আৰু তোমাৰ যে ৰাজ্যচ্যুত হৈছে, ইহাৰ কাৰণ তোমাৰ কোনো দুখ কৰিবাৰ উচিত নাহয়। দেখ, ৰামচন্দ্ৰ সুৰথ, যুধিষ্ঠিৰ, এই সকলৰো ৰাজ্যচ্যুত হৈছিল; কিন্তু তাম্ৰাসকলে উদ্যোগ কৰিয়া ফিৰিয়া লৈলেক নিমিত্তে তাহাৰাৰ

অকীৰ্ত্তি নাহৈল। সম্প্ৰতি আমাৰ তোমাৰ ৰাজ্যচ্যুতি হৈছিল। ইহাত যদি আমাৰা সময়ত উদ্যোগ নাকৰি তবে আমাৰ অকীৰ্ত্তি হৈবেক। আৰু যেখান লিখিছ, ইদানীক আমাৰ তোমাৰ যেমতে প্ৰীতি হয় তেমনে কৰিবা।”

আহোম স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজে উত্তৰ দিলে—“তুমি যি ৰাজ্যচ্যুত নহৈবাৰ উদ্যম কৰিবৰ কাৰণ কহিলা কহিবাক পোৱা। কিন্তু সূৰ্যক ৰাহুয়ে আগ্ৰহণ কৰিয়া থয়, তথাপিতে সূৰ্য পুনৰ প্ৰকাশ নকৰে? এতেকে আমিও বলাবল জিজ্ঞাসা কৰিয়া যতন কৰিছি, তুমিও ইহাক লাগিয়া যতন কৰিবা। বিশেষ অগ্নি বায়ু সংযোগ হয়া যেমন তৃণসকলক দহি ছন্ন কৰে, তুমি আমি তেমনে প্ৰীতি হৈলে শত্ৰুক দমন কৰি নষ্ট কৰিবাক পাৰি, তেমনখান কৰিবা।”

মোগলৰ বিৰুদ্ধে পুনৰ যুদ্ধৰ আয়োজনৰ কাম কিছু পৰিমাণে আগবঢ়াৰ সময়ত ১৬৬৩ খৃষ্টাব্দৰ নবেম্বৰ মাহত জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ মৃত্যু ঘটে। মীৰজুমলাই গড়গাওঁ পাওঁ-পাওঁ হওঁতে ৰাজধানী এৰি পাহাৰলৈ পলাই যোৱাৰ কাৰণে জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজৰ নামত প্ৰাচীন বুৰঞ্জীসমূহত কলঙ্ক আৰোপিত কৰা হৈছে। তেওঁ সাধাৰণতে “ভগনীয়া ৰজা” আখ্যাৰে অভিহিত। মোগলৰ লগত হোৱা সংগ্ৰামত তেওঁ পৰাভূত হৈছিল সঁচা, কিন্তু শত্ৰুক নিজ দেশৰপৰা আতঁৰাবলৈ তেওঁ যি চেষ্টা কৰিছিল তাৰদ্বাৰা তেওঁ পৰাজয়ৰ গ্লানিক জাতিৰ নৈতিক শক্তি আৰু কাৰ্যকৰী উদ্যমত ৰূপান্তৰ কৰিছিল। সেই কাৰণে তেওঁৰ সাম্প্ৰতিক পৰাভৱক আমি বিজয়ৰ সূচনা বুলি কব পাৰোঁ। অন্তিম কালত দিয়া নিৰ্দেশৰপৰা আমি তেওঁৰ দেশ-প্ৰেমিক মনোবাঞ্ছাৰ সঙ্কেত পাওঁ। তেওঁ মন্ত্ৰীসকলক নিজৰ কাষলৈ মাতি আনি কলে—“মোৰ গা বিধাৰণ, ভালকে পোৱা নাই। এতেকে মই তোমালোক সকলোতে কৈছো, ভগাৰাজ্যখন বিৰূপে ৰক্ষা পবিত্ৰ

তোমালোক সকলো যুক্তি হৈ একমতিয়ে প্ৰবৃত্তি এজনাক আগত লৈ প্ৰতিপাল কৰিবা। আৰু বঙাল শত্ৰুৰ বুকুৰ শাল উদ্ধাৰ কৰিব পাৰিলে ভাল হয়।"

আহোমৰ যুদ্ধ সংকল্প

স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহৰ মৰণান্তে দদায়েকৰ পুতেক চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰাজ সিংহাসনত বহিল। তেওঁ ৰজা হোৱা দিনৰেপৰা অসম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ ক্ষেত্ৰত এক নতুন যুগৰ সূত্ৰপাত হ'ল। অসম দেশ এক প্ৰকাৰে মোগলৰ কৰতলীয়া ৰাজ্য হোৱা দেখি নতুন গৰাকী ৰজাই মৰ্মান্তিক দুখ পালে। নামনি অসম মোগলৰ তলত, আৰু যুদ্ধৰ পেচ্‌কচ্‌ ভালেখিনি এতিয়াও দিব লগা হৈ আছে। ইয়াৰ কাৰণে গুৱাহাটীৰ ফৌজাদাৰ ৰছিদ-খাঁই ভয় দেখুৱাই টানকৈ পত্ৰ লিখিবলৈ ধৰিলে। সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰাজলৈ এযোৰ কাপোৰ বা খেলাট উপহাৰ দিছিল আৰু গড়গাঁৱলৈ অহা পাদশ্যাহী উকীলে টানি ধৰিলে যে স্বৰ্গদেৱে সেই কাপোৰ তেওঁ-লোকৰ আগতে পিন্ধিব লাগে। চক্ৰধ্বজসিংহই এই ভীষণ অপমান সহিব নোৱাৰিলে। তেওঁ সিংহাসনৰপৰা গৰ্জি উঠি কলে—"বঙালৰ অধীন হৈ থকাতকৈ মৰণেহে যুগুত। এযোৰ সিয়া কাপোৰৰ কাৰণে মই লোকৰ তলতীয়া হব লগীয়াত পৰিলোঁ।" ১৬৬৫ খৃষ্টাব্দৰ মাৰ্চ মাহত পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, বিষয়াসকলক মাতি আনি নামনি অসমৰপৰা মোগলক খেদি পঠাবলৈ উপায়-মন্ত্ৰণা কৰিবলৈ আদেশ দিলে, বোলে —"মোৰ পুথাও-পুলিনে লোকৰ তলপ হৈ যোৱা নাই, এতিয়া ম লোকৰ তলপ হৈ থাকিব নোৱাৰোঁ। মই স্বৰ্গমহাৰজাৰ নাতি, বন্দী বঙালক কি ৰূপে কৰভাৰ দিম?"

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই তুৰন্তে যুদ্ধ কৰিবলৈ মন কৰিলে; কিন্তু আতন বুঢ়াগোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াই সতৰ্ক বাণী শুনোৱাত ৰজাৰ ব্যগ্ৰতা শাম কাটিলে। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই যুক্তিৰে বুজালে যে, বঙালক ধৰিবলৈ সময়ৰ প্ৰয়োজন, সৈন্যক শিক্ষা দিব লাগিব, খোৱাৰ সামগ্ৰী আৰু যুদ্ধৰ আহিলা-পাতি ভঁৰালত ভালকৈ গোটাব

লাগিব, যাতে বছৰ চেবেকৰ কাৰণে যুদ্ধ পৰিচালনা কৰিব পাৰি।

সেইদেখি, ৰাজমন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই স্বৰ্গদেৱ আৰু মন্ত্ৰীসকলক এইৰূপে পৰামৰ্শ দিলে—"ৰজা হলে শত্ৰুক মাৰি-কাটি আপোনাৰ সীমনাক ৰাখিব লাগে, তেবেসে যশধৰ্ম্ম বৃদ্ধি হয়। দেৱতাই যিখান বুলিছে উত্তমহে বুলিছে। সকল দিন স্বতন্ত্ৰ ৰাজা, বঙালৰ আইচটি সহিব নোৱাৰি। দেৱতাই উত্তমহে কৈছে, পাৰিত-পক্ষে যেন আজিয়েই ধৰিম।

"কিন্তু ৰাজ্যত চাউল-কঠা নাই, বহা-পাবনাটো ভালৰূপে নাই, এতেকে বঙালক কিৰূপে ধৰা যাব? ৰাজ্যকো আহিলা-পাতি যোগাই দিব লাগিব। সিয়ো আহিলা-পাতি মাৰিলে বৰস্বাৰ দিব লাগে। এতেকে আহিলা-পাতি বহু লাগে; কিন্তু ৰাজ্যো ভাগিছে, এতিয়াহে স্বৰ্গদেৱে চপাই আনি পূৰ্বৰ ঠায়ে-ঠায়ে পাতিছে। তাৰ চাউল-কঠা, কানি-খান হৈছে নহৈছে তাকো বিচাৰ কৰিব লাগে। সকলো দ্ৰবত কৰি চাউল-কঠাহে প্ৰধান, তাৰ বিকল হলে কোনো কাৰ্য সিদ্ধ নহয়।

"নাও-নাৱৰাখানি আহিলা-পাতি ভাগে-ভাগে যি দিব লগা এতিয়া স্বৰ্গদেৱে সুধিলে বুলিব, 'আছে, জোৰাই দিব পাৰিম।' কাৰ্যৰ বেলা দিব নোৱাৰিব। তেতিয়া কাটিলে-মাৰিলে কোনোখান নহব। কোনো সময়ত নাও আহিলা-পাতি সমস্তে পৰিৱলৈ আছে। আৰু যদি দুই চাৰি বছৰ লাগি থকা গল, এতিয়া ভঁৰাৰত অধিকাধিক নহলে তেতিয়া কিৰূপে জোৰাই দিয়া যাব? এতিয়া বিচাৰ কৰি নিয়ম নকৰিলে সময়ত কাটিলে-মাৰিলে কাৰ্য নহব।

"কুমাৰে চক বেচে, আৰু কাঁড়ী পাইকে পকনীয়া চাউল একঠা খাবৰ নিমিত্তে দুকড়া কড়িৰ চক এটি আনে। সকলো মূলি এবুৰি

কড়িৰ বেহানি সেয়ে হানি হয় বুলি পাইকে হাতত লৈ বজাই চায়। সেই যদি হাতত নাবাজে নিয়েনেকি ?

"আৰু চৰায়ে গছত বাসা লৈ পোৱালী জগায়। পোৱালী তুলি কিছু শকত হলে ঠোঁটত ধৰি উকৰাই চায়, ইডালে-সিডালে লৈ ফুৰায়। পাখি যদি গজিল, উৰিব যদি পাৰিলে, মাইকীৰ লগত চৰি-বুলি আহি বাঁহ লয়হি। উৰিব পাৰিলেহে মাটিলৈ নমায়, তাতো আপোনি আহাৰ কৰিব পাৰিলেহে লগ এৰে। পাখি যদি সমান হ'ল, মাইকীয়ে আহাৰ দিব নোৱাৰি যদি উকৰাই নিয়ে, এক উৰণ দি পৰেগৈ, দোয়াবাৰ বাঁহ নাপায়হি। কোনো শিয়াল কুকুৰে খায়, নাই মানুহে ধৰি নিয়ে।

"মানুহ চ'ৰা নাৱত উঠিব। আগৰ বৈচা, মাঝৰ বৈচা, পাচৰ বৈচা তিনিৰো একেলগে চাব পৰিলে দেখিবলৈও ভাল, বাওঁতায়ো উৎসাহ পায়, নাৱো চলে, কঢ়াৰিয়ে দি চল পায়। আগৰ, মাঝৰ, পাচৰ তিনিৰো যদি তিনচাব হ'ল কঢ়াৰিয়ো দি চল নাপায়, নাৱো নচলে, দেখোঁতায়ো ভাল নেদেখে।

"এনেৰূপে প্ৰমাণ কৰি দেৱে যদি কাৰ্যত মন দিব পাৰে, তেবে শত্ৰুক মাৰি পূৰ্ব সীমনাত ৰাজ্য ৰাখিব পাৰে।"

বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ দূৰদৰ্শিতাপূৰ্ণ পৰামৰ্শ শুনি স্বৰ্গদেৱে দেশৰ প্ৰকৃত অৱস্থাৰ বিষয়ে ভালকৈ জানিব পাৰিলে। ৰাজভঁৰালত কিমান আহিলা-পাতি বুগুত আছে সেই বিষয়ে স্বৰ্গদেৱে জয়ানন্দ তামদলৈক সুধিলে। মুকলি চ'ৰাত এই প্ৰশ্ন সোধাত দলৈয়ে ক'লে যে ভঁৰালত আহিলা প্ৰচুৰ পৰিমাণে আছে। কিন্তু স্বৰ্গদেৱ ভিতৰলৈ যোৱাত দলৈয়ে প্ৰকৃত অৱস্থাৰ বিষয়ে ক'লে, বোলে—"খাৰ-বাৰুদৰ নামে এপেৰাও নাই, গুলীৰ নামে চাৰিপেৰাও ভঁৰালত নাই, আৰু কাঁড় এক আটিও নাই। পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বিষয়াসকলৰ আগত ৰনচ'ৰাত সোধাৰ কাৰণে মই সৰহকৈ আছে বুলি কলোঁ, কাৰণ তেনেকৈ নক'লে

আমাৰ মানুহৰ উৎসাহ হ্রাস পাব, আৰু শত্রুৱেও শুনি সন্তোষ পাব।”

বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ উপদেশ স্বৰ্গদেৱ আৰু পাত্র-মন্ত্রী বিষয়াসকলে গ্রহণ কৰাত দুবছৰ ধৰি যুদ্ধৰ আয়োজন চলিবলৈ ধৰিলে। স্বৰ্গদেৱে নিজে ৰণুৱাৰ শিক্ষা চাই ফুৰিছিল আৰু কেনেকৈ ধেনু-কাঁড় আৰু যুদ্ধৰ অন্য অস্ত্র মাৰিব লাগে তাক নিজহাতে শিকাইছিল। নতুন সৈন্যবোৰক উৎসাহ দিবৰ মনেৰে স্বৰ্গদেৱে তেওঁলোকক তিৰোতা, সোণ, কাপোৰ, গাখীৰ, মাছ, লোণ আৰু চাউল উপহাৰ দিছিল। ৰাজবিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানত ধান আৰু অন্যান্য খাদ্য শস্যৰ খেতি কৰোৱা হৈছিল। খাৰঘৰ আৰু কমাৰশাল ৰজাৰ নগৰৰ ভিতৰত পতা হৈছিল, আৰু তাত দিনে-ৰাতিয়ে কাম চলিছিল। মাটিৰ যুদ্ধৰ আয়োজনৰ বাহিৰেও আহোমসকলে ভালেমান হিলৈচৰা যুদ্ধৰ নাও আৰু অসংখ্য সাধাৰণ নাও তৈয়াৰ কৰিছিল। কাৰ্য-কুশলতাৰ কাৰণে হেজাৰ সৈন্যৰ মুঠ ভাঙি পাঁচশৈয়া কৰি মুঠ কৰা হৈছিল। তেনে প্রত্যেক পাচঁশৈয়া মুঠৰ ওপৰত এজন হাজৰিকা নিয়োগ কৰা হৈছিল। ছয় হেজাৰ সৈন্যৰ ওপৰত এজন ফুকন পতা হৈছিল। আয়োজন সম্পূর্ণ হোৱাৰ পিচত স্বৰ্গদেৱে নিজে আগত থাকি সৈন্যৰ মোহলা চাইছিল আৰু সিহঁতৰ সাহ-পিত দেখা পাই স্বৰ্গদেৱে পৰম আনন্দ পাইছিল।

তাৰ পিচত এই বিপুল সৈন্যবাহিনীৰ সেনাপতি পতাৰ সময় আহিল। আহোমৰ নামজ্বলা ফৈদৰ ভিতৰত সাহসিক সেনানায়ক ভালেমান আছিল ; কিন্তু অসমৰ ভীষণ সমস্যাটোলৈ চাই যেই-সেই সেনাপতিৰ দ্বাৰা একো সুফল নহব। তাৰ উপৰিও ৰাজ্যৰ ধৰণী বুঢ়াগোহাঁই, বৰগোহাঁই আৰু বৰপাত্রগোহাঁই এওঁলোক তিনিজনাই সকলো বিষয়াকে পাতিব-ভাঙিব পাৰে আৰু প্রয়োজন হলে ৰজাকো পাতিব-ভাঙিব পাৰে, এতিয়া এওঁলোক তিনিজনো সৈন্যৰ পৰিচালক

নিযুক্ত হৈছিল। যিজন সেনাপতি হ'ব, তেওঁৰ কাৰ্য-কুশলতা আৰু বুদ্ধি বিচক্ষণ হ'ব লাগিব, তেহে তেওঁৰ দেশৰ নেতাসকলৰ সহযোগ লাভ কৰিব পাৰিব। যাতে কোনো সংঘৰ্ষ নহয়, সেই কাৰণে সেনাপতিজনৰ গাত আহোমৰ তলত থকা কলিয়াবৰৰপৰা গুৱাহাটী-লৈকে এই খণ্ড নামনি অসমৰ যাৱতীয় শাসন ভাৰ ন্যস্ত থাকিব। এই বিষয়ে স্বৰ্গদেৱ আৰু পাত্ৰমন্ত্ৰীয়ে ভালকৈ সমালোচনা কৰিবলৈ ধৰিলে, এনেকি দেওধাই দৈৱজ্ঞৰো মতামত ললে। অৱশেষত, অসমৰ ভাগ্যনিয়ন্তাৰূপে লাচিত বৰফুকন মুখ্য সেনাপতি পদৰ বাছনিত উঠিল।

লাচিত বৰফুকন বৰসেনাপতি

লাচিত বৰফুকন কোন? তেওঁ আছিল দিল্লীৰ সম্রাট জাহাঙ্গীৰ আৰু ছাহজাহান বাদছাহৰ দিনৰ মোগলৰ লগত হোৱা যুদ্ধত অসমৰ সেনাপতি মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ সুমলীয়া পুতেক। সামান্য অৱস্থাৰপৰা মোমাইতামুলী বৰবৰুৱা হৈছিল। ৰাজ্যৰ সৰ্বপ্ৰধান কাৰ্যপালক আৰু বিচাৰক, এই দুয়ো বিষয়ৰ ভাৰ আছিল বৰবৰুৱাৰ গাত।

তেওঁৰ নাম আছিল শুকুতি, কিন্তু তেওঁ মোমাইতামুলী বুলিহে বেছিকৈ জনাজাত। তেওঁ পোনতে সাধাৰণ বনুৱা হিচাপে চাৰি টকা ৰূপৰ কাৰণে ভাগিনীয়েকৰ ঘৰত বন্ধা হৈ কাম কৰিছিল। এদিন তেওঁ চৰাইদেওলৈ যোৱা আলিকাষৰৰ পথাৰত আলি দিবলৈ কোৰেৰে কাম কৰি আছিল। ভাগিনীয়েকে তেওঁক মোমাই বুলি মাতিছিল, তাকে দেখি সেই ঠাইৰ মানুহে শুকুতিক মোমাই বুলি মাতিবলৈ ধৰিলে। স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহ মহাৰাজ বাটেৰে যাওঁতে শুকুতিক কাম কৰি থকা দেখা পালে, আৰু তেওঁ ধাননি পথাৰত চিকুণকৈ আলি দিয়া দেখি স্বৰ্গদেৱে সন্তোষ পালে। মানুহৰ গুণৰ প্ৰতি স্বৰ্গদেৱৰ দৃষ্টি বৰ চোকা আছিল। স্বৰ্গদেৱে মোমাইক ভাগিনীয়েকৰপৰা মোকোলাই আনি পোনতে তিপমীয়া ৰাজখোৱা আৰু পিচলৈ ৰজাৰ বাৰীচোৱা বৰতামুলী পাতিলে। মোমাই-তামুলীয়ে ইটো পদৰপৰা সিটো পদলৈ উঠি অৱশেষত বৰবৰুৱাৰ বিষয় লাভ কৰিলে। মোগল যুদ্ধৰ সময়ত তেওঁ আহোম সৈন্যৰ সেনাপতিৰূপে যুদ্ধ পৰিচালনা কৰিছিল। ১৬৩৯ চনত আল্লাহ-ইয়াৰ-খাঁৰ লগত হোৱা সন্ধি নিবন্ধত মোমাইতামুলীয়ে প্ৰধান অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল; আৰু বহুবছৰ ধৰি এই সন্ধিৰ ভেটিতে অসম-মোগলৰ সম্বন্ধ পৰিচালিত হৈছিল। মোমাইতামুলীৰ দূৰ-

দৰ্শিতা আৰু সাহসিকতা স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহৰ প্ৰধান সম্বল আছিল। এজনা মোগল উকীলে ফৌজাদাৰৰ আগত কৈছিল—“চাহেব, অসমৰ কথা কি কোৱা? ৰজা হ’ল সাক্ষাৎ মহাদেৱ, মোমাইতামুলী হ’ল মহাদেৱৰ প্ৰধান ভৃত্য নন্দী। এই দুজনা অসমৰ কাৰ্যকাৰক হৈ থকা পৰ্যন্ত তুমি সেই দেশলৈ টোৱাব নোৱাৰা।” মোমাইতামুলীৰ জীয়েক পাখৰী গাভৰু স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহৰ কুঁৱৰী আছিল। সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ তৃতীয় পুত্ৰ চুলতান। আজমতাৰাৰ মহিষী ৰমণী গাভৰু আছিল জয়ধ্বজসিংহ আৰু পাখৰী গাভৰুৰ সন্তান। মোমাইতামুলীৰ পুত্ৰসকলেও ৰাজ্যৰ ওখ ওখ বিষয় ভোগ কৰিছিল।

অসমৰ বৰ্তমান অৰ্থনৈতিক জীৱন মোমাইতামুলী বৰবৰুৱা অনুষ্ঠিত ব্যৱস্থাৰ পৰিণতি বুলি কব পাৰি। ১৬০৮ খৃষ্টাব্দত তেওঁ অসমীয়া বিষয়াসকলৰ কৰ্তব্য আৰু কাৰ্যপন্থা নিৰূপণ কৰে আৰু কাৰ তলত কিমান সংখ্যক পাইকে কাম কৰিব তাকো ধাৰ্য কৰি দিয়ে। মোগলৰ মনচবদাৰী প্ৰথা অনুযায়ী বৰা, শইকীয়া, হাজৰিকা, বৰুৱা, ৰাজখোৱা, ফুকন এইসকল বিষয় সৃষ্টি কৰা হয়। অৱশ্যে এই প্ৰথা নিৰূপণ কৰোঁতে অসমত পূৰ্বকালৰেপৰা চলি অহা বিষয়াৰ তাৰতম্যৰ প্ৰণালীৰ পিনেও চকু ৰখা হৈছিল। সুদৃঢ় অৰ্থনৈতিক ভেটিত অসমীয়া গাৱঁলীয়া জীৱন সংগঠন কৰাৰ ভাৰো মোমাই-তামুলীক অৰ্পণ কৰা হৈছিল। শাসনৰ সুবিধাৰ নিমিত্তে গাওঁসমূহক এটা এটা চুবুৰীত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছিল। প্ৰত্যেক অসমীয়া পৰিয়ালৰ তিৰোতাসকলৰ নিমিত্তে সূতাকটা আৰু কপোৰবোৱা বাধ্যতামূলক আছিল। মোমাইতামুলীৰ এই দূৰদৰ্শী ব্যৱস্থাৰ কাৰণে, জাতি বৰ্ণ আৰু সামাজিক অৱস্থা নিৰ্বিশেষে গোটেই অসমত কাপোৰ বোৱা প্ৰথা আজিলৈকে প্ৰচলিত হৈ আছে। প্ৰতিখন গাঁৱতে প্ৰয়োজনীয় কাৰিকৰ, পুৰোহিত আদি সকলো বিদ্যা আৰু ব্যৱসায়ৰ মানুহৰ বসতি আছিল। অৰ্থনৈতিক স্বাধীনতা অসমীয়া সামাজিক

জীৱনৰ মূল লক্ষ্য আছিল। ইয়াৰ ফলত প্ৰতি পৰিয়ালৰ নিজৰ যাৱতীয় প্ৰয়োজনৰ বস্তু নিজ ঘৰতে উৎপন্ন হৈছিল।

সমসাময়িক অসম বুৰঞ্জীৰপৰা মোমাইতামুলীৰ কৰ্তব্য পৰায়ণতাৰ বিষয়ে এটি ভাল উদাহৰণ পোৱা যায়। নামনি অসমত শাসনকৰ্তা হৈ থকা কালত তেওঁ কছাৰী ৰজা ভীমবল নাৰায়ণৰপৰা এখন চিঠি পালে। চিঠিত তেওঁক 'নামাজানিৰ ৰজা' বুলি অভিহিত কৰা হৈছিল। এই আখ্যা দেখি মোমাইতামুলীয়ে ভাবিলে যে তেওঁৰ অধিপতি স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহ মহাৰাজক অপমান কৰা হৈছে। তেওঁ এই বিষয়ে গড়গাঁৱত থকা স্বৰ্গদেৱলৈ লিখি পঠিয়ালে। স্বৰ্গদেৱে উত্তৰ দিলে—"কছাৰী ৰজাই মোৰ বিষয়া বৰবৰুৱাক ৰজা বুলি চিঠি দিছে, ইয়াৰপৰা বুজিব পৰা গ'ল যে সৰ্বাধিনায়ক মহাৰজা মোলৈ তেওঁৰ অসীম শ্ৰদ্ধা। কছাৰী ৰজাৰ কোনো অপৰাধ নাই। তেওঁৰ উকীলক ভালৰূপে বঁটা দি বিদায় দিবা।"

মোমাইতামুলীৰ উচ্চপদ আৰু প্ৰখ্যাতি লাভৰ মূল কাৰণ আছিল তেওঁৰ অতুলনীয় কৰ্তব্যজ্ঞান আৰু স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰতি পৰম আনুগত্য আৰু নিষ্ঠা। তেওঁৰ কৰ্তব্য যিমানকি গুৰু বা সাধাৰণ হওঁক, তেওঁ সকলো অৱস্থাত তাৰ সমাধানত নিজৰ সৰ্বান্তঃকৰণ দি কাম কৰিছিল। তেওঁ নিজৰ প্ৰতি আৰু নিজৰ আদৰ্শৰ প্ৰতি সদায় সত্যনিষ্ঠ আছিল, আৰু তেওঁৰ সকলো কাৰ্যাৱলীত সৰ্বাঙ্গসুন্দৰভাৱে সমাধানৰ আনন্দই তেওঁক অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল, নিজৰ লাভ বা সুবিধা যিয়েই নহওঁক লাগিলে। লাচিত বৰফুকনে পিতৃদেৱতাৰপৰা এইখিনি গুণৰ উত্তৰাধিকাৰী হৈছিল, অপৰাজেয় কৰ্তব্যজ্ঞান আৰু নিজে কৰা কামত সম্পূৰ্ণ আত্মবিলোপ। লাচিত বৰফুকনে যদি নিজৰ আত্মজীৱন-চৰিত লিখিলেহেঁতেন তেওঁ তাত স্বীকাৰ কৰিলেহেঁতেন—"মই দেউতাৰ পৰা শিকিছিলোঁ, কৰ্তব্যপৰায়ণ হবলৈ আৰু নিজৰ কাম ভাল পাবলৈ, আৰু মোৰ ওপৰত

আৰোপণ কৰা দায়িত্বক নিষ্ঠতা আৰু বিবেকেৰে কৰি যি মধুৰ আনন্দ সেই আনন্দত আত্মবিভোৰ হবলৈ।”

দেউতাক মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ ৰাজধানীত থকা ঘৰৰ চ'ৰাৰ দৈনন্দিন কাৰ্যাৱলীৰপৰাই লাচিতে পোন প্ৰথমে শিক্ষা পাইছিল। এই চ'ৰাই তেওঁৰ পক্ষে শিক্ষাবাহৰ আৰু বিদ্যালয় স্বৰূপ হৈছিল। বৰবৰুৱা হিচাপে মোমাইতামুলীৰ তলত যাৱতীয় বিষয়াসমূহে কাম কৰিছিল, এওঁলোকৰ সহায়েৰে তেওঁ নিজৰ ৰাজকাৰ্য সম্পাদন কৰিছিল, মাটি আৰু গোচৰৰ সিদ্ধান্ত দিছিল, বিদেশৰপৰা অহা দূতসকলক সম্বৰ্ধনা জনাইছিল, আৰু ৰজাঘৰীয়া আৰু কূটনৈতিক সমস্যাবোৰ আলোচনা কৰিছিল। স্বৰ্গদেৱৰ বৰচ'ৰা, ন্যায়ালয় আৰু থকাঘৰত বৰবৰুৱাৰ কৰ্তব্য ধাৰ্য আছিল। কিন্তু তেওঁৰ ঘৰতো যথেষ্ট কাম আছিল, সেইবোৰৰ সিদ্ধান্ত যথাসময়ত স্বৰ্গদেৱৰ পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ আগত আলোচনা আৰু সমৰ্থনৰ কাৰণে দাঙি ধৰিছিল। দেউতাকৰ চহৰৰ ঘৰতো হোৱা সকলো কথা ল'ৰা অৱস্থাত লাচিতে দেখিছিল আৰু শুনিছিল। যাতে পৰিয়ালৰ ভিতৰত পুৰুষানুক্ৰমে ওখ বিষয়বোৰ চলি থাকে, তাৰ কাৰণে আহোমৰ সম্ভ্ৰান্ত লোকসকলে পুতেকহঁতক শিক্ষা দিবৰ নিমিত্তে উপযুক্ত শিক্ষক নিয়োগ কৰিছিল। সকলো উচ্চ পৰিয়ালতে ভাল ভাল পণ্ডিত নিযুক্ত কৰা হৈছিল। তেওঁলোকে আহোম শাস্ত্ৰ আৰু হিন্দু দণ্ডনীতি আৰু অৰ্থশাস্ত্ৰ অনুসৰি ডেকাসকলক ৰাজধৰ্মৰ জ্ঞান দিছিল, আৰু দেশৰ বুৰঞ্জী আৰু শাসন সম্বন্ধীয় পূৰ্বৰ আৰ্হি স্বৰূপে ঘটনাবোৰৰ কথাও জনাইছিল। বৰবৰুৱাৰ পুত্ৰ হিচাপে লাচিতে ৰজাৰ বৰচ'ৰালৈকো অহা-যোৱা কৰিছিল। বুৰঞ্জীত পোৱা যায় যে লাচিতক ৰাজমন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াৰ হাচটিধৰা তামুলী নিযুক্ত কৰা হৈছিল, এই পদটো ঘৰুৱা সচিব বা প্ৰাইভেট ছেক্ৰেটৰী থাপৰ বিষয়। ৰাজনীতিৰ ক্ষেত্ৰত এই পদটোক প্ৰথম সোপান বুলি সকলো ঠাইতে গণ্য কৰা হয়।

হাচটিধৰা তামুলীয়ে মন্ত্ৰীৰ তামোল-পাণ আৰু কাকত-পত্ৰ লৈ গৈছিল আৰু সেইমতে তেওঁ ৰজাৰ বৰচ'ৰাত হোৱা পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ মেলত উপস্থিত হব পাৰিছিল। সেই মেলত থাকিবলৈ সুবিধা পোৱাটো বিশেষ অনুগ্ৰহৰ কথা। দেউতাকৰ ঘৰত লাভ কৰা শিক্ষাক স্বৰ্গদেৱৰ চ'ৰাত সমাধা হোৱা পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ মেলৰ কথা-বাৰ্তাৰ জ্ঞানৰদ্বাৰা লাচিতে পৰিপুষ্ট কৰিব পাৰিছিল।

সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালৰ ল'ৰাৰ কাৰণে সামৰিক শিক্ষা বাদ নপৰিছিল, কাৰণ সেই কালত অসামৰিক আৰু সামৰিক এই দুয়োৰে ভিতৰত নিকপকপীয়া প্ৰভেদ নাছিল। আৰু প্ৰতিজন বিষয়াই, এনেকি ন্যায়সোধা বিষয়া, বা পুৰোহিতেও আৱশ্যক হলে আৰু অৱস্থা অনুযায়ী অস্ত্ৰ গ্ৰহণ কৰিব লগাত পৰিছিল। প্ৰাচীন আহোম পৰিয়ালবৰ্গ আছিল মূল শাসনৰ ঘাই ধৰণীস্বৰূপ, সেই কাৰণে তেওঁলোকৰ ডেকাসকলে বহুমুখী শিক্ষা লাভ কৰিব লগাত পৰিছিল। লাচিত বৰফুকন লুথুৰাখুন ফৈদৰ মানুহ আছিল। এই ফৈদ অতি প্ৰাচীন আৰু এওঁলোকৰ আদি পুৰুষজনা অসম বিজেতা চুকাফাৰ লগত আহিছিল। আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ শৱ মৈদামত থোৱাৰ কালত তেওঁলোকৰ নিৰ্দিষ্ট কৰ্তব্য আছিল।

লাচিতৰ চা-চেহেৰাৰ বিষয়ে জানিবৰ কাৰণে আমাৰ হাতত সমসাময়িক ছবি পৰা নাই। যাহওক, তেওঁৰ আৰু সহযোগী সেনাপতিসকলৰ আকৃতি-প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে এটি সংক্ষিপ্ত লিপিবদ্ধ বিবৰণী পোৱা যায়। লিখকে এটা-দুটা কথাৰে লাচিতৰ ৰূপ বৰ্ণনা কৰিছে। লাচিতৰ বিষয়ে বুৰঞ্জীত আছে—"ইটাখুলিৰ নামনিত আছিল লাচিত ফুকন, তেওঁৰ মুখখন বহল আৰু পূৰ্ণচন্দ্ৰৰ নিচিনা। কোনেও তেওঁৰ চকুলৈ চাব নোৱাৰে।"

বৰসেনাপতি হোৱাৰ পূৰ্বে লাচিতে কি কি বিষয় ভোগ কৰিছিল তাৰ বিষয়ে সঠিক জানিব নোৱাৰি। কিন্তু তিনিটা বাৰ

লোৱাৰ কথা নিশ্চয়কৈ জানিব পাৰি। পোনতে তেওঁ ঘোঁৰাবৰুৱাৰ পদ পাইছিল। ঘোঁৰাবৰুৱাৰ কাম আছিল ৰজাৰ ঘোঁৰাবোৰৰ তত্ত্বাৱধান কৰা। এই বাবত থাকোঁতে লাচিতে দুৰ্দান্ত ঘোঁৰাক বশলৈ আনিছিল, তাৰ পৰিণামত ৰজাই ঘোঁৰাত উঠোঁতে দোলাত উঠা যেন পাইছিল। কিছুদিনৰ পিচতে লাচিতে দুলীয়া বৰবৰুৱাৰ পদ পাইছিল আৰু তাৰপিচত গড়গাঁৱৰ সমীপৱৰ্তী শিমলুগুৰি খেলৰ প্ৰধান বিষয়া শিমলুগুৰীয়া ফুকনৰ বাব পাইছিল। তাৰ পিচত তেওঁ দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ পদ পায়। তেওঁৰ কাম আছিল ৰজা দোলাত উঠি যাওঁতে লগত যোৱা পালী-পহৰীয়াবোৰক চলাই-মেলি ফুৰা। দোলা-কাষৰীয়াবোৰৰ বাব আছিল আজিকালিৰ পুলিচৰ চিপাহীৰ দৰে আৰু সেই অনুসাৰে দোলা-কাষৰীয়া বৰুৱাজন আছিল আজিকালিৰ পুলিচ বিভাগৰ বৰমুৰীয়া বিষয়া ইন্সপেক্টৰ জেনাৰেলৰ নিচিনা। বৰুৱাতকৈ ফুকনৰ মৰ্যাদা অধিক হলেও সেই দোলা-কাষৰীয়া বৰুৱাৰ বাবটোৱে লাচিতক বেছি চকুত লগা কৰিছিল। মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ সময়ত লাচিতে দিখৌমুখত শত্ৰুসৈন্যৰ লগত যুদ্ধ কৰিছিল আৰু সেই কামত তেওঁ কিছু পৰিমাণে কৃতকাৰ্যও হৈছিল।

বৰসেনাপতিৰূপে নিযুক্ত হোৱাৰ সময়ত লাচিত দোলা-কাষৰীয়া বৰুৱা আছিল বুলি কোৱা হৈছে। স্বৰ্গদেৱে দোলাত বহি থকা অৱস্থাতে লাচিতক এবাৰ কাষলৈ মাতি আনিলে আৰু নতুন সেনাপতিৰ কাৰ্যদক্ষতাৰ প্ৰমাণ চাবৰ মনেৰে স্বৰ্গদেৱে দোলা-কাষৰীয়া মানুহখিনিক নিজৰ কৰ্তব্য সম্পাদনৰ বিষয়ে বুজাবলৈ লাচিতক আদেশ দিলে। লাচিতে ভালকৈ বুজাই দিয়াত স্বৰ্গদেৱে সন্তোষ পাই কলে—"বঙাল শত্ৰু ওচৰতে আছে। কেনেকৈ চৈয়দ পিৰোজ আৰু চৈয়দ চালাক ধৰিব পৰা যাব? অধিকাৰী যাক পাতিম সিও গাঢ় হব লাগিব।" ইয়াৰ উত্তৰত লাচিতে ক'লে—

"স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজ্যতনো মানুহ নাই নেকি ? বঙালনো কি ? মানুহহে। আমাৰ ৰাজ্যত নোলাব নেকি তেনে মানুহ ? স্বৰ্গদেৱে ধুলা দিবহে লাগে। মন কৰি চাওঁক।" এই কথা শুনি তেতিক্ষণে লাচিতক অসমীয়া সৈন্যৰ প্ৰধান সেনাপতি পাতিবলৈ স্বৰ্গদেৱে থিৰ কৰিলে। স্বৰ্গদেৱৰ সিদ্ধান্তত মন্ত্ৰীসকলেও হয়ভৰ দিলে।

লাচিতক সেনাপতি পতা কথাটো প্ৰকাশ্যভাৱে ঘোষণা কৰাৰ পূৰ্বে তেওঁৰ নিৰ্ভীকতা আৰু আত্মমৰ্যাদাবোধৰ নতুন প্ৰমাণ চাবৰ কাৰণে স্বৰ্গদেৱে ইচ্ছা কৰিলে। লাচিতক স্বৰ্গদেৱৰ কাষলৈ মাতি অনা হ'ল। স্বৰ্গদেৱৰ আগত আঁঠু লবৰ সময়ত আঁৰত থকা লিগিৰা এটাই, আগৰ ব্যৱস্থামতে, বেগেৰে আহি লাচিতৰ মূৰৰ বস্ত্ৰ পাপমাৰি কাঢ়ি লৈ গ'ল। এইদৰে মূৰত পিন্ধা কাপোৰ কাঢ়ি নিয়াটো তেতিয়াৰ দিনত, এনেকি আজিও, বৰ অপমানৰ কথা। লাচিতৰ বৰ খং উঠিল, তেওঁ খাপৰপৰা হেংদান উলিয়াই লিগিৰাটোক কাটিবলৈ খেদি গ'ল। উপায় নাপাই লিগিৰাই স্বৰ্গদেৱৰ সিংহাসনৰ তলত সোমাল। তালৈকে উগ্ৰমূৰ্তি হৈ লাচিতে লিগিৰাটোক কাটিবলৈ চোঁচা মাৰি গ'ল। এনেতে স্বৰ্গদেৱে বাধা দিলে আৰু লাচিতৰ অপৰিমেয় সাহপিতৰ প্ৰমাণ পাই তেওঁক স্বৰ্গদেৱে প্ৰশংসা কৰিবলৈ ধৰিলে। লাচিতক স্বৰ্গদেৱে সোণোৱালী হেংদান আৰু মৰ্যাদা অনুসৰি অন্যান্য খিতাপ দি আনুষ্ঠানিকভাৱে সেনাপতি আৰু বৰফুকন পদত নিযুক্ত কৰিলে।

যুদ্ধৰ আয়োজনৰ লগে লগে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে মোগলৰ মতি-গতি আৰু সামৰিক কাৰ্য-কলাপৰ বিষয়ে জানিবৰ কাৰণে দেশ-বিদেশলৈ উকীল-কটকী পঠিয়াবলৈ ধৰিলে। দেশৰ দুৰৱস্থা দেখি স্বৰ্গদেৱ দুখিত হৈছিল সঁচা, কিন্তু যিখন দেশে মহম্মদ-বিণ-বখ্‌টিয়াৰ খিলিজিৰ দিনৰেপৰা মুছলমানৰ আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰি আহিছে, মীৰজুমলাৰ হাতত পৰাভূত হোৱাৰ একমাত্ৰ দৃষ্টান্ত সেই দেশৰ

কাৰণে বিশেষ অপমানৰ কথা নহয়। অৱশ্যে এই অপমানৰপৰা খুন্তেকীয়া ভাৱে মৰ্যাদা হানি হৈছিল বুলি ধৰিব লাগিব। চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱ অভিভূত হোৱা নাছিল, কাৰণ স্বজাতিৰ অদম্য শক্তিৰ ওপৰত তেওঁৰ দুৰ্জয় বিশ্বাস আছিল।

১৬৬৩ আৰু ১৬৬৫ খৃষ্টাব্দৰ ভিতৰত দাক্ষিণাত্যত মহাৰাষ্ট্ৰৰ শিৱাজীয়ে মোগলক পৰাভৱ কৰিছিল। শিৱাজীৰ কৃতকাৰ্যতাই স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰাজক নিজৰ যুদ্ধ কৰাৰ প্ৰচেষ্টাত উদ্‌গনি যোগাইছিল। ১৫৮৭ শকৰ ২৪ মাঘ বা ইংৰাজী ১৬৬৬ চনৰ ৭ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে চক্ৰধ্বজসিংহই কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ লিখিছিল—"তুমি কৈ পঠাইছা বোলে শুবাএৰে বঙালৰ লেঢ়াই লাগিছে, শুবাএ বঙালক মাৰি কুৰিদিনৰ পথ হোঁহোঁকাইছে, আৰু দাউদ-খাঁ পৰিল, আৰু দিলেৰ-খাঁ ঘায় খাইছে, আৰু পাদশ্যাও দিল্লীৰ পৰা আগৰালৈ আহিছে, এইখান কৈছা, পাচত কাৰ ভঙ্গজয় হয় ইয়াকো নেজানি। আৰু বুলিছা আমিও গড়খাৰৈ প্ৰযত্নে কৰিচোঁ, তুমিও গড় বান্ধা, লোক মলুকৰো মহলা কৰা। হয়, বুলিব পোৱা। কিন্তু বাৰেক দেৱতাৰো ভঙ্গজয় আছে। এবাৰ ঘাটিছোঁ বুলি আমি যত্ন নকৰিম নেকি? সিহঁতে এবাৰহে আমাক এনে কৰিছে সিহঁতক আমি বাৰম্বাৰ যেনে কৰিছোঁ তুমি আপুনি সমস্তবোৰ জানা।"

মোগলৰ হাতৰপৰা গুৱাহাটী উদ্ধাৰ

১৬৬৭ খৃষ্টাব্দৰ বাৰিষাৰ লগে লগে অসমৰ যুদ্ধৰ আয়োজন সমাপ্ত হ'ল আৰু যুদ্ধ যাত্ৰাৰ নিমিত্তে অসমৰ সৈন্যবাহিনী সাজু হ'ল। যুদ্ধৰ আৰম্ভণি কালত কৰিবলগীয়া পূজা-পাতল আহোম আৰু হিন্দু প্ৰথামতে যথাবিধি অনুষ্ঠিত হ'ল।

চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে সেনাপতিসকলক যথাযোগ্য বঁটা-বাহন দি এইৰূপে আজ্ঞা কৰিলে বোলে—"তহঁতৰো ভাৰ্যা পুত্ৰ, গো-ব্ৰাহ্মণ সকলো ৰক্ষা পৰিব লাগে। বঙালক যুদ্ধে জিনিলোঁ ইয়ো যশস্যা মই পাব লাগে। যদি ইটাখুলিত ভঙ্গাব নোৱাৰ তহঁতৰ নিচিনা ফুকন ৰাজখোৱাহঁত নোলাব নেকি ?"

১৫৮৯ শকৰ ৩ ভাদ, ইংৰাজী ১৬৬৭ চন, ২০ আগষ্ট বৃহস্পতিবাৰে আহোম সৈন্য দুভাগে বিভক্ত হৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰইদি ভটিয়াবলৈ ধৰিলে। বৰফুকনৰ দোপদৰ কলিয়াবৰ পাই তাতে থাকি মোগলৰ বিৰুদ্ধে আক্ৰমণ চলালে। গুৱাহাটীত থকা মোগল ফৌজাদাৰ চৈয়দ ফিৰোজ-খাঁ শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰ কাৰণে প্ৰস্তুত হৈ নাছিল, আৰু ৰঙামাটি আৰু ঢাকাৰপৰা নতুন সৈন্য আহি পোৱাবো সময় নাছিল। ইয়াৰ পৰিণামে আহোম সৈন্যই ক্ৰমান্বয়ে জয়লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে।

গুৱাহাটীৰ উত্তৰপাৰে বৰনদীৰ কাষৰত বাহবাৰী আক্ৰমণ কৰি আহোমে যুদ্ধৰ সূত্ৰপাত কৰে। কাজলীৰ গড় অতি সোনকালে অসমৰ হাতত পৰিল, তাত থকা সকলো বঙালকে কাটি পেলোৱা হ'ল, তাৰ ভিতৰত পাঁচোটা চৰ্দাৰো আছিল। উত্তৰপাৰৰ বঙাল সৈন্য বিভঙ্গে পলাল। গুৱাহাটীৰ উত্তৰে মনিকৰ্ণেশ্বৰ আৰু চাহবুৰুজত দুটা কোঠ দি আহোম সৈন্যই গুৱাহাটী লবলৈ মন কৰিলে। গুৱাহাটীৰ ইটাখুলি বা শুক্ৰেশ্বৰ পৰ্বতৰপৰা এফৌজ বঙাল সৈন্য ওলাই চাহবুৰুজ আক্ৰমণ কৰিলে। সেই যুদ্ধত কলঙ্গু সন্দিকৈৰ

পুতেক বেতমেলাই অসামান্য সাহ-বিক্রম দেখুৱাইছিল। উত্তৰপাৰৰ যুদ্ধত আহোম সৈন্য ইমান কৃতকার্য হব নোৱাৰিছিল, কিন্তু তাত থকা ফুকনসকলে স্বৰ্গদেৱৰ আগত কৰা অঙ্গীকাৰ সুঁৱৰি প্ৰাণটাকি যুদ্ধ কৰিছিল।

দক্ষিণকূলত আহোম সৈন্যই যুদ্ধ কৰি কৃতকার্যতা লাভ কৰিছিল। ইটাখুলি আক্রমণ কৰাটোৱেই আছিল তেওঁলোকৰ প্ৰধান লক্ষ্য। এই ইটাখুলি এটা সৰু পাহাৰ, ইয়াৰপৰা পশ্চিমে আগিয়াঠুৰি পৰ্বত আৰু পূবে কুৰুৱা পৰ্বতলৈকে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ এটি সুবিস্তীর্ণ দৃশ্য দেখা পোৱা যায়। ইটাখুলি দুৰ্গৰ ভিতৰত মোগলে সৈন্যৰ আহিলা-পাতি গোটখুৱাই থৈছিল। তাক অধিকাৰ কৰাটো অতি কষ্টসাপেক্ষ আছিল। অসমীয়া সেনাপতি পেলন ফুকনে কৈছিল—“যিজনে ইটাখুলি লব পাৰিব মই তেওঁৰ বন্ধা হৈ থাকিম।” পেলন ফুকনে এনেকৈ পৰাজয়ৰ মনোবৃত্তি প্ৰকাশ কৰা দায়ত স্বৰ্গদেৱে ফুকনক বুকু ছিৰি মাৰিবলৈ গড়গাঁৱৰপৰা আদেশ দি পঠিয়ালে। ইয়াকে শুনি গুৱাহাটীৰ ফুকনসকলে কলে, বোলে —“পেলন ফুকনে এনে কথা কোৱা আমি শুনা নাই।”

পেলন ফুকনক শাস্তি দিবলৈ খোজা কথাটোৰপৰা সুফল হ’ল। গুৱাহাটীৰ সেনাপতিসকলে অদম্য উৎসাহেৰে খুঁত কৰিবলৈ ধৰিলে, আৰু এদিন শেহতীয়া নিশা ইটাখুলি দুৰ্গ আক্ৰমণ কৰিলে। চোৰবচা অসমীয়া সৈন্যই মোগলৰ হিলৈৰ মুখত পানী ভৰাই থোৱাৰ কাৰণে সেইবোৰ অকৰ্মন্য হৈ পৰিল। মোগল সৈন্যই নাৱেৰে আগবাঢ়ি নৈৰ কালৰপৰা ইটাখুলি আক্রমণ কৰিলে, কিন্তু আহোমৰ ধাবাষাৰ গুলী বৰ্ষণত তিষ্ঠিব নোৱাৰিলে। ১৫৮৯ শক, কাতি মাহৰ ১৭ দিন যোৱাত, ১৬৬৭ খৃষ্টাব্দৰ ২ নবেম্বৰ বৃহস্পতিবাৰে মাজনিশা ইটাখুলি আৰু গুৱাহাটী, এই দুই দুৰ্গ আহোমৰ হাতত পৰিল। ইটাখুলি আক্ৰমণৰ সময়ত বীৰৰ সাজেৰে সজ্জিতা দুজনী তিৰোতা

মোগল দুৰ্গৰপৰা ওলাই আহিছিল, অসমৰ সৈন্যৰ খেদাত সেই বীৰাঙ্গণা দুগৰাকীয়ে নৈ পাৰ হৈ অশ্বক্ৰান্ত পালেগৈ। ৰণ জিনি আহোম সৈন্যই পাদশ্যাহী ভঁৰাল থকা হাতী, ঘোঁৰা, হিলৈ, টকা আৰু আন আন সকলো আহিলা-পাতি গোটাই-পিটাই ললে। অসম আৰু মোগলৰ সীমান্ত মানাহা নৈলৈকে মোগলক খেদি থোৱা হ'ল। গুৱাহাটীৰ ফৌজাদাৰ চৈয়দ ফিৰোজ-খাঁ আৰু মিৰবক্সী চৈয়দ চালা প্ৰমুখ্যে কেবাজনো পলৰীয়া বঙালক আহোমে ধৰি আনিলে। কিছুমান বন্দীক কাটি বাকীবোৰক গড়গাঁৱলৈ পঠোৱা হ'ল। মীৰজুমলাই ধৰি লৈ যোৱা আমাৰ মানুহ কেতখিনিক ওভোতাই আনিলে।

এইদৰে দুমাহ সময়ৰ ভিতৰতে আহোমে হেৰোৱা ৰাজ্য আৰু লগে-লগে হেৰোৱা মৰ্যাদা আৰু প্ৰতিপত্তি পুনৰ উদ্ধাৰ কৰিলে। ইয়াৰ গুৰিত আছিল স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰাজৰ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞা আৰু পৰম সাহসিক মনোবৃত্তি। ৰণ জয়ৰ বাৰ্তা শুনি স্বৰ্গদেৱে ক'লে—"মই এতিয়াহে ভাত এগৰাহ সুখেৰে খাব পাৰিম।" গুৱাহাটীত থকা সেনাপতিসকললৈ স্বৰ্গদেৱে যথাযোগ্য বঁটা-বাহন পঠিয়ালে আৰু পুনৰ যুদ্ধৰ নিশ্চয়তা জানি সাৱধান আৰু সৰ্তক হৈ থাকিবলৈ তেওঁলোকক আদেশ দিলে। ভগৱানে তেওঁক যুদ্ধজয়ৰ গৌৰৱ প্ৰদান কৰাৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱে নিজে বিশ্বনাথ ক্ষেত্ৰলৈ গৈ তাত মহাসমাৰোহেৰে পূজা পাতিলে।

গুৱাহাটী আৰু অসম উদ্ধাৰৰ কাহিনী অসম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ বুৰঞ্জীত এটা লেখত লবলগীয়া অধ্যায়। সমসাময়িক অসম-বুৰঞ্জীত এই কাহিনী বিশেষভাৱে বৰ্ণিত হৈছে। শিলালিপি আৰু হিলৈতো এই ঘটনা খোদিত কৰা হৈছে। গুৱাহাটীত পোৱা এটা বিজয়-স্তম্ভত লাচিত বৰফুকনৰ শৌৰ্য গুণ এইদৰে বৰ্ণোৱা হৈছে—"সকলোবিধ ভূষণেৰে ভূষিত আৰু অলঙ্কৃত যাৰ শৰীৰ, নানাবিধ বিদ্যাৰে দীপ্তিমান

যাৰ অন্তঃকৰণ, কলিকালৰ পাপে স্পৰ্শ নকৰা মনোহৰ গুণবিলাকেৰে যি সুশোভিত, প্ৰতাপত যি দীপ্তিমন্ত, হাতী, ঘোৰা আৰু সেনাবিলাকৰ যি অধিপতি, পৰম ধৈৰ্য, মৰ্যাদা, শৌৰ্য আৰু গাম্ভীৰ্যৰ যি সাগৰ-স্বৰূপ শ্ৰীবৰবৰুৱাৰ পুতেক নামে প্ৰখ্যাত, সেই নামজানিৰ বৰফুকনে মুছলমানসকলক অনেক বিধ অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, হাতী-ঘোৰা আৰু সেনাপতি প্ৰাড়ম্ভৰেৰে কৰা ৰণ জিকি শকাব্দৰ ৰন্ধ্ৰ-বজ্ৰ-বাণ-চন্দ্ৰ অৰ্থাৎ ১৫৮৯ বছৰ যোৱাত, বিৰাজ কৰিছিল।" নগাওঁ জিলাৰ শিমলুগড় দুৰ্গৰ ওচৰত শিলঘাটত পোৱা এটা বৰটোপত এইদৰে লিখা আছে— "স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই ১৫৮৯ শকত যবনক যুদ্ধত জিনি এই অস্ত্ৰ উদ্ধাৰ কৰিছে।"

উত্তৰ গুৱাহাটীৰ ফুলুঙ্গৰগড়ৰ পূবপিনে থকা এটা ডাঙৰ শিলৰ গাত দুখণ্ড লিপি পোৱা গৈছে। দুয়োখণ্ড অসমীয়া ভাষাত লিখা, প্ৰথমখণ্ড শিলটোৰ নামনিত আৰু দ্বিতীয়খণ্ড প্ৰায় এঘাৰহাত ওপৰত। তলৰখণ্ড শিলালিপি এই—

"শ্ৰীশ্ৰীস্বৰ্গনাৰায়ণ দেউ মহাৰাজাৰ মন্ত্ৰী, বাইগড়ীয়া বুঢ়াগোহাঁঞি নেওগ বৰফুকন, বাইগুতি গোহাঞিফুকন, বুঢ়াগোহাঁঞিফুকন, দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, ময়মলি ডেকা বৰুৱায় চৈত্ৰ পিৰোজক মাৰি গড় নিৰ্ম্মিলে। আঘোন মাহ। শক ১৫৮৯।"

ওপৰৰখন ফলিত আছে—

"শ্ৰীশ্ৰীস্বৰ্গনাৰায়ণ মহাৰাজাৰ মন্ত্ৰী বাহগড়ীয়া বুঢ়াগোহাঁঞি, বৰফুকন, বৃহৎ গোহাঁঞিফুকন, বৃদ্ধ গোহাঁঞিফুকন, দিহিঙ্গীয়া সন্দিকৈ ফুকন সমন্বিতে গড় নিৰ্ম্মিত, আঘোন মাহ, শকে ১৫৮৯।" অনুমান হয়, ওপৰৰ ফলিখন পোনতে সংক্ষেপকৈ লিখা হৈছিল, তাৰ লগত কিছু কথা যোগ দি তলৰ ফলিখন লিখা হৈছে।

গুৱাহাটী উদ্ধাৰ কৰাৰ পিচত নব-অধিকৃত ৰাজ্য সংৰক্ষণ কৰাৰ কাৰণে আহোমসকলে চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰাজনীতি আৰু

সামৰিক কৌশল, এই দুয়ো বিষয়তে সুনিপুণ বিষয়াসকল গুৱাহাটীত একেলগ হ'ল। মোগলৰ সম্ভাৱিত আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰিবৰ নিমিত্তে তেওঁলোকে উপায়-মন্ত্ৰণা বিবেচনা কৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁলোকে থিৰ কৰিলে যে গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে থকা গড়প্ৰাণ্ডি আওতাই লব লাগিব, যাতে গড়ৰ ভিতৰত মানুহ আৰু আহিলা-পাতি নিৰাপদে ৰাখিব পাৰি। গুৱাহাটী হৈছে আগৰে পৰা ঠাই, সেইদেখি যুদ্ধৰ ঘাটি হিচাপে গুৱাহাটী উপযোগী। এই বিষয়ে লাচিত বৰফুকনে নিজে কৈছিল—"গুৱাহাটীত থাকি যুদ্ধ আমি নিজৰ ঘৰত বহি যুদ্ধ কৰাৰ নিচিনা সুবিধা।" তেজপুৰৰ সমীপৱৰ্তী চামধৰাৰ পৰিৱৰ্তে গুৱাহাটীতেই আহোম সৈন্যৰ থানা পাতিবলৈ থিৰ কৰা হ'ল।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰে আৱশ্যকীয় গড় আদি নিৰ্মাণ কৰিবৰ কাৰণে স্বৰ্গদেৱে আঁতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াক আদেশ দিলে আৰু লাচিত বৰফুকনলৈ কৈ পঠিয়ালে, বোলে—"প্ৰতিডোখৰ সামৰিক সঙ্গমৰ ঠাইত এজন উপযুক্ত সেনাপতিৰ তলে এফৌজ সৈন্য থব লাগে।" কামৰূপৰ যাৱতীয় শাসন সুদৃঢ়ভাৱে সংগঠিত কৰা হ'ল আৰু নিৰ্ধাৰিত জাইগিৰি ধন বা ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ চৌধাৰী আৰু পাটোৱাৰী নিযুক্ত কৰা হ'ল।

তলত লিখা আহোম বিষয়াসকলৰ মাজত কামৰূপৰ পৰগণাবোৰৰ শাসনভাৰ ভাগ কৰি দিয়া হ'ল :

বৰফুকনৰ তলে—পৰগণা পাতিদৰং, বৰভাগ আৰু বঙ্গেশ্বৰ।
পানীফুকনৰ তলে—পৰগণা খাতা আৰু বনভাগ।
দুৱৰা ফুকনৰ তলে—পৰগণা পূবপাৰ আৰু পশ্চিম পাৰ।
ডেকা ফুকনৰ তলে—পৰগণা সৰুবংশৰ আৰু কছাৰীমহল।
চেটিয়াফুকনৰ তলে—ৰামচা আৰু সৰুক্ষেত্ৰী।
দেৱজীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বৰক্ষেত্ৰী।
তৰ-গলগৰিয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—চৈয়নীয়া।

গজপুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বাঢ়ন্তী।
পানী-শলগুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—নগৰবেৰা।
পানী দিহিঙীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বগৰীবাৰী।
তৰুৰা দিহিঙীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বৰপেটা।
নামদঙীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বৰনগৰ।
পানী-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বজালী।
বৰ-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বেকেলি।
সৰু-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ তলে—বাউসী।

ওপৰত উল্লিখিত বন্দৱস্ত গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনলৈকে চলি থাকে, খৃষ্টাব্দ ১৬৮১-১৬৯৬। তেওঁৰ দিনত পৰগণাবোৰৰ অধিকাৰী ফুকন আৰু ৰাজখোৱাসকলে স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰতিনিধি গড়গঞা সন্দিকৈ ফুকনক ধৰিবলৈ উদ্যোগ কৰাত পৰগণাৰ শাসনভাৰ তেওঁ-লোকৰপৰা বৰফুকনৰ খাচ অধীনলৈ নিয়া হয়।

চৰাই-পহু মৰাৰ ছলেৰে লাচিত বৰফুকনে গুৱাহাটীৰ সমীপৱৰ্ত্তী হাবি-বননি বাট-পথ চাই ফুৰিবলৈ ধৰিলে। গড়বোৰৰ বুৰুজত অন্তৰে-অন্তৰে হিলৈ পতা হৈছিল। সেইদৰে পৰ্বতৰ গাত, পৰ্বতৰ নামনিত আৰু ভৈয়ামতো হিলৈ পাতিছিল। এই কালত নৈৰ পাৰত আৰু পানীৰ মাজত গড় বন্ধা প্ৰথা পকা হৈ উঠে। দক্ষিণে পাণ্ডুৰপৰা অশ্বুৰৰ আলিলৈকে আৰু উত্তৰে শৰাইৰপৰা কুকুৰালৈকে ঠায়ে ঠায়ে সেনাপতি আৰু সৈন্য যুদ্ধৰ আহিলা লৈ সাজু হৈ আছিল। ইটাখুলিৰ নামনিত বৰফুকনৰ ঘাটি আছিল। আৰু উত্তৰপাৰৰ সৈন্য-সামন্ত পৰিচালনা কৰিবৰ বাবে বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই লথিয়া পৰ্বতত কোঠ দি আছিল। পাদশ্বাহী সৈন্যেৰে-সৈতে যুদ্ধৰ কাৰণে এইদৰে আহোমসকল তৈয়াৰ হৈ আছিল।

অসমৰ বিৰুদ্ধে ৰামসিংহ ৰজা

১৬৬৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে আহোমে গুৱাহাটী লোৱা বাৰ্তা পালে, ইয়াকে শুনি পূৰ্ব ভাৰতত মোগলৰ মৰ্যাদা পুনৰ সংস্থাপিত কৰিবৰ কাৰণে এটা ডাঙৰ ফৌজ পঠিয়াবলৈ সম্ৰাটে সঙ্কল্প কৰিলে। এই সৈন্যবাহিনীৰ সেনাপতি পাতিলে মীৰ্জা ৰজা জয়সিংহৰ পুতেক ৰজা ৰামসিংহক। ৰামসিংহক সেনাপতি বচাৰ এক কাৰণ আছিল তেওঁৰ সামৰিক কৃতিত্ব। আৰু এক কাৰণ হ'ল, শিৱাজী মহাৰজা আৰু শিখগুৰু টেগ বাহাদুৰ ৰজা ৰামসিংহৰ অৱহেলাত আটক অৱস্থাৰ পৰা পলাই যোৱাৰ কাৰণে শাস্তি। ৰামসিংহ পদচ্যুত হোৱাত আৰু তেওঁক সম্ৰাটৰ ৰবচ'ৰালৈ যাবলৈ নিষেধ কৰাত অম্বেৰৰ কচ্ছোৱা ৰাজপৰিয়ালৰ বংশধৰ জয়সিংহ ৰজা বৰ মৰ্মাহত হৈছিল। জয়সিংহৰ সামৰিক সুখ্যাতি কান্দাহাৰৰপৰা বঙ্গদেশলৈকে, আৰু বঙ্গৰপৰা মাৰাথা দেশলৈকে বিয়পি পৰিছিল। পুতেক ৰামসিংহৰ অপমানৰ পিচত জয়সিংহ সৰহদিন জীয়াই নেথাকিল। ১৬৬৭ চনৰ ২ জুলাই তাৰিখে বৰহনপুৰ নগৰত জয়সিংহৰ মৃত্যু হোৱাৰ পিচত সম্ৰাটে ৰামসিংহক আদৰ কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামসিংহৰ পূৰ্বৰ চাৰিহাজাৰী মনচব ওভোতাই দিলে, আৰু তেওঁক অসম ৰণৰ সেনাপতি কৰি পঠিয়ালে। এই অসম "সেনাপতিৰ সমাধিস্থল" বুলি পৰিগণিত হৈছিল। বিশেষতঃ নবাব মীৰজুমলাৰ মৃত্যুৰ পিচত এই বিশ্বাসে দকৈ শিপা মেলিছিল। ১৬৬৭ চনৰ ২৭ ডিচেম্বৰ তাৰিখে, সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে ৰামসিংহক এটা মূল্যবান খেলাট বা সাজ উপহাৰ দিলে, তাৰ ভিতৰত আছিল ঘোঁৰাৰ সোণোৱালী জিন এটা আৰু মুকুতাৰ বন কৰা জামদাৰ এখন। ১৬৬৮ চনৰ ৬ জানুৱাৰী তাৰিখে সম্ৰাটে ৰামসিংহক প্ৰকাশ্যভাৱে অসম অভিযানৰ সেনাপতি পাতিলে, আৰু ক'লে যে তেওঁক সৈন্য আৰু

আহিলা-পাতি দিবৰ নিমিত্তে উমদাত-উল-মুলক জাফৰ খাঁ উজীৰক আদেশ দিয়া হৈছে। বাৰিষা পাৰ হোৱাৰ পিচতে গুৱাহাটী লবৰ কাৰণে সম্রাটে ৰামসিংহক আদেশ দিলে, আৰু তেওঁলৈ আৱশ্যক অনুযায়ী অধিক সৈন্য পঠিয়াবলৈকো গাত ললে।

ৰামসিংহই তেওঁৰ প্রতি কৰা সম্রাটৰ আচৰণ পাহৰিব নোৱাৰিলে আৰু তেওঁ দুখ মনেৰেহে অসমলৈ আহিছিল। এজন অসন্তুষ্ট সেনাপতিক ভাৰতৰ দূৰ-দূৰণিত যুদ্ধৰ অধিনায়ক কৰি পঠোৱাটো সুবিবেচনাৰ কাম হৈছিল বুলি কব নোৱাৰি। সম্রাটেও এইটো কথা ভালকৈ বুজিছিল, কাৰণ তেওঁ হিন্দু ৰজা ৰামসিংহৰ কাৰ্যকলাপৰ ওপৰত চকু ৰাখিবৰ নিমিত্তে, আৰু বিশেষকৈ তেওঁ কিজানি অসমৰ স্বৰ্গদেৱ আৰু বিষয়াসকলৰ সৈতে ভিতৰি গোপনে মিত্রতা কৰে, এই আশঙ্কাত ভালেমান মুছলমান বিষয়াক ৰামসিংহৰ লগত পঠিয়াইছিল। এই কেইজনা মুছলমান বিষয়া হৈছে মীৰা, চৈয়দ চাইফ দেৱান, মীৰ ৰাজি দেৱান, সাতশ যাছোলৰ বাহলোল-খাঁ দাৰোগা, তিনিশ তাহাদিৰ চুলতান আলি দাৰোগা আৰু মীৰ মজৰবেগ হাজী ওৱাকায়ানবীচ।

ৰামসিংহৰ মূল সৈন্য আছিল, ২১জন ৰাজপুত চৰ্দাৰ, তেওঁৰ নিজৰ মাহিনা পোৱা ৪০০০ অশ্বাৰোহী, ১৫০০ আহাদি আচোৱাৰী, আৰু ৫০০ হিলৈদাৰী আৰু বঙ্গদেশৰ সৈন্যৰ সৈতে ৰামসিংহৰ সৈন্যৰ সংখ্যা আছিল ৩০০০০ পদাতিক, ১৮০০০ তুৰ্কী ঘোঁৰাত উঠা অশ্বাৰোহী আৰু কোচবেহাৰৰ ১৫০০ তীৰন্দাজ। তেওঁৰ সেনাপতি-সকলৰ ভিতৰত আছিল ৰজা ইন্দ্ৰমনী, আঢ়ৈ হেজাৰ সৈন্যৰ নায়ক চান্দমন্দ-খাঁ, আলম-খাঁ দুই হেজাৰী, বক্রম-খাঁ দুই হেজাৰী, দেৱান চৈয়দ গজপ-খাঁ এক হেজাৰী, কায়াম-খাঁ, জুলেল-বেগ, পৃথুৰজা, মানিক ৰজা, আঢ়ৈ হেজাৰ সৈন্যৰ নায়ক মীৰ গজৰপ খাঁ বেলদাৰী, মিচিৰি-খাঁ, কিৰাতসিংহ ভাৰ্তিয়া, মিৰথাৰ ৰঘুনাথসিংহ আৰু বৈৰাম-

দেউ ছিছোদিয়া। কোচবেহাৰৰপৰা পৰীক্ষিতৰ নাতি জয়নাৰায়ণ ৰজা, কবিশেখৰ বৰুৱা, সৰ্বেশ্বৰ বৰুৱা, মনমথ বৰুৱা, ঘনশ্যাম বৰুৱা ৰামসিংহৰ লগত আছে। পাটনাত থকা শিখগুৰু টেগ বাহাদুৰকো ৰামসিংহই লগত আনে আৰু কামৰূপৰ যাদুমন্ত্ৰৰ প্ৰভাৱ ব্যৰ্থ কৰিবলৈ গাচঁগৰাকী পীৰকো ৰামসিংহই লগত লৈ আছে। মীৰ্জা ৰজা জয়সিংহৰ পৰম বন্ধু নবাব ছায়িষ্টা-খাঁই ৰামসিংহক বৰ আদৰ অভ্যৰ্থনা কৰিলে। ঢাকাৰ সৈন্যবাহিনীৰ অন্তৰ্গত দুহেজাৰ সৈন্য ৰামসিংহই লগত ললে।

বয়োবৃদ্ধ নবাব ছায়িষ্টা-খাঁ আছিল পৃথিৱী বিখ্যাত মমতাজ বেগমৰ ককাইদেৱেক। তেওঁ ভাগিনীয়েক সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ কিছু পৰিমাণে অপ্ৰিয় ভাজন হৈছিল, বিশেষতঃ ১৬৬৩ চনৰ ৪ এপ্ৰিলৰ দিনা বুঢ়া আঙুলি এটা ছিঙা অৱস্থাতেই পুনাৰ দুৰ্গৰপৰা পলোৱা দিনৰে পৰা। শিৱাজীৰ ৰণত কাৰ্যকামত দক্ষতাহীনতা আৰু অৱহেলাৰ অপৰাধত ছায়িষ্টা-খাঁক শাস্তিৰূপে বঙ্গৰ চুবেদাৰ নিযুক্ত কৰা হৈছিল। তেতিয়াৰ দিনত বঙ্গদেশ খাদ্য-সামগ্ৰীৰে পৰিপূৰ্ণ "শান্তিৰ প্ৰদেশ" বুলি পৰিগণিত হৈছিল। অসমলৈ যাব খোজা ৰামসিংহক লগ পাই ছায়িষ্টা-খাঁই অসম ৰণৰ সঙ্কটৰ কথা বুজাই ক'লে। অসমৰ অস্বাস্থ্যকৰ হাৱা-পানী, যাদুমন্ত্ৰ, বিষাক্ত পানী, অটব্য আৰু দুৰ্গম হাবি-বননি, তিৰোতাৰ ছল-চাতুৰি আৰু আহোম সেনাপতিসকলৰ ৰণ-কিটিপ আৰু তলে-পুতল কূটনীতিৰ কথাও ক'লে। সংৰক্ষিত প্ৰাচীন বুৰঞ্জীৰপৰা ইয়াকো জানিব পাৰি যে ৰামসিংহৰ কৃতকাৰ্যতাৰ বিষয়ে নবাব ইমান আশান্বিত নাছিল। বঙ্গদেশৰ একেবাৰে গাতেলগা অসমৰ দৰে স্বাধীন ৰাজ্যৰ অৱস্থিতিটো ছায়িষ্টা-খাঁই সম্পূৰ্ণৰূপে অপচন্দ নকৰিছিল, কাৰণ ইয়াৰপৰা বঙ্গৰ চুবেদাৰৰ মৰ্যাদা আৰু প্ৰা... বৃদ্ধি হোৱাৰ সম্ভাৱনা আছিল।

দুৰণিৰ ৰণ-বিগ্ৰহৰ মুখ্য দায়িত্ব হিন্দু অধিনায়কৰ ওপৰত পৰিলে লগতে এজন মুছলমান সেনাপতি পঠোৱা পাদশ্বাহৰ নিয়ম আছিল, বিশেষকৈ যদি শত্ৰুপক্ষ হিন্দু হয়। সেইদেখি সম্রাটে গুৱাহাটীৰ ভূতপূৰ্ব ফৌজাদাৰ ৰছিদ-খাঁক ৰামসিংহৰ সহকাৰী সেনাপতিৰূপে নিযুক্ত কৰিলে। এইদৰে শিৱাজীৰ বিৰুদ্ধে জয়সিংহ ৰজাই যুদ্ধ কৰিবলৈ যোৱাত দিলেৰ-খাঁ দাউদজাইক লগত পঠোৱা হৈছিল। অসম ৰণলৈ ৰছিদ-খাঁক পঠোৱাৰ কাৰণ সম্রাটে যুক্তি দেখুৱাই ক'লে, বোলে—"ৰছিদ-খাঁ, তই মাজুম-খাঁৰ লগতো আগেয়ে গৈছ, আহোমৰ মাত-কথাও বুজ, তই যা।"

অম্বৰাধিপতি ৰজা ৰামসিংহৰ নেতৃত্বত অসমলৈ এটা সামৰিক অভিযান অহাত অসমীয়া সচেতন হ'ল, বুজিলে যে যুদ্ধৰ কাৰণে তেওঁলোকে শকতভাৱে আয়োজন কৰিব লাগিব। মোগল সাম্রাজ্য-বাদৰ পুৰুষানুক্ৰমিক সমৰ্থনকাৰী অম্বেৰৰ ৰজাসকলৰ সামৰিক শক্তি আৰু উদ্যমৰ কথা গোটেই ভাৰতবৰ্ষত প্ৰখ্যাত আছিল। ৰামসিংহ অহাৰ বাৰ্তা পাই অসমীয়াৰ প্ৰাণত কোনো আতঙ্কৰ সৃষ্টি হোৱা নাছিল। তেওঁলোকে মাত্র ইয়াকে উপলব্ধি কৰিছিল যে পূৰ্বৰ গুৱাহাটী উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামতকৈ এই আগন্তুক সংগ্ৰাম অধিকতৰ কঠিন আৰু সমস্যাপূৰ্ণ হব। অসম-মোগলৰ সংঘৰ্ষত এইবাৰ এটি নতুন পৰ্যায়ৰ আৰম্ভণি হ'ল, ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল গুৱাহাটীৰপৰা মানাহালৈকে এইখণ্ড ৰাজ্যৰ আধিপত্য সংৰক্ষণ। আহোমৰ সৈন্যবাহিনীক নতুন প্ৰণালীৰে ঠায়ে-ঠায়ে থোৱা হ'ল। গুৱাহাটীৰ গড়-কোঠ আৰু শকত কৰা হ'ল। লাচিত বৰফুকনে তেওঁৰ আজ্ঞা সোনকালে পালন নকৰিলে কাকো গুদাই এৰা নহব বুলি আদেশ প্ৰচাৰ কৰিলে। উত্তৰ পাৰে আমিনগাঁৱৰ ওচৰত গড় এটা মজাৰ ভাৰ বৰফুকনে মোমায়েকক দিছিল। নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ ভিতৰত গড় সমাপ্ত নোহোৱাত লাচিতে মোমায়েকক ছুটুকুৰাকৈ কাটিলে,

বোলে—"দেশতকৈ মোমাই ডাঙৰ নহয়।" লাচিতৰ এই কঠোৰতাৰ দৃষ্টান্ত সৈন্যৰ মাজত দকৈ বদ্ধমূল হ'ল আৰু যুদ্ধৰ কামত শিথিলতা আৰু অৱহেলাৰ সম্ভাৱনা সম্পূৰ্ণৰূপে নিৰ্মূল হ'ল।

অসমীয়াৰ আত্মসংৰক্ষণৰ প্ৰণালী

১৬৬৯ খৃষ্টাব্দৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত ৰামসিংহই সীমান্তত থকা ৰঙামাটি থানা পালেহি। অসমীয়া সেনাপতিসকলে গুৱাহাটীত একেলগ হৈ কামাখ্যা গোসাঁনীলৈ স্তুতি-মিনতি কৰিলে, বোলে—"হে মাও, বঙালখিনিক খাই দিয়া আৰু আমাক ৰক্ষা কৰা।" লাচিত ফুকনে এই বুলি আজ্ঞা প্ৰচাৰ কৰিলে, বোলে—"প্ৰতিটো ৰণুৱাই নিজৰ কৰ্তব্য কপ্‌কপীয়াকৈ পালন নকৰিলে আৰু কোনো সেনাপতি বা ৰণুৱাৰ অৱহেলাৰ প্ৰমাণ পালে, তুৰন্তে শিৰচ্ছেদ কৰা হব, স্বৰ্গদেৱৰ হস্তক্ষেপৰ কথা পিচতহে আহিব।" নতুন প্ৰণালীমতে সৈন্যবোৰক সজোৱা হ'ল। প্ৰতিজন সৈন্যৰ টোপোলা, সাজ আৰু অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ একেবাৰে নোৱাৰাকৈ কম কৰা হ'ল। ভৈয়ামৰ মাটিৰ গড়ত ছ-হাত অন্তৰে আৰু পাহাৰৰ গাত ন-হাত অন্তৰে একোটা ৰণুৱা থোৱা হ'ল। প্ৰতিটো পালী কিমান দীঘল হব আৰু তাত কি ধৰণৰ আৰু কেইটা হিলৈ থাকিব তাকো ধাৰ্য কৰা হ'ল। গড় আৰু পৰ্বতৰ দীঘ পৰিমাণ সঠিককৈ জুখি তাক কাকতত লিখা হ'ল। পানীৰ ওপৰত গড় বান্ধিবলৈ যি যি সঁজুলিৰ আৱশ্যক তাকো পুঙ্খানুপুঙ্খকৈ লিপিবদ্ধ কৰা হ'ল। গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে অৱস্থিত কোঠ-প্ৰাঞ্চিৰ প্ৰতিটো অংশত একোজন সামৰিক বিষয়া লগৰ সৈন্যৰ সৈতে সক্ষম হৈ আছিল। ইয়াৰ পৰিণামত গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে লগা-লগিকৈ দুৰ্ভেদ্য গড় প্ৰস্তুত হৈছিল। ৰণক্ষেত্ৰত যি আয়োজনৰ সিদ্ধান্ত হৈছিল তাক কাকতত লিখি থোৱা হ'ল, যাতে সেইবোৰ আপোনা-আপুনি অনুসৰণ কৰিব পাৰি আৰু যাতে আনুষঙ্গিক সামৰিক আয়োজনত কোনো ব্যাঘাত নজন্মে।

প্ৰতিজন সেনাপতিৰ অধীনত থকা সামৰিক খণ্ডক অসমীয়াই পালী বুলি কৈছিল। সেনাপতিজনৰ তলত এক ফৌজ সৈন্য আছিল,

লগত অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, খাৰ-বাৰুদ আৰু অন্য আহিলা-পাতি যথেষ্ট আছিল। তেওঁৰ তলত ভালেমান অঘাইটং সাহসী সৈন্য আছিল, তেওঁলোকক চোৰবচা বোলা হৈছিল। শত্ৰুপক্ষৰ গতি-বিধি আৰু উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে চোৰবচা সৈন্যই বাতৰি সংগ্ৰহ কৰিছিল, যাতে এওঁলোকৰ সৈন্যবাহিনীয়ে নিৰাপদে থাকিব পাৰে। তেওঁলোকৰ কৰ্তব্য সাধনত অপৰিসীম সাহস আৰু উপস্থিত বুদ্ধিৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰ আৰু দক্ষিণে থকা গড়ত কোনো ঠাইত উদং নোহোৱাকৈ আৰু লানী নিছিগাকৈ পালী নিবন্ধ কৰা হৈছিল। ৰামসিংহৰ সৈন্যৰ বিৰুদ্ধে অনুষ্ঠিত যুদ্ধ-প্ৰণালীৰ লগত খাপ খোৱাকৈ পালীবোৰ ১৬৬৯ খৃষ্টাব্দত নতুনকৈ সংগঠিত হয়, যথা—

দক্ষিণকূলে ঃ গোটেই খণ্ড বৰসেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰ তলত আছিল। তেওঁৰ ছাউনি আছিল শুক্ৰেশ্বৰ বা ইটাখুলি পাহাৰত। তেওঁ তৰোৱাল আৰু ধনুৰে সজ্জিত আছিল। মূৰত তেওঁ বণটুপি পিন্ধিছিল। তেওঁৰ মুখ আছিল বহল, পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰৰ নিচিনা, কোনেও মুখলৈ চাবলৈ সাহ নকৰিছিল।

বৰগোঁহাই পৰিয়ালৰ খহুৱা পাত্ৰ গোহাঁই-ফুকন, এওঁ আছিল আমৰাজুৰিৰপৰা পাণ্ডুলৈকে, এইখণ্ড পালীৰ সেনাপতি।

লুথুৰি-চেটিয়া ওপৰদৈয়ঙীয়া ৰাজখোৱা, ৰাঙলীবুৰুজৰপৰা কামাখ্যালৈ উঠা পশ্চিম খটখটিলৈকে, লগত ৮০ জন চোৰবচা সৈন্য। তেওঁ যুদ্ধৰ ঘোঁৰাত উঠি ফুৰিছিল, মূৰত পিন্ধিছিল বণটুপি, হাতত লৈছিল তৰোৱাল, ধনু আৰু যাঠি।

লাটুম দোলাকাষৰীয়া বৰুৱা, কামাখ্যাৰ পশ্চিম খটখটিৰপৰা দুৱাৰ-গঁড়িলালৈকে, লগত ৩৬০ জন চোৰবচা। আকৃতি দীঘল, তৰোৱাল লৈ ঘোঁৰাত উঠি ফুৰিছিল, আৰু গাঁঠিমাৰি কাপোৰ পিন্ধিছিল।

বৰচেং গোহাঁই, এওঁ দুৱাৰ-গঁড়িলাৰপৰা পাৰঘোপালৈকে, লগত ৩৬০ জন চোৰবচা, হাতত এখন চোকা তৰোৱাল।

থাকুৱা বাগুকিয়াল বৰগোহাঁই, পাৰঘোপাৰপৰা ধেনুখিৰীয়ালৈকে, লগত ৮০ জন চোৰবচা, হাতত তৰোৱাল।

বেথাবৰ হাজৰীকা লেকাই চেটিয়া, গোটানগৰৰপৰা ফটাশিললৈকে, লগত ৬০ জন চোৰবচা, মূৰত ৰণটুপি, হাতত হেংদান আৰু যাঠি, মানুহজন চুটি-চাপৰ আৰু গাঁথলু, দেখাত ক'লাবৰণীয়া।

নেওগ গোহাঁই, ফটাশিলৰপৰা অসুৰৰ আলিৰ মূৰলৈকে, চুটি-চাপৰ আৰু সৰুসজীয়া, খৰকৈ খোজ কাঢ়ে, মূৰত ৰণটুপি, হাতত যাঠি আৰু বেঁকা তৰোৱাল।

বৰগোহাঁই পৰীয়া হাটবায় কলিয়াবৰীয়া গোহাঁই-ফুকন, অসুৰৰ আলিত, লগত ১০০ জন চোৰবচা, গা পাতল, খোজত খৰ, হাতত যাঠি আৰু দা, মূৰত ৰণটুপি, কাপোৰৰ গাঁটি মাৰিছিল। দোলাত উঠি পালী চাই ফুৰিছিল, চালে ভয় লাগে।

বৰগোহাঁই পৰীয়া লহমন মৰঙ্গীখোৱা চেটিয়া, অসুৰৰ আলিৰ দক্ষিণে পৰ্বতত, লগত ১০০ জন চোৰবচা, গা পাতল, দেখাত ক'লা আৰু চিকচিকীয়া, মূৰত ৰণটুপি আৰু গাত ক'লাপাৰৰ বৰণৰ গাঁটি মাৰিছিল। হাতত তৰোৱাল লৈ ডাঙৰ মাতেৰে আজ্ঞা প্ৰচাৰ কৰি পালী চাই ফুৰিছিল।

বৰগোহাঁই-পৰীয়া জাতি চন্দন নামদৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, উষাহৰণ পৰ্বতত, লগত ৮০ জন চোৰবচা, বৰণ তেজগোৰা, চকু তামবৰণীয়া, চাবলৈ ভয় লাগে, মূৰত ৰণটুপি, মহৰঙীয়া গাঁটি, হাতত তৰোৱাল আৰু ধনু।

বুঢ়াগোহাঁই-পৰীয়া বৰহাজৰিকাৰ পুতেক চক্ৰপাণি বাটবৰ তৰুশলধৰীয়া ৰাজখোৱা, উষাহৰণ পৰ্বতৰপৰা ওভোতাশিমলুৰ বাটত, লগত ৮০ জন চোৰবচা, দেখাত খোঁৱাবৰণীয়া, পালীৰ মাজেদি

খৰকৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰে, হাতত তৰোৱাল, ধনু আৰু শকত টাঙোন।

দক্ষিণকূলে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানী ৰক্ষা কৰিছিল :

নৈৰ ওপৰত সজা পানীগড়ৰ পৰিৰক্ষক আছিল নামদঙীয়া ৰাজখোৱা, তেওঁৰ তলত আছিল ১০৪ গোট ৰথীয়া আৰু নাওঁবৈচা।

টঙ্গচুৰ পুতেক চেটাই পানী শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা, লগত ৮০ জন চোৰবচা।

টঙ্গচু দিখৌমুখীয়া ৰাজখোৱা, লগত ৮০ জন চোৰবচা।

কলঞ্চু সন্দিকৈ নেওগ, লগত ৮০ জন চোৰবচা।

উত্তৰপাৰে : মহামন্ত্ৰী বাঁহগৰীয়া আতন বুঢ়াগোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰী স্বয়ং নিজে গুৱাহাটীৰ উত্তৰকূলৰ সৈন্যৰ অধিপতি আছিল। তেওঁৰ বাহৰ আছিল লথিয়া পৰ্বতত, লগত আছিল ৮০ জন চোৰবচা, আকৃতি দীঘল আৰু খোজ ৰাজহংস গতি, মুখ বহল, কপালত ছুটা তিল, বৰণ তেজগোৰা, গাঁটি ম'হ-বৰণীয়া, হাতত হেংদান।

বৰগোহাঁই-পৰীয়া শেন গোহাঁই বৰ-অভয়-পুৰীয়া ৰাজখোৱা, জুৰিয়াৰপৰা শৰাইলৈকে পালীৰ সেনাপতি, লগত ৮০ জন চোৰবচা, আকৃতি দীঘল, বৰণ তেজগোৰা, মাত ডাঙৰ আৰু গলগলীয়া, খোজ খৰ, দেখিলে ভয় লাগে, মূৰত ৰণটুপি, ক'লা বৰণীয়া গাঁটি, হাতত দা, ধনু আৰু যাঠি।

ফুল বৰুৱাৰ ভতিজাক মাজিও-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, শৰাই সন্মুখে বাহৰ, কেকুৰীলৈকে পালী, ৮০ জন চোৰবচা, গা পাতল, দেখিবলৈ ধুনীয়া, ম'হবৰণীয়া গাঁটি, মূৰত ৰণটুপি, হাতত তৰোৱাল, ধনু, ছুটা-ছুটা জোৰ আৰু ছুটা চক। পালীত খৰকৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰে, বঙচুৰা চুলি আৰু চকু। ইফালে-সিফালে যাওঁতে শত্ৰুৰ প্ৰতি নিৰ্ভীক ভাব দেখুৱাই ফুৰে।

লানমাখৰুৰ চৰিবৰ লক-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, কেকুৰীৰপৰা

লথিয়া পৰ্বতলৈকে পালী, চকু অলপ কেঁৰা, পালীৰ মাজে-মাজে খৰকৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰে।

মিৰি-সন্দিকৈ ফুকন, লথিয়াৰপৰা চিলা পৰ্বতলৈকে পালী, বৰচিলা পৰ্বত আৰু সৰুচিলা পৰ্বত এই দুয়ো ঠাইৰ সৈন্যৰ সেনাপতি, বৰণ ক'লা, চকু ৰঙচুৱা, খোজ অতি খৰ, কোনো ঠাইত থিৰ হৈ থাকিব নোৱাৰে, সদায় খোজকাঢ়ি ফুৰে, দেখিলে ভয়লগা, হাতত তৰোৱাল আৰু ধনু, আৰু গাঁটি মাৰি কাপোৰ পিন্ধিছিল।

হাজৰিকা বৰুৱা, সৰুচিলা পৰ্বতৰ এছোৱাত আছিল, আৰু নেওগ বৰুৱা আনছোৱাত। প্ৰতিজনৰে ৮০ চোৰবচা। দুয়োকে দেখিলে ভয় লগা, তৰোৱাল দাঙি পালীত খৰকৈ খোজ কাঢ়ি ফুৰে, কান্ধত ধনু।

সৰুজনা দুৱৰা লেচাই তৰুৱা-দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, পালী চিলা পৰ্বতৰপৰা সিন্দুৰীঘোপা খৰাগৰুৱা আলিলৈকে গজ-গম্ভীৰ হৈ পালীত খোজ কাঢ়ি ফুৰে, বৰণ তেজগোৰা, বুকু বহল, কঁকাল খামুচীয়া, হাতত দা, কান্ধৰত ধনু, মূৰত ৰণটুপি।

চাৰিঙ্গীয়া পেলন ফুকন, পালী খৰাগৰুৱা আলিৰপৰা ৰঙমহল-লৈকে, লগত ১২০ চোৰবচা, হাত আৰু ভৰি চুটি আৰু গাঁথলু, বৰণ ধোঁৱা-বৰণীয়া, দেখিলে ভয়লগা, হাতত হেংদান, ধনু আৰু বাৰু, ম'হ-বৰণীয়া গাঁটি আৰু ঘূৰণীয়া টুপি।

টোৱা গোঁহাই গজপুৰীয়া ৰাজখোৱা, পালী ৰঙমহলৰপৰা আদমৰ শিললৈকে, লগত ১০০ চোৰবচা, চুটি-চাপৰ, হাতত তৰোৱাল আৰু যাঠি, মূৰত ৰণটুপি, ম'হবৰণীয় গাঁটি।

স্বৰ্গদেৱৰ ভায়েক মৰাণ গোহাঁই, আদমৰ শিলৰপৰা কানাই-বৰশীবোৱা শিললৈকে, লগত ৮০ চোৰবচা।

শদিয়া খোৱা কপসন্দিকৈ, কানাইবৰশী বোৱা শিলৰপৰা চাহ বুৰুজলৈকে পালী।

কুকুৰাত বাঘ চোৰাল বৰপাত্ৰ গোহাঁই, লগত ১২০ চোৰবচা, বৰণ তেজগোৰা, য'লৈকে যায় সকলোৱে সহাঁৰি পায়, হাতত মাথোন এখন তৰোৱাল, দ মাটিত পালী।

বৰপাত্ৰ গোহাঁইৰ পালীৰ ওচৰতে ভায়েক ৰাইদঙীয়া ফুকনৰ পালী, ৮০ চোৰবচা, দেখিবলৈ অতি ধুনীয়া।

ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উত্তৰপাৰে পানীৰ চৰ্দাৰ আছিল দিহিঙীয়া ফুকনৰ ভতিজাক পানী দিহিঙীয়া ৰাজখোৱা, লগত ৮০ চোৰবচা। আৰু বুঢ়াগোহাঁই ফুকনো আছিল, লগত ১০০ চোৰবচা।

তলত নাম দিয়া বিষয়াসকলো দুয়োপাৰে মুখিয়াল সেনাপতি আছিল, কিন্তু তেওঁলোকৰ পালীৰ বিষয়ে সঠিককৈ জানিব পৰা নেযায়, বৰগোহাঁই পৰীয়া কমলাকান্ত অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, ফুলবৰুৱাৰ পুতেক হলধৰ দুৱৰা; লুথুৰীৰ পুতেক দৈয়ঙীয়া ৰাজখোৱা, পাপং ফৈদৰ চাওদাং বৰুৱা, ৰাইদঙীয়া ফুকন, চেৰেগুৱাল ফুকন আৰু দিহিঙীয়া ফুকন।

সতৰ্ক আৰু সাৱধান হৈ থাকিলেহে স্বাধীনতা ৰক্ষা কৰিব পাৰি। ৰামসিংহই দিল্লী এৰাৰ পিচৰ পৰাই অসমীয়া চোৰাংচোৱাই তেওঁৰ গতিবিধি অনুসৰণ কৰি আহিছিল। ৰামসিংহই ঢাকা এৰাৰ বাতৰি লাচিত বৰফুকনক তুৰন্তে জনোৱা হ'ল। ৰামসিংহ ৰঙামাটি পাওঁতে মানাহাত থকা আহোম সেনাপতিসকলে শত্ৰুৰ অগ্ৰগতি ৰোধ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। দুয়োপক্ষৰে মাজত সৰুসুৰা যুদ্ধ হৈছিল, তাত অসমীয়া সৈন্যৰ পৰাজয় ঘটিল। ৰামসিংহই এহেজাৰ হেঙাল কুকুৰ লগত আনিছিল, ধোঁৱাৰ আঁৰত সেই কুকুৰে যুদ্ধৰ পালীৰপৰা আমাৰ সৈন্যক কামুৰি চোচোৰাই লৈ গৈছিল। সিহঁত জাক পাতি নহাৰ কাৰণে এটা-দুটাকৈহে মাৰিব পৰা গৈছিল। অসমীয়া সৈন্য এনে অৱস্থাৰ সন্মুখীন হবলৈ সাজু নাছিল, সেইদেখি তেওঁলোকে সীমান্তৰ থানা ত্যাগ কৰি গুৱাহাটীলৈ উজাই আহিব ধৰিলে।

সীমান্তত শত্ৰুসৈন্যক আগভেটি ধৰা অসম্ভৱ হেন জানি লাচিত বৰফুকনে আত্মৰক্ষাৰ কাৰণে এটি নতুন প্ৰথা উদ্ভাৱন কৰিলে।

গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে পৰ্বতমালা, তাৰ মাজে-মাজে যথাস্থানত দুৰ্গ আৰু বুৰুজ, সেইদেখি গুৱাহাটীৰ ৰণবেহুৰ মাজলৈ শত্ৰুসৈন্যক সুমাই লবলৈ বৰফুকনে চেষ্টা কৰিলে। সেই অৰ্থে মোগল সৈন্যক গুৱাহাটীৰ সমীপলৈ আনিবলৈ তিনিজনা ৰাজখোৱা পঠিয়ালে। কোনো বাধা নোপোৱাকৈ ৰামসিংহ অসমৰ পানীবেহুৰ মাজত সোমাল, তেওঁ ভাবিলে, অসমে ভয় কৰিহে শত্ৰুক কোনো বাধা দিয়া নাই। ৰামসিংহৰ সৈন্যই দেখা পোৱাকৈ, কিন্তু মোগলৰ হিলৈৰ গুলীয়ে ঢুকি নোপোৱাকৈ, ৰাজখোৱা কিজনৰ সৈন্য উজাই আহিবলৈ ধৰিলে। ৰাতি বেলিকা ৰাজখোৱাসকলে, নৈৰ পাৰত বাহৰ কৰি থাকিল। বাহৰত কলগছ পুতি তাত জোৰ আঁৰি থয়। পুৱা হলে অসমীয়া সৈন্যই নাৱত উঠি ৰামসিংহৰ আগে আগে উজাই আহিবলৈ ধৰে, যেন সিহঁতে ৰণ নকৰি পিচ হুঁহকি আহিছে। বিনা প্ৰতিবন্ধকে ব্ৰহ্মপুত্ৰই দি উজাই আহিবলৈ পাই ৰামসিংহই নিজকে নবাব মীৰজুমলাৰ দৰে সৌভাগ্যবান বুলি ভাবিবলৈ ধৰিলে। ষষ্ঠদিনা অসমীয়া সেনাপতি দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগৰ দুটা মানুহ বাহৰত টোপনিতে থাকিল, ৰামসিংহৰ মানুহে তাহাঁতক ধৰি সেনাপতিৰ আগত হাজিৰ কৰিলে। ৰামসিংহই সিহঁতক এৰি দি কলে, "তহঁতৰ বৰফুকনক কবিগৈ মোক একঘড়ি লেচাই দিবলৈ।"

বৰফুকনে আদেশ প্ৰচাৰ কৰিছিল যে কৰ্তব্য অৱহেলা কৰা মানুহক তেওঁ শিৰচ্ছেদ কৰিব, এই আদেশত গ্ৰীচৰ স্পাৰ্টান জাতিৰ কঠোৰতা নিহিত আছিল। এই আদেশ শুনি বুঢ়াগোহাঁই সমন্বিতে সকলোৱে দঁড়িলে। ৰক্তপাত হোৱা মৃত্যুদণ্ড অকল স্বৰ্গদেৱেহে বিহিব পাৰে, বৰফুকনে তেনে মৃত্যুদণ্ড দিলে স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজক্ষমতা অমান্য কৰা হয়। যুদ্ধ হেন সমস্যাৰ কালত বৰফুকনৰ আদেশ যথো-

পযোগী আৰু সমীচীন আছিল। এই আদেশৰ কথা গুৱাহাটীৰ মানুহে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱক চ'ৰাত বহি থাকোতে জনালেগৈ। স্বৰ্গদেৱে পাচে মতামত দিম বুলি কলে। ৰাতি স্বৰ্গদেৱে মন্ত্ৰীসকলৰ সৈতে সমালোচনা কৰিলে। এনেতে বৰকুঁৱৰীয়ে কাপোৰৰ আঁৰৰ-পৰা মাত লগালে, বোলে, "বৰফুকনক নিজৰ আজ্ঞা মতে কাম কৰিবলৈ দিলেহে গো-ব্ৰাহ্মণ ৰক্ষা পৰিব আৰু অসমৰ জয় হব।" বৰফুকনৰ আজ্ঞা স্বৰ্গদেৱে সমৰ্থন কৰিলে। সেই বাৰ্তা উজনিলৈ অনাৰ নিমিত্তে কটকীক ভৰ্ৎসিলে।

লাচিত বৰফুকনে এদিন সপোনত এজনী স্ত্ৰীক দেখিলে, দীৰ্ঘকায় গৌড়বৰ্ণ, ওপৰৰ ওঠে আকাশ চুইছিল, তলৰ ওঠে পাতাল চুইছিল, জিভাখনে মোগলৰ ফালে টোৱাইছে, অসমীয়া সৈন্য, সেনাপতি স্ত্ৰী গৰাকীৰ পিচফালে থিয় দি আছিল। চূড়ামণি আৰু সৰোবৰ নামে দুজন হিন্দু জ্যোতিষীক সপোনৰ গূঢ় অৰ্থ সুধিলে। তেওঁলোক দুয়ো কলে যে সপোনৰ সঙ্কেত হৈছে মোগলৰ পৰাজয় আৰু স্বৰ্গদেৱৰ জয়। সপোনৰ বতৰা শুনি অসমীয়া সৈন্যৰ মাজত তেওঁলোকৰ দিগ্বিজয়ৰ সুনিশ্চিত ধাৰণাৰ সৃষ্টি হ'ল।

লাচিত বৰফুকনৰ যুদ্ধ-প্ৰণালী অন্ধবিশ্বাসৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা নাছিল আৰু অতি মাত্ৰা আত্মবিশ্বাসত নিৰ্ভৰ কৰি তেওঁ হাতসাৱটি বহি থকা বিধৰ মানুহো নাছিল। তেওঁ শত্ৰুসেনাৰ প্ৰকৃত বলাবল বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁ শুনিলে যে অসংখ্য মোগল সৈন্য গুৱাহাটীৰ ফালে আগবাঢ়ি আহিছে। এই বাৰ্তা সঁচানে মিছা জানিবৰ নিমিত্তে কেইজনমান মানুহ লগত লৈ তেওঁ দুৰ্গৰ মূৰত উঠি শত্ৰু সৈন্য চালে। বৰফুকনৰ চকুলো বাগৰিবলৈ ধৰিলে। বৰফুকনে মনত গুনিবলৈ ধৰিলে, "মই ফুকনৰ দিনত এনে দশা হ'ল! মোৰ ৰজা ৰক্ষা হব কেনেকৈ? ৰাজ্য ৰক্ষা হব কেনেকৈ? পিচলৈ বা ৰক্ষা হব কেনেকৈ?" ফুকনৰ দুশ্চিন্তা খন্তেকপৰ পিচতেই

নাইকিয়া হ'ল। তেওঁৰ মনত হতাশাৰ ভাব অন্তৰ্হিত হোৱাত তেওঁ আগৰ দৰে সুস্থিৰ হ'ল আৰু মাতৃভূমি ৰক্ষা কৰাৰ কামত দুগুণ উৎসাহেৰে মন দিবলৈ ধৰিলে।

ৰামসিংহই গুৱাহাটী খোজে

শত্ৰু-সৈন্যৰ সংখ্যা সৰহ বুলি জানি লাচিত বৰফুকনে স্থিৰ কৰিলে যে সম্মুখ যুদ্ধ দুদিনমান হোহোঁকাব পাৰিলে হাতত সময় পোৱা যাব, আৰু তেওঁৰ আয়োজন সম্পূৰ্ণ কৰিব পাৰিব। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ বালিত আৰু গোটাচেৰেক বালিগড় সজাৰ কাম এতিয়ালৈকে হৈ উঠা নাই। যি কি নহওঁক, দিনচেৰেকৰ বিলম্ব সকলোফালৰপৰা সুবিধাজনক আছিল। বৰফুকনে কটকী পঠিয়াই ৰামসিংহক কোৱালে বোলে, "ভাই ৰামসিংহ ৰজাত এইখন কৰিবৈ, তেওঁ কি কাৰ্যে আহিছে আমিও জান পাব লাগে। সাম, দান, দণ্ড, ভেদ এই চাৰিটা কথা আৰু শাস্ত্ৰ-মৰ্যাদা সৰ্বকালে প্ৰবৰ্তা হৈছে। এতেকে প্ৰস্তুত কাৰ্য বুজিলেহে জ্ঞাতা বুলি, এইৰূপে কৰি"। গুৱাহাটীৰ ফৌজাদাৰ ফিৰোজ-খাঁক অসমে বন্দী কৰি থৈছিল। তেওঁক মোকোলাই বৰফুকনে এইদৰে কবলৈ ৰামসিংহ ৰজাৰ তালৈ পঠিয়ালে। ৰামসিংহই ফিৰোজ-খাঁৰ জৰিয়তে কৈ পঠিয়ালে, বোলে, "আল্লায়াৰ-খাঁ আৰু মোমাইতামুলী বৰবৰুৱাৰ সহিতে নিবন্ধ অসুৰবালি, বৰনদী যি সীমা কৰি গৈছে সেই নিবন্ধকে লৈ গুৱাহাটী ছাৰি দিয়ক, তেবে গো-ব্ৰাহ্মণ ৰক্ষা পৰিব। আমি ৰাজা মান্ধাতাৰ নাতি ৰামসিংহ আহিছোঁ। তেওঁ বৰবৰুৱাৰ পুত্ৰ, ডাঙৰ মানুহ, আৰু যদি চৰণজাম নাই মোলৈ কৈ পঠাব, দি পঠাম। ভাই ফুকনে একঘড়ি লেঢ়াই দিয়ক"—।

ইয়াৰ উত্তৰত লাচিত বৰফুকনে কৈ পঠিয়ালে, বোলে, "ফিৰোজ-খাঁ, তই ভাই ৰাজাত কবি, আল্লায়াৰ-খাঁ বৰবৰুৱাৰ প্ৰীতিৰ কথা যি কৈছে, গুৱাহাটী কামৰূপ তাঞিৰ নহয়। পূৰ্বে কোচক খেদি লোৱা গৈছে। দৈবগতিয়ে গোটাচেৰেক দিন আমাৰ পৰা লৈছিল। ইদানীং ঈশ্বৰে দিলত আমি পাইছোঁ। যেখন ভাই

ৰাজাক দিয়ে তেখন পাব। আৰু একঘড়ি যি লেঢ়াই দিবৰ কথা কৈছে শৰীৰ থাকেমানে যুদ্ধ কৰা যাব। আৰু যুদ্ধৰ সামগ্ৰী দিম বুলি যি কৈছে তাঞি পথশ্ৰমে আহিছে, আপোনাকে নোজোৰে। স্বৰ্গদেৱৰ কোন বস্তু অপ্ৰাপ্য আছে? যদি নাই তাঞি খুজিব, মই দিম"।

ৰামসিংহক বাৰ্তা কৈ ফিৰোজ-খাঁ উভতি বৰফুকনৰ বাহৰ পালত তেওঁক পুনৰ বন্দী কৰি থলে। পিচে ৰামসিংহ উজাই আহি গুৱাহাটীৰ উত্তৰ-পশ্চিমে চৈধ্য মাইল আঁতৰত হাজোত থাকিল। তাৰেপৰা এটোপোলা আফুগুটি দি এজন বিশ্বাসী কটকীক পঠিয়াই লাচিত বৰফুকনক কোৱালে, বোলে, "বৰফুকনে গুৱাহাটী এৰি দিয়ক। টোপোলাত থকা পোস্তৰ গুটি যিমান, আমাৰ লগত সিমান সৈন্য আছিছে"। বৰফুকনে কৈ পঠিয়ালে বোলে, "পোস্তৰ গুটি পটাত বতিলে পানী হব। লগতে বালি এচুঙা পঠিয়ালোঁ, আমাৰ সৈন্যৰ এনয় লক্ষণ"।

লাচিত বৰফুকনৰ উত্তৰ অসমৰ দুজন কটকী নিম আৰু ৰামচৰণে নিছিলে। অসমৰ কটকী দুজনাৰ মনত বিস্ময় জন্মাবৰ নিমিত্তে ৰজা ৰামসিংহৰ আদেশমতে তেওঁৰ চ'ৰাত কিছুমান কাঠৰ চৰাই নচুৱাই দেখুৱালে। ৰামচৰণে তাৰে এটা চৰাই খুজিলে। ৰামসিংহই এটাৰ ঠাইত দুটা চৰাই দিলে। শত্ৰুৰ ঠাইত খোজনীয়া হোৱাৰ নিমিত্তে বৰফুকনে ৰামচৰণক লোৱা লগাই থলে। পৰদ্ৰেশৰ চ'ৰালৈ এনে লুভীয়া মানুহৰ সঙ্গী হৈ যাবলগীয়া হোৱাত নিম কটকীয়ে অনুতাপ কৰিবলৈ ধৰিলে।

ইতিমধ্যে ৰামসিংহৰ লগত থকা হাজালগুঞা লস্কৰ নামে এজন বৈৰাগী অসমৰ হাতত পৰিল। হাজোৰ সমীপৱৰ্ত্তী কুলীহাটীৰ ৰাজেন্দ্ৰ চক্ৰৱৰ্ত্তীক চাবৰ মনেৰে তেওঁ গুৱাহাটীৰ ফালে আহি বৰফুকনক আশীৰ্বাদ কৰি পুৰোহিত হিচাপে থাকিল। অসমৰ

আয়োজন দেখি মোগল সেনাপতিসকলৰ অন্তৰত কেনে ভাব উপজিছে তাক কৰলৈ লক্ষৰক টানি ধৰা হ'ল। ৰামসিংহ আৰু তেওঁৰ তলতীয়া সেনাপতি ৰছিদ-খাঁৰ মাজত হোৱা কথা-বাৰ্তা লক্ষৰে উল্লেখ কৰিলে। ৰামসিংহই অসমৰ গড় দেখি ৰছিদ-খাঁক কলে, "পাহাৰৰ ওপৰত গড় কৰিছে, আগত মৈদানো অল্প। ভালেতো অসমক যুদ্ধত নোৱাৰে, চক্ৰাকৃতি বেহু, একো ঠাইলৈ তিনি আলি, মাইৰে নাপায়, তীৰ, কানায়ন, ঘোঁৰাযুদ্ধ নাই, ধন্য মন্ত্ৰী, ধন্য সেনাপতি, ধন্য পদাতিক, একে পৰ্বত, তাতে এনে দুৰ্গম বেহু কৰিছে!" লক্ষৰৰ মুখে এই কথা শুনি মহামন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই সৈন্যলৈ কৈ পঠিয়ালে, "সকলোৱে শুনিবা, আমাৰ গড় দেখি শত্ৰুৰ বল-উৎসাহ হ্ৰাস হৈছে"। ইয়াৰ উত্তৰত সৈন্য-সেনাপতিয়ে কৈ পঠিয়ালে, "বৰফুকনে মাত্ৰ দৃঢ় কৰিব, আমি প্ৰাণ-পৰিশ্ৰমে যুঁজিম"।

১৬৬৯ চনত মাৰ্চ মাহত সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে নিজৰ জন্ম উপলক্ষে ৰামসিংহক পাঁচহাজাৰী নবাবৰ মৰ্যাদা দিলে। ১৫৯০ শকত ২১ চ'তৰ দিনা ৰামসিংহ আহি লুইতৰ পাৰত আগিয়াঠুৰীত থাকিল। ৰছিদ-খাঁই আহোমৰ থানা শৰাই বা আমিনগাঁৱৰ সন্মুখ হৈ কোঠ দিলে। দুই ফালৰে হিলৈ জুঁই কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামসিংহৰ ভতিজাক কাঁড় লাগি মৰিল। বৰহিলৈৰ গুলী এটা লাগি ৰামসিংহৰ তামিঘৰৰ কাপোৰ ফালি ভিতৰত পৰিল। কাৰো জয় নোহোৱাকৈ সেইদিনা যুদ্ধৰ সামৰণি পৰিল। যুদ্ধৰ কথা আলচিবলৈ ৰামসিংহই ৰছিদ-খাঁক নিজৰ শিবিৰলৈ মাতি পঠিয়ালে। সেই কালত ৰছিদ-খাঁ নাচ-গান আদি আমোদ-উৎসৱত মছগুল হৈ আছিল। তেওঁ ৰামসিংহৰ আদেশ নামানিলে। তাৰ উপৰি ৰছিদ-খাঁই আহোম-সেনাপতি মিৰি-সন্দিকৈৰ ভালৈ প্ৰীতিপূৰ্বক পত্ৰ লিখি পঠিয়ালে। ৰামসিংহই ৰছিদ-খাঁৰ ধৃষ্টতা সহিব নোৱাৰি ৰছিদ-খাঁৰ তামিঘৰৰ বছী কাটি পেলালে। ৰছিদ-খাঁ গাঁৱৰ ভিতৰ সোমাই যলিবাৰীত

বাহৰ কৰি ৰ'ল। ৰামসিংহ আৰু ৰছিদ-খাঁৰ মাজত আগবেপৰা কন্দল চলি আছিল। ৰামসিংহই পঞ্চশব্দ নহবত বজায়, ৰছিদ-খাঁয়ো সেইদৰে বজায়। ৰামসিংহই আপত্তি কৰি বোলে, "সি মোৰ তলতীয়া সেনাপতি, দুয়োৰে মৰ্যাদাৰ তাৰতম্য ৰক্ষা কৰা উচিত"। ইয়াতে ৰছিদ-খাঁই কলে, "আমাক দুয়োকে পাদশ্যাই অসমৰ বিৰুদ্ধে ৰণ কৰিবলৈ পঠিয়াইছে। আমাৰ দুয়োৰে মাজত নহবত বজোৱাত হীন-ডেঢ়ি হব কিয় ?" ৰামসিংহই ভাবিলে ; ৰছিদ-খাঁই সম্ভৱতঃ আহোমৰ সৈতে মিত্ৰতা কৰিছে। ইয়াৰ পিচত ৰছিদ-খাঁ লগৰ সৈন্য লৈ হাজোলৈ আহিল।

ৰামসিংহৰ আক্ৰমণৰ গতিৰোধ

ইয়াৰ পিচত ৰামসিংহই মাটিৰ তলেদি সুৰুঙা খান্দি সেই বাটেদি শৰাই কোঠৰ কাষ চাপিলে। আহোমে কোঠৰ খাৰৈ পানীৰে পুৰ কৰি পেলালে। ৰামসিংহই চাং বান্ধি তাৰ ওপৰত হিলৈ থৈ আহোমৰ কোঠৰ পিনে গুলীয়াবলৈ ধৰিলে। ইয়াৰ ফলত কিছু ঠাইত বেৰ ভাঙি পৰিল, কিন্তু তাক ততালিকে আওতোৱা হ'ল। অসমীয়াৰ হিলৈৰ গুলীত তিষ্ঠিব নোৱাৰি ৰামসিংহই সেই ঠাই এৰি আঁতৰি গ'ল।

১৬৬৯ খৃষ্টাব্দত বাৰিষা কেইমাহ যুদ্ধৰ কোনো সাল-সলনি নঘটিল। মোগল সৈন্যই চাৰিওভাগে বিভক্ত হৈ কেওপিনৰপৰা গুৱাহাটীৰ গড় ভাঙিবলৈ মনস্থ কৰিলে। পানীত আছিল মনচুৰ-খাঁ, লতিফ-খাঁ, ৰচিফ-খাঁ, গোটাচেৰেক ফিৰিঙ্গি আৰু কপিদান ৰজা; দক্ষিণে আছিল—আলি-আকবৰ-খাঁ, মিৰ-চৈয়দ-খাঁ, ইন্দ্ৰমণি ৰজা, জয়নাৰায়ণ ৰজা আৰু মাকল-খাঁ চৰ্দাৰ। উত্তৰে আহোম কোঠৰ সম্মুখীন হৈ আছিল ৰামসিংহ ৰজা নিজে। সিন্দুৰী-ঘোপা দুৱাৰত আছিল জাহিৰ-বেগ, কায়াম-খাঁ, ঘনশ্যাম বক্সি আৰু কোচবেহাৰৰ তিনিজন বৰুৱা, কবিশেখৰ, সৰ্বেশ্বৰ আৰু মনমথ, লগত কাঢ়ী, বাকৰতী পোন্ধৰ হেজাৰ। মোগলে নৈৰ দক্ষিণ পাৰে পাণ্ডুৰ সমীপত ৰাঙলীবুৰুজত গড়ৰ এডোখৰ ঠাই ভাঙিলে। কিন্তু সুচতুৰ ৰাণী-ৰজাই সময়মতে ইয়াৰ বাৰ্তা পাই সেই পালৰ সেনাপতিক জনালে। ভঙা গড় আওভাবৰ কাৰণে মানুহ আহিলা-পাতি লৈ সাজু হৈ আছিল। অতি সোনকালে ভঙা গড় মেৰামতি হোৱাত মোগল সৈন্যই বিস্ময় মানিলে। গড় ভাঙিব নোৱাৰি মোগলে ৰবহিলৈ মাৰি গুলী চলাবলৈ ধৰিলে, কিন্তু ইয়াতো বিশেষ কৃতকাৰ্য নহ'ল। মোগলে সেই চেষ্টা এৰি পাণ্ডুৰ সমীপৰপৰা আঁতৰি গ'ল। ৰাণী-ৰজাই কিছুমান শৰুৱীয়া মোগল সৈন্যক ধৰি সিহঁতৰ আঙুলি কাটি

বৰফুকনলৈ পঠিয়াই দিলে। বন্দীবোৰক তাৰ পিচত গড়গাঁৱলৈ নিলে। স্বৰ্গদেৱে ৰাণী-ৰজাক যথাযোগ্য পুৰস্কাৰ দিলে।

১৬৬৯ খৃষ্টাব্দৰ জুন মাহত সুজনসিংহ ৰজা আৰু ৰূপনাৰায়ণ ৰজাৰ আদেশত মোগলে আহোম সৈন্যক কালজোৰ পৰ্বতত আক্ৰমণ কৰিলে। আহোমৰ সেনাপতি মিৰিসন্দিকৈ ফুকনে কিছুমান কোঠ সাজি শত্ৰুসৈন্যৰ লগত নদিন ধৰি ৰণ কৰিলে। তাৰপিচত মোগলে দৰঙেদি গুৱাহাটী সোমাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। দুহেজাৰ অশ্বাৰোহী, দুশ পদাতিক আৰু দুশ ছিলৈদাৰী মোগল সৈন্যই গুৱাহাটীৰ উত্তৰে বৰনদীৰ মুখত থকা বাহবাৰী বা বাহগড়া কোঠৰ সন্মুখে আগবাঢ়ি গ'ল। ইহঁতৰ সেনাপতি আছিল বহলোল-খাঁ, প্ৰাণ-নাৰায়ণ, কবিশেখৰ বৰুৱা আৰু সৰুসিংহ ৰজা। অসমৰ সেনাপতি ৰাণী ৰজাই বৰফুকনক এই বিষয়ে আগৰে পৰা সংবাদ দি থৈছিল। ৰাণী ৰজাই মোগল ফৌজক দুই-পৰ্বতৰ মাজে এটা ঠেক বাটেদি ফুচুলাই আনি আকস্মিকভাৱে আক্ৰমণ কৰিলে, মোগল বিভঙ্গে পলাল। বহু-সংখ্যক মোগল আৰু সিহঁতৰ যুদ্ধৰ আহিলা-পাতিও ভালেখিনি হানি হ'ল। ৰাণী ৰজাৰ যত্নত মোগলৰ দৰঙেদি গুৱাহাটী সোমোৱা চেষ্টা বিফল হল। এইদৰে যুদ্ধত কৃতকাৰ্য হৈ দিহিঙ্গীয়া ফুকনৰ আজ্ঞামতে আগিয়াঠুৰীৰ ওচৰত চেঁচা নদীৰ কাষৰত আহোম সৈন্যই মোগলক আক্ৰমণ কৰিলে। এই ৰণত পোনতে আহোমৰ জয় হ'ল। ভালেমান মোগল বন্দী হল আৰু অসমে আহিলা-পাতিও বিস্তৰ পালে। ৰামসিংহ ৰজাই নিজে যুদ্ধ পৰিচালনা কৰিবলৈ ধৰিলে, আহোমৰ মাটি-সৈন্যৰ পৰাজয় ঘটিল। উপায় নেপাই আহোম সৈন্য পানীত জাপ দি পৰিল। তাতো মোগলে সিহঁতক খেদি খেদি কাটিলে। অসমৰ কেবাখনো যুদ্ধৰ নাও মোগলে ধৰি নিলে। আহোম সেনাপতিসকল নিজ নিজ কোঠলৈ উভতি আহিল। স্বৰ্গদেৱে যুদ্ধত হৰাৰ কথা শুনি বৰ দুখ কৰিলে আৰু বৰফুকন আৰু বৰগোহাঁইলৈ কৈ পঠিয়ালে, বোলে, "যেনেকৈ

হওঁক শত্ৰুক খেদি যাব লাগে আৰু ধৰি নিয়া নাও কেথন উদ্ধাৰ কৰিব লাগে।”

ইতিমধ্যে বাৰিষা কাল হোৱাত ধাৰাসাৰে বৰষুণ হবলৈ ধৰিলে, ইয়াৰপৰা আহোমৰ অতি সুবিধা হল, কিন্তু বঙালৰ অৱস্থা ঠিক তাৰ ওলোটাটো হ’ল। বানপানীৰ প্ৰকোপত মোগলৰ থানাবোৰ আঁতৰা আঁতৰি হৈ পৰিল, মাজত পানী। ইয়াৰ পূৰ্বে গড়গাৱঁৰ ওচৰত থাকোঁতে মীৰজুমলা নবাবৰো একে দশা হৈছিল, “এনে দুৰ্যোগ দিল্লীৰ ইতিহাসত কেতিয়াও ঘটা নাছিল। বাৰহেজাৰ অশ্বাৰোহী আৰু অসংখ্য পদাতিক সৈন্যই ছমাহ ধৰি অবৰুদ্ধ হৈ আছিল, বৰষুণৰ কাৰণে ওলাই যুদ্ধ কৰিব নোৱাৰে আৰু চাৰিওফালে থকা শত্ৰুৱেও সিহঁতক কাচিৎহে আক্ৰমণ কৰে”। ৰামসিংহৰ আক্ৰমণৰ বেলিকা, আহোমৰ পক্ষে বাৰিষাৰ পূৰ্ববৰ্তী যুদ্ধ-প্ৰণালী আত্মৰক্ষাৰ ভেটিত সংগঠিত হৈছিল। আহোমে নিজে আগবাঢ়ি গৈ মোগলক আক্ৰমণ নকৰিছিল। লাচিত বৰফুকনে বঙালৰ আহিলা-পাতি অস্ত্ৰ পৰাৰ কাৰণে, আৰু ব্যাধি-মৰকত বঙালৰ সৈন্যৰ সংখ্যা হ্ৰাস হোৱাৰ কাৰণে বাট চাই আছিল। হাতত সময় পালে ফুকনে যুদ্ধৰ আয়োজনো যথাযথভাৱে সম্পূৰ্ণ কৰিব পাৰিম বুলি আশা কৰিছিল। সেইদেখি সীমাবদ্ধ হিচাপে অবৰোধৰ চেষ্টা কৰিছিল আৰু দেশৰ অন্যান্য ঠাইৰ লগত চলাচলৰ সুবিধা ৰক্ষা কৰি আছিল।

১৬৬৯ আৰু ১৬৭০, এই দুই বছৰ চেগা-চোৰোকাভাৱে যুদ্ধ আৰু শান্তিৰ প্ৰস্তাৱ একেলগে চলি আছিল। এবাৰ বঙাল উত্তৰে থকা বঙমহলৰ কোঠৰ পিনে আগবাঢ়ি গ’ল, এই কোঠৰ সেনাপতি আছিল পানী দিহিঙীয়া ৰাজখোৱা বুঢ়াগোহাঁই ফুকন, এওঁক সাধাৰণতে গোহাঁই-ফুকন বুলি কোৱা হৈছিল। মোগল সৈন্যই বোৱাৰ, [redacted] দীঘল চেপেটা চাল বা ঠাঠাৰা বান্ধি তাৰ আঁৰত থাকি[redacted] যুদ্ধ কৰিবৰ সময়ত তাৰপৰা ওলাই আগবাঢ়ি গৈছিল। এই যুদ্ধৰ

প্ৰথম অৱস্থাত আহোম সৈন্য সিমান কৃতকাৰ্য নহ'ল। ধোঁৱা সন্দিকৈৰ পুতেক আৰু অনন্তৰায় এই যুদ্ধত পৰিল।

ইয়াৰ পিচত গোহাঁই-ফুকনে নতুন প্ৰণালীৰে সৈন্য সজাবলৈ ধৰিলে। প্ৰতি বাহিনীৰ সন্মুখৰ চাৰিশাৰী হাতীৰে সজোৱা হৈছিল, প্ৰত্যেকৰ গাত অঁাৰ থকা টঙি, ওপৰত বাৰুৱতী, হিলৈদাৰী আৰু কাঁড়ী। ফৌজৰ ভিতৰত ক'লা সাজ পিন্ধা সাধাৰণ সৈন্য। এই ন-কৈ সজোৱা সৈন্যৰ মহলা দুৰ্ভেদ্য বেহুৰ নিচিনা হ'ল আৰু মোগলৰ আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰিব পাৰিলে। ৰামসিংহই দূৰৈৰ নিৰাপদ ঠাই এডোখৰৰপৰা এই যুদ্ধ চাই আছিল, ৰামসিংহই গোহাঁই-ফুকন সেনাপতিক চাবলৈ অসমীয়া কটকী ভকতদাহক ইচ্ছা জনালে। গোহাঁই-ফুকনে ইয়াৰ উত্তৰত কৈ পঠিয়ালে, বোলে, "মোৰ সলনি মোৰ একুৰি হেজাৰ যুঁজাৰু পঠিয়াম, সিহঁতে ৰজা ৰামসিংহৰ সৈন্যক পিহি পানী কৰিব।"

ইয়াৰ লগে লগে অসমীয়াই নেৰানেপেৰাকৈ দগা-যুদ্ধৰে বঙালক আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। শত্ৰু সৈন্য অসাৱধান অৱস্থাত থাকিলে অসমীয়াই কোঠৰপৰা আগবাঢ়ি বঙালৰ ওপৰত পৰে, পাৰিলে আক্ৰমণ কৰে, নোৱাৰিলে আকৌ নিজ নিজ কোঠলৈ উভতি আহে। এনে ধৰণৰ আক্ৰমণক ৰামসিংহই "চোৰৰ বৃত্তি" বুলি আখ্যা দিছিল।

১৬৬৯ চনৰ আগষ্ট আৰু ছেপ্টেম্বৰ মাহত নাৱৰ যুদ্ধ হ'ল। মোগলে যুদ্ধৰ নাৱত উঠি অসমৰ পানী-গড়ৰ ফালে আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে, প্ৰতিখন নাৱতে ষোলটাকৈ বব হিলৈ। নাৱৰীয়া সৈন্য লগত লৈ বৰফুকনে নিজে বঙালক আক্ৰমণ কৰিলে। বঙালৰ বহুত মানুহ ৰণত পৰিল। আন এদিন অসমৰ সুচতুৰ দৈৱজ্ঞ সমুদ্ৰ চূড়ামণি দলৈ আৰু সৰোৱৰ দলৈ আহোম সৈন্যৰ লগত যুদ্ধৰ নাৱত উঠি ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হৈছিল। এনেতে নৈৰ মাজতে তেওঁলোকৰ নাওখন বঙালে আক্ৰমণ কৰিলে। এটা আহত সৈন্যৰ গাৰপৰা এচেকুৰা তেজ ওলাই সৰোৱৰৰ গাত পৰিল, তাতে তেওঁ মূৰ্চ্ছা গ'ল। নাৱত থকা সৈন্যৰপৰা একুৰিখন বাৰু আনি তাৰে অঁাৰ কৰি চূড়ামণিয়ে

নিজকে ৰক্ষা কৰিলে। নাৱত থকা সৈন্যবোৰৰ পয়মাল চূড়ামণিয়ে নিজ চকুৰে সেইদিনা দেখা পাইছিল। যুদ্ধৰ নাৱত উঠাৰ নিমিত্তে বৰফুকনে দৈৱজ্ঞক বিকৰ্ষনা কৰি কলে,—“জ্যোতিষীয়া দৈৱজ্ঞক কোনে যুদ্ধৰ নাৱত উঠিব দিলে মই কব নোৱাৰোঁ। ইহঁত মৰিলে আমাৰ সহায় গুচিল, কাৰণ সিহঁতৰ গণনাই আমাক বিশেষভাৱে উৎসাহ দিয়ে”। ইয়াৰ উত্তৰত সমুদ্ৰ চূড়ামণি দলৈয়ে কলে, “মহাভাৰতৰ যুদ্ধৰ সময়ত ৰণথলিৰ সকলো ঠাইতে মানুহ মৰিছিল, ক'ত কোন মৰিছে তাৰ একো সম্ভেদ পোৱা নগৈছিল”।

সেই যুদ্ধৰ দিনা কোৱামৃদ্ধা নামে এজন আহোম সেনাপতিক বঙালে নাৱে সৈতে ধৰি লৈ গ'ল। আনন্দত মত্তলীয়া হৈ মোগল সৈন্যই অলপ ৰং চাবলৈ মন কৰিলে আৰু সিহঁতক আনন্দ দিবৰ নিমিত্তে কোৱামৃদ্ধাক নাচিবলৈ কলে। কোৱামৃদ্ধা এই প্ৰস্তাৱত মান্তি হৈ নচাৰ চেৱে-চেৱে হাত চাপৰিয়াবলৈ মোগল সৈন্যক অনুৰোধ কৰিলে আৰু লগে লগে তেওঁৰ নাওবৈচাহঁতক চকুৰে ইঙ্গিত দিলে। বন্দী কোৱামৃদ্ধাই লয়লাসে নাচিবলৈ ধৰিলে, মোগল সৈন্যই হাত চাপৰি বাই সঙ্গীতৰ তাল যোগালে, লগে লগে নাওবৈচাই চেৱে-চেৱে বৈঠা মাৰিবলৈ ধৰিলে। নৃত্য আৰু সঙ্গীতৰ সুৰত সকলো মছগুল হল। এনে ছেগতে কোৱামৃদ্ধাৰ নাৱৰীয়াহঁতে পাৰত থকা অসমীয়াৰ পিনে নাও মাৰিবলৈ ধৰিলে, অলপ সময়ৰ ভিতৰতে বঙালৰ নাৱৰ মাজৰপৰা কোৱামৃদ্ধাৰ নাও আঁতৰি গ'ল। মোগল সৈন্যই চিঞৰিবলৈ ধৰিলে, “কোৱা পলাল!” ৰামসিংহই এই ঘটনা শুনি মাথোন কলে, “অসমীয়া চৰ্দাৰজন কেনে শিয়ান”।

১৬৬৯ খৃষ্টাব্দৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহত আহোমে আগতকৈও চৰাকৈ দগা-যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে। আহোম সৈন্যই মাজনিশা কোঠৰপৰা ওলাই বঙালক আক্ৰমণ কৰিছিল। সিহঁতে এইদৰে ক্ৰমাণ্বয়ে বঙালক নিৰ্যাতন কৰিবলৈ ধৰিলে, আৰু শত্ৰুৰ অনেক মানুহ হানি কৰি[illegible] এনে ধৰণৰ চোৰৰ যুক্তিৰপৰা ক্ষান্ত থাকিবলৈ ৰামসিংহই লাচিত

বৰফুকনলৈ পত্ৰ দিলে, বোলে, "ভাই নবাব, বৰফুকনৰ বলবীৰ্যৰ প্ৰমাণ মই এতিয়াহে পালোঁ। আমাৰ লগত বলে নোৱাৰি তেওঁ চোৰৰ বুদ্ধিৰে যুদ্ধ কৰিছে, শিয়ালে যেনেকৈ বনৰ হাতী মাৰিবলৈ বিচাৰে। এনে কাপুৰুষৰ লগত যুদ্ধ কৰিলে কোনো সন্মান নাই। চোৰ আৰু দস্যুৰ ফালে পিঠি দি আঁতৰি যোৱাটো লাজৰ কথা নহয়। সেই দেখি মই আৰু যুদ্ধ নকৰোঁ"। সেইমতে ১৬৬৯ চনৰ অক্টোবৰৰ-পৰা ১৬৭০ চনৰ মাৰ্চলৈকে ৰামসিংহই যুদ্ধ নকৰি এনেয়ে আছিল।

নৈশ যুদ্ধৰ অৱতাৰণা কৰি আহোমে ৰণৰ মৰ্যাদা বিকৃত কৰিছে বুলি ৰামসিংহই কৰা অভিযোগৰ উত্তৰত বৰফুকনৰ আৰু তেওঁৰ সেনাপতিসকলে ৰাণী কটকী আৰু কলীয়া কটকীৰ যোগে এই বুলি উত্তৰ দি পঠিয়ালে, বোলে, "আমি পৰীক্ষা চাব খুজিছিলোঁ। মাটিয়েদি যুদ্ধ কৰিবলৈ ৰামসিংহৰ সাহ-পিত আছে নে নাই। এইটো মনত থাকিব লাগিব যে সিংহই মাথোঁ ৰাতি যুদ্ধ কৰে, আনবিলাকে মাটিয়ে পানীয়ে দিনত যুদ্ধ কৰে"। ৰামসিংহই বাৰম্বাৰ কবলৈ ধৰিলে যে ৰাতিৰ যুদ্ধ শাস্ত্ৰ-সম্মত নহয়। ইয়াৰ উত্তৰত অসমৰ দুজনা ব্ৰাহ্মণ কটকীয়ে কলে, "আহোমে ৰাতি যুদ্ধ নকৰি নোৱাৰে, কাৰণ তেওঁ-লোকৰ সৈন্যৰ মাজত এক লক্ষ ৰাক্ষস আছিছে, ইহঁতে মানুহ খায় আৰু নিশা চৰি ফুৰে"। ৰামসিংহই এই কথা পোনতে বিশ্বাস কৰা নাছিল, কিন্তু কটকী দুজনাই বাৰেপতি কলে যে ব্ৰাহ্মণৰ মুখে সত্যৰ বাহিৰে আন কথা নোলায়। ৰামসিংহই কলে, "অসমীয়া সৈন্যই ৰাতিৰ ভাগত যে এনে পৰাক্ৰম দেখুৱায় তাৰ কাৰণ মই এতিয়াহে বুজিলোঁ। অ, সিহঁতৰ লগত মানুহ খোৱা ৰাক্ষস আছিছে! কিন্তু মোক প্ৰমাণ লাগে, তেহে মই ব্ৰাহ্মণৰ কথা পতিয়াব পাৰোঁ"। কটকীয়ে সকলো বৃত্তান্ত বৰফুকনত জনালে। এইদৰে বঙালৰ মনত ভয় জন্মাই ওকাইদাং মাৰি কথা কোৱাৰ বাবে ফুকনে কটকীক শলাগিলে, আৰু ৰাক্ষস থকা প্ৰমাণ দিম বুলি গাত ললে। আহোম ৰণুৱাক গায়ে পতি ক'লা সাজ পিন্ধোৱা হ'ল, এহাতে মানুহৰ ঠেং,

আৰু আনহাতে মাছ, যাতি এই বগুৰাই মোগল বাহবৰ পিনে ঠেং দাঙি নাচি ফুৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামসিংহই নিজ চকুৰে ৰাক্ষসৰ সৈন্য দেখি ব্ৰাহ্মণৰ কথাত পতিয়ন গ'ল।

ৰামসিংহই আহোমৰ বল-শক্তিৰ বিষয়ে অসমীয়া কটকী ভকত-দাহ আৰু ধুলিক সুধিলে, বোলে, "মোৰ নিচিনা ক্ষত্ৰিয় এজনে এই যুদ্ধত একো কৰিব পৰা নাই কিয়? আহোমৰ ৰণ-কৌশল কেনেকুৱা ধৰণৰ? তেওঁলোকক পৰাভৱ কৰিব পৰা নেযায় কিয়? সেনাপতি কোন কোন? আৰু তেওঁলোকৰ নাম বা কি?"

ইয়াৰ উত্তৰত অসমীয়া কটকীয়ে কলে, "হে মহাৰাজ, আমি কওঁ শুনা, মহামন্ত্ৰী ৰুদ্ৰ আতন বুঢ়াগোহাঁয়ে নিজে যুদ্ধক্ষেত্ৰত নামিছিল। আন মুখ্য সেনাপতিসকলৰ নাম কওঁ শুনা: ফুলবৰুৱাৰ পুতেক চম্পা পানীফুকন, লালুকী নাম-দৈয়ঙ্গীয়া ফুকন, পেলন চাৰিঙ্গীয়া ফুকন, ডেকাফুকন, গোহাঁই-ফুকন, বৰপাত্ৰ গোহাঁই, বৰ গোহাঁই শদিয়াখোৱা ৰূপ-সন্দিকৈ, আৰু মিৰি-সন্দিকৈ। তলৰ সেনাপতি-সকল হৈছে: শেন গোহাঁই, মৰাণ গোহাঁই, বঙাচিলাৰ পুতেক লেচাই। লুথুৰি দৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, নামদৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, পানী-দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, তকৱা-দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, মাজু-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, সৰু-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱা, নামদঙ্গীয়া ৰাজখোৱা, গজপুৰীয়া ৰাজখোৱা, দিখৌমুখীয়া ৰাজখোৱা, তৰ-শলগুৰীয়া ৰাজখোৱা, লাঠুম নেওগ, আৰু চাওদাং বৰুৱা, এওঁলোক হ'ল মজলীয়া মৰ্যাদাৰ নবাব। ইয়াৰ বাহিৰেও সকলো থাপৰ নবাবসকল আছিছে। মহাৰাজ, তুমিহে নালাগে পাদশ্যাহে স্বয়ং আহিলেও এওঁলোকক যুদ্ধত জিনা টান"। ৰামসিংহই সুধিলে, বোলে, "আগৰ কেবাৰ যুদ্ধত এইবোৰ নবাব ক'ত আছিল"। কটকীয়ে কলে, "মহাৰাজ, তেওঁলোক এমাহৰ বাটত নাম্‌ৰূপা নামে ঠাইত থাকে। আগৰ কেবাৰ তেওঁলোকে যুদ্ধ হোৱাৰ

বাতৰিকে নাপালে। এইবাৰ এওঁলোকে যুদ্ধৰ বাৰ্তা পাই ৰণ কৰিবলৈ আহিছে।”

অসমীয়া সেনাপতিসকলৰ বিষয়ে অকল এক পক্ষৰপৰা শুনি ৰামসিংহ সন্তুষ্ট হোৱা নাছিল। তেওঁ নিজৰ উকীল পণ্ডিত ৰায়ক সুধিলে, “অসমৰ পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলৰ কাৰ কেনে আসয় তাক কি দেখিলি”? পণ্ডিত ৰায়ে ক’লে, “বৰপাত্ৰ গোহাঁই, বৰগোহাঁই, বৰফুকন, বৰগোহাঁই ফুকন, এওঁলোক ৰূপে-গুণে, তেজে-বয়সে, বলে-বুদ্ধিয়ে সকলো ৰূপে সমৰ্থ। আৰু বুঢ়াগোহাঁই বয়সতো অল্প, গৌড়, সুন্দৰ, ধীৰ গহন আসয়, সকলো কাৰ্যত চতুৰ, মন্ত্ৰণাত সকলো চলে”। এইৰূপে শুনি ৰামসিংহে বোলে, “ইমান বয়সতে ইমান বুদ্ধি”! পণ্ডিত ৰায়ে বোলে, “বৰে চক্ৰী”। ৰামসিংহই ইয়াৰ উত্তৰত কলে, “আৰু বয়সত এওঁৰ লগত কোনে তৰ্কিব পাৰিব? ভাল মন্ত্ৰী, সাৰ্থক মন্ত্ৰী জন্মিলে।”

অসমীয়া কটকীয়ে ৰামসিংহক আৰু জনালে যে অসমীয়া সেনাপতি-সকলৰ লগত চূড়ামণি নামে এজন দৈৱজ্ঞ আছিছে, তেওঁৰ জ্যোতিষীয়া গণনা ইমান নিভু́ল যে তেওঁৰ উপদেশমতে যুদ্ধযাত্ৰা কৰিলে যুদ্ধত জয়লাভ একেবাৰে সুনিশ্চিত। কটকীয়ে আৰু জনালে যে এনে সৰ্বজয়ী বীৰসকলৰ সম্মুখত ৰামসিংহৰ পৰাজয় ধৰা-বন্ধা কথা। ভকতদাহ কটকীয়ে ৰামসিংহক কলে যে চূড়ামণিয়ে মাহে এহেজাৰ দৰমহা পায়। ৰাজপুত ৰজাই চূড়ামণিক মাহে চাৰি হেজাৰ টকা দৰমহা দিবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিলে আৰু চূড়ামণিক আনি ৰামসিংহ ৰজাত সমৰ্পণ কৰিব পাৰিলে ভকতদাহ কটকীক চাৰি হেজাৰ টকা পুৰস্কাৰ দিবলৈ গাত ললে। ভকতদাহে এই প্ৰস্তাৱৰ কথা চূড়ামণিক কোৱাত দৈৱজ্ঞই মাত লগালে, বোলে, “মাজে-মাজে ভালৈ গৈ ৰং চাবলৈ মন যায়। কিন্তু মোৰ কাৰণে ইমানবিলাক মোগল সৈন্য ক্ষয় হৈছে যে সিহঁতে মোক জীয়াই-জীয়াই বন্দী কৰিলেও সেই আচৰিত নহওঁ আৰু বিশেষকৈ, শত্ৰুৰ লগত মিতিৰালি কৰাৰ কাৰণে

মোৰ ওপৰত বৰফুকনৰো থং উঠিব পাৰে”। চূড়ামণিয়ে বৰফুকনক সকলো কথা বিবৰি কলে। ফুকনে এইদৰে ধন ঘটাৰ কৌশলক বৰকৈ নিন্দা কৰিলে। তাৰ পিচত ভকতদাহ কটকীয়ে চূড়ামণিক গোপনে ৰামসিংহৰ তালৈ নিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। এই কথা শুনি বৰফুকনে ভকতদাহক পানীত পেলাই মাৰিবলৈ মন কৰিলে, ভকতদাহে বাহৰ এৰি পলাই সাৰিল।

মহামন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই লথিয়া পৰ্বতৰ কোঠত থাকি উত্তৰ-বাহিনী সৈন্য পৰিচালনা কৰিছিল। তেওঁ লাই, লেচাই, চিলি, মাবি, মাৰি, আচোৰ, বাম্বুলী আৰু অন্যান্য চোৰাংচোৱা লগাই মোগলক নগুৰ শাস্তি কৰিবলৈ ধৰিলে। সিহঁতে ৰাতি মনে মনে মোগলৰ বাহৰত সোমাই তাৰপৰা ধন-সোণ আঁতৰাবলৈ ধৰিলে। মোগল সেনাপতিসকলে সন্ধিয়া পৰতে আহাৰ খায় আৰু ভাং ধুতুৰা পান কৰি শুবলৈ যায়, আৰু বিচনাত পৰি দীঘল নলীৰে গুৰগুৰি হোকা হুপিবলৈ ধৰে। তেওঁলোকৰ টোপনি আহিলে খিতমতগাৰে মুখৰপৰা নলী আঁতৰাই হোকাত মেৰিয়াই থৈ নিজেও শুবলৈ যায়। হোকাৰ মাত শুগুনা হলেই থাপ লৈ থকা অসমীয়া চোৰাংচোৱাই তামিঘৰৰ ভিতৰত সোমাই টকাৰ মোনা লৈ যায়। সিহঁতে নবাবে ব্যৱহাৰ কৰা হোকাও চুৰ কৰে। এইদৰে ঘোঁৰাত উঠি চুৰ কৰা মোনা আদি লৈ যাওঁতে মোগলে দেখা পায়। কিন্তু চোৰাংচোৱাই বৰ বেগেৰে নিজৰ বাহৰলৈ ঘোঁৰাত উঠি চেকুৰ মেলি মোগলৰ খেদাৰপৰা ৰক্ষা পৰে।

অসমীয়া সেনাপতিসকলে লাহে লাহে বুজি পালে যে তেওঁলোকৰ দগা-যুদ্ধৰপৰা মোগলৰ হাৰাশাস্তিহে হৈছে, কিন্তু তাৰপৰা বিশেষ একো লাভ হোৱা নাই। তেওঁলোকে পৰাপক্ষে মাটিৰে ৰণ নকৰিছিল, আৰু অশ্বাৰোহী সৈন্যৰ সন্মুখীন হবলৈ কুণ্ঠিত হৈছিল। তেওঁলোকে বিশ্বাস কৰিছিল যে মোগলৰ সুসজ্জিত আচোৱাৰী সৈন্য এটাই এশ অসমীয়া ৰণুৱাক পৰাস্ত কৰিব পাৰে। যুদ্ধৰ পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে

অসমীয়া সেনাপতিসকলে গোপনে সিদ্ধান্ত কৰিলে যে পানী যুদ্ধই তেওঁলোকৰ একমাত্ৰ অৱলম্বন আৰু সেইমতে মোগলক ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীলৈ ফুচুলাই আনিব লাগিব আৰু মাটিযুদ্ধ বিশেষকৈ বৰ্জন কৰিব লাগিব।

আলোবৈত আহোমৰ বিপর্যয়

লাচিতৰ পূৰ্বে নামনি অসমৰ বৰফুকন আছিল ধোঁৰাকোঁৱৰ, তেওঁ গড়গাঁৱত থকা স্বৰ্গদেৱৰ আৰু গুৱাহাটীৰ সেনাপতিসকলৰ বাৰ্তাবিদ অনা-নিয়া কৰিছিল। ৰংমহল কোঠৰ সেনাপতি পেলন ফুকনে ধোঁৰাকোঁৱৰক মনে মনে জনালে যে বৰফুকনে অকাৰণত চূড়ান্তভাৱে যুদ্ধ কৰাত পলম কৰিছে, ইপিনে বৰষুণ-বাৰিষাৰ কাৰণে আক্ৰমণৰ সুবিধা। ধোঁৰাকোঁৱৰে এইকথা স্বৰ্গদেৱক জনালে, স্বৰ্গদেৱে ততালিকে বিশ্বাস কৰিলে যে হয়তো গুৱাহটীয়া সেনাপতি-সকলে অলপ গা-এৰা দিছে।

গুৱাহাটীৰ সেনাপতিসকলৰ ওপৰত স্বৰ্গদেৱৰ বিশ্বাস হানি হোৱাৰ কাৰণ আছিল ৰামসিংহৰ কূটনৈতিক কৌশল। কটকী চলাচল আৰু যুদ্ধ কৰি গুৱাহাটী লবলৈ অসমৰ্থ হোৱাত আহোম সেনাপতিসকলৰ মাজত তেওঁ ভেদ-ভাৱ সৃষ্টি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, যাতে তেওঁলোকে একমত হৈ কোনো কাম কৰিব নোৱাৰে। ৰামসিংহই কাঁড়ৰ আগত চিঠি এখন বান্ধি তাক মিৰি-সন্দিকৈ ফুকনৰ বাহৰলৈ মাৰি পঠিয়ালে। চিঠিখন বৰফুকনলৈ উদ্দেশ্য কৰি লিখা হৈছিল আৰু তাৰ মৰ্ম আছিল, "অ, বৰফুকন, কালি তুমি আমাৰপৰা একলাখ টকা বকৃচিচ লৈ আমাৰ বিৰুদ্ধে আৰু যুদ্ধ নকৰোঁ বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰিছিলা। তুমি কি কাৰণে এতিয়াও ৰণৰ ভাও এৰা নাই"। মিৰি-সন্দিকৈ ফুকনে চিঠিখন স্বৰ্গদেৱলৈ পঠিয়াই দিলে। যুদ্ধজয়ৰ বাৰ্তা শুনিবৰ কাৰণে স্বৰ্গদেৱ উৎকণ্ঠিত হৈ পৰিছিল। সেইদেখি পত্ৰৰ কথা তেওঁ বিশ্বাস কৰিলে। কিছুদিনৰ কাৰণে বৰফুকনক সন্দেহৰ ভাৱে আৱৰি থৈছিল, কিন্তু আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ বুজনিত সেই সন্দেহ দূৰীভূত হ'ল। বুঢ়াগোহাঁয়ে এই পত্ৰত শত্ৰুৰ হাত আছে বুলি বুজালে, আৰু বৰফুকন যে কৰ্তব্যৰ পথৰপৰা একেবিও বিচলিত হোৱা নাই বুঢ়াগোহাঁই ভাঙবীয়াই তাকো বুজালে।

ইতিমধ্যে দুয়ো সৈন্যৰ মাজত ৰামসিংহই স্বৰ্গদেৱৰ লগত দন্দ-যুদ্ধ কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে স্বৰ্গদেৱলৈ নিমন্ত্ৰণ জনাই সোনবৰ নদীয়ালৰ হাতত বৰফুকনলৈ এখন পত্ৰ দিলে। ৰামসিংহৰ এই পত্ৰত নিজকে মীৰ্জা ৰাজা জয়সিংহৰ পুতেক আৰু ৰাজা মান্ধাতাৰ সন্ততি বুলি পৰিচয় দিছিল। কিন্তু আহোম স্বৰ্গদেৱে ৰজাৰ দাম্ভিক প্ৰস্তাৱৰ উত্তৰত এইবুলি সমিধান দিলে, "ৰামসিংহ এজন ভৃত্য মাথোন, তেওঁৰ মূৰত ছত্ৰ নাই, এনে শুদা মানুহৰে সৈতে দন্দযুদ্ধ কৰিবলৈ মোৰ ইচ্ছা নাই"।

চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে আৰু ধৈৰ্য ধৰিবলৈ অপাৰগ হ'ল। তেওঁ যুদ্ধৰ সমাপ্তি দেখিবলৈ বাঞ্ছা কৰিলে আৰু বিলম্ব কৰাৰ নিমিত্তে সেনাপতিসকলক শাস্তি দিব খুজিলে। তেওঁ বেটীয়ে পিন্ধা সাজপাৰ আৰু খনচেৰেক কুঠাৰ লাচিত বৰফুকনলৈ পঠিয়াই দি কলে যে মোগলক তুৰন্তে আক্ৰমণ কৰিব, নহলে ফুকনে আৰু লগৰ সেনাপতিসকলে সেই সাজপাৰ পিন্ধিব লাগিব, আৰু কুঠাৰেৰে তেওঁলোকৰ বুকু ছিৰিব। মোগল তেতিয়া দলিবাৰীৰ ওচৰত আলাবৈ পৰ্বতৰ দাঁতিত বাহৰ কৰি আছিল। মোগল বাহৰৰ সন্মুখত এখন মুকলি পথাৰ, ভৈয়ামৰ এমূৰ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ গাত লাগিছিল আৰু ইমূৰ চেঁচা নৈলৈকে বিয়পি আছিল। লাচিত বৰফুকনে ভালকৈ জানিছিল যে অশ্বাৰোহী মোগল সৈন্যলৈ ভয় কৰা তেওঁৰ বগুৱাই ৰাজপুতৰ লগত মুকলি পথাৰত যুদ্ধ কৰিলে কৃতকাৰ্য হব নোৱাৰিব। স্বৰ্গদেৱৰ আদেশ শুনি লাচিতে মাথোন ক'লে, "আলাবৈত মোগল সৈন্য জুম বান্ধি আছে। কেঁচা বৰলক জোকালে গা সাৰিবলৈ টান হব। তথাপি স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞা হৈছে, কি বুলিম"?

ইতিমধ্যে ৰামসিংহই আহোমক সন্মুখ যুদ্ধলৈ আহ্বান কৰি অপমানসূচক পত্ৰ পঠিয়ালে। তাৰ লগে লগে মীৰ নবাব নামে সেনাপতিৰ তলে একৌজ সেনাও পঠিয়ালে। বৰফুকনে ৰজাৰ

পত্ৰ পাই ছকুৰি হেজাৰ সৈন্য পঠিয়ালে, তেওঁলোকৰ সেনাপতি আছিল চাৰিঙ্গীয়া পেলন ফুকন, দিখৌমুখীয়া ৰাজখোৱা, নামদৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা আৰু ওপৰ-দৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱা। ফুকনে ৰামসিংহলৈ কটকী পঠিয়াই জনালে যে তেওঁ একুৰি হেজাৰ সৈন্য মাথোঁ পঠিয়াইছে। ৰাজপুত সেনাপতি ৰামসিংহই ভাবিলে যে তেওঁৰ অলপ সংখ্যক সৈন্যৰ সহায়েৰে যুদ্ধত জয়লাভ কৰিলে তেওঁৰ সুখ্যাতি বাঢ়িব, সেইদেখি তেওঁ মীৰ নবাব সেনাপতিৰ তলে মাত্ৰ দহ হেজাৰ সৈন্য পঠিয়ালে। ৰামসিংহৰ আজ্ঞা মতে মদনাৱতী নামে এজনী তিৰোতা ৰাজপুতৰ যুঁজাৰু সৈন্যৰ আগে-আগে গ'ল। ৰামসিংহই ভাবিলে, "তাই যদি ৰণত পৰে তাৰ ৰা আমাৰ একো অপমান নহব। আৰু যদি শত্ৰুৰ ৰণ-জয় হয় তাৰপৰা তেওঁলোকৰ একো সুখ্যাতি নাবাঢ়িব"। পুৰুষ ৰণুৱাৰ দৰে সাজপাৰ আৰু বৰ্মা পিন্ধি মদনাৱতীয়ে সৈন্যৰ আগে-আগে যাবলৈ ধৰিলে। এশবছৰ পূৰ্বে কোচৰ লগত আহোমে ৰণ কৰোঁতে অৱলম্বন কৰা কৌশল এতিয়া অসমে অৱলম্বন কৰিলে। তেওঁলোকৰ কাঁড়ী আৰু হিলৈদাৰীক ব্ৰাহ্মণৰ সাজপাৰ পিন্ধাই যুদ্ধৰ সৈন্যবাহিনীৰ আগত থোৱা হ'ল। ৰামসিংহই হাতীৰ হাৰ্দাহত বহি এই 'ব্ৰাহ্মণ' সৈন্য দেখি হাঁহিবলৈ ধৰিলে আৰু আহোমৰ মৌলিক ৰণ-কৌশলৰ প্ৰশংসা কৰিলে।

আলাবৈ পৰ্বতৰ দক্ষিণে ভয়া-ময়া ৰণ আৰম্ভ হ'ল। মদনাৱতীয়ে বিজুলী বেগেৰে শত্ৰুসৈন্যৰ ফালে খেদি গৈ ভালেমান অসমীয়া ৰণুৱাক কাটিলে। বৰ বেগেৰে ইফাল-সিফাল কৰাত মদনাৱতীক কাঁড় আৰু গুলীয়ে একো কৰিব নোৱাৰিলে। অসমীয়াৰ প্ৰথম তিনি শাৰী সৈন্য ছেদেলি-ভেদেলি হৈ পৰিল আৰু মানুহো অনেক হানি হ'ল। বৰফুকনে থাৱৈ থান্দি তাৰ ভিতৰৰপৰা যুদ্ধ কৰিবলৈ আদেশ দিলে। মদনাৱতীয়ে চতুৰ্থ শাৰী অসমীয়া সৈন্যক আক্ৰমণ কৰোঁতে তেওঁৰ ফৌজ গাঁতত থকা অসমীয়া ৰণুৱাৰ মুখামুখি হ'ল। ৰাজপুত

সৈন্য অইনফালে ঢাল লৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ পাৰ হব খুজিলে, কিন্তু এইবাৰো সিহঁত অসমীয়া সৈন্যৰ সন্মুখত গৈ পৰিল। এইবাৰৰ যুদ্ধত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত শত্ৰুৰ গুলী লাগি মদনাৱতীয়ে প্ৰাণ এৰিলে।

মোগল সেনাপতি মীৰ নবাবে এইবাৰ নিজে অসমীয়া সৈন্যৰ ওপৰত আক্ৰমণ পৰিচালনা কৰিলে। চূড়ামণি দৈৱজ্ঞই লাচিতক কলে যে মীৰ নবাব এইবাৰ ৰণত পৰিব। লো-ঠাঠাৰাৰ আঁৰত থাকি লাচিত বৰফুকন আৰু তেওঁৰ ঘাই সেনাপতিসকলে দূৰৰপৰা ৰণ চাই আছিল। তেওঁলোকে যুদ্ধৰ ফলাফলৰ বিষয়ে চূড়ামণি দৈৱজ্ঞক সুধিলে বোলে, "যুদ্ধত কোন কোন ঘাইল হব, কোন মৰিব আৰু কোনে সবাতকৈ টানকৈ ৰণ কৰিব"। ৰণুৱা বাহিনী ৰণ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি যোৱা দেখি চূড়ামণি দৈৱজ্ঞই এই বুলি ভৱিষ্যৎ বাণী কৰবলৈ ধৰিলে, বোলে, "এওঁ মহাযোদ্ধা, এওঁ শত্ৰুক মাৰিহে আহিব। সিজন আধামৰা হব। আৰু তৃতীয়জন সম্পূৰ্ণভাৱে ধ্বংস হব"। দৈৱজ্ঞৰ গণনা আখৰে-আখৰে ফলিয়ালে। লাচিত বৰফুকনে প্ৰশংসা কৰি ক'লে, "চূড়ামণি দৈৱজ্ঞ, তুমি গোটেই যুদ্ধশাস্ত্ৰ হাতৰ মুঠিলৈ আনিব পাৰিলা।"

আহোমৰ হাতত পৰাস্ত হৈ মীৰ নবাবৰ সৈন্য বিভঙ্গে পলাবলৈ ধৰিলে। লুথুৰী ৰাজখোৱাই মীৰ নবাবক ধৰি লাচিত বৰফুকনৰ আগত নি থিয় কৰালে। এই লুথুৰী ইতিপূৰ্বে মোগলৰ বন্দী হৈ দিল্লীত আছিল, আৰু মীৰ নবাবে কৈ-মেলি লুথুৰীক বন্দীৰপৰা মোকোলাইছিল। সেইমতে পূৰ্বৰ কথা সুঁৱৰি মীৰ নবাবে নিজকে মুক্তি দিবলৈ লুথুৰীক ধৰিলে। ইয়াৰ উত্তৰত লুথুৰীয়ে কলে, "তুমি যি কৰিছিলা সেইটো মই কৰিব নোৱাৰোঁ। তোমাক যদি মই এৰি দিওঁ, মোৰ ল'ৰা-ছোৱালী পৰ্যন্তে সকলোকে কাটিব। এনে অনুৰোধ নকৰাই ভাল"। মীৰ নবাবক আহোম কোঠলৈ নি বন্দীয়া দি থলে।

আহোমৰ এই সাম্প্ৰতিক ৰণ-জয়ৰ পিচত মহা বিপৰ্যয় ঘটিল,

আৰু আলাবৈৰ যুদ্ধৰ কথা পৰিতাপ আৰু দুখেৰে মানুহৰ মনত পৰি থাকিব। ৰামসিংহই ভালকৈ বুজি পালে যে আহোমে যুদ্ধ আয়োজনৰ লগে লগে কূটনীতি আৰু অপপ্ৰচাৰৰ সহায় লৈছে। তেওঁ কলে—"পোনতে মোক কৈছিল বোলে, ৰণলৈ মাথোন একুৰি-হেজাৰ সৈন্য পঠিয়াইছে, সেই দেখি মই দহ-হাজাৰ সৈন্য ৰণলৈ পঠিয়ালো, যাতে শত্ৰুৰ সৈন্যতকৈ মোৰ সৈন্যৰ সংখ্যা সৰহ নহয়, আৰু যুদ্ধৰ নীতিও ভঙ্গ নহয়। সমান সৈন্যৰ যুদ্ধ দেখাতে পাপ"। ৰামসিংহ কোঠৰপৰা ওলাই তেওঁৰ ওস্তাদ সৈন্যবোৰক অসমীয়া ৰণুৱাক আক্ৰমণ কৰিবলৈ আদেশ দিলে, আহোমে তেতিয়া যুদ্ধত পোৱা বঙালৰ আহিলা-পাতি লৈ নিজ-নিজ কোঠলৈ উভতি আহিছিল। এইবাৰ ৰাজপুত সৈন্যই যন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল, আৰু দীঘল বাৰুৰ আঁৰত থাকি যুদ্ধ কৰিছিল। অসমীয়া সৈন্যই কোঠ পাওঁ-পাওঁ হওঁতে ৰাজপুত সৈন্যই সিহঁতক আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। এই আক্ৰমণৰ কাৰণে অসমীয়া সৈন্য একেবাৰে সাজু হোৱা নাছিল আৰু এই ধৰণৰ নতুন যন্ত্ৰ আৰু দীঘল বাৰুৰে সজ্জিত ৰাজপুত অশ্বাৰোহীৰ লগত যুদ্ধ কৰাৰো তেওঁলোকৰ অভিজ্ঞতা নাছিল। শত্ৰুৰ আক্ৰমণৰ আগত আহোম সৈন্য তিষ্ঠিব নোৱাৰিলে। ৰাজপুত সৈন্যই ইমান ওচৰৰপৰা আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে যে অতি কম সংখ্যক আহোম সৈন্যইহে বন্দুকৰ লিপ্ লিপ্ টো টানিব পাৰিলে আৰু ধনুত কাঁড় লগাব পাৰিলে। বৰফুকনৰ দহহেজাৰ সৈন্য আলাবৈৰ পথাৰত প্ৰাণহীন অৱস্থাত পৰি থাকিব লগীয়া হ'ল। ইমান সৈন্যৰ প্ৰাণহানি কৰি বেলি ভাটি দিয়া সময়ত ৰাজপুত সৈন্য বাহিনী নিজৰ কোঠলৈ উভতি গ'ল।

ৰামসিংহৰ আনন্দৰ পাৰ নোহোৱা হ'ল। তেওঁ কলে—"অসমীয়াৰ ইমান সাহ। অশ্বেৰৰ আচোৱাৰীৰ লগত যুদ্ধ কৰিবলৈ সাহ কৰে!" আৰু সেইদৰে মূৰ্খামি নকৰিবলৈ লাচিত বৰফুকনলৈ ৰামসিংহই কাঁড়ৰ আগত পত্ৰ মাৰি পঠিয়ালে। আহোম সেনাপতি

বৰফুকনেও ইয়াৰ উত্তৰত কাঁড় মাৰি জনালে—“দাতিয়াল ৰজা অনেক আছিছে। তাৰে কোনো জনে আমাত সুস্থিৰ মৈদানত আনন্দ কৰিলে। এফৈদ পৰিছে, আৰু সপ্তগুন সাষ্টম হৈ আছে।”

আলাবৈত ঘটা এই বিপৰ্যয়ে লাচিত বৰফুকনক বৰকৈ বিচলিত কৰিলে। তেওঁ বাহৰত বহি দুখমনে গুণিবলৈ ধৰিলে—“আমাৰ একোটা সৈন্য একোটা হাতী, মই আজি তেনেকুৱা দহ হেজাৰ সৈন্য একেদিনাখনতে হেৰুৱালো”। মহামন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই বৰফুকনক এই বুলি বুজনি দিলে, বোলে—“অৱশেষত আমাৰেই ৰণ জয় হব, এনে দুৰ্ঘটনাবপৰা আমাৰ উৎসাহ হ্ৰাস হব নালাগে। বাৰীৰ ভিতৰৰ পুখুৰী সিচোঁতেও আঠোটা-দহটা মানুহক শিঙিয়ে বিন্ধে। এইটো ৰণহে হৈছে। এইজানি দুই-চাৰিলোক কিয় নপৰিব? এই কথা ৰজালৈ জনাবলৈ ভাল নহয়”। থলত থকা বিষয়াৰ পৰামৰ্শ নামানি ওপৰৰপৰা আদেশ জাৰি কৰাৰ কু-পৰিণামৰ দৃষ্টান্ত এই আলাবৈৰ যুদ্ধতে পোৱা যায়। কিন্তু এইটো স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে আলাবৈৰ বিপৰ্যয়ৰপৰা আহোমৰ বিশেষ ক্ষতি হলেও তাৰপৰা শত্ৰুৰ সুবিধা নাবাঢ়িল। আহোম সৈন্যৰ অতি ক্ষুদ্ৰ অংশৰ বিৰুদ্ধেহে শত্ৰুৱে এইদৰে কৃতকাৰ্য হব পাৰিছিল।

ৰামসিংহই টানকৈ গুৱাহাটী খোজে

আলাবৈৰ যুদ্ধত ৰামসিংহই জয়লাভ কৰি গুৱাহাটী এৰিবলৈ টানকৈ ধৰিলে, আৰু গুৱাহাটীৰ গড় সজোৱাৰ খৰচ স্বৰূপে তিনলাখ টকা অসমক দিবলৈ গাত ললে। ৰামসিংহই বুজিলে যে কেৱামাহ ধৰি যুদ্ধ চলি থকা সত্ত্বেও অসমীয়াই এক ধনিষ্ঠা মাটিও এৰি দিয়া নাই, আৰু শত্রুৰ গতিৰোধ কৰাৰ কোনো সুবিধাও এৰা নাই। তেওঁলোকৰ মিতিৰালিৰ বচনৰো অন্ত নাই। ৰামসিংহ মহা বিপাঙত পৰিল, ধৰিব নে এৰিব একো ঠিক কৰিব নোৱাৰিলে।

ৰামসিংহই লাচিত বৰফুকনৰ বুদ্ধি আৰু ৰণ-কৌশল প্ৰশংসা কৰিব ধৰিলে, আৰু তেওঁৰ পূৰ্বৰ কাহিনীৰ বিষয়ে অসমীয়া কটকী কোঁপতীয়া মাধৱচৰণক সুধিলে—"মাধৱচৰণ, মীৰজুমলাই তোমালোকৰ দেশ মাৰোঁতে এইজন সেনাপতি ক'ত আছিল?" মাধৱচৰণৰ সমিধান তেনে সেনাপতি আৰু তেনে কটকীৰ উপযুক্ত আছিল— "পূৰ্বদিশে নৰা নামে এক দেশ আছে। হাতী, ঘোঁৰা, কাপোৰ, জাইগিৰি শোধাত লেহেম কৰিলত জাইগিৰি আনিবৰ কাৰণে স্বৰ্গদেৱে লাচিতক পাঠিলে। সেই দেশক মাৰি-কাটি জাইগিৰি লৈ আহিল। পাচে মাজুম-খাঁ আহিছিল বুলি শুনি খেদি আহি কলিয়াবৰ পালত এনেতে শুনিলে বোলে মাজুম-খাঁ ঢুকাল"। আনৰ মনত ভয় সঞ্চাৰ কৰা শক্তি মাধৱচৰণ কটকীৰ জন্মগত আছিল, তেওঁ আৰু কলে—"তিনলাখ প্ৰজা সমন্বিতে পাহাৰী ৰজাসকলো আছিছে, তেওঁলোকৰ মতি-গতি বুজা টান। তেওঁলোকে স্বৰ্গদেৱক প্ৰাৰ্থি ৰণলৈ আহিছে, ফুকনৰ আজ্ঞালৈকো বাট নেচায়। এতিয়াও আহিব লাগিছে। কোনো ঠাইত হল পালে যাইলো কৰে তাকো নেজানি"।

মাধবচৰণ কটকীৰ জৰিয়তে গুৱাহাটী এৰি দিবৰ কাৰণে আৰু পূৰ্বৰ সীমনা ওভোতাই দিবৰ কাৰণে ৰামসিংহই পুনৰবাৰ অনুৰোধ কৰিলে। বৰফুকনে মাধবচৰণক লথিয়া পৰ্বতত থকা বুঢ়াগোহাঁইৰ তালৈ পঠিয়ালে। ডাঙৰীয়াৰ পৰামৰ্শ লৈ কটকী বৰফুকনৰ তালৈ উভতি আহিল। আহোমে কি মন কৰিছে—এই বুলি সোধাত মাধবচৰণে ৰামসিংহক বৰফুকনৰ হৈ এই বুলি উত্তৰ দিলে —"আমি স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাকাৰী, ৰামসিংহ ৰজা আৰু আমাৰ নিবন্ধ কিমান কাল ৰহিব? তেওঁ বৰলোকৰ সন্তান। নিবন্ধ কৰিলে প্ৰীতিগোট সহ উত্তৰোত্তৰ যাতে বৃদ্ধি পায় তেনে নিবন্ধহে কৰা উচিত, লোকেও প্ৰশংসা কৰে। সুচাৰু সুবুদ্ধি মন্ত্ৰী বুলি ৰামসিংহ ৰজাক আমাৰ দেশৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধলৈ পঠিয়াইছে। এই দেশত পৰাংমুখ হৈ গলে তেওঁ কেনেকৈ প্ৰশংসা পাব"? কটকীৰ কথা শুনি ৰামসিংহই বৰফুকনৰ বাক্যকে মানি লোৱাৰ ভাও কৰিলে।

আহোমৰপৰা কোনো বিশেষ সুবিধা নাপাই ৰামসিংহে অসমৰ সেনাপতিসকলক ধন আৰু বঁটা দি ফুচুলাবলৈ চেষ্টা কৰিলে। তেওঁ মাধবচৰণ কটকীৰ আগত বিশ্বাসে কলে—"মই ফুকন ৰাজখোৱালৈ ধন দিওঁ, তেওঁলোকে ইয়াক পাই বৰাই-বুজাই গুৱাহাটী এৰি দিয়ক। মোক যি বোলে তাকে কৰিম"। পাচে কটকীয়ে তেনে কৰিবলৈ গাতো ললে, আৰু ধনো ললে। বৰফুকনলৈ বাখৰপতা কণ্ঠহাৰ এধাৰি উপহাৰ দিলে, আৰু তাক যুদ্ধলৈ যাওঁতে পিন্ধিবলৈ কলে। ৰামসিংহই নিজৰ কটকী পণ্ডিতৰায়ক মাধবচৰণৰ লগত পঠিয়ালে। এই পণ্ডিতৰায় এজন বিচক্ষণ কূটনৈতিক পুৰুষ আছিল। পণ্ডিতৰায়ে নিজৰ সকলো সামৰ্থ যুক্তিৰে বৰফুকনক গুৱাহাটী এৰি দিবলৈ কলে। বৰফুকন আগৰ সংকল্পতে দৃঢ় হৈ থাকিল। ফুকনে কলে—"উদয়গিৰিৰ স্বৰ্গ মহাৰাজা, অস্তগিৰিৰ পাদশ্বাহ, এওঁলোক দুজনে সিদ্ধান্ত কৰিলেহে আমি নিজৰ ৰাজ্য এৰি

দিব পাৰিম তোমালোকেও বঙ্গলাদেশ এৰি দিব পাৰিবা। আমি সেৱক হৈ যদি কিবা নিবন্ধ কৰোঁ, স্বামীজনে তাক নাৰাখিবও পাৰে”। এইবুলি পণ্ডিত ৰায়ৰ লগত মাধবচৰণ কটকীক মোগলৰ তালৈ পঠিয়াই দিলে।

যুদ্ধৰ মীমাংসা এটাত উপনীত হবলৈ ৰামসিংহ বৰ ব্যগ্ৰ হৈ উঠিল। পণ্ডিতৰায়ৰ মুখে শুনিলে যে ইটাখুলি কোঠ আৰু কামাখ্যা পৰ্বতৰ নামনিৰ মাজত গড়ৰ এছোৱাত লুইতৰ বালিত এটা সুৰঙ্গ আছে। এই বালি ডোখৰৰ নাম আন্ধাৰুবালি আৰু ইয়াৰ কাষৰেদি বৰ্ত্তমানে গুৱাহাটী ষ্ট্ৰেণ্ড ৰোড গৈছে। কামাখ্যাৰ নামনিত নাওঁ ৰখা ঠাইকে আমাৰাজুৰি ঘাট বোলা হয়। ওঠৰ-শ শতিকাৰ শেহলৈকে আন্ধাৰুবালিত এটা গড় আছিল। কিন্তু এতিয়া তাৰ কোনো চিনচাব নাই। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত থকা এইডোখৰ ঠাই সদায় নৈয়ে খহাই নিয়াৰ আতঙ্কৰ সম্মুখীন। সুপ্ৰসিদ্ধ কামাখ্যা মন্দিৰ পূৰ্ব ভাৰতত সৰাতকৈ পুৰণি তান্ত্ৰিক উপাসনাৰ ঠাই বুলি মানুহে বিশ্বাস কৰে। গুৱাহাটীৰ পশ্চিমে দু’মাইল আঁতৰত এটা পৰ্বতৰ ওপৰত এই কামাখ্যা মন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠিত। কামাখ্যাৰ সম্মুখে উত্তৰ পাৰে অশ্বক্ৰান্ত মন্দিৰ। সেইদেখি দক্ষিণে আমাৰাজুৰি ঘাট আৰু ইটা-খুলি আৰু উত্তৰে অশ্বক্ৰান্ত, এই তিনিক সংলগ্ন কৰি এটা ত্ৰিভুজৰ ছবি আঁকিব পাৰি। ৰামসিংহই আন্ধাৰুবালিৰ গড়ৰ সুৰঙ্গইদি গুৱাহাটী সোমাবলৈ মনস্থ কৰিলে, লগত থাকিব এফৌজ অশ্বাৰোহী সৈন্য আৰু তেওঁৰ মানুহ আৰু ঘোঁৰা নাৱত তুলি লুইত পাৰ কৰাব।

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ মৃত্যু

অসম-মোগলৰ যুদ্ধ এইদৰে চলি থকাত অসমৰ ৰজা চক্ৰধ্বজসিংহৰ মৃত্যু ঘটিল, এপ্ৰিল ১৬৭০। অসমৰ মান-মৰ্যাদাৰ পুনৰ উদ্ধাৰত চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ অপৰিসীম আত্মসন্মান জ্ঞান আৰু দেশপ্ৰেম ঘাইকৈ কাৰ্যকৰী আছিল। তেওঁৰ আদৰ্শই সেনাপতি আৰু ৰণুৱা-সকলৰ অন্তৰত সাহ আৰু প্ৰতিজ্ঞাৰ বীজ ৰোপণ কৰিছিল। অসমৰ মুখিয়াল পুৰুষসকল গুৱাহাটীত থকাত স্বৰ্গদেৱে তলখাপৰ বিষয়াৰ সহায়েৰে ৰাজকাৰ্য চলাব লগীয়া হৈছিল আৰু দূৰণিত থকা সৈন্য-সামন্তৰ কাৰণে মানুহ আৰু আহিলাপাতি যোগান দিব লগাত পৰিছিল। যাবতীয় ৰাজ্য পৰিচালনাৰ কাম সুদক্ষভাৱে সম্পাদিত হোৱাত সৈন্যক যোগান দিয়া কাম সুচাৰুৰূপে সম্পন্ন হৈছিল। যুদ্ধৰ আয়োজন প্ৰবল-প্ৰতাপেৰে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে প্ৰবৰ্তন কৰাত ইয়াৰপৰা চূড়ান্ত বিজয়ৰ কাম সহজসাধ্য হৈ পৰিছিল।

স্বৰ্গদেৱ উদয়াদিত্যসিংহ

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ মৰণান্তে তেওঁৰ ভায়েক উদয়াদিত্যসিংহ সিংহাসনত বহিল। ন-জনা স্বৰ্গদেৱ সাধাৰণভাৱে যুদ্ধ পৰিচালনাৰ কাৰণে সামৰ্থ আছিল, কিন্তু ককায়েক ৰজাৰ দৰে শক্তিমন্ত আৰু উদ্যোগপূৰ্ণ পুৰুষ নাছিল। যুদ্ধৰ গতি দীঘলীয়া হোৱাৰ বাবে অসমীয়া সৈন্যৰ মাজত ওজৰ-আপত্তিও হবলৈ ধৰিছিল। ৰামসিংহই আগতকৈও সঘনে আৰু টানকৈ নিজৰ দাবী-প্ৰস্তাব ডাঙিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ অসমীয়া সেনাপতিসকলক বুজালে যে তেওঁৰ দাবী গ্ৰহণ নোহোৱালৈকে তেওঁ অসম এৰি নেযায়। দিল্লী এৰিবৰ সময়ত সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে ৰামসিংহক কোৱা কথাখিনি অসমীয়াৰ মাজত প্ৰচাৰ হবলৈ ধৰিলে। সম্ৰাটে ৰামসিংহক বোলে কৈছিল —"তুমি যদি অসমক পৰাস্ত কৰি আহিব পাৰা তেন্তে তোমাক ভাল ওমৰাও পাতিম আৰু বহুমূলীয়া উপহাৰ দিম। যদিহে নোৱাৰা তেন্তে তোমাৰ শিৰচ্ছেদ হব, তাৰোপৰিও তোমাৰ ল'ৰা-ছোৱালী আৰু অঙ্গহী-বঙ্গহীক তোমাৰ ঠাইৰপৰা দূৰত নি মাৰিম"। অসমীয়া সেনাপতিসকলে ৰামসিংহৰ শান্তিৰ প্ৰস্তাবসমূহক প্ৰশ্ৰয় দিবলৈ ধৰিলে আৰু দুয়ো-পক্ষৰে লেনদেন আগতকৈও প্ৰীতিময় হ'ল।

ৰামসিংহই এইবাৰ তিনিজন কটকী পঠিয়ালে—মীৰা, ৰামছৰি কাৰ্জি আৰু পণ্ডিতৰায় আৰু নিজৰ দাবী জনাই পত্ৰও দিলে। বৰ-ফুকনে কলে—"আহল্লায়াৰ খাঁ আৰু মোৰ পিতৃদেৱতাৰ মাজত যি নিবন্ধ হৈছিল তাৰ সুখ্যাতি আজি অৱধি জিলিকি আছে। ৰজাই যদি প্ৰীতি বাঞ্ছা কৰে তেনেহলে তেওঁ মীৰাকে পণ্ডিতৰায়কে পঠিয়াই দিব"। লগতে ৰামসিংহলৈ উপহাৰো পঠিয়ালে। ৰজাই পণ্ডিতৰায় আৰু মীৰাক ওভোতাই পঠিয়াবলৈ গাত ললে। অসমীয়া কটকী নীম আৰু ৰামচৰণে বৰফুকনক এই প্ৰস্তাৱ জনালে। এইবাৰ ৰামসিংহই অসমীয়া কটকীক বিশেষ সম্মানেৰে তুলিলে। কটকীক

সোণৰ খুৰীতকৈ ফুলচন্দন আৰু ৰূপৰ কাঁহিতকৈ তামোল পাণ দিলে। বঙালৰ কটকী পণ্ডিতৰায়কো সেই সন্মানেৰে তুলিবলৈ বৰফুকনে আয়োজন কৰিলে। ইয়াকে শুনি স্বৰ্গদেৱ উদয়াদিত্য-সিংহ মহাৰাজে পণ্ডিতৰায় কটকীক তোলা সময়ত ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বৰফুকনলৈ চন্দ্ৰতাপ, কেপ কৰা তলছা, পিকদান, ফুলচন্দন, তামোল পাণ দিবলৈ সোণৰ খুৰী, ৰূপৰ কাঁহি, বনকৰা চন্দোৰাৰ পঠিয়াবলৈ যত্ন কৰিলে।

কিন্তু ৰামসিংহই ভালকৈ বুজিলে যে অসমীয়াৰ শান্তিৰ কাৰণে দেখুৱা চেষ্টাৰ উদ্দেশ্য আছিল চূড়ান্ত যুদ্ধৰ কাল ঠেঁাহোঁকাই নিয়া। ৰামসিংহই অসমৰ কটকী নীম আৰু ৰামচৰণক কলে, বোলে—"বাৰে-বাৰে উকীল পঠাওঁ, কামতো একো হাছিল নহয়। বৰফুকনে মোক গুৱাহাটী এৰি দিয়ক, আৰু ছৈয়দ ফিৰোজৰ বেটা ছৈয়দ চালাকো এৰি দিয়ক। মই যদি ইয়াতকৈ অধিক বিচাৰোঁ মোক এই হাতৰ তৰোৱাল পৰমেশ্বৰীয়ে খাব, আৰু মোৰ ডিঙিৰ মুকুতাৰ কণ্ঠহাৰ মহালক্ষ্মীয়ে মোক চিৰকাললৈ এৰিব। মোৰ কথাত যদি সঙ্কাত নেযায় তেন্তে লৌহিত্যৰ সমীপত মাধৱ গোঁসাই আছে, তাতে শপত কাঢ়িম। ভাই ফুকনে যদি এই কথা গাত লয় তেন্তে তেওঁ যি খোজে মই তাকে দিম"। ৰামসিংহই এই সমিধান নীম আৰু ৰামচৰণৰ জৰিয়তে পঠিয়ালে, লগত মোগলৰ কটকী আৰু পত্ৰ একো নিদিলে। ৰামসিংহৰ প্ৰস্তাৱৰ কথা ফুকনে স্বৰ্গদেৱলৈ জনাই পঠালে, কিন্তু স্বৰ্গদেৱে বৰফুকনৰ প্ৰস্তাৱক গ্ৰাহ্য নকৰিলে, কাৰণ তাক ৰামসিংহৰ কটকীয়ে অনা নাছিল। পণ্ডিতৰায় কটকীক তুলিবৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱে যি যি বাহানি যঁতাই থৈছিল তাকো বৰফুকনলৈ নপঠিয়ালে।

বৰফুকন প্ৰমুখ্যে সেনাপতিসকলে গুৱাহাটী এৰি দিবলৈ মন কৰিছিল বুলি জনা যায়। কিন্তু এই সিদ্ধান্তৰ সঠিক কাৰণ কি তাক

জানিব পৰা নেযায়। মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই এই প্ৰস্তাৱত অমান্তি হৈ ক'লে—"তোমালোকে যি বুলিছা সিও এক কথা। কিন্তু এতিয়া গুৱাহাটী এৰি দিব লাগিলে, আগেয়েনো এৰি নিদি কি নিমিত্তে যুদ্ধ কৰি আহিলাপাতি হানি কৰিলোঁ? ৰামসিংহই শপত কাঢ়ি সীমনা খুজিছে। আমি দিলেও ৰামসিংহৰ শপত পাদশাহাই ৰাখে কি নেৰাখে! ৰামসিংহৰ শপত ছাই-আলিৰ নিচিনা। তেওঁৰ অঙ্গীকাৰ পাচলৈ যিজন নবাব আহিব তেওঁ ৰাখে নে নেৰাখে তাৰো ঠিকনা নাই। তেতিয়া হলে আমি কি কৰিম? আৰু গুৱাহাটী এৰি আন কলৈ যাম? পাচলৈ আমি গড়গাওঁ এৰি নামৰূপলৈ যাব লাগিব"। বুঢ়াগোহাঁইৰ মতকে স্বৰ্গদেৱে ৰাখিলে। স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞামতে আহোম সেনাপতিসকলে যুদ্ধৰ কাৰণে সষ্টম হৈ ৰ'ল।

ইতিমধ্যে সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে ৰছিপ-খাঁৰ মুখে কৈ পঠিয়ালে, বোলে—"মই ৰামসিংহক অসমৰ সম্মুখে যুদ্ধলৈ পঠিয়াইচোঁ, তাৰ মানুহৰ লগত মিতিবালি কৰিবলৈ পঠোৱা নাই।" এই ৰছিপ-খাঁ সুপ্ৰসিদ্ধ নৌ-সেনাপতি মনোৱাৰ-খাঁৰ ভতিজাক আছিল। ৰামসিংহই বোলে—"মই যুদ্ধ কৰি চালোঁ, যুদ্ধত নোৱাৰি, বন্দুক যাঠি ৰৰচিৰ যুদ্ধৰো প্ৰয়োজন নাই, মৈদান নহয়। উত্তৰে-দক্ষিণে অসমে বেহুগড় কৰিছে। পানীৰে এটি যুদ্ধ আছে।"

ৰামসিংহই দিল্লীৰপৰা এটি বাৰ্তা পাই মনত বৰ দুখ পালে। ৰামসিংহ অসমত থকা সুবিধা লৈ সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে এদিন খং উঠি পুতেক কৃষ্ণসিংহক বাঘৰে সৈতে যুজি ৰং দেখুৱাবলৈ কলে। কৃষ্ণ-সিংহই ঢাল তৰোৱাল লৈ আগবাঢ়ি গৈ বাঘৰ লগত কিছুপৰ যুদ্ধ কৰি তাক তৰোৱালেৰে কাটি দুডোখৰ কৰিলে। এই বাতৰিৰ লগতে ৰামসিংহৰ মাক আৰু পত্নীয়ে পত্ৰ লিখি জনালে, বোলে—"কৃষ্ণসিংহক পাদশ্যাহে বাঘেৰে যুঁজাই মাৰিব খুজিলে, এনে মিত্ৰ পাদশ্যাহ! আমাৰ বংশে অনেক ৰজাসকলক পাদশ্যাহৰ বশ কৰি

দিছে। তাৰ যশ-ধৰ্মে আমাক আটিছে! পূৰ্বৰ দেশ মাৰি মোগলৰ বশ কৰি দিলেহে আটিবনেকি? আৰু শুনিছো সেই দেশত অনেক নাম-কীৰ্তন প্ৰকাশ হৈ আছে, আৰু তাত গো-ব্ৰাহ্মণ বৈষ্ণবসকল সুখ শান্তিৰে আছে। তেনে দেশ মাৰিলে তাৰ পৰিণাম কি হয় তাক তুমি জানা। আৰু মনত ৰাখিবা যে অসমদেশ মাৰি মাজুম-খাঁ সৰহ-দিন জীয়াই থাকিব নোৱাৰিলে। ইয়াকে চাই যি ভাল হয় তাকে কৰিবা"। ইয়াকো শুনা গৈছিল যে সম্রাট আওৰঙ্গজেৱে ৰামসিংহৰ পুতেকক ইছলাম ধৰ্মত দীক্ষিত কৰিবলৈ প্ৰস্তাব কৰিছিল।

শৰাইঘাট যুদ্ধত অসমীয়াৰ জয়

ৰামসিংহ ৰজাই ভালকৈ বুজিছিল যে শান্তিৰ প্ৰস্তাবৰপৰা একো ফল নধৰে। এইবাৰ তেওঁ আক্ৰমণৰ ব্যবস্থা কৰি যুদ্ধৰ চূড়ান্ত সিদ্ধান্তৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিবলৈ ধৰিলে। আন্ধাৰুবালিৰ গড়ৰ সুৰঙ্গইদি গুৱাহাটী সোমোৱাৰ সম্ভাৱনা আৰু বৰফুকনৰ নৰিয়া অৱস্থাৰপৰা সুবিধা হব বুলি ৰামসিংহই ক্ষিপ্ৰ গতিৰে কাম কৰিবলৈ ধৰিলে। পাঁচোটা মোগল চৰ্দাৰে নাৱৰপৰা হিলৈ কাঁড় মাৰিবলৈ ধৰিলে। তাৰ ভিতৰত দুটা ফিৰিঙ্গিও আছিল। তাকে দেখি অসমীয়া নাওঁ আমাৰাজুৰি ঘাটৰ পোনে ভটিয়াবলৈ ধৰিলে। ঘোঁৰাত উঠি মোগলৰ সেনাই আন্ধাৰুবালিৰ পোনে নাওঁ মেলিলে। গড়ৰ সুৰঙ্গ ইতিমধ্যে মেৰামতি কৰাত মোগলৰ নাওঁ উত্তৰপাৰে জুবিয়ালৈ গ'ল। অসমীয়া সৈন্যই মোগলৰ নাওঁ খেদি অশ্বক্ৰান্ত পালেগৈ।

বৰফুকনৰ তেতিয়া টান নৰিয়া। আৰু তেওঁ নিজে সৈন্য চলাব নোৱাৰাৰ কাৰণে আহোমে এক প্ৰকাৰে যুদ্ধ জয়ৰ আশা এৰিব লগাত পৰিল। কিছুমানে উজাৰৰ মনেৰে নাৱত মাল-পত্ৰ বোজা দিবলৈ ধৰিলে। অশ্বক্ৰান্তত সেনাপতি আছিল মিৰি-সন্দিকৈ পৰিয়ালৰ হাজৰিকা এজন, তেওঁৰ মানুহে যুদ্ধ এৰা দেখি সহায় বিচাৰি বৰফুকনলৈ প্ৰাৰ্থনা জনালে। বৰফুকনে হাজৰিকালৈ কৈ পঠিয়ালে বোলে—"তোৰ মানুহক কবি যে মই ইয়াতে মৰিম, আৰু যুদ্ধ এৰাৰ কথা মই সপোনতো ভাবিব নোৱাৰোঁ। চিলাৰ পৰ্বতত মই চাৰি কড়াৰ মাটি কিনি থৈছোঁ। মই মৰাৰ কাল আছে, যদি নমৰাকৈ থাকোঁ মই ৰাজ্যতকৈ পাচতহে চাম।" মৰা হাজৰিকা নামে সেনাপতি এজন সিন্দুৰীঘোপাৰপৰা আহি অশ্বক্ৰান্তত স্বৰ্গদেৱৰ

শৰণ দি ভাগিব খোজা সৈন্যৰ আগত আঠু লৈ বোলে—"ৰাজ্য ঐ, সুনীয়া কাঁহিত বিহ ঢালিব খোজ যদি ভাগ।" এই কথা শুনি বৰফুকনে নবা হাজৰিকালৈ ততালিকে দুহেজাৰ সৈন্য পঠিয়াই দিলে।

যুদ্ধ এৰি পলাবৰ কাৰণে ইমান খৰ-খেদা লাগি গ'ল যে বহুতীয়া লিগিৰাইঁতে বুঢ়াগোহাঁই আৰু বৰফুকনৰ বস্তু নাৱত বোজাই দিবলৈ ধৰিলে। এনেকি বৰফুকনৰ নাওঁ কিছুদূৰ উজাই আনি লতাশিল পোৱালে। বৰফুকনে নৰিয়াত পৰি কাঁড় ঘৰৰ লোটতে থাকি যুদ্ধৰ গতিবিধি চাই আছিল। মোগলৰ নাওঁ জুবিয়াৰপৰা অশ্বক্ৰান্তলৈ যোৱা তেওঁ দেখিলে। তেওঁ ভাবিলে যে অতি সোনকালে দুয়ো-পক্ষৰ তয়া-ময়া ৰণ লাগিব, আৰু সেই ৰণত আহোম সৈন্যক মাৰি খাস্তাং কৰিব।

নৰিয়াৰ কাৰণে বৰফুকনে লৰচৰ কৰিব নোৱৰা হ'ল। তেওঁক পিৰাৰে সৈতে বাটঘৰলৈ নিবলৈ ক'লে, বোলে—"বঙাল কিমান পাইছেহি চাওঁ।" চাৰিটা ভূঞাৰ পোৱালিয়ে বৰফুকনৰ পিৰাৰ চাৰিখুৰাত ধৰি তেওঁক বাটঘৰলৈ আনিলে।

এটা মুহূৰ্তও পেলাই দিব নোৱাৰি। বৰফুকনে শত্ৰুক খেদি যাবলৈ মন কৰিলে। এতিয়া ভাল সময় উপস্থিত হোৱা নাই বুলি মোগলক আক্ৰমণ কৰিবলৈ অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে বৰফুকনক হাক দিলে। বৰফুকনৰ জীৱনত এটা ভীষণ সমস্যাৰ সন্ধিক্ষণ উপস্থিত হৈছে। তেওঁৰ সৈন্য শত্ৰুৰ হাতত ধ্বংস হোৱাৰ উপক্ৰম, আৰু তাৰ লগে লগে তেওঁৰ দেশৰ স্বাধীনতাও লুপ্ত হোৱাৰ আগন্তুক। ইপিনে শাস্ত্ৰই বাধা দিছে বোলে—"এনে সময়ত শত্ৰুক আক্ৰমণ কৰিলে পৰাজয় অনিবাৰ্য।" তেওঁ নিজে আদেশ প্ৰচাৰ কৰিছিল যে তেওঁৰ অস্ত্ৰশালৰপৰা খেনহিলৈৰ মাত শুনিলে কোনেও গুলী-কাঁড় মাৰিব নোৱাৰিব। স্বৰ্গদেৱৰ চ'ৰাত ব্ৰাহ্মণ আৰু আহোম দৈবজ্ঞ

বিশেষ বিশ্বাসৰ পাত্ৰ আছিল। মুখিয়াল সেনাপতি আৰু ৰাজ্য চলোৱা বিষয়াসকলৰ লগত সুনিপুণ দৈবজ্ঞসকল আছিল, আৰু স্বৰ্গদেৱসকলে আদেশ প্ৰচাৰ কৰিছিল যে যুদ্ধৰ আয়োজন আৰু আক্ৰমণ আৰম্ভ কৰাৰ পূৰ্বে দৈবজ্ঞসকলৰ মতামত লব লাগিব। ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত জ্যোতিষৰ ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে বিশদ গ্ৰন্থ প্ৰচলিত আছিল। দেশৰ এজন মুখ্য বিষয়া হৈ, আৰু দেশৰ দৰ-দস্তুৰ জানি দৈবজ্ঞৰ মতামত লাচিত বৰফুকনে অগ্ৰাহ্য কৰিব নোৱাৰিছিল। অসহ্য শাৰীৰিক আৰু মানসিক যন্ত্ৰণা ভোগ কৰিবলৈ ধৰি ফুকনে কলে—"গণক, স্বৰ্গদেৱে নৌকাটোতেই মইহে তোক কাটিম।" নিজৰ গণনাৰ ওপৰত অচ্যুতানন্দৰ দৃঢ় বিশ্বাস আছিল, তেওঁ লাহেকৈ মাত লগালে—'কাটিবা'। এইখিনিতে লাচিত বৰফুকনৰ সম্ভ্ৰম-সূচক মনোবৃত্তি স্বীকাৰ কৰি কব লাগিব যে দৈবজ্ঞই শত্ৰুৰ লগত কিবা অভিসন্ধি কৰিছে বুলি তেওঁ একমুহূৰ্তলৈকে সন্দেহ কৰা নাছিল।

লাচিত বৰফুকনে দৈবজ্ঞৰ নিষেধ মান্য কৰিলে। যুদ্ধৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে তেওঁ তিলে-তিলে বাতৰি পাই আছিল। বৰফুকনে আৰু ধৈৰ্য ধৰিব নোৱাৰি কলে—"বঙাল দেখো আমাৰাজুৰি পাৰ হ'ল। গণক, তয়ো কটা গলি, মোৰো দুৰ্যশ আনি চাউল-কানি মাৰিলি"। গণকৰ পাচতে দলৈয়ে কলে—"স্বৰোদয় শাস্ত্ৰত উত্তম পাইছোঁ। এতিয়া বঙালক ধৰিবলৈ উঠিব লাগে। এই ক্ষণতে ৰামচন্দ্ৰই ৰাৱণক আক্ৰমণ কৰিছিল।"

বৰফুকনে খৰজীখেলৰ নদাইৰ গাত ধৰি বাটঘৰলৈ আহি নাৱত উঠিলেহি, লগত ছখন যুদ্ধৰ নাওঁ আছিল। আহোম সৈন্য পলাব ধৰা দেখি বৰফুকনৰ নাৱৰীয়াই তেওঁৰ নাওঁখন উজাবলৈ ধৰিলে। ইয়াকে দেখি বৰফুকনে নাৱৰপৰা চিঞৰি মাত লগালে —"বঙালৰ লগত যুদ্ধ কৰিবৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱে এই খলখনৰ

সকলো লোক মোৰ হাতত দি থৈছে। এতিয়া মই যুঁজি ৰণ এৰি ল'ৰা-তিৰোতাৰ লগলৈ যাম নেকি? বন্দী চহীয়ালে মোড মুসুধি কিয় নাওঁ উজাই মেলিব"? এই বুলি চাৰিটা চহীয়ালক হেংদানৰ গাদীৰে কোবাই পানীত পেলালে। লগৰ মানুহে মাতিলত সিহঁতক নাৱলৈ তুলিলে।

ইমান ততাতৈয়াকৈ চহীয়ালক শাস্তি দিয়া দেখি ৰণুৱাবোৰৰ প্ৰাণত বিষম ভয় সোমাল। এনে এটা ধক উঠিল বোলে বৰফুকনে বঙালক নধৰি ৰাজ্য ভাগিবৰ দেখি মানুহ কাটিছে, পানীত বান্ধি পেলাইছে। হাবিত লগা জুইৰ দৰে এই বাৰ্তা বেগেৰে প্ৰচাৰিত হোৱাত সৈন্যসকল আচম্বিতে উৎকট সাহেৰে অনুপ্ৰাণিত হ'ল। বৰফুকনে সকলোৱে শুনাকৈ চিঞৰি ক'লে—"বঙালে মোক ধৰি নিয়ক, ৰাজ্য সুখে-শান্তিৰে ঘৰলৈ ওভতি যাওক"। হিলৈ জাৰি কৰি বৰফুকনৰ সাতখন নাওঁ বঙালৰ সন্মুখে মেলিলে। বৰফুকনক বঙালৰ নাৱৰ সন্মুখীন হোৱা দেখি দুয়োপাৰৰ অসমীয়া নাওঁ ভটিয়াই বৰফুকনৰ গালৈ মেলিলে। অসমীয়া সৈন্যই পাৰৰপৰা আৰু নাৱৰপৰা গুলীয়াবলৈ ধৰিলে। আন্ধাৰুবালিৰ সুৰঙ্গইদি গুৱাহাটী সোমাব পাৰিম বুলি মোগল সেনাপতি ৰছিদ-খাঁই নাৱত বহি অসমীয়াৰ পিনে পিঠি দি হোকা হুপি আছিল। শত্ৰুৰ গুলী লাগি ৰছিদ-খাঁই প্ৰাণ এৰিলে।

অসমীয়া যুদ্ধৰ নাওঁ বঙালৰ নাৱৰ মাজত সোমাল। দুয়োপক্ষৰে ভিতৰত টান যুদ্ধ হ'ল। কামাখ্যা, ইটাখুলি আৰু অশ্বক্ৰান্ত, এই তিনি ঠাইত নাও উপচি পৰিল, আৰু সৈন্যবোৰে বুৰুৰি সাৰিবলৈ পানীত পৰি কৰ্ কৰাবলৈ ধৰিলে। আহোমে এখন নাৱৰ পাচত আন এখন জোৰা দি ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ওপৰত দলং বান্ধিলে। অসমীয়াৰ আক্ৰমণৰ প্ৰকোপত মোগল তিষ্ঠিব নোৱাৰিলে। অসমীয়াই নিজৰ প্ৰাণ আৰু স্বাধীনতা ৰক্ষা কৰিবলৈ যুদ্ধ কৰিছিল। আৰু

মোগলে যুদ্ধ কৰিছিল যুদ্ধজয়ৰ গৌৰব আৰু ৰাজ্য-বৃদ্ধিৰ বিলাসৰ কাৰণে। বঙালৰ ফালে বিস্তৰ সৈন্য হানি পৰিল। যুদ্ধৰ থলিৰপৰা তিনিমাইলমান ভাটিত থকা পাণ্ডুলৈকে অসমে বঙালক খেদিলে। বৰফুকনে আৰু খেদি যাবৰ মন কৰিছিল। অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে হাক দিলতহে আৰু খেদি নগ'ল। যুদ্ধৰ অবসান হ'ল আৰু সুনিশ্চিতভাৱে অসমৰ জয়লাভ হ'ল।

যুদ্ধৰ শেহত ৰামসিংহই অসমৰ সাহপিত আৰু ৰণকৌশলৰ প্ৰশংসা কৰিবলৈ ধৰিলে, বোলে—"প্ৰতিজন অসমীয়া সৈন্য নাওঁ চলোৱা, কাঁড়মৰা, খাৰৈ খন্দা, আৰু হিলৈ কামান মৰা, এই সকলোতেই পাকৈত। এনেদৰে সকলো কামতে পাৰ্গত ৰণুৱাৰ দৃষ্টান্ত ভাৰতবৰ্ষত মই ক'তো দেখা নাই"। ৰামসিংহই আৰু কলে—"অসমৰ সন্মুখে যি আহিব তাৰ গালত হাৰীৰ বাঢ়নিৰে কোবাব"।

আগৰ দিনত গুৱাহাটী আৰু তাৰ ওচৰৰ অঞ্চলক শৰাইঘাট বোলা হৈছিল। অৱশ্যে, পাণ্ডুৰ উত্তৰপাৰে থকা আমিনগাওঁ নামৰ সৰু গাওঁখনকে প্ৰকৃত পক্ষে শৰাই বোলা হৈছিল। আমিন-গাঁৱত বৰ্তমানে এটা ৰেলৰ ষ্টেচন বহিছে। সেইদেখি এই ৰণক শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ বুলি কোৱা হয়। গুৱাহাটী আৰু তাৰ ওচৰে-পাঁজৰে থকা বিষয়াসকলক সদায় শৰাইঘটীয়া বোলা হৈছিল। আৰু যিসকল সেনাপতিয়ে শৰাইঘাটৰ যুদ্ধত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল তেওঁলোকক পাচলৈকো শৰাইঘটীয়া বুলি বৰ্ণোৱা হৈছিল। মোগল সম্ৰাটৰ অনুগ্ৰহ পুনৰ পাবলৈ ৰামসিংহই যি আশা কৰিছিল শৰাইঘাটৰ ৰণত আহোম বিজয়ী হোৱাত সেই আশা সমূলে উৎপাটিত হ'ল। অসমৰ স্বৰ্গমহাৰজাক পৰাস্ত কৰিবৰ মনেৰে ৰামসিংহ ইয়ালৈ আহিছিল, কিন্তু সামৰিক আয়োজন আৰু প্ৰীতি-প্ৰস্তাৱ আদি যুদ্ধৰ সকলো কৌশল অবলম্বন কৰিও ৰামসিংহৰ

আশা চৰিতাৰ্থ নহ'ল। 'আলমগীৰ-নামা' গ্ৰন্থকাৰে অসমৰ নৃপতিসকলক কৰা প্ৰশংসা-বাণী শৰাইঘাটৰ যুদ্ধত ন-কৈ ফলিয়ালে —"অসমৰ ৰজাসকলে কেতিয়াও বশ্যতা আৰু বাধ্যতা স্বীকাৰ কৰি আনৰ আগত শিৰ দোঁওৱা নাই। তেওঁলোকে অতি ক্ষমতাপন্ন সম্ৰাটকো কোনো কৰ বা খাজনা দিয়া নাই, তেওঁলোকে হিন্দুস্থানৰ দিগ্বিজয়ী সেনাপতিসকলৰ উচ্চ অভিলাষ আৰু বিজয়-বাসনাৰ গতিৰোধ কৰিছে। যিসকল বীৰ ভুবনবিজেতা বুলি প্ৰসিদ্ধ তেওঁলোকেও অসমৰ বিৰুদ্ধে কৰা যুদ্ধৰ কোনো মীমাংসা কৰিব পৰা নাই"। ইয়াৰ লগতে আধুনিক যুগৰ লিখক এজনৰ মন্তব্যও উল্লেখ কৰিব পাৰি—"আফ্ৰিকাৰ অপৰাজেয় জাতি নিওমিদিয়ান আৰু মৌৰীটেনিয়ানসকল ৰোম সাম্ৰাজ্যৰ পক্ষে যেনে অজেয় আছিল মুছলমানৰ পক্ষে অসমীয়াসকলো তেনে অজেয় আছিল"!

যুদ্ধৰ সামৰণিত, বস্তু ভৰা দি নাওঁ উজাবলৈ আয়োজন কৰাৰ নিমিত্তে মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই তেওঁৰ বন্দী আৰু লিগিৰা বোৰক শাস্তি দিবলৈ বিচাৰিলে, বোলে—"তইঁতে মোৰ এনে দুৰ্যশ আনিবলৈ খোজ? লোকে বুলিব মই ভৰা দিবলৈ কোৱাতহে দিছে"।

ৰামসিংহই ছল কৰি যুদ্ধক্ষেত্ৰ এৰি যোৱাৰ সম্ভৱ বুলি আহোমে ৰণৰ কাৰণে সষ্টম হৈ থাকিল। যুদ্ধৰ দিনা ৰাতি মোগলে বাহৰত খাই-বৈ আছিল। ৰামসিংহই পিচদিনা পুৱা আকৌ গুৱাহাটী আক্ৰমণ কৰিব পাৰে বুলি আহোম চোৰাংচোৱাই লাচিত বৰফুকনক জনালে। শত্ৰু সেনাৰ গতি-বিধিৰ বাতৰি সঘনে জানিবৰ নিমিত্তে বৰফুকনে খাপে খাপে বাতৰি-যোগনীয়া মানুহ থলে। মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই আৰু অন্যান্য সেনাপতিক যুদ্ধৰ কাৰণে তৈয়াৰ হৈ থাকিবলৈ ক'লে। বঙালৰ প্ৰকৃত উদ্দেশ্য

কি এই বিষয়ে অচ্যুতানন্দ দলৈক সুধিলে। দলৈয়ে ধেমালিকৈ কলে বোলে—"আজি আমি ৰংহে চাম"। চোৰাংচোৱাই বৰফুকনক জনালে—"আক্ৰমণৰ কোনো আগন্তুক নাই। মোগলে তামিঘৰা ভাঙি তাক ভাঁজ কৰি নাৱত ভৰা দিছে। সিহঁতে ভটিয়াবলৈ আয়োজন কৰিছে"।

বৰফুকনে সৈন্যক এই বুলি আদেশ দিলে—"তহঁতে বঙালক দূৰৰপৰা খেদি যাবি, কিন্তু হিলৈ কাড় মাৰি সিহঁতক হাৰাশাস্তি নকৰিবি। সিহঁত পুৰণা সীমা মানাহ পালেগৈ, তহঁতে তাতে এটা কোঠ দি সীমা ৰখি থাকিবি"। ইয়াৰ কাৰণে পঠোৱা ফৌজৰ সৈন্যই বৰফুকনক ক'লে যে—"আমি বঙালক ধৰিমনে? খেদি ধৰিলে বঙালৰ আহিলাপাতি কিছু পাম"। লাচিত বৰফুকন পলৰীয়া শত্ৰুৰ সা-সম্পত্তি লুটি চহকী হোৱা বিধৰ মানুহ নাছিল। তেওঁ মাত লগালে—"এক বৎসৰ যুদ্ধত নোৱাৰি বঙালে লাজ পাই ভটিয়াই যাবলৈ ধৰিছে, পলৰীয়া সৈন্যক লুৰি স্বৰ্গদেৱ আৰু পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ কলঙ্ক আনিবলৈ মোৰ মন নাই"।

ফুকন ৰাজখোৱা জনচেৰেকেও পলৰীয়া বঙাল সৈন্যক ধৰিবলৈ মন কৰিছিল। ইয়াকে শুনি বৰফুকনে ক'লে—"ধৰিব পাৰিলে ভাল, কিন্তু আলাবৈত ৰামসিংহক আগবাঢ়ি ধৰি আমাৰ কেনে দুৰ্দশা হ'ল তাকে মনত ৰাখিব লাগে। কিন্তু পোনতে পলৰীয়া সৈন্যৰ বলাবল বুজিব লাগিব। খেদি ধৰিলে পৰিণামৰ কথা এবাৰ ভাবি চাবা, আৰু যি ভাল হয় তাকে কৰিবা"। বৰফুকনৰ ধৈৰ্যশীল মনোবৃত্তিয়ে সেনাপতিসকলৰ মনত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিলে, আৰু তেওঁলোকে পলৰীয়া বঙালক আক্ৰমণ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ পুনৰ উত্থাপন নকৰিলে। ১৫৯২ শকৰ চ'তৰ ২৩ দিন যাওঁতে, ১৬৭১ খৃঃ অব্দৰ ৫ এপ্ৰিল তাৰিখে, ৰামসিংহ ভাটিমুৱা হ'ল। যাজো এবাৰ পূৰ্বে হয়গ্ৰীৱ মাধৱৰ মন্দিৰত পূজা কৰি তাত থকা ব্ৰাহ্মণসকলক ৰামসিংহই কলে বোলে—"বৰনবাৰ লাচিত বৰফুকন সামান্য বীৰ

নহয়। যন্ত্ৰাকৃতি গড়। মই একো ঠাইত ছিদ্ৰ নেপালোঁ”। বৰফুকনে গুৱাহাটী আৰু মানাহা—এই খণ্ডৰ ভিতৰত থকা কোঠলৈ আহোম সৈন্য পঠিয়ালে।

যুদ্ধ জয়ৰ বাতৰি গড়গাঁৱলৈ স্বৰ্গদেৱৰ তালৈ যথাবিধি পঠোৱা হ'ল। স্বৰ্গদেৱে যুদ্ধজয়ী সেনাপতিসকললৈ বহুমূলীয়া উপহাৰ পঠিয়ালে। স্বৰ্গদেৱে অচ্যুতানন্দ দলৈক সমুদ্ৰস্মৰি উপাধি দি, আৰু তেওঁক মাটি আৰু বেটী-বন্দী সমন্বিতে কামৰূপৰ কন্যা এটিক বিয়া দিয়ালে। অশ্বক্ৰান্তত পলাব খোজা সৈন্যক উদগনি দি ৰখাৰ কাৰণে নৰা হাজৰীকাক এহেজাৰ টকা পুৰস্কাৰ দিলে।

লাচিত বৰফুকনৰ মৃত্যু

শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ অলপ পাচতে লাচিত বৰফুকনৰ মৃত্যুত যুদ্ধ জয়ৰ আনন্দত শোকৰ ছাঁ পৰিল। মোগলক আক্রমণ কৰা সময়ত ফুকনৰ তীব্ৰপাতে জ্বৰ। তেওঁৰ শৰীৰে এনে মহাসমস্যাৰ ভাৰ সহিবলৈ অপাৰগ হলেও তেওঁৰ মনৰ অদম্য উৎসাহে কৰ্ত্তব্যৰ পথত তেওঁক আগবঢ়াই নিছিল। তেতিয়া সৈন্যৰ অৱস্থা উৎসাহ-বিহীন হৈছিল। লাচিত বৰফুকনে সঙ্কটৰ সময়ত নিজে আগ হৈ যুদ্ধ পৰিচালনা নকৰা হলে অসমীয়াই নিন্দাজনকভাৱে পৰাজয় বৰণ কৰিব লগীয়া হ'লহেতেন। ইংলণ্ডৰ সুপ্ৰসিদ্ধ নৌ-সেনাপতি লৰ্ড নেলচনৰ দৰে লাচিত বৰফুকনেও ৰণ-লক্ষ্মীৰ কোলাত শেষ নিশ্বাস পেলালে, আৰু শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ অসমীয়াৰ টেকেলগাৰ হল।

১৮২৬ চনলৈকে ঘটনাৱলীৰ আভাস

লাচিতৰ মৃত্যুত তেওঁৰ ককায়েক নিমাতী ববফুকন হ'ল, তেওঁ মেটেকাতলীয়া লালুক সোলা ববফুকন বা বুঢ়াফুকন নামেও জনাজাত। পুনৰ অসম আক্ৰমণৰ সুবিধাৰ আশাৰে ৰামসিংহই ১৬৭৬ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰীলৈকে ৰঙামাটিত থানা কৰি আছিল। মোগলৰ সৈতে পুনৰ যুদ্ধ হোৱা আশঙ্কাত আহোমসকল গুৱাহাটীত তৈয়াৰ হৈ আছিল। ৰাজনীতি আৰু ৰণকৌশল, এই দুই বিষয়তে বিচক্ষণ বিষয়াসকল গুৱাহাটীত কেন্দ্ৰীভূত হৈ থকাত ৰাজধানী গড়গাঁৱত ৰাজকাৰ্য তলখাপৰ বিষয়াৰ প্ৰতিভা আৰু সামৰ্থৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছিল। গড়গাওঁ ৰাজধানী প্ৰতিদ্বন্দ্বী মন্ত্ৰী আৰু সম্ভ্ৰান্ত পুৰুষ-সকলৰ অৰিয়া-অৰিৰ কেন্দ্ৰ হৈ পৰিল। সিংহাসনত বহা স্বৰ্গদেৱ-সকলক ৰজা পদৰপৰা গুচাই আৰু হত্যা কৰি আৰু প্ৰতিদ্বন্দ্বী আৰু সিংহাসনৰ যোগ্যতা থকা কোঁৱৰসকলকো অঙ্গক্ষত কৰি তেওঁলোকে ৰাজনৈতিক ক্ষমতা নিজে আৰু লগৰীয়াসকলৰ কাৰণে আত্মসাৎ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

১৬৭০ চনত চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ মৃত্যু হোৱাৰেপৰা ১৬৮১ চনত গদাধৰসিংহ ৰজা হোৱালৈকে এই এঘাৰ বছৰ কালৰ ভিতৰত ছজনা কোঁৱৰ ৰাজপাটত বহে। ডেবেৰা ববৰুৱাৰ চক্ৰান্তত উদয়াদিত্য ৰজা নিহত হয়। ডেবেৰাই প্ৰতিদ্বন্দ্বী কোঁৱৰসকলক হত্যা কৰি বা অঙ্গক্ষত কৰি, নিজৰ শত্ৰুক বিনাশ কৰি, আৰু নিজ ইচ্ছামতে বিষয়া ভাঙি আৰু নিযুক্ত কৰি ডেবেৰাই এটা ভয়াবহ শাসনৰ সূত্ৰপাত কৰে। শৰাইঘটীয়া সেনাপতিসকলে উজনিলৈ গৈ ডেবেৰাক ধৰি বধ কৰিলে, আৰু নিজৰ মনোনীত কোঁৱৰ এজনক সিংহাসনত বহুৱালে। নিজৰ দূৰদৰ্শিতা আৰু নিস্বাৰ্থ গুণৰ প্ৰভাৱত মহামন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই ৰাজ্যৰ দুৰ্যোগপূৰ্ণ অৱস্থাৰ শাম কটায়। সকলো দায়িত্বপূৰ্ণ

মানুহে দেশৰ একমাত্ৰ ত্ৰাণকৰ্তা বুলি বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াক মুক্তকণ্ঠে স্বীকাৰ কৰিলে। বুঢ়াগোহাঁইক ৰজা পতা হয়, কিন্তু সেই সন্মান তেওঁ প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে।

বুঢ়াগোহাঁইৰ বাঢ়ি অহা ক্ষমতা দেখি লালুকসোলা বৰফুকনে তাক সহ্য কৰিব নোৱাৰিলে। তেওঁ নিজে ৰজা হব খুজিলে, আৰু দিল্লীৰ সম্রাটৰ সমৰ্থন পাবৰ অভিপ্ৰায়ে বঙ্গৰ চুবেদাৰ চুলতান আজমতৰাৰ সৈতে গুৱাহাটী এৰিবলৈ মন কৰি কথা-বাৰ্তা চলাবলৈ ধৰিলে।

লালুক বৰফুকনৰ দদায়েক বাদুলি তেতিয়া দেশান্তৰীভাৱে মোগলৰ লগত ঢাকাত আছিল। বৰফুকনৰ ভাগিনীয়েক ৰমণী গাভৰুৰ সৈতে ১৬৬৮ চনত চুলতান আজমতৰাৰ বিয়া হয়; তেতিয়াৰেপৰা গাভৰুৰ নাম হয় ৰহমত বাণু বেগম। লালুক বৰফুকনে এওঁলোক দুয়োজনাকে নিজৰ স্বাৰ্থসিদ্ধিৰ কামত লগালে। চুলতানৰ হৈ নবাব মনচুৰ-খাঁ গুৱাহাটী লবলৈ আহিল। ১৬৭৯ চনৰ মাৰ্চ মাহত লালুকসোলা বৰফুকনে মোগলক গুৱাহাটী এৰি দিয়ে, ইয়াৰ পৰিবৰ্তে মোগলে লালুকক চাৰিলাখ টকা বকৃচিচ দিম বুলি গাত ললে, আৰু তেওঁক অসমৰ ৰজা পাতিম বুলিও আশ্বাস দিলে। নবাব মনচুৰ-খাঁ ন-কৈ অধিকাৰ কৰা ৰাজ্যখণ্ডৰ ফৌজাদাৰ নিযুক্ত হ'ল। লালুকে গড়গাঁৱলৈ উজাই গৈ তেওঁৰ গতিৰোধ কৰিবলৈ অহা মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াক বন্দী কৰিলে। লালুকে চৈধ্য বছৰীয়া কোঁৱৰ এটিক আনি ৰজা পাতিলে। তাৰ পাচত আত্তন বুঢ়াগোহাঁইক মাৰিলে। পলৰীয়া কোঁৱৰ গদাপাণিৰ গতিবিধিৰ বিষয়ে একো সম্ভেদ নিদিয়াত কোঁৱৰৰ ভাৰ্যা জয়মতী কুঁৱৰীক বধ কৰা হ'ল। লালুকে নিজে ৰাজক্ষমতা হস্তগত কৰি সকলো কাৰ্যৰ নিয়ন্তা হৈ পৰিল, কিন্তু নিয়তিয়ে তলে-তলে কাম কৰি আছিল। ১৬৮০ চনৰ নৱেম্বৰ মাহত তেওঁৰ ঘৰতে জনচেৰেক বিদ্ৰোহী পাইকে লালুকক হত্যা কৰিলে। এতিয়া মন্ত্ৰীসকলৰ

দেশ-প্ৰেমৰ চেতনা জাগ্ৰত হ'ল। সেইকালৰ অতি সাহসী কোঁৱৰ গদাপাণিক বিচাৰি তেওঁকে আনি মন্ত্ৰীসকলে সিংহাসনত বহুৱালে।

১৬৮১ চনৰ আগষ্ট মাহত গদাপাণিক যথানিয়মে সিংহাসনত অধিষ্ঠিত কৰিলে, ৰজা হৈ নাম ললে গদাধৰসিংহ। সিংহাসনত উঠি কিছুদিনৰ পাচতে স্বৰ্গদেৱে মনচুৰ-খাঁৰ বিৰুদ্ধে সৈন্য পঠিয়ালে। এই সৈন্যই গৈ ইটাখুলি যুদ্ধত বঙালক হৰুৱাই ১৬৮২ চনৰ আগষ্ট মাহত গুৱাহাটী উদ্ধাৰ কৰিলে। মানাহা নদী পুনৰ অসমৰ পশ্চিম সীমা হ'ল, আৰু ১৮২৪ চনত বৃটিছে আহি অসম লোৱালৈকে মানাহা অসমৰ পশ্চিম সীমা হৈ থাকিল। গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে দেশত শান্তি আৰু শৃঙ্খলা পুনৰ সংস্থাপন কৰে। তেওঁৰ পুতেক ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰাজে কাছাৰ আৰু জয়ন্তীয়া বশ কৰে, আৰু মোগল ৰাজ্য আক্ৰমণৰ উদ্দেশ্যে তেওঁ হিন্দুস্থানৰ, বিশেষকৈ বঙ্গৰ ৰজাসকলৰ বন্ধুত্ব আৰু সমৰ্থন পাবৰ নিমিত্তে কটকী পঠিয়ায়। স্বৰ্গদেৱে এই অৰ্থে অসংখ্য সেনানী লৈ গুৱাহাটীলৈ আহে। কিন্তু তেওঁৰ সৈন্যই মোগল দেশ আক্ৰমণৰ কাৰণে বঙ্গদেশত সোমোৱাৰ পূৰ্বেই গুৱাহাটীৰ ৰজাদুৱাৰ বাহৰত স্বৰ্গদেৱৰ মৃত্যু ঘটে।

স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহৰ দিনৰেপৰা তুংখুঙীয়া ফৈদৰ আহোম স্বৰ্গদেৱসকলৰ শাসন আৰম্ভ হয়, আৰু ১৮২২ চনত মানে আহি তেওঁলোকক নেখেদোৱালৈকে তুংখুঙীয়া ফৈদ ৰাজক্ষমতাত অধিষ্ঠিত হৈ থাকে। ১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধি সূত্ৰে অসম দেশ বৃটিছৰ অধীনলৈ আহে।

অম্বেৰৰ ৰজা ৰামসিংহ

অসমীয়া সেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বী ৰামসিংহ ৰজা কচ্ছোৱা নামে ৰাজপুত ফৈদৰ বংশধৰ আছিল। এই পৰিয়ালে বাল্মীকিৰ ৰামায়ণৰ শ্ৰীৰামচন্দ্ৰৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ কুশ কোঁৱৰৰপৰা উদ্ভৱ হৈছে বুলি দাবী কৰে। নিষধৰ নৃপতি আৰু দময়ন্তীৰ স্বামী নল ৰজাও কুশৰ বংশধৰ বুলি পৰিগণিত।

কচ্ছোৱাসকলৰ বংশাৱলী মতে তেওঁলোকৰ সৰ্বপ্ৰথম ৰজা ধোলাৰায়ে ধুন্ধৰ ৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা কৰে। পাচলৈ এই ৰাজ্যৰ নাম হয় অম্বেৰ, আৰু আজিকালি জয়পুৰ। ধোলাৰায়ৰ ছয় পুৰুষৰ পাচত হোৱা ৰজা পুজানে দিল্লীৰ চৌহান বংশীয় নৃপতি পৃথ্বীৰাজৰ ভনীয়েকক বিয়া কৰে। মুছলমানৰ লগত হোৱা প্ৰথমছোৱা যুদ্ধত পুজান ৰজাই জেঠেৰিয়েকৰ সৈন্যৰ এক বাহিনী ফৌজৰ সেনাপতি হয়, আৰু আক্ৰমণকাৰীসকলৰ লগত ৰণ কৰি পুজান নিহত হয়।

মুছলমানসকলৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰা ৰাজপুতৰ ভিতৰত এই কচ্ছোৱা বংশৰ অম্বেৰাধিপতি বহৰমল ৰজা প্ৰথম আছিল। দিল্লীৰ সৰ্বপ্ৰথম মোগল সম্ৰাট বাবৰৰ পক্ষ লৈ বহৰমল সংগ্ৰামত লিপ্ত হয়। মুছলমান পাদশ্যাহসকলৰ সৈতে বৈবাহিক সম্বন্ধ স্থাপন কৰাত কচ্ছোৱাসকল প্ৰথম ৰাজপুত ফৈদ আছিল। ১৫৬২ চনত বহৰমল ৰজাৰ প্ৰথমা কন্যাক সম্ৰাট আকবৰে বিয়া কৰে, আৰু এওঁ চেলিম কোঁৱৰ পাচলৈ জাহাঙ্গীৰ বাদশ্যাহৰ মাতৃ হয়। ১৫৮৪ চনত চেলিম কোঁৱৰে বহৰমল ৰজাৰ উত্তৰাধিকাৰী ভগবানদাস ৰজাৰ কন্যাক বিয়া কৰে।

ভগবানদাসৰ ভতিজাক আৰু তোলনীয়া পো মানসিংহই ১৫৬২ চনৰ পাদশ্যাহী চাকৰিত সোমায়, আৰু কালক্ৰমে গৈ তেওঁ সাত-হাজাৰী মনচৱ লাভ কৰে। ১৫৮৯ চনত ভগবানদাসৰ পাচত

মানসিংহ অম্বৰৰ সিংহাসনত উঠে। তেওঁ কিছুকাল কাবুলত পাদশ্যাহী চুবেদাৰ হয়, আৰু তাৰ পাচত বিহাৰ, হাজিপুৰ, পাটনা আৰু বঙ্গদেশৰ চুবেদাৰ হয়। তেওঁ নিজৰ বিস্তৃত ৰাজ্যৰ শাসন কাৰ্যত প্ৰকাৰান্তৰে স্বাধীন আছিল, আৰু সুবিচাৰ আৰু সংযমেৰে সৈতে তেওঁ শাসন কাৰ্য চলাইছিল।

পাদশ্যাহী অধিনায়কসকলৰ হৈ মানসিংহ অনেক সংগ্ৰামৰ সেনাপতি হৈছিল। মোগল সাম্ৰাজ্য বিস্তৃত আৰু দৃঢ়ীভূত কৰাত মানসিংহ ৰজাই ৰবঙ্গণি যোগাইছিল। আনপক্ষে চিছোদীয়া ৰাজপুত ৰজা মেৱাৰৰ মহাৰাণা প্ৰতাপে মোগল পাদশ্যাহসকলৰ সৈতে ৰাজনৈতিক আৰু বৈবাহিক মিত্ৰতা স্থাপন নকৰিবলৈ দৃঢ়-প্ৰতিজ্ঞ হয়। মানসিংহৰ পাদশ্যাহী কল-কৌশলৰ সমৰ্থনৰ লগত ৰাণা প্ৰতাপৰ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞাৰ তুলনা কৰিব পাৰি। চিৰস্মৰণীয় হালধীঘাটৰ ৰণত দুয়োজনা ৰাজপুত ৰজাৰ সৈন্য-বাহিনী সন্মুখীন হ'ল। চিতক নামে ঘোঁৰাত উঠি মহাৰাণা প্ৰতাপে হাতীত থকা মানসিংহক আক্ৰমণ কৰিলে, আৰু অপৰাজেয় কচ্ছোৱা সেনাপতিৰ গালৈ যাঠি নিক্ষেপ কৰিলে। হাউদাৰ তলত সোমাই মানসিংহই কোনোমতে প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিলে, অৱশ্যে যুদ্ধৰ পৰিণাম ৰাণা প্ৰতাপৰ প্ৰতিকূল হ'ল। পৰাজিত হোৱা সত্বেও মোগলক একনিষ্ঠভাৱে প্ৰতিৰোধ কৰাৰ সংকল্পৰপৰা ৰাণা প্ৰতাপ অকণো বিচলিত নহ'ল।

কোচবেহাৰৰ দুজনা কোঁৱৰ লক্ষ্মী নাৰায়ণ আৰু ৰঘুদেৱৰ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা আৰু অৰিয়া-অৰিয়ে মানসিংহক কামৰূপৰ ৰাজ্য সমস্যাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰিলে। লক্ষ্মী নাৰায়ণে মোগলৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰি ৰঘুদেৱক দমন কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ সহায় বিচাৰিলে। ৰঘুদেৱে ইছে-খাঁৰ অধীনে থকা আফগানবিলাকৰ সমৰ্থন লাভ কৰিছিল। বঙ্গৰ চুবেদাৰ মানসিংহই ইছে-খাঁক আক্ৰমণ কৰি আফগান আৰু ৰঘুদেৱৰ সৈন্যৰ সংযোগৰ বাট বন্ধ কৰিলে। ৰঘুদেৱে উপায় নেপাই অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চুখামূফা খোৰাৰজাৰ সহায়

বিচাৰিলে, আৰু নিজৰ কন্যা মঙ্গলদৈ গাভৰুক স্বৰ্গদেৱলৈ উপহাৰ দিলে।

পুৰণি অসমীয়া বুৰঞ্জীত, মানসিংহ ৰজাক সদায় 'মান্ধাতা ৰজা' বুলি কোৱা হয়, আৰু এঠাইত কি দুঠাইত 'মাকুন্দ ৰজা' এই নামটোও পোৱা যায়। অসম বুৰঞ্জীত মানসিংহ আঠহাজাৰী নবাব আৰু এজন প্ৰধান যোদ্ধা বুলি উল্লেখ আছে। মোগল সম্ৰাটে তেওঁক সৰ্বতিকাল যুদ্ধ-বিগ্ৰহত ব্যস্ত কৰি ৰাখিছিল। মানসিংহ ৰজাই তেওঁৰ ৰাজপুত বীৰসকলৰ আগত এবাৰ আক্ষেপ কৰি কৈছিল, বোলে—"যুদ্ধ নকৰি ঘৰত বহি থাকিলে মই কিজানি গড় বান্ধি স্বাধীন হওঁ, এই বুলি পাদশ্যাহে ভয় কৰে। মোক পাদশ্যাই সকলো ৰণলৈকে পঠিয়াই, মই জিৰাবলৈ সময়কে নেপাওঁ। চিপাহীবিলাকেও দুখ পাই মোক শপে"।

বঙ্গদেশৰ পাঠান শাসনকৰ্তাৰ বিৰুদ্ধে মানসিংহক সেনাপতি পাতি পঠোৱা হ'ল। বঙ্গদেশলৈ আহোঁতে মানসিংহই মথুৰাত কেশৱ গোঁসাইৰ পূজাৰ অৰ্থে এটা মন্দিৰ সাজিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে, আৰু বান্দৰবিলাকৰ কাৰণে বৃন্দাবনত এটা ঘৰ সাজি দিলে। মানসিংহই গয়াত শ্ৰাদ্ধ কৰিলে। তাৰ পাচত বাৰাণসীৰ কিলেদাৰ-খাঁৰ বিদ্ৰোহ দমন কৰিলে।

মানসিংহই গৌড়ৰ হুচেন-শ্যাহ পাদশ্যাহলৈ উকীল-পত্ৰ পঠালে, বোলে—"দিল্লীৰ পাদশ্যাহত তোৰ পিতৃ-পিতামহে মিল হৈ আছিল। এতিয়া তই কি কাৰণে জাহাঙ্গীৰ পাদশ্যাক পিঠি দি থাকিলি? কোন গৰ্বে থাকিলি? বিশেষ মই অম্বেৰৰ মান্ধাতা ৰাজা। এনে কেতেক পাদশ্যাহ মই বগলৰ তলে অনা-নিয়া কৰিছোঁ, দিল্লীৰ পাদশ্যাহৰ ঠাইত কটাইছোঁ, মৰাইছোঁ, আৰু একৰাইও খেদাইছোঁ, এতেকে মোত মিলোক আহি"। ইয়াৰ উত্তৰত হুচেন-শ্যাহে লিখি পঠিয়ালে—"দিল্লীৰ জাহাঙ্গীৰো পাদশ্যাহ, মইও গৌড়ৰ পাদশ্যাহ। পূৰ্বে মিত্ৰভাৱে উকীল আয়াবাত কৰিছিল। এতিয়া তেওঁৰ

মানুহো নাহে, মোৰ মানুহো নেযায়। মান্ধাতা এটা ওমৰাওহে, মই পাদশ্যাহ হৈ তাত মিলিব লাগে, সি কোন বুদ্ধিত এই কথা মোলৈ লিখিছে ? যদি যুদ্ধৰ কাৰণে আহিছে তেন্তে আহক"। হুচেন-শ্যাহে মানসিংহৰ চিঠি টুকৰা-টুকৰকৈ ফালিলে, আৰু উকীলক খেদি পঠিয়ালে।

হুচেন-শ্যাহে বঙ্গৰ মুখিয়াল ৰজা ইছে-খাঁ মছন্দলী, ৰঘুনাথ ৰজা আৰু কোচবেহাৰ ৰজাৰ সহায় বিচাৰিলে, কিন্তু মানসিংহৰ দৰে এজন অগ্ৰগণী সেনাপতিৰ বিৰুদ্ধে সহায় কৰিবলৈ এওঁলোকে ইতস্ততঃ কৰিলে। ৰণত হুচেন-শ্যাহ পৰিল, তেওঁক মানসিংহৰ দদায়েক চন্দ্ৰভাল ঠাকুৰে যাঠিৰে খুচি মাৰিলে। বঙ্গৰ ৰজাসকলে মানসিংহৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিলে। ঢাকাৰ নাম জাহাঙ্গীৰনগৰ হ'ল।

দিল্লীলৈ উভতি যাওঁতে মানসিংহই গঙ্গাৰ পাৰত ব্ৰাহ্মণে মাৰ্কণ্ডেয়-চণ্ডী পাঠ কৰা দেখিলে। ইয়াৰ মাহাত্ম্যৰ কথা শুনি মানসিংহই ব্ৰাহ্মণক এঘেজাৰ টকা দক্ষিণা দিলে।

অসমীয়া বুৰঞ্জী মতে, সম্রাট জাহাঙ্গীৰে মানসিংহৰ আঠহাজাৰী মনচব ৰাখিলে, আৰু তেওঁক পাণ-তামোল খাবৰ নিমিত্তে তিনিলাখ টকা নগদ বকচিচ দিলে। বঙ্গৰ আফগান পাদশ্যাৰ বিষয়ে মান-সিংহই জাহাঙ্গীৰক কলে—"মই যিমান ঠাইত যুদ্ধ কৰিছোঁ তাৰ ভিতৰত হুচেন-শ্যাহক সৰ্বপ্ৰধান যোদ্ধা বুলি ভাবিছোঁ। তেওঁৰ সাহ অদম্য, আৰু তেওঁ জীৱনৰ আশা পৰিত্যাগ কৰি যুদ্ধত নামে। পাদশ্যাহৰ পুণ্য প্ৰতাপৰ বলেহে তেওঁ যুদ্ধত পৰিল। আন কোনো তেওঁৰ সমান নহয়"।

১৬১৪ চনত মানসিংহৰ মৃত্যু ঘটে। কোচৰজা লক্ষ্মী নাৰায়ণৰ জনীয়েক প্ৰভাৱতীক মানসিংহই বিয়া কৰাইছিল। তেওঁ স্বামীৰ চিতাত সহমৃতা হয়। মানসিংহৰ পিচত ভাওসিংহ অম্বেৰৰ সিংহাসনত বহে, তাৰ পাচত মহাসিংহ ৰজা হয়। অসংখত আৰু

উদ্‌ভ্ৰান্তৰূপে জীৱন ধাৱণৰ পৰিণামত এই দুজন ৰজা অকালতে মৃত্যুৰ মুখত পৰে।

জয়সিংহ ভগবানদাস ৰজাৰ ভায়েক জগতসিংহৰ নাতিয়েক আছিল। বিকানীৰৰ ৰজা ৰাওসিংহৰ জীয়েক আৰু সম্ৰাট জাহাঙ্গীৰৰ মহিষী যোধবায়ে মহাসিংহৰ পাচত জয়সিংহ ৰজা হোৱাৰ প্ৰস্তাব কৰিছিল। সম্ৰাটৰ প্ৰিয় মহিষী নুৰজাহান বেগমে এই প্ৰস্তাৱৰ বিৰোধে আছিল। জয়সিংহ সাধাৰণতে মীৰ্জা-ৰজা জয়সিংহ নামে জনাজাত।

মহাৰজা জয়সিংহই কচ্ছোৱা পৰিবাৰৰ বীৰত্বপূৰ্ণ যশস্যা পুনৰ সংস্থাপিত কৰে। মোগল সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ কাৰণে তেওঁ বহু কাম কৰিছিল, অবশেষত ছয়-হাজাৰী মনচব লাভ কৰিছিল। তেওঁৰ তলত বাইশ-হাজাৰ ৰাজপুত সৈন্যই আৰু বাইশজন তলতীয়া ৰজাই সেনাপতিৰূপে কাম কৰিছিল। মানুহে ভাবিছিল ইচ্ছা কৰিলে জয়সিংহ মহাৰাজে মোগলক ক্ষমতাচ্যুত কৰিবলৈকো সমৰ্থ।

চাৰ যদুনাথ চৰকাৰে তেওঁৰ শিবাজীৰ গ্ৰন্থত কচ্ছোৱা ৰজা জয়সিংহৰ কীৰ্তি-কলাপৰ বিষয়ে এইদৰে কৈছে—"১৬১৭ চনত বাৰ বছৰীয়া মাউৰা ল'ৰা জয়সিংহই মোগলৰ চাকৰি লোৱাৰ দিনৰ পৰা তেওঁৰ গোটেই জীৱন অম্লান যশস্যাৰাশিৰে সুশোভিত হৈছিল। তেতিয়াৰেপৰা তেওঁ পাদশ্যাহী ধ্বজাৰ তলত সাম্ৰাজ্যৰ প্ৰতিডোখৰ ঠাইতে যুদ্ধ কৰি ফুৰিছিল,—মধ্য এচিয়াৰ অন্তৰ্গত বাল্‌খৰপৰা দাক্ষিণাত্যৰ বিজাপুৰলৈকে, আৰু পশ্চিমৰ কান্দাহাৰৰপৰা সুদূৰ মুঙ্গেৰলৈকে। সম্ৰাট ছাহজাহানৰ দীঘলীয়া ৰাজত্বত এনে এটি বছৰ পাৰ হোৱা নাছিল যি বছৰত কোনো ঠাইত জয়সিংহ ৰজাই যুদ্ধ কৰা নাছিল, আৰু যুদ্ধত শৌৰ্য-বীৰ্য দেখুৱাৰ কাৰণে চাকৰিত তেওঁৰ উন্নতি হোৱা নাছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ বাহিৰে মোগল ৰাজ পৰিয়ালৰ সেনাপতিসকলৰ পৰিচালিত সৈন্যৰ আগসেনাৰ সেনাপতিৰূপে জয়সিংহক নিযুক্ত কৰি তেওঁৰ অসাধাৰণ সামৰিক

প্ৰতিভাৰ শলাগ লোৱা হৈছিল। পাচলৈ তেওঁ সৰ্বাধিকাৰী সেনাপতিৰূপে নিযুক্ত হৈছিল। কূটনীতি ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ কৃতকাৰ্যতা সামৰিক ক্ষেত্ৰতকৈও অধিক আছিল। ক'ববাত বিষম সমস্যা আৰু আলফুলীয়া কাম সম্পাদন কৰিব লগীয়া হলে সম্ৰাটে জয়সিংহ ৰজাৰ সহায় লৈছিল। তেওঁ অপৰিসীম কৌশলী আৰু ধৈৰ্যশীল আছিল। মুছলমানৰ আদব-কায়দাৰ বিষয়েও তেওঁ সুপণ্ডিত আছিল, উৰ্দু, ৰাজপুত উপভাষাৰ উপৰিও তেওঁ তুৰ্কী আৰু ফাৰ্চী ভাষাৰ সৈতে সুপৰিচিত আছিল। দিল্লীৰ সম্ৰাটসকলৰ চন্দ্ৰধ্বজাৰ তলে ৰণ কৰোঁতা আফগান আৰু তুৰ্কী, ৰাজপুত আৰু হিন্দুস্থানী, এই সকলেৰে সংগঠিত বিপুল সৈন্যবাহিনীৰ তেওঁ আদৰ্শ অধিনায়ক আছিল।"

এখন পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত কোৱা হৈছে যে, জয়সিংহৰ শক্তি সামৰ্থ্য দেখি সম্ৰাট ছাহজাহান শঙ্কান্বিত হৈ অম্বেৰ ৰাজ্য মোগল সাম্ৰাজ্যৰ অঙ্গীভূত কৰিবলৈ অভিপ্ৰায় কৰিছিল। অম্বেৰ ৰজাৰ বলাবল নিজ চকুৰে চাবলৈ সম্ৰাটে ইচ্ছা কৰিলে। সম্ৰাটৰ অভ্যৰ্থনাৰ আয়োজন কৰিবৰ নিমিত্তে জয়সিংহ আগবাঢ়ি অম্বেৰলৈ গ'ল। ৰজাৰ ৰাজপুত পৰামৰ্শদাতাসকলে ছাহজাহানক ধৰি বন্দী কৰি জয়সিংহক দিল্লীৰ সিংহাসনত বহুৱাবলৈ মন কৰিলে। কিন্তু জয়সিংহই এই প্ৰস্তাৱক প্ৰশ্ৰয় নিদিলে। সম্ৰাট যোৱা বাটৰ দুয়োকাষে যুদ্ধৰ সাজ পিন্ধি অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰেৰে সজ্জিত হৈ ৰাজপুত সৈন্য-সকল শাৰী পাতি থিয় দি আছিল। সম্ৰাটে যিকালেই চকু মেলে সিকালেই যাঠি আৰু তৰোৱাল দেখিবলৈ ধৰিলে। অৱশ্যে সম্ৰাটৰ প্ৰতি কোনো অপ্ৰীতিকৰ ভাব দেখুৱা হোৱা নাছিল, আৰু তেওঁ অম্বেৰৰ অভ্যৰ্থনাত সুপ্ৰসন্ন হৈ দিল্লীলৈ উভতি আহিছিল।

সেই একেখন বুৰঞ্জীমতে উৰিষ্যা, ৰাজমহল, মৰাজ, কোচবেহাৰৰ বিদ্ৰোহী ৰজাসকলক বশ্য কৰিবলৈ, আৰু ঢাকা, চট্টগ্ৰাম, চিলহটৰ শাসনকৰ্তাসকলে কৰা অশান্তি আৰু অত্যাচাৰ দমন কৰিবলৈ জয়সিংহ ৰজাক পূৰ্বভাৰতলৈ পঠোৱা হ'ল। বিদ্ৰোহী ৰজাসকলৰ

বশ্যতা বিচাৰি জয়সিংহই তেওঁলোকলৈ উকীল-পত্ৰ পঠিয়ালে। কোচবেহাৰৰ ৰজাই সম্ৰাটলৈ মূল্যবান উপহাৰ দিলে আৰু নওৰোজা উৎসৱৰ সময়ত বছৰি চেলামী দিবলৈ গাত ললে। মৰাঙ্গ আৰু নেপালৰ ৰজাই নিজ-ইচ্ছাৰে আত্মসমৰ্পণ কৰিলে। উৰিষ্যাৰ সুবলসিংহ ৰজাই জয়সিংহ ৰজা আৰু তেওঁৰ সৈন্যলৈ মূল্যবান উপহাৰ পঠিয়ালে। জয়সিংহ ৰজাই জগন্নাথ মন্দিৰত পূজা-অৰ্চনা কৰিলে। পাদশ্যাহে তেওঁক মীৰ্জা-ৰজাৰ খিতাপ দিলে। দিল্লীলৈ উভতি যোৱাৰ পাচত জয়সিংহক কাশ্মীৰৰ যুদ্ধ দমাবলৈ পঠোৱা হয়।

ৰামসিংহ আৰু কিৰাতসিংহ নামে জয়সিংহৰ দুজন পুতেক আছিল। ৰৰজনা পুতেক ৰামসিংহ দেউতাকৰ বেছিভাগ সংগ্ৰাম আৰু কূটনৈতিক কাৰ্য-কলাপৰ লগত জড়িত আছিল। ষোল বছৰ বয়সত পালি-সেনাপতিৰূপে ৰামসিংহ দেউতাকৰ লগত আজমীৰলৈ গৈছিল। উনৈছ বছৰ বয়সত ৰামসিংহই একহাজাৰী মনচব লাভ কৰে, তাৰ পাচত তেওঁ আঢ়ৈ হাজাৰ অশ্বাৰোহী সৈন্যৰ মনচবলৈ উন্নত হয়, তেতিয়া তেওঁ পাদশ্যাহী নিচান লবলৈকো অনুমতি পায়। সম্ৰাট ছাহজাহানে ৰামসিংহক তিনি হেজাৰ মনচবৰ মৰ্যাদা দিয়ে। দিল্লীৰ সিংহাসন লৈ খোৱা-কামোৰা হোৱাৰ সময়ত ৰামসিংহ আৰু তেওঁৰ দেউতাক জয়সিংহই সম্ৰাট ছাহজাহানৰ প্ৰথম পুত্ৰ দাৰা-চুকহৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰিছিল। ৰামসিংহই চমুগড় যুদ্ধত যোগদান কৰে। সেই সুবিখ্যাত যুদ্ধত দাৰাচুকহৰ পৰাজয় হোৱাত তেওঁৰ আশা-ভৰসাৰ অন্ত পৰিল, আৰু ভায়েক আওৰঙ্গজেৱৰ হাতত ৰাজদণ্ড ন্যস্ত হ'ল। এতিয়া ভাগ্যবন্ত আওৰঙ্গজেৱৰ পক্ষে ৰামসিংহ আৰু তেওঁৰ দেউতাকে নিজৰ ৰাজভক্তি আৰু সমৰ্থন প্ৰয়োগ কৰিবলৈ ধৰিলে। ৰামসিংহই কিছুদিন শ্যাহাজাদা মহম্মদ চুলতান আৰু নবাব মীৰজুমলাৰ তলত চাকৰি কৰিছিল। আৰু শ্যাহাজাদা চুজাক খেদি যোৱা কামত লিপ্ত আছিল। পাচলৈ দাৰাচুকহৰ পুতেক চুলেমান

চুকহক শ্ৰীনগৰত ধৰি বন্দী কৰাৰ অভিযানত ৰামসিংহই অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল।

মহাৰাষ্ট্ৰীয় বীৰ শিবাজী মহাৰজাৰ বিৰুদ্ধে অভিযানেই হৈছে মীৰ্জাৰজা জয়সিংহ আৰু তেওঁৰ পুতেক ৰামসিংহৰ জীৱনৰ সৰ্বপ্ৰধান ঘটনা। এই অভিযানৰ পৰিণামত শিবাজীয়ে আত্মসমৰ্পণ কৰে, তাৰ পাচত শিবাজী আগ্ৰালৈ যায়, আৰু কিছুদিনৰ পাচত তেওঁ তাৰপৰা পলাই সাৰে। দাক্ষিণাত্যত শিবাজীৰ কাৰ্য-কলাপ দেখি সম্ৰাট আওৰঙ্গজেব আতঙ্কিত হৈছিল। দাক্ষিণাত্যৰ চুবেদাৰ নবাব ছায়িষ্টা-খাঁক তেওঁৰ পুণাৰ ঘৰৰ শোৱনি কোঠালিত, ১৬৬৩ চনৰ ৫ এপ্ৰিলৰ দিনা শিবাজীয়ে আক্ৰমণ কৰে। তেওঁৰ বুঢ়া আঙুলি মাত্ৰ হেৰুৱাই চুবেদাৰ পলাই সাৰে, আৰু তেওঁৰ পুতেকক শিবাজীৰ মানুহে হত্যা কৰে। ১৬৬৪ চনৰ আৰম্ভণিতে অতি সমৃদ্ধিশালী চুৰাট নগৰী লুণ্ঠন কৰি শিবাজীয়ে এককোটি টকাতো অধিক ধন পায়। দাক্ষিণাত্যৰ নতুন চুবেদাৰ চুলতান মোৱাজ্জেম আৰু তেওঁৰ সেনাপতি ৰাথোৰৰ যশোৱন্ত সিংহ শিবাজীৰ বুদ্ধি আৰু কৌশলৰ সমকক্ষ নাছিল, আৰু তেওঁলোকে মহাৰাষ্ট্ৰীয় বীৰ শিবাজীৰ ৰণত লেখত লবলগীয়াভাৱে কোনো কৃতকাৰ্যতা লাভ নকৰিছিল।

১৬৬৪ চনৰ ছেপ্টেম্বৰ মাহত আওৰঙ্গজেৱে জয়সিংহ ৰজাক শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে অভিযানৰ সেনাপতি নিযুক্ত কৰিলে। শিবাজীক জীয়াই-জীয়াই ধৰি সম্ৰাটক সমৰ্পণ কৰিব বুলি জয়সিংহ ৰজাই প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে। এই কথা শুনি সম্ৰাটে সদায় পিন্ধি থকা মুকুতাৰ মণিধাৰ ডিঙিৰপৰা সোলোকাই জয়সিংহৰ ডিঙিত পিন্ধালে। জয়সিংহৰ তলে সেনাপতি আছিল দিলেৰ-খাঁ-দাউদ-জাই, দাউদ-খাঁ কোৰেছী, ৰজা ৰামসিংহ ছিছোদিয়া আৰু জয়সিংহৰ দুয়ো পুতেক ৰামসিংহ আৰু কিৰাতসিংহ। এই উপলক্ষে সম্ৰাটে ৰামসিংহক চুৰপাও, সোণৰ অলঙ্কাৰ আৰু হাতী উপহাৰ দিয়ে। চুলতান মোৱাজ্জেমক ওভোতাই অনাত জয়সিংহৰ ওপৰত দাক্ষিণাত্যৰ শাসনভাৰ অৰ্পিত কৰা হয়।

১৬৬৫ চনৰ ৩ মেই তাৰিখে জয়সিংহ পুণা পায়গৈ। তেওঁ গৈ যশোৱন্তসিংহ মহাৰজাৰপৰা দক্ষিণী সৈন্যৰ ভাৰ গ্ৰহণ কৰে। শত্ৰুৰ মাজত ভেদ সৃষ্টি, আৰু শত্ৰুপক্ষীয় সেনাপতিসকলক ধন-সোণ উপহাৰেৰে কলুষিত কৰাৰ চক্ৰান্ত আদি যুদ্ধৰ সকলো কৌশল অবলম্বন কৰি জয়সিংহই মহাৰাষ্ট্ৰীয়সকলক বশ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। শিবাজী আছিল ভোঁচলা ফৈদৰ বংশধৰ। জয়সিংহৰ গুপ্তচৰে শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে শত্ৰুভাব পোষণ কৰা, আৰু ভোঁচলা ফৈদৰ অপ্ৰত্যাশিত পয়োভৰ সহিব নোৱাৰা সকলো মানুহকে জয়সিংহই লগ পাবলৈ ধৰিলে। মোগলৰ তলত উচ্চপদবীৰ অঙ্গীকাৰ কৰি জয়সিংহই শিবাজীৰ বিষয়াসকলক তেওঁলোকৰ অধিনায়কক ত্যাগ কৰিবলৈ প্ৰলোভন দেখুৱালে। এই কূটনৈতিক প্ৰযত্নৰ উপৰিও মাৰাথীসকলৰ দুৰ্গ আদি আক্ৰমণ কৰিবলৈকো বিস্তৃত আয়োজন চলিল। প্ৰথমতে মোগলৰ কিছু পৰিমাণে পৰাজয় ঘটিল, আৰু দিলেৰ-খাঁ আৰু দাউদ-খাঁৰ মাজত তীব্ৰভাৱে মনোমালিন্য হ'ল। জয়সিংহ আৰু দিলেৰ-খাঁৰ মাজতো বিভেদ সৃষ্টি হ'ল। জয়সিংহই কূটনৈতিক কৌশলেৰে শিবাজীক বশ কৰিবলৈ প্ৰস্তাব কৰিছিল, কিন্তু এই প্ৰস্তাব চলি থকা অৱস্থাতে দিলেৰ-খাঁই পুৰন্দৰ দুৰ্গৰ সম্মুখত হিলৈ পাতিবলৈ ধৰিলে। মাউলী আৰু কোঙ্কনী সৈন্য একৌজে দিলেৰ-খাঁৰ আক্ৰমণৰ প্ৰতিৰোধ কৰিলে। জয়সিংহই এই বিপৰ্যয়সমূহক স্বীকাৰ কৰি কৈছিল,—"আমি শত্ৰুৰ বিৰুদ্ধে আক্ৰমণ চলোৱাত অসমৰ্থ হৈছোঁ, এইটো স্বীকাৰ কৰিব লাগিব।" যশোৱন্ত সিংহ আৰু জয়সিংহ এওঁলোক দুজনাৰ দ্বাৰা পৰিচালিত মোগল অভিযানত মাৰাথীসকলৰ জয়লাভৰ বাতৰি সুদূৰ আহোম স্বৰ্গদেৱৰ চ'ৰাতো জনাজাত হৈছিল। দাক্ষিণাত্যত মোগল সৈন্যৰ পৰাভৱ হোৱাত শত্ৰুক আক্ৰমণ কৰি গুৱাহাটী আৰু কামৰূপৰপৰা খেদাবলৈ আহোমসকলে সুবিধা বুলি ভাবিছিল। কিন্তু অলপ দিনৰ পাচতে যুদ্ধৰ গতি মোগলৰ সপক্ষে চলিবলৈ ধৰিলে। দিলেৰ-খাঁই

পুৰন্দৰ আক্ৰমণ কৰি তাক অধিকাৰ কৰিলে, আৰু ন-কৈ অহা অস্ত্ৰ-বাহিনীৰ সহায়েৰে মাৰাথীসকলৰ সংগ্ৰাম-শক্তি মোগলে সমূলে ধ্বংস কৰিলে।

১৬৬৫ চনৰ জুন মাহত পুৰন্দৰ দুৰ্গ মোগলৰ হাতত পৰাত মিত্ৰতা বিচৰাৰ বাহিৰে শিবাজীৰ পক্ষে আন একো পথ নথকা হ'ল। তেওঁ জয়সিংহক আৰু দিলেৰ-খাঁক তেওঁলোকৰ বাহৰত লগ ধৰি নিজৰ কিছুমান দুৰ্গ আৰু ৰাজ্যৰ এছোৱা পুৰঠ অংশ মোগলক দিবলৈ স্বীকাৰ কৰিলে। জয়সিংহই শিবাজীক আগ্ৰালৈ যাবলৈ অনুৰোধ কৰিলে, আৰু দাক্ষিণাত্যৰ চুবেদাৰী পদকে আদি কৰি নানান পুৰস্কাৰৰ আশা দেখুৱালে। জয়সিংহই এবাৰ শিবাজীক কৈছিল—"মৰ্যাদাচ্যুত হিন্দুধৰ্ম্মক তুমি উদ্ধাৰ কৰি সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰাত মই তোমাৰ ওপৰত সন্তুষ্ট হৈছোঁ। ৰামসিংহ যেনে মোৰ পুত্ৰ তুমিও মোৰ তেনে পুত্ৰ"। মোগলৰ ৰাজধানীত শিবাজী নিৰাপদে থাকিব বুলি ৰামসিংহয়ো প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে।

জয়সিংহ আৰু শিবাজীৰ মাজত হোৱা নিবন্ধ সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে অনুমোদন কৰিলে, আৰু সম্ৰাটে ১৬৬৪ চনৰ ৫ মাৰ্চ তাৰিখে শিবাজীলৈ লিখিলে—"তোমাৰ প্ৰতি আমাৰ অতি শ্ৰদ্ধা, আৰু সময় ক্ষতি নকৰি তুমি ইয়ালৈ আহিবা বুলি আশা কৰিলোঁ। তোমাক দৰ্শন দিবৰ সময়ত মহা আতিথ্যেৰে তোমাক গ্ৰহণ কৰিম আৰু সোনকালে তোমাক নিজ দেশলৈ উভতি যাবলৈ দিম"। এইদৰে আশ্বাস পোৱাত ৰাজ্যৰ ভাৰ মাক জীজাবাই আৰু তিনিজন মুখিয়াল মানুহৰ হাতত সমৰ্পণ কৰি পুতেক শম্ভাজীৰে সৈতে শিবাজীয়ে আগ্ৰালৈ যাবলৈ স্থিৰ কৰিলে। আগ্ৰালৈ যোৱা প্ৰস্তাবটো শিবাজীৰ গুৰু ৰামদাসেও সমৰ্থন কৰিছিল। গুৰুৱে ভাবিছিল যে এনে কৰিলে শিবাজীয়ে সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ সকলো সন্দেহ দূৰ কৰিব পাৰিব।

আগ্ৰালৈ যোৱাৰ আগতে শিবাজীয়ে বিজাপুৰৰ সমীপৱৰ্ত্তী

ৰাহবত জয়সিংহক লগ ধৰিলে। জয়সিংহই শিবাজীক অতি চেনেহেৰে অভ্যৰ্থনা জনালে, আৰু আগ্ৰালৈ যাওঁতে শিবাজীৰ লগত পুতেক ৰামসিংহক যাবলৈ কলে। শিবাজী যাতে নিৰাপদে থাকে তাকো চাবলৈ ৰামসিংহক আদেশ দিলে, আৰু দঢ়াই-বঢ়াই কলে যে শিবাজী আপদত পৰিলে ৰামসিংহই যেন তেওঁক সহায় কৰে। মোগলৰ ৰাজধানীলৈ যোৱা কালত শিবাজীয়ে সদায় ৰামসিংহৰ সঙ্গ লাভ কৰিছিল, আৰু আগ্ৰা পোৱাৰ সময়ত অম্বেৰৰ ৰাজ-কোঁৱৰজনা শিবাজীৰ অনুৰক্ত বন্ধু হৈ পৰিছিল।

আগ্ৰা পাওঁ-পাওঁ হওঁতে ৰামসিংহই সম্ৰাটক শিবাজী আহিছে বুলি বাতৰি দিবলৈ আগবাঢ়ি গ'ল। আওৰঙ্গজেৱে শিবাজীক তুৰন্তে বাদশ্যাহৰ চ'ৰালৈ লৈ যাবলৈ ৰামসিংহক আদেশ দিলে। শিবাজীক অভ্যৰ্থনা জনাবলৈ এজন মাত্ৰ বিষয়া ৰামসিংহৰ লগত গৈছিল, তেওঁৰ নাম আছিল মুখলিচ-খাঁ, তেওঁ আছিল কেবল দুহেজাৰ মনচবদাৰী নবাব মাথোন। শিবাজীক দেখুৱা এই প্ৰথম অভ্যৰ্থনা তেওঁৰ আশাৰ অনুযায়ী নাছিল।

১৬৬৪ চনত ১২ মেই তাৰিখে শিবাজী আৰু তেওঁৰ পুতেক শম্ভাজীক সম্ৰাটৰ চ'ৰালৈ নিয়া হ'ল। তেতিয়া চ'ৰাত মহা আড়ম্বৰেৰে নবাব মনচবদাৰসকল উপস্থিত আছিল। ৰামসিংহই শিবাজী আৰু শম্ভাজীক সম্ৰাটেৰে ভেট কৰালে। সিংহাসনৰ নামনিৰপৰা শিবাজীয়ে সম্ৰাটক চেলাম জনালে আৰু ডেৰকুৰি হেজাৰ টকাৰ নজৰাণা দিলে। অলপ কথা সোধাৰ পাচত আওৰঙ্গজেৱে শিবাজীক নি পাঁচহাজাৰী নবাবসকলৰ মাজত তেওঁলৈ থোৱা ঠাইত বহুৱাবলৈ ৰামসিংহক আদেশ দিলে।

এই অভ্যৰ্থনাত শিবাজীয়ে বিষম অসন্তোষ পালে। ইতিপূৰ্বে বিজাপুৰৰ সৈতে মোগলৰ ৰণত শিবাজীক দহ হাজাৰৰ মনচব দিয়া হৈছিল, আৰু তেওঁৰ পুতেক শম্ভাজী আৰু ভলভীয়া সেনাপতি নেতাজী পালকাৰে পাঁচ হাজাৰৰ মনচব পাইছিল। শিবাজীয়ে

ৰামসিংহৰ ফালে চাই নিজৰ ক্ৰোধ মুক্তভাৱে প্ৰকাশ কৰিলে, আৰু ৰামসিংহই নিজে কৰা আৰু দেউতাক জয়সিংহই কৰা প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা সোঁৱৰাই দিলে। তাৰ পাচত শিবাজী মূছকছ্ গ'ল আৰু তাৰ পৰিণামত সভাত থকা নবাবসকলৰ মাজত উহমিহ লাগিল। ৰামসিংহই সম্ৰাটক বুজালে যে শিবাজীৰ এই অশোভনীয় আচৰণৰ কাৰণ হৈছে মোগল ৰাজচ'ৰাৰ আদব-কায়দাৰ বিষয়ে স্বাভাৱিক অজ্ঞতা আৰু আগ্ৰা নগৰীৰ অসহনীয় গৰম।

এই ঘটনাৰপৰা সম্ৰাটে শিবাজীৰ বিদ্ৰোহী আৰু অদম্য মনোবৃত্তিৰ পৰিচয় পালে। তেওঁ কোনো প্ৰীতিভাৱ নেদেখুৱাই আৰু নজৰাণাৰ সলনি কোনো উপহাৰ নিদি শিবাজীক চ'ৰাৰপৰা বিদায় দিলে। তেওঁক নগৰৰ দুৰ্গৰ বাহিৰে অৱস্থিত আৰু তাজমহলৰ কাষত থকা জয়সিংহৰ প্ৰাসাদলৈ লৈ যোৱা হ'ল। শিবাজীক ৰখীয়া দিবৰ কাৰণে আগ্ৰাৰ কটোৱাল পোলাদ-খাঁৰ তলে গোটা-চেৰেক ডাঠ চাই প্ৰহৰী থোৱা হ'ল। শিবাজীক চোৱাৰ দায়িত্বভাৰ সম্ৰাটে ৰামসিংহক অৰ্পণ কৰিলে।

তেওঁৰ অৱস্থা যে সঙ্কটাপন্ন আৰু ই যে মৃত্যুৰ সম্ভাৱনাৰে পৰিপূৰ্ণ আজীৱন কাৰাবাসৰ সূচনা, তাক বুজিবলৈ শিবাজীৰ বাকী নাথাকিল। শিবাজীৰ সপক্ষে জয়সিংহ ৰজাই কৰা ব্যৱস্থাও এইদৰে ব্যৰ্থ হ'ল। আওৰঙ্গাবাদ বাহৰৰপৰা জয়সিংহই সম্ৰাটলৈ পত্ৰ দিলে যে শিবাজীক মিত্ৰ কৰি লব পাৰিলে ভাল, তাৰপৰা বাদশ্যাহী স্বাৰ্থ ৰক্ষা হব। শিবাজীৰ যাতে কোনো অনিষ্ট নহয়, আৰু যাতে তেওঁৰ আগত কৰা নিৰাপত্তাৰ আশ্বাসৰ কোনো ব্যতিক্ৰম নহয় তালৈ চকু ৰাখিবলৈ জয়সিংহই পুতেক ৰামসিংহলৈ পুনঃ-পুনঃ নিৰ্দেশ দিবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে আফজল-খাঁ আৰু ছায়িষ্টা-খাঁৰ লগত হোৱা সংঘৰ্ষৰ বিকৃত বৰ্ণনা শুনি সম্ৰাটৰ মন শিবাজীৰ প্ৰতি বিষাক্ত হৈ পৰিছিল। শিবাজীয়ে দাক্ষিণাত্যলৈ উভতি যাবলৈ অনুমতি বিচাৰি প্ৰাৰ্থনা জনাইছিল। সম্ৰাটে সেই

দৰ্খাস্তৰ প্ৰতি মন-কাণ নিদিলে, আৰু চূড়ান্তভাৱে অগ্ৰাহ্যও নকৰিলে। শিবাজীৰ হৈ ৰামসিংহই সম্ৰাটক অনুনয়-বিনয় কৰিলে। সম্ৰাটে ৰামসিংহক কলে যে এই বিষয়ে ৰজাই মাত মাতিবলৈ একো বাট নাই।

নিজৰ আশা-ভৰসা আৰু সঙ্কল্প আদি চূৰমাৰ হৈ যোৱাত, আৰু স্বাধীনতা লাভৰ সত্বহতে কোনো সম্ভাৱনা নেদেখি, আগ্ৰাৰ জয়সিংহৰ প্ৰাসাদত শিবাজী মনঃ-কষ্টত অস্থিৰ-অধীৰ হৈ পৰিল। তেওঁ বাহিৰে পাদশ্যাহৰ বশ্যতা মানি আৰু নিজৰ নিয়তিত আত্ম-সমৰ্পন কৰাৰ ভাও দেখুৱাবলৈ ধৰিলে। শিবাজীয়ে ওমৰাওসকলৰ প্ৰতি মিতিৰালি দেখুৱাই উপহাৰ আদি দি সন্তুষ্ট কৰিলে। শিবাজী সম্পৰ্কে পাদশ্যাহৰ কি উদ্দেশ্য তাৰ বিষয়ে বিশ্বাসযোগ্য বাতৰি সংগ্ৰহ কৰাত ৰামসিংহই অজস্ৰ ধন ব্যয় কৰিবলৈ ধৰিলে। পোলাদ-খাঁৰ অট্টালিকা নিৰ্মাণ সমাপ্ত হলে শিবাজীক তাত থবলৈ সম্ৰাটে প্ৰস্তাব কৰিলে। ৰামসিংহই এই সঙ্কল্পৰ কথা শুনি শিবাজীক জনালে।

এই সঙ্কটাপন্ন অৱস্থাৰপৰা ৰক্ষা পৰিবৰ কাৰণে নিজৰ বুদ্ধি-কৌশলৰ বাহিৰে শিবাজীৰ আন একো উপায় নোহোৱাত পৰিল। তেওঁ এটি মুক্তিৰ পথ নিৰ্ধাৰণ কৰিলে, এয়ে তেওঁৰ প্ৰতিভাৰ সুনিপুণ উদ্ভাৱনা আছিল, কাৰণ ইয়াক অৱলম্বন কৰি তেওঁ কৌশলী আৰু সতৰ্ক সম্ৰাটৰ চকুত ধূলি মাৰিব পাৰিলে। নিজৰ লগত অহা মানুহক দাক্ষিণাত্যলৈ ওভোতাই পঠিয়াবৰ কাৰণে শিবাজীয়ে সম্ৰাটৰপৰা অনুমতি ললে। মোগল ৰাজধানীত থকা কালত নিয়মীয়া খৰচ কৰি টকা বচাই ভাৱে পোহপাল দিব পাৰিম বুলি শিবাজীয়ে তেওঁৰ মহিষীকেগৰাকীক আৰু মাতৃক লগলৈ আনিবলৈ প্ৰস্তাব কৰিলে। এই প্ৰস্তাৱৰ কথা শুনি শিবাজীৰ কটুকিন স্বভাৱৰ নিমিত্তে সম্ৰাটে হাঁহি এটা মাৰিলে। ব্ৰাহ্মণ আৰু পীৰসকললৈ মিষ্টান্ন আৰু দক্ষিণী প্ৰণালী মতে যুগুত কৰা খাদ্য-বস্তু

পঠিয়াবলৈ শিবাজীয়ে ইচ্ছা কৰিলে। ৰামসিংহ আৰু বালাজী-আওজী চিভনিচে বিত্তমন্ত্ৰী ৰাহুল্লা-খাঁক গৈ ধৰিলে, আৰু তেওঁৰ সহায়েৰে শিবাজীৰ ঘৰৰপৰা মিষ্টান্ন আৰু আহাৰ-পাতিৰ পাচি বাহিৰলৈ পঠিয়াবলৈ সম্ৰাটৰ অনুমতি পালে। বিৰাট ডাঙৰ খোৱা বস্তুৰে ভৰা বাঁহ-বেতৰ পাচি প্ৰাসাদৰ বাটৰ দুৱাৰেদি বাহিৰলৈ যাব ধৰিলে। শিবাজীৰ বন্ধুসকলেও এনেকি ভিতৰলৈ উপহাৰ পঠিয়ালে। পোনতে পোলাদ-খাঁৰ প্ৰহৰীয়ে সেই পাচিবোৰ তন্ন-তন্নকৈ চাইছিল, কিন্তু পাচলৈ এইদৰে অহা-যোৱা কৰা নিত্য-নৈমিত্তিক কাম বুলি প্ৰহৰীয়েও ঢিলা দিবলৈ ধৰিলে। ৰখীয়া-হঁতকো উপহাৰ আৰু মিষ্টান্ন দি সন্তোষ কৰিলে, সিহঁতে ভাবিলে যে শিবাজী এজন অতি দয়াশীল লোক, তেওঁক পাদশ্যাই নিষ্ঠুৰভাৱে বন্দী কৰি থৈছে। সিহঁতে কিছুমান পাচি পৰীক্ষা কৰি সকলো-বোৰক বাহিৰলৈ পঠিয়াবলৈ অনুমতি দিলে। তাৰ পাচত শিবাজীয়ে নৰিয়া ভাও ধৰি আগ্ৰাত থকা ভাল ভাল বৈদ্যসকলক মাতি পঠিয়ালে। দিনচেৰেকৰ পাচত সুস্থ হৈছে বুলি শিবাজীয়ে প্ৰচাৰ কৰিলে, আৰু যাতে তেওঁৰ আৰোগ্য লাভৰ কাৰণে আনন্দ দেখুৱাব পাৰে তাৰ কাৰণে শিবাজীয়ে সৰহকৈ মিষ্টান্নৰ পাচি বাহিৰলৈ পঠিয়াবলৈ ধৰিলে। ব্ৰাহ্মণসকলে শ্ৰীকৃষ্ণক কৰা স্তুতি-মিনতিৰ নিমিত্তে শিবাজী সুস্থ হৈছে, ইয়াৰ কাৰণে তেওঁলোকলৈ উপহাৰ স্বৰূপে মথুৰাৰ বাটেদি তিনিটা ঘোঁৰা পঠিয়ালে।

১৬৬৬ চনৰ ১৯ আগষ্ট তাৰিখে শিবাজী আৰু পুতেক শম্ভাজী দুটা পাচিৰ ভিতৰত সোমাল, আৰু তেওঁলোকক দুৱাৰেদি বাহিৰলৈ পাৰ কৰি নিয়া হ'ল। পহৰীয়াবিলাকৰ মাজেদি পাৰ হৈ যাওঁতে সিহঁতে একো সন্দেহ কৰা নাছিল। আগ্ৰাৰ বাহিৰলৈ গৈ শিবাজী আৰু পুতেক পাচিৰপৰা ওলাল, আৰু শিবাজীয়ে পঠোৱা তিনিটা ঘোঁৰাৰে বাট চাই থকা বিশ্বাসী বন্ধুসকলৰ লগ ধৰিলেগৈ। তাৰপাচত তেওঁলোকে মথুৰালৈ গৈ মগনীয়া সন্ন্যাসীৰ ছদ্মবেশ

ধৰিলে। আল্লাহাবাদ, বাৰাণসী, পুৰী, গন্দোৱানা, হাইদাৰাবাদ আৰু বিজাপুৰ ৰাজ্যৰ মাজেদি গৈ, ১৬৬৬ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ শেষ ভাগত শিবাজীয়ে পুণা পালে। তেওঁ ছদ্মবেশ পৰিত্যাগ কৰি উভতি অহাৰ কথা সকলোকে জনালে। পুণাবাসী আনন্দত মতলীয়া হ'ল। বিষয়া আৰু সৈন্যসকলে হেজাৰে-হেজাৰে গৈ শিবাজীক অভিনন্দন জনালে, আৰু তেওঁৰ মুখৰপৰা পলাই অহাৰ সাঙ্গোপাঙ্গ কাহিনী শুনিলে।

শিবাজী পলোৱাৰ কাৰণে আগ্ৰা-নগৰীত চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি হ'ল। আওৰঙ্গজেৱে শিবাজীৰ সন্ধান লৈ তেওঁক বিচাৰি উলিয়াবৰ নিমিত্তে সকলো স্থানীয় বিষয়ালৈ আদেশ-জাৰি কৰিলে। সম্ৰাটৰ আদেশ অনুসাৰে শিবাজীক চোৱাৰ দায়িত্ব আছিল ৰামসিংহৰ ওপৰত, গতিকে শিবাজী পলোৱাৰ কাৰণে তেওঁকে জগৰীয়া বুলি ভাবিলে। জনচেৰেক মাৰাথী ব্ৰাহ্মণক ধৰি সোধাত তেওঁলোকে কলে যে ৰামসিংহই উপদেশ দি আৰু ইচ্ছামতে অৱহেলা কৰি শিবাজীক পলুৱাইছে। ৰামসিংহই যিদৰে শিবাজীৰ লগত মিতিৰালি কৰিছিল, আৰু যিদৰে তেওঁৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰিছিল তাৰপৰা ৰামসিংহৰ সহযোগ আছে বুলি সম্ৰাটে ততালিকে বিশ্বাস কৰিছিল। পাদশ্যাহৰ চ'ৰালৈ আহিবলৈ নিদি আৰু কিছুদিনৰ পাচত তেওঁৰ মৰ্যাদা আৰু দৰ্মহা কাঢ়ি নি সম্ৰাটে ৰামসিংহক শাস্তি বিধান কৰিলে।

ৰামসিংহৰ দেউতাক জয়সিংহই পুতেকৰ অপমানত মৰ্মান্তিক দুখ পালে। এই সময়ত লিখা এখন চিঠিত তেওঁ কৈছিল, বোলে "তেওঁৰ বৰ্ত্তমান দুৰ্ভাগ্য হৈছে নিয়তীৰ অখণ্ডনীয় প্ৰভাৱ।" জয়সিংহই পত্ৰত আৰু লিখিছিল, বোলে,—"পাদশ্যাহৰ চ'ৰাত থকা প্ৰতিনিধিৰ পত্ৰৰ পৰা মই গম পাইছোঁ যে সম্ৰাটে ৰামসিংহৰ মনচব আৰু জাইগীৰৰপৰা বৰখাস্ত কৰিব খোজে"। ইয়াৰ কাৰণ এই যে স্বাৰ্থপৰ মানুহৰ অভিসন্ধিত পৰি শিবাজীৰ ব্ৰাহ্মণ অনুচৰে

কৈছে যে,—"ৰামসিংহৰ উপদেশ আৰু সতৰ্কতাৰ অভাৱতহে শিবাজীয়ে পলাব পাৰিছে। ৰামসিংহৰ অন্তৰত এনে বিশ্বাস-ঘাতকতা আছে বুলি যি মানুহে ভাবিব পাৰে তেওঁক যেন ভগবানে মৃত্যু-অভিশাপ দিয়ে"।

শিবাজী পলাই যোৱাৰ পাচত কিছুকাল বিজাপুৰৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কৰি জয়সিংহ দক্ষিণাত্যত থাকিল। তেওঁৰ ধন, মানুহ আদি কৰি সকলো আহিলা-পাতিৰ ওৰ পৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁ ন-কৈ সৰঞ্জাম-পাতি বিচাৰি সম্রাটলৈ আবেদন জনালে, সম্রাটে তালৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰিলে। আওৰঙ্গজেৱৰ সন্দেহ হৈছিল যে জয়সিংহই শিবাজীৰ সৈতে লগ হৈ পাদশ্যাহী সৈন্যৰ বিৰুদ্ধে অস্ত্ৰ ধাৰণ কৰিব। আওৰঙ্গজেৱৰ পক্ষে এনে ধৰণৰ উদাসীনতা আৰু সন্দেহৰ কাৰণে জয়সিংহই ভাবিছিল যে বিজাপুৰৰ সংগ্ৰামত অপমানজনকভাৱে পৰাজিত হব লগীয়া ৰাজপুত বীৰসকলৰ প্ৰাণহানি ঘটোৱা এটা পুৰস্কাৰবিহীন কাম। সেইদেখি জয়সিংহই সৈন্য-সামন্ত আওৰঙ্গবাদলৈ হোঁহোঁকাই আনিলে। শিবাজীয়ে এৰি দিয়া দুৰ্গবোৰ জয়সিংহই অতি কষ্টেৰেহে মানুহ আহিলা-পাতি দি ৰক্ষা কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল।

বিজাপুৰৰ যুদ্ধত কৃতকাৰ্য হব পৰা নাই, আৰু ৰামসিংহই উপায় বুদ্ধি দি শিবাজীক পলুৱাইছে, এই দুই অপৰাধত সম্রাটে দাক্ষিণাত্যৰ চুবেদাৰীৰপৰা জয়সিংহক আঁতৰাই সেই পদত চুলতান মোৱাজ্জেমক নিযুক্ত কৰিলে। চুলতানৰ লগত দুৱলীয়া সেনাপতি স্বৰূপে যাবৰ কাৰণে সম্রাটে যশোৱন্তসিংহক আদেশ দিলে।

১৬৬৭ চনৰ মে মাহত জয়সিংহক দাক্ষিণাত্যৰ চুবেদাৰ পদৰপৰা আনুষ্ঠানিকভাৱে বিচ্যুত কৰা হ'ল। সম্রাটৰ আদেশ মতে, ভগ্নহৃদয় আৰু হতাশ হৈ, আৰু বৃদ্ধ বয়স, পৰিশ্ৰম আৰু অপমানত জৰ্জৰিত হৈ জয়সিংহই মোগল ৰাজধানী অভিমুখে যাবলৈ ধৰিলে, কিন্তু ১৬৬৭ চনৰ ২ জুলাই তাৰিখে বৰহনপুৰ নামে ঠাইত মীৰ্জাৰজা

জয়সিংহৰ মৃত্যু হ'ল। আওৰঙ্গজেৱৰ কথামতে দ্বিতীয় পুতেক কিৰাতসিংহই দেউতাক জয়সিংহক বিহ খুৱাই মাৰিলে বুলি কিছুমান মানুহে বিশ্বাস কৰিছিল। জয়সিংহৰ প্রতি আওৰঙ্গজেৱৰ আচৰণৰ প্রতিক্রিয়া স্বৰূপে মানুহে সম্রাটৰ হকে জয়সিংহই কৰা হিতকৰ কাৰ্যাৱলী স্মৰণ কৰিছিল। এই কথা ইটালীয় পৰিব্রাজক নিকলাও মেনুক্কিৰপৰা জানিব পৰা যায়। তেওঁ জয়সিংহ ৰজা আৰু পুতেক কিৰাতসিংহৰ তলত অস্ত্র-শালৰ কৰ্মচাৰীৰূপে চাকৰি কৰিছিল। ৰামসিংহ অসমত থকা কালত তেওঁৰ মাতৃদেৱী আৰু মহিষীয়ে যিখন চিঠি লিখিছিল তাতো এই প্রতিক্রিয়া ফুটি ওলাইছে।

জয়সিংহৰ মৃত্যুৰ পাচত ৰামসিংহ অম্বেৰৰ সিংহাসনত বহিল। আওৰঙ্গজেৱে কিৰাতসিংহ ৰজা হোৱাটো সমৰ্থন কৰিছিল, কিন্তু প্রজাসকলে কিৰাতসিংহ পিতৃহন্তা বুলি ভাবি তেওঁক ৰজা মানি লবলৈ স্বীকাৰ নকৰিলে।

আওৰঙ্গজেৱ এজন সুচতুৰ ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ আছিল। ৰাজপুতৰ অসন্তুষ্টিক অনিৰ্দিষ্ট কাললৈ জীয়াই থাকিবলৈ দিয়া আপদশূন্য নহয় বুলি সম্রাটে উপলব্ধি কৰিলে। ৰামসিংহৰ ওপৰত ৰাজঅনুগ্রহ বৰ্ষণ কৰা হ'ল, তেওঁ ৰজা উপাধি আৰু চাৰিহেজাৰৰ মনচব ওভোতাই পালে। তাৰ উপৰিও সম্রাটে তেওঁক এইবোৰ বস্তু উপহাৰ দিলে,—চিৰপাও এসাজ, ৰাখৰ পতা তৰোৱাল এখন, মুকুতাৰ মণি এধাৰ, সোণৰ জিনেৰে আৰ্বী ঘোঁৰা এটা, সোণৰ গাৰী দিয়া কাপোৰ, আৰু অলঙ্কাৰেৰে সজোৱা হাতী এটা। ৰামসিংহই শিৱাজী পলোৱাত সহায় কৰা কথা সম্রাটে পাহৰিব পৰা নাছিল, যদিচ তেওঁ অম্বেৰৰ নতুন ৰজা ৰামসিংহক দিয়া উপহাৰ আৰু পদবীৰ আড়ম্বৰৰ আৱৰণেৰে নিজৰ প্রকৃত মনোভাব লুকাই ৰাখিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

১৬৬৭ চনৰ শেষভাগত, অসমৰ গুৱাহাটী আক্রমণ, মোগলৰ পৰাজয়, আৰু মোগলক নামনি অসমৰপৰা বহিষ্কাৰ, আৰু গুৱা-

হাটীৰ থানাদাৰ চৈয়দ ফিৰোজ-খাঁক ধৰি নিয়া, এইবোৰ বাৰ্ত্তা সম্রাটে শুনা পালে। তেওঁ অসমক শাস্তি দিবলৈ মন কৰি সেই ৰাজ্যৰ বিৰুদ্ধে পঠোৱা পাদশ্বাহী সৈন্যৰ সেনাপতি ৰূপে ৰামসিংহক নিযুক্ত কৰিলে।

মোগল সাম্রাজ্যৰ মানুহৰ কল্পনাত অসম এখন জঁয়াৰ, আৰু অস্বাস্থ্যকৰ ঠাই বুলি পৰিগণিত হৈছিল, ইয়াৰপৰা কম মানুহেহে ভালে-কালে উভতি যাব পাৰিছিল। অসম এৰি যোৱাৰ অলপ পাচতে নবাব মীৰজুমলাৰ মৃত্যু হোৱাত এই জনমত বদ্ধমূল হৈ পৰিছিল। শিবাজীক সমৰ্থন কৰাৰ শাস্তি স্বৰূপে ৰামসিংহক অসমৰ বিৰুদ্ধে পঠোৱা হৈছে বুলি সৰ্বসাধাৰণে ভাবিছিল। চাৰ যদুনাথ চৰকাৰে কৈছে,—"অসমত চাকৰি কৰাটো অতিশয় অপ্রিয় আছিল, আৰু বাধ্য নকৰিলে কোনো সৈন্যই অসমলৈ যাব খুথুজিছিল। মুঠতে কবলৈ গ'লে, আগ্রাত বন্দী অবস্থাৰ পৰা পলোৱাত ৰামসিংহই সহায় কৰাৰ শাস্তি স্বৰূপে তেওঁক অসমলৈ পঠোৱা হৈছিল বুলি ভাবিবলৈ যথেষ্ট কাৰণ আছে।" পৰিব্রাজক মেনুক্কিয়েও এই মতকে সমৰ্থন কৰিছে,—"শিবাজী পলোৱাৰ প্রতিহিংসা হিচাবে জয়সিংহৰ বৰজনা পুতেক ৰামসিংহক অসমলৈ পঠাইছিল। সম্রাটে জানে যে অসমলৈ গৈ মীৰজুমলাৰ তেনে দুৰ্যোগ ঘটিল, ৰামসিংহৰো একে দশা হব"। সমসাময়িক অসম বুৰঞ্জীবিলাকতো এই মতকে উল্লেখ কৰা হৈছে।

শিবাজীৰ উপৰিও আন এজন সুপ্রসিদ্ধ নেতাই ৰামসিংহৰ সহায়েৰে মুক্তি লাভ কৰিছিল। ৰামসিংহৰ ওপৰত আওৰঙ্গজেবৰ অসন্তোষ হোৱাৰ ইয়েই দ্বিতীয় কাৰণ হ'ল। এখন পুৰণি অসম বুৰঞ্জী মতে শিখগুৰু টেগবাহাদুৰে পাদশ্বাহৰ ক্ষমতা নামানি নানা-ধৰণৰ অবৈধ মত প্রচাৰ কৰি ভ্রমি ফুৰিছিল। তাতে ব্রাহ্মণ ভট্টাচাৰ্য-সকলৰ ক্রোধ আৰু আক্রোশ হ'ল। গুৰু টেগবাহাদুৰে ডেৰকুৰি হাজাৰ নানকপন্থী চিপাহী লগত লৈ দেশ লণ্ড-ভণ্ড কৰি ফুৰিছে বুলি

অভিযোগ হ'ল। সম্রাটে গুৰুক মৃত্যুদণ্ডৰ আদেশ দিলে, গুৰুৱে ৰামসিংহৰ শৰণাগত হ'ল, ৰামসিংহই জামিন হৈ গুৰুক ৰাখিলে। অলপ দিনৰ পিচতে গুৰু বন্দীৰপৰা পলালত সম্রাটে তাৰ নিমিত্তে ৰামসিংহক জগৰীয়া কৰিলে। ৰামসিংহই কলে,—"গুৰু টেগ-বাহাদুৰনো কোন মানুহ? ৰজা আৰু নবাবৰ মৰ্যাদাৰ মানুহহে সম্রাটৰ খণ্ডৰ পাত্ৰ। তেওঁ এজন মগনীয়া ফকীৰ, তেওঁ পলাই যোৱা বাবে মোক দায় দিলে লোকে হাঁহিব"। এই কথা শুনি সম্রাটে মনৰ অসন্তোষ মনতে ৰাখিলে আৰু কচ্ছোৱা ৰজাসকলে মোগলক কৰা সহায়ৰ কথা সুঁৱৰি ৰামসিংহক তেতিয়া একো শাস্তি নিদিলে। শাস্তি দিলে তাৰ পৰিণাম স্বৰূপে ৰজাসকলে গোট খাই মোগলৰ বিৰুদ্ধে সংঘবদ্ধভাৱে ষড়যন্ত্ৰ কৰিব পাৰে বুলিও সম্রাটে শঙ্কা কৰিছিল।

ওপৰত কোৱা মতে, অসমত মোগলৰ পৰাভৱৰ কথা শুনি সম্রাটে এটি সুবিধা পালে। অসম বুৰঞ্জীত এইদৰে আছে,—"এই বাৰ্তা শুনি সম্রাটে ৰামসিংহক কলে বোলে, মান্ধাতাৰ পুতেক জয়সিংহ ৰজাই বঙালা যুদ্ধ কৰি তাক বশ কৰিছে, এতিয়া তুমি অসমৰ যুদ্ধলৈ যোৱা। ৰজাক এইদৰে কোৱাৰ কাৰণ হ'ল এই, অসমৰ যুদ্ধলৈ গলে এটি নবাবো ফিৰি নাহে, খেটো আপুনি মৰে, খেটো ৰণত পৰে। অসমৰ পানী বিহ, বতাহ বেয়া, পৰ্বতবোৰো হাবি, এতেকে অসমলৈ গৈ ৰামসিংহ মৰক। এই মন্ত্ৰণা কৰি ৰামসিংহক পঠাই দিলে।"

ৰামসিংহই গুৰু টেগবাহাদুৰক সমৰ্থন কৰাৰ কথা শিখৰ বুৰঞ্জী-লেখক জে, ডি, কানিংহাম চাহাবে, গুৰুমুখী ভাষাত লিখা টেগ-বাহাদুৰৰ জীৱন-চৰিত এখনৰ আলম লৈ কৈছে,—"ক্ষমতাকাঙ্খী আৰু শান্তিভঙ্গকাৰী ৰূপে গুৰুক দিল্লীলৈ মাতি অনা হ'ল। কিন্তু তেওঁ জয়পুৰ বা অম্বেৰৰ ৰজাক সহায়দাতাৰূপে লাভ কৰিলে। ৰজাই গুৰুৰ হৈ মাতিলে, আৰু সম্রাটক বুজালে যে ৰাজক্ষমতা লাভ কৰিবলৈ নিবিচাৰি এনে সন্ত পুৰুষে তীৰ্থ যাত্ৰা কৰিবলৈহে বাঞ্ছা

কৰে”। অলপতে বঙ্গলৈ যাবলগীয়া হোৱাত ৰামসিংহই টেগ-বাহাদুৰক নিজৰ লগত নিবলৈ মন কৰিলে। অসমৰ বিৰুদ্ধে অভিযানত ৰামসিংহৰ লগত গুৰু টেগবাহাদুৰো আহিল। তেওঁ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ তীৰত ভগবানক আৰাধনা কৰিছিল।

গুৰু টেগবাহাদুৰক লগত আনি ৰামসিংহই নিশ্চয় ভাবিছিল যে গুৰুৰ প্ৰভাৱত সৈন্যবোৰ শান্ত হৈ থাকিব আৰু তেওঁ সিহঁতৰ উদ্ধতালিক প্ৰতিৰোধ কৰিব পাৰিব। ধুবুৰীৰ গুৰুদ্বাৰ দমদমেৰ মহন্তৰ হাতত থকা এখন পুথিৰপৰা জনা যায় যে গুৰুৱে কামৰূপীয়া যাদু-মন্ত্ৰৰ পৰিণামৰপৰা ৰামসিংহক ৰক্ষা কৰিবলৈ সমৰ্থবান হব। এই যাদু-মন্ত্ৰৰ বাবে গোটেই ভাৰততে অসম জনাজাত আছিল। ৰামসিংহই ভাবিছিল যে তেওঁলোকৰ ওপৰতো এই যাদু-মন্ত্ৰ প্ৰয়োগ কৰা হব। সেই একে উদ্দেশ্যেৰে ৰামসিংহই পাঁচজন মুছলমান পীৰকো অসমলৈ আনিছিল—চাহ-আকবৰ, চাহ-বাগমাৰ, চাহ-চৰণ, চাহ-ছফি আৰু চাহ-কামাল। ধুবুৰীত পাঁচপীৰৰ দৰগা নামে এটি মুছলমান কবৰ এতিয়াও আছে, তাত চাহ-আকবৰ ফকীৰৰ দেহাৱশেষ গোৰ দিয়া হৈছিল।

গুৰুমুখী ভাষাত লিখা শিখৰ বুৰঞ্জীসমূহৰ মতে ৰামসিংহই নিজৰ উপদেষ্টা আৰু সৈন্যবৃন্দক লগত লৈ পাটনাত গুৰু টেগ-বাহাদুৰৰ লগ ধৰিলেগৈ, আৰু গুৰুৰ আশ্ৰয় আৰু আশীৰ্বাদ ভিক্ষা কৰিলে। ৰামসিংহই ৰজা মানসিংহৰ কামৰূপ অভিযানৰ কথা বিবৰি কলে বোলে,—“হে সৎগুৰু, হিন্দুস্থানৰ আমি ৰজাসকল সম্ৰাট আকবৰৰ বশীভূত আছিলোঁ। কামৰূপৰ ৰজা মাথোন বিদ্ৰোহী হৈ সম্ৰাটক অমান্য কৰিলে। এজন সাহসী সেনাপতিয়ে সৈন্য-বাহিনী লগত লৈ কামৰূপ জয় কৰিব লাগে বুলি সম্ৰাটে ইচ্ছা প্ৰকাশ কৰিলে। অতি সাহসী মুছলমান বিষয়াসকলক সম্ৰাটৰ অভিবাঞ্চা জনোৱা হ'ল, কিন্তু কোনেও কামৰূপ যুদ্ধলৈ যাবলৈ আগ নাবাঢ়িল। আনপক্ষে তেওঁলোকে ক'লে যে দুৰ্জয় শ্বাহ-ৰজ

থাকিলেও সম্ৰাটৰ প্ৰস্তাৱ চৰিতাৰ্থ কৰা অসম্ভৱ।" এই সম্পৰ্কে মানসিংহৰ নাম উল্লেখ কৰা হ'ল, আৰু তেওঁকে সম্ৰাটে কামৰূপ অভিযানৰ সেনাপতি পাতিলে। ৰামসিংহই কবলৈ ধৰিলে,—"কেবা যোজন ব্যাপী সীমান্তত মানসিংহই টামিৰৰা উভিলে, আৰু কামৰূপৰ মানুহৰ যাদু-মন্ত্ৰৰ সত্ত্বেও তেওঁ কৃতকাৰ্য হ'ল। অসমত থকা কালত নবাব মীৰজুমলাৰ সৈন্য-সামন্তৰ কেনে বিপৰ্যয় ঘটিল, কেনেকৈ তেওঁৰ অশ্বাৰোহী সৈন্য ধ্বংস হ'ল, কেনেকৈ তেওঁৰ পদাতিক সৈন্য মৰি অন্ত পৰিল, আৰু ঢাকা পোৱাৰ পূৰ্বেই যন্ত্ৰণা আৰু ভাগৰত নবাব কেনেকে মৃত্যু-মুখত পৰিল, তাকো ৰামসিংহই সবিশেষ বৰ্ণনা কৰিলে।"

তাৰ পাচত ৰামসিংহই সম্ৰাটে তেওঁক দিয়া আদেশৰ কথা কলে, বোলে, "অসমৰ ৰণলৈ সম্ৰাটৰ মন্ত্ৰীসকলে মোক পঠিয়াবলৈ পৰামৰ্শ দিছে। তেওঁলোকে কৈছে যে অসম জয় কৰিব পাৰিলে এখন নতুন ৰাজ্য মোগল সাম্ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত হব। আৰু মই যদি যুদ্ধত নিহত হওঁ তেন্তে সম্ৰাটে সমগ্ৰ ৰাজপুতনা মোগল সাম্ৰাজ্যৰ চামিল কৰি লব পাৰিব। তেওঁলোকৰ কথা শুনি সম্ৰাটে মোক মাতি পঠিয়াই কামৰূপৰ বিৰুদ্ধে যাবলৈ আদেশ দিছে"। তেওঁৰ মাতৃদেবী আৰু পত্নীসকলে এই বাৰ্তা পাই আতঙ্কিত হোৱাৰ কথাও ৰামসিংহই কলে। ৰামসিংহই গুৰু টেগবাহাদুৰৰ আগত আৰু বুজালে, "অকালতে প্ৰাণ এৰিবলৈ মই ইচ্ছা কৰোঁ নেকি বুলি তেওঁলোকে সুধিলে। মীৰজুমলাৰ দৰে সাহসী বীৰ আন কোনো নাছিল, তেওঁ যদি এনেকৈ মৃত্যুৰ গৰাহত পৰিবলৈ পালে তেন্তে মোৰনো কি আশা আছে? অসমলৈ যোৱা সেনাপতিসকলৰ ভিতৰত বজা মানসিংহৰ বাহিৰে আন কোনো উভতি অহা নাই। মই মোৰ সঙ্কটপূৰ্ণ অৱস্থাৰ কথা ভালকৈ উপলব্ধি কৰিব পাৰিছোঁ, আক্ৰমণী সৈন্যৰ নেতৃত্ব গ্ৰহণ কৰিলে মৃত্যু অনিবাৰ্য, আৰু সম্ৰাটৰ আজ্ঞা অৱমাননা কৰাটোও মাৰাত্মক"।

ৰামসিংহই কলে যে তেওঁৰ প্ৰধান মহিষীয়ে তেওঁৰ এই সমস্যাৰ সমিধান দিছে। তেওঁ গৈ গুৰু টেগবাহাদুৰৰ আশ্ৰয় লব লাগে, গুৰু টেগবাহাদুৰ এতিয়া গুৰু নানকৰ গাদীত বহিছে, মহিষীৰ পূৰ্বপুৰুষসকল শিখগুৰুৰ শিষ্য আছিল। ৰামসিংহ ৰজাই স্বীকাৰ কৰিলে যে ৰাণীৰ উপদেশে তেওঁক সান্ত্বনা দিলে, আৰু তেওঁৰ মনলৈ পুনৰ শান্তিৰ ভাৱ উভতি আহিল।"

গুৰুৱে ৰামসিংহক অবিৰতভাৱে ভগবানৰ নাম আৰাধনা কৰিবলৈ উপদেশ দি কলে,—"গুৰু নানক প্ৰভুৱে তোমাক সহায় কৰিব, আৰু তুমি কামৰূপ জয় কৰিব পাৰিবা।" গুৰুৰ আশীৰ্বাদ লভি ৰামসিংহ পৰম হৰ্ষযুক্ত হ'ল। তেওঁ বিধিমতে প্ৰাৰ্থনা কৰি সমবেত মানুহৰ মাজত পবিত্ৰ খাদ্য বিলালে। তাৰপাচত চৰণ-পহুল ৰীতি সম্পন্ন কৰি ৰামসিংহই গুৰু টেগবাহাদুৰৰ হাতত শিখ ধৰ্মত আনুষ্ঠানিকভাৱে দীক্ষিত হ'ল। ৰামসিংহই অভিযানৰ সঙ্গী-হবলৈ গুৰুক অনুৰোধ কৰিলে আৰু সেই মতে গুৰু যাবলৈ মান্তি হ'ল। পাচলৈ গুৰুৱে স্বীকাৰ কৰিছিল যে তেওঁ তিনি উদ্দেশ্যে ৰামসিংহৰ লগত আহিছিল, ৰজাৰ বন্ধু স্বৰূপে, ভগবানৰ বাণী প্ৰচাৰক, আৰু শোণিতক্ষয়ৰ নিবোধক স্বৰূপে।

সৈন্য অহা সকলো ঠাইতে গুৰুৱে শিখ ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল। ৰামসিংহ কিছুদিন ঢাকাত থাকিল, তাত বঙ্গচুবেদাৰ নবাব ছায়িষ্টা-খাঁয়ে অতি চেনেহেৰে অভ্যৰ্থনা কৰিলে। ছায়িষ্টা-খাঁ জয়সিংহ ৰজাৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধু আছিল। নবাবে ৰামসিংহক মুল্যবান হাতী আৰু ঘোঁৰা উপহাৰ দিলে, আৰু লগতে আঢ়ৈকুৰি হাজাৰ টকাৰ মূল্যৰ খঞ্জৰ নামে এখন তৰোৱালো দিলে। অসমৰ দূষিত বতাহ আৰু বিষাক্ত পানী সম্বন্ধে সাৱধান হবলৈ ছায়িষ্টা-খাঁই ৰামসিংহক সতৰ্ক কৰি দিলে। আৰু অসমৰ তিৰোতাক মহললৈ আনিবলৈ হাক দিলে, বোলে,—"সেই ঠাইৰ তিৰোতাসকল অতি মন্দকৰ্মী।" খাদ্যৰ সম্ভাৰ আৰু যুদ্ধৰ আহিলা-পাতি টুটাৰ বাৰ্তা পালে তাকো পঠিয়াবলৈ ছায়িষ্টা-খাঁই গাত ললে।

ঢাকাত থাকোঁতে গুৰু টেগবাহাদুৰে বালুকী নামৰ এজন মানুহৰ অতি ভক্তিমতী মাতৃক লগ পালে। ঢাকাৰপৰা গৈ অসমৰ সীমান্তত থকা মোগলৰ থানা ৰঙামাটি পালেগৈ। কামৰূপৰ ৰজা এজনে যাদু-মন্ত্ৰৰ সহায়েৰে ৰামসিংহক পৰাভব কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, কিন্তু একো কৰিব নোৱাৰিলে। ইয়াৰ পাচত অসমীয়াই মায়াবিদ্যাত সুনিপুণ কামৰূপৰ কিছুমান তিৰোতাক লগালে, কিন্তু ৰামসিংহৰ লগত গুৰুজন থকাত এই তিৰোতাসকলে একো অনিষ্ট সাধিব নোৱাৰিলে। ৰজাজনে উপায় নেপাই কামাখ্যালৈ পূজা আগবঢ়ালে, আৰু ৰামসিংহক পৰাস্ত কৰিবলৈ আয়োজন কৰিলে। কিন্তু গুৰুজনে মাজত সোমাই দুয়োৰো ভিতৰত মিত্ৰতা স্থাপন কৰিলে।

তাৰ পাচত ৰামসিংহৰ সৈন্য-সামন্ত ধুবুৰীত আহি ৰলহি। গুৰু টেগবাহাদুৰে কৈছিল যে এই ধুবুৰীলৈ গুৰু নানকজীও আহিছিল। গুৰু টেগবাহাদুৰৰ আদেশমতে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত থকা এটা পৰ্বতৰ ওপৰত সৈন্যসকলে এটা দোল বান্ধিলে, প্ৰতিজন সেনাই পাঁচ ঢাল মাটি নিছিল, সেই দোলৰ ওপৰত এটা ঘৰো সজা হ'ল। এই ঠাই ডোখৰ ধুবুৰীৰ গুৰুদ্বাৰ-দমদমে বুলি আজিও বিখ্যাত, আৰু অজস্ৰ তীৰ্থ যাত্ৰীয়ে ইয়াক দৰ্শন লাভ কৰিবলৈ আহে। গুৰু টেগবাহাদুৰৰ দৰ্শন লাভ কৰিবৰ মনেৰে আৰু নিজৰ মনোবাঞ্ছা চৰিতাৰ্থৰ কাৰণে আশীৰ্বাদ পাবৰ মনেৰে অনেক প্ৰজা আহিবলৈ ধৰিলে। গোটেই দেশে গুৰুক শ্ৰদ্ধাভাৱেৰে ভক্তি কৰিবলৈ ধৰিলে। গুৰুৰ আশীৰ্বাদত ৰাজাৰাম নামেৰে স্থানীয় ৰজা এজনে এটি পুত্ৰ লাভ কৰিলে।

ধুবুৰীত থকা কালত পাটনাত তেওঁৰ এটি পুত্ৰ উপজিছে বুলি গুৰুৱে বাৰ্তা পালে। এই শুভবাৰ্তা উপলক্ষে ৰামসিংহৰ বাহৰত আনন্দ-উৎসৱ হ'ল। হিলৈ জঁাই কৰিলে, সঙ্গীত-নৃত্যও হ'ল, আৰু মগনীয়াক ভিক্ষা দিলে। গুৰুৰ এই পুত্ৰজনাৰ নাম আছিল গোবিন্দ।

১৬৭৫ চনত সম্রাট আওৰঙ্গজেৱে টেগবাহাদুৰক বধ কৰাৰ পাচত গোবিন্দ শিখৰ দশমগুৰুৰ পদত অধিষ্ঠিত হয়।

গুৰু টেগবাহাদুৰে ধুবুৰী এৰি যোৱাৰ পাচত ৰামসিংহই অসম অভিমুখে আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে। সীমান্তৰ থানাত তেওঁক অলপ বাধা দিয়া হৈছিল, কিন্তু অতি সোনকালে তেওঁ সেই বাধা অতিক্ৰম কৰিব পাৰিলে। অসমীয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল মোগল সৈন্যই যাতে অপ্ৰতিহতভাৱে গুৱাহাটীৰ সমীপলৈ আগবাঢ়িব পাৰে, আৰু যাতে গুৱাহাটীত দুয়োপাৰে থকা বেহুগড়ৰপৰা মোগল সৈন্যক ভালকৈ প্ৰতিবন্ধক দিব পাৰে। ৰামসিংহই পোনতে হাজোৰ ওচৰত থানা পাতি ৰ'ল, তাৰ পাচত সমীপবৰ্তী গাওঁ আৰু পথাৰত বাহৰ পাতিলে। জয়সিংহই শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে অবলম্বন কৰা যুদ্ধ-প্ৰণালী ৰামসিংহয়ো অনুসৰণ কৰিছিল। কূটনৈতিকভাৱে কটকী চলাচল, আৰু তাৰ লগে লগে প্ৰতিজ্ঞা আৰু আশ্বাসৰ সহায়েৰে ৰামসিংহই যুদ্ধৰ সমস্যা সমাধান কৰিবলৈ বিচাৰিছিল, তাৰে কৃতকাৰ্য নহ'লে সামৰিক সংঘৰ্ষেৰে যুদ্ধৰ সিদ্ধান্ত কৰিবলৈ মন কৰিছিল। আহোম সেনাপতি-সকলক ধন-সোণ উপহাৰ দি বৰিবলৈ আৰু তেওঁলোকৰ মাজত বিভেদ সৃষ্টি কৰিবলৈ ৰামসিংহই অনৰ্গল চেষ্টা কৰিছিল। কিন্তু শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধত ৰাজপুতৰ কূটনীতি আংশিকভাৱে কৃতকাৰ্য হলেও অসমৰ বেলিকা সি সম্পূৰ্ণকৈ ব্যৰ্থ হৈছিল। ১৬৭১ চনৰ মাৰ্চ মাহত গুৱাহাটীৰ ওচৰত হোৱা পানীৰ যুদ্ধত এই সংঘৰ্ষৰ চূড়ান্তভাৱে পৰিণতি কৰিছিল। সেই ৰণত ৰামসিংহৰ সৈন্য পৰাজিত আৰু ছত্ৰ-ভঙ্গ হৈছিল। সংগঠন শক্তি, একতা আৰু সাহসৰ কাৰণে ৰাজপুত সেনাপতি ৰামসিংহই অসমীয়াক প্ৰসংশা কৰিছিল।

সংঘৰ্ষ চলি থকা সময়ত ৰামসিংহই বাৰ্তা পালে যে সম্রাট আওৰঙ্গজেৱে ৰজাৰ পুতেক কৃষ্ণসিংহ কুমাৰক বাঘৰ সৈতে খেলা কৰাইছিল, অৱশ্যে কৃষ্ণসিংহই জয়ী হৈ গা সাৰি আছে। অন্বেৰৰ দূত এজনে ৰামসিংহৰ মাতৃদেৱী আৰু মহিষীৰপৰা এখন পত্ৰ

আনিছিল। অসমৰ প্ৰজাসকলৰ ধৰ্মনিষ্ঠতা আৰু সম্ৰাটৰ মনোৰঞ্জনৰ কাৰণে যুদ্ধ আদি কৰা নিষ্ফল বুলি দেখুৱাই অসমক আক্ৰমণ কৰাৰ-পৰা বিৰত থাকিবলৈ সেই পত্ৰৰদ্বাৰা ৰামসিংহক অনুৰোধ কৰা হৈছিল। অম্বেৰৰ পত্ৰত লিখা হৈছিল এই,—"কৃষ্ণসিংহক পাদশ্যাই বাঘেৰে যুঁজাই মাৰিব খুজিলে। এনে আমাৰ মিত্ৰ পাদশ্যাহ! অনেক ৰাজ্যসকল মাৰি বশ কৰি দিছে, তাৰ যশে-ধৰ্মে আমাক আটিছে। পূৰ্বদেশ মাৰি মোগলৰ তল কৰি দিলেহে কি আমাৰ আয়ু-শ্ৰী বাঢ়িব? আৰু শুনিছোঁ সি দেশত নামধৰ্ম, নাম-কীৰ্তন সততে প্ৰবৰ্তিছে, আৰু গো ব্ৰাহ্মণ বৈষ্ণৱ কুশলে আছে। এইসকলক তলকৈ দিলে কি হয় তাক জানে! তাক মাৰি মাজুম-খাঁ কতকাল ৰখিল, ই ঠাই নেপালেহি! তাকে চাই ফিৰি আহিল হে যোগ্য। আকে চাই যেখান কৰে।"

অম্বেৰৰ দূতে নবাব ছায়িষ্টা-খাঁৰ পৰাও এই বুলি এখন পত্ৰ আনিছিল,—"ৰামসিংহক কবি, আসামদেশক সংশয়ে নবাব ৰাজ-সকলৰ মান-মৰ্যাদা গোট ৰহিছে। তাকে মাৰি বশ কৰিলে আমাৰ সকলৰো ভাস ভাগে।" ছায়িষ্টা-খাঁই এইদৰে লিখাৰ উদ্দেশ্য আছিল নিশ্চয় এনে ধৰণৰ,—পৰাক্ৰমশালী আৰু স্বাধীন অসম ৰাজ্য থকাৰ কাৰণে, নবাব আৰু ৰাজাসকলৰ লগত লেনদেন কৰোঁতে মোগল সম্ৰাট বিবেচনাযুক্ত আৰু সাবধান হব লগীয়া হৈছিল, কাৰণ অসমক আক্ৰমণ কৰাৰ প্ৰস্তাব কৰিলে সম্ৰাটে সঙ্কটৰ সময়ত তেওঁলোকৰ সহায় বিচাৰিব লগাত পৰিছিল, অসন্তুষ্ট আৰু বিদ্ৰোহী নবাব আৰু ৰজাসকলে অসমকে কেন্দ্ৰ কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰতিৰোধৰ অভিসন্ধি সম্পাদন কৰাৰ সম্ভাৱনা আছিল। কূটনৈতিক হিচাবে বঙ্গৰ চুবেদাৰৰ পদবী বিশেষ উল্লেখযোগ্য আছিল, কাৰণ বঙ্গদেশ অসমৰ একেবাৰে গাত-লগা।

অসমত পৰাজিত হোৱাৰ পাচত ৰামসিংহ বশ-শেষ সৈন্য লৈ ৰঙামাটিত বৈ তাৰপৰা অসমক পুনৰ আক্ৰমণ কৰিবলৈ সুবিধা

বিচাৰি আছিল। কিন্তু তেওঁ তেনে একো সুবিধা নাপালে, কাৰণ আহোমসকলে শত্ৰুৰে পুনৰ আক্ৰমণ কৰিব পাৰে বুলি সষ্টম হৈ আছিল। ১৬৭৬ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত, বাৰিষা কাল আৰম্ভ হোৱাৰ পূৰ্বে ৰঙামাটি এৰি উভতি যাবলৈ সম্ৰাটে ৰামসিংহক আদেশ দিলে আৰু উমদাত-উল-মুলকে মনোনীত কৰা বিষয়াক ৰঙামাটিৰ শাসনভাব দি যাবলৈ আজ্ঞা কৰিলে। পোনতে এই ভাৰ আবু-নছৰ-খাঁ আৰু তাৰ পাচত ইবিন-ই-হুচেইন-খাঁৰ ওপৰত পৰিল। ১৬৭৬ চনৰ জুন মাহত ৰামসিংহই সম্ৰাটক গৈ চেলাম দিলে। অসমৰ সীমান্তত ৰামসিংহ ইমান দিন শাস্তি স্বৰূপেহে আছিল। এক বিবৰণমতে দিল্লীলৈ উভতি যোৱাৰ পাচতে ৰামসিংহৰ মৃত্যু ঘটে। আন এটি বিবৰণ মতে ১৬৮৭-৮৮ চনত কাবুললৈ যাওঁতে ৰামসিংহৰ লোকান্তৰ হয়।

ৰামসিংহৰ পাচত তেওঁৰ পুতেক কৃষ্ণসিংহ বা কিষাণসিংহ উত্তৰাধিকাৰী হয়। ৰামসিংহ অসমত থকা কালত সম্ৰাটে কিষাণ-সিংহক জামিন স্বৰূপে ৰাখিছিল। কিষাণসিংহে কিছুদিন কাবুলত যুদ্ধ কৰে। সম্ৰাটে তেওঁক তিনিহাজাৰী মনচব মৰ্যাদা দিয়ে। কিন্তু কাবুলত হোৱা আভ্যন্তৰীণ যুদ্ধত ঘা খাই তেওঁ মৃত্যু-মুখত পৰে। কিষাণসিংহৰ পাচত বিছানসিংহ উত্তৰাধিকাৰী হয়।

বিছানসিংহ ইছলামা-বাদৰ প্ৰধান বিচাৰকৰ পদলৈ উঠে। ১৬৯৯ চনত তেওঁৰ মৃত্যু হয়। তাৰ পাচত তেওঁৰ পুতেক চেৱাই জয়সিংহ গাদীত বহে। ৰামসিংহৰ পিতৃ মীৰ্জাৰজা জয়সিংহৰ পৰা পৃথক কৰিবৰ কাৰণে এওঁক চেৱাই বা দ্বিতীয় জয়সিংহ বোলা হয়। এওঁৰ ৰাজত্বৰ কালছোৱাত মোগল শক্তিৰ অবসান আৰু ধ্বংস পৰিলক্ষিত হয়। চেৱাই জয়সিংহই সেইকালৰ খোৱা-কামোৰা আৰু যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদিত অংশ গ্ৰহণ কৰে। জয়পুৰত জয়সিংহই নিৰ্মাণ কৰা প্ৰাসাদক মস্কোৰ ক্ৰেমলিনৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি।

কিন্তু চেৱাই জয়সিংহ ৰজাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ অবদান হৈছে জ্যোতিৰ্বিদ্যাৰ গবেষণা ক্ষেত্ৰত। তেওঁৰ জ্যোতিষৰ জ্ঞান ইমান গভীৰ আৰু বিস্তৃত আছিল যে তেওঁক মোগল সম্ৰাট মহম্মদ-চাহে জ্যোতিষৰ বছৰ গণনা পদ্ধতি সংস্কাৰ কৰাৰ ভাৰ দিয়ে। জয়সিংহই জেইজ মহম্মদ চাহী আখ্যা দি কিছুমান নিয়মাৱলী সঙ্কলন কৰি তাক সম্ৰাটৰ নামে উৎসৰ্গা কৰে। ১৮২৯ চনত কৰ্নেল-জেম্চ-টডে কৈছিল,—“এই নিয়মাৱলীৰ সহায়েৰে এতিয়ালৈকে জ্যোতিষীয়া গণনা সঙ্কলন আৰু পঞ্জিকা যুগুত কৰা হয়।” দিল্লী, জয়পুৰ, বাৰাণসী আৰু মথুৰাত তেওঁ জ্যোতিষ গণনাৰ ওথ মণ্ডপ বা যন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ নিৰ্মাণ কৰে, আৰু সেইবোৰত নিজে আবিষ্কাৰ কৰা যন্ত্ৰ আদি স্থাপন কৰে। সেইবোৰৰ সহায়েৰে কৰা গণনা আদি নিৰ্ভুল হোৱা দেখি সকলোৱে আচৰিত হৈছিল। অনবৰত হৈ থকা যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আৰু ৰজাঘৰীয়া বাদ-বিসম্বাদৰ মাজত থাকিও তেওঁ তেওঁৰ জ্যোতিৰ্বিদ্যাৰে গবেষণাৰ কাৰ্য সুকলমে চলাই থাকিব পাৰিছিল। জয়সিংহই কল্পদ্ৰুম নামে এখন দিনলিপি ৰাখিছিল, তাত তেওঁ নিজে অংশ গ্ৰহণ কৰা কাৰ্যাৱলী আৰু তেওঁৰ গোচৰলৈ অহা ঘটনাৱলী লিপিবদ্ধ কৰিছিল। কছোৱা ৰাজপৰিয়ালৰ এখন সুবৃহত বুৰঞ্জী সঙ্কলনৰ কাৰণে তেওঁ সঁজুলি সংগ্ৰহ কৰিছিল।

সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ মৃত্যুৰ পাচত সিংহাসনৰ কাৰণে পুতেক-সকলৰ মাজত যুদ্ধ হোৱা সময়ত চেৱাই জয়সিংহই, স্বৰ্গী হোৱা সম্ৰাটৰ তৃতীয় পুত্ৰ আজমচাহ বা আজমতৰাৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰে। আওৰঙ্গজেৱৰ মৃত্যুৰ ন দিনৰ পাচত, ১৭০৭ চনৰ ১৪ মাৰ্চ তাৰিখে আহম্মদনগৰত আজমতৰা সিংহাসনত উঠে। আজমতৰাৰ পুত্ৰ বিদাৰ-বখটৰ ফলীয়া হৈ জজৌ যুদ্ধত জয়সিংহই ভাগ লয়। কিন্তু জয়সিংহই বিদাৰ-বখটৰ পক্ষ এৰি বাহাদুৰ-চাহৰ দ্বিতীয় পুত্ৰ মহম্মদ-আজিমৰ শিবিৰলৈ গুচি যায়। ১৭০৭ চনৰ ২০ জুন তাৰিখে চুলতান আজমতৰা গুলী লাগি নিহত হয়। তেওঁৰ পুতেক বিদাৰ-

বখটে ইতিপূৰ্বেই যুদ্ধত প্ৰাণ এৰিছিল। ন-কৈ হোৱা সম্ৰাট বাহাদুৰ-চাহে আজমতৰাৰ পত্নী আৰু ল'ৰা-ছোৱালীক মৰমৰ চকুৰে চাম বুলি আৰু ৰক্ষা কৰিম বুলি আশ্বাস দিয়ে।

চেৱাই জয়সিংহক আগ্ৰা আৰু মালোৱাৰৰ শাসনকৰ্তা নিযুক্ত কৰা হয়। সম্ৰাট মহম্মদ-চাহে ইতিমধ্যে মাৰাথীসকলক চৌথ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ অনুমতি দিছিল। জয়সিংহই মেৱাৰ আৰু মাৰোৱাৰৰ ৰজাসকলৰ সৈতে একেগোট হৈ মাৰাথীসকলৰ বিৰুদ্ধে ৰাজপুতৰ ক্ষত্ৰ শক্তি প্ৰয়োগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। ইয়াৰ পাচত, জয়সিংহই মাৰাথীসকলৰ পক্ষ সমৰ্থন কৰি বালাজী-ৰাওঁ পেছোৱাক মালোৱা হস্তান্তৰ কৰাত সহায়কাৰী হয়। জয়সিংহৰ সহায়েৰে মাৰাথীসকলে মালোৱাত সোমাব পাৰিছিল। ৰাজপুত আৰু মাৰাথাৰ সমবেত প্ৰচেষ্টাৰ ফলত হিন্দুসকলৰ পুনৰুত্থানৰ সঙ্কল্প আছিল। এখনি পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত জয়সিংহক সহায় কৰা ৰজা আৰু জমিদাৰসকলৰ নামবোৰ আছে, আৰু তাৰ লগতে সৈন্য, ঘোঁৰা, হাতী আৰু উটৰ সংখ্যাবো উল্লেখ আছে। সবাতকৈ সৰহ বৰঙণি দিয়ে ৰামপুৰা গ্ৰামৰ মলোহৰ ৰজাই—৮০০০০ সৈন্য, ৮০ হাতী, ৫০০ ঘোঁৰা আৰু ৮০০০ উট। এইদৰে পাদশ্যাহী আৰু অন্তৰ-ৰাজ্যৰ সমস্যাত লিপ্ত থাকিলেও তেওঁৰ পৈত্ৰিক ৰাজ্য অম্বেৰৰ শ্ৰী-বৃদ্ধি সধা কামলৈ জয়সিংহই সময় পাইছিল। ১৭৪৩ চনত জয়সিংহৰ মৃত্যু হয়।

বৃটিচৰ অধীনত আজিলৈকে জয়পুৰ এখনি সমৃদ্ধিশালী ভাৰতীয় ৰাজ্য হিচাবে জীয়াই আছে। আৰু ইয়াৰ বৰ্তমান শাসনকৰ্তা হৈছে মহাৰাজাধিৰাজ চেৱাই মানসিংহ বাহাদুৰ।*

---

* এইখিনি কথা লাচিত বৰফুকন বিষয়ক মূল ইংৰাজী গ্ৰন্থ, ১৯৪৭ চনৰ মেই মাহত প্ৰকাশিত হোৱা সময়ত লিখা হৈছিল। ভাৰতে স্বাধীনতা পোৱাৰ পাচত জয়পুৰ ৰাজ্য ভাৰতৰ পূৰ্ণচামিল হৈছে।—অনুবাদক

সামৰণি

আমাৰ হাতত থকা সঁজুলিৰ সহায়েৰে লাচিত বৰফুকনৰ ব্যক্তিত্ব আৰু চৰিত্ৰৰ চিত্ৰাঙ্কন সম্পূৰ্ণভাৱে কৰাটো টান। বুৰঞ্জীবোৰত তেওঁৰ জীৱনৰ যিবোৰ ঘটনা ৰজাঘৰীয়া কাৰ্যকলাপৰ সৈতে সংশ্লিষ্ট তাকেহে মাথোন লিপিবদ্ধ কৰা হৈছে। ৰাজনৈতিক ঘটনাসমূহৰ শিকলিৰ এটি স্তৰ হিচাপে তেওঁ বুৰঞ্জীবোৰত বৰ্ণিত হৈছে। অৱশ্যে এই স্তৰো অতি আৱশ্যকীয়।

বুৰঞ্জীৰ অন্তৰ্গত কোনোজনা পুৰুষ যিমানেই কীৰ্তিমন্ত আৰু উচ্চমানৰ নহওক, তেওঁ বুৰঞ্জীত কোনো ঠাই নেপায়, যদি তেওঁৰ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাই ৰজাঘৰৰ সিদ্ধান্ত আৰু কাৰ্যপ্ৰণালীত প্ৰভাৱ বিস্তাৰ নকৰে। ব্যক্তিগত জীৱনৰ অপ্ৰাসঙ্গিক ঘটনাসমূহক প্ৰাধান্য নিদিবলৈ বুৰঞ্জী লিখকসকলক কঠোৰভাৱে নিষেধ কৰা হৈছিল। আমি এইটো কথা স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহই আহোম পণ্ডিত এজনাক ৰজাসকলৰ বুৰঞ্জী লিখিবলৈ দিয়া আদেশৰ পৰা জানিব পাৰোঁ,—"এই বুৰঞ্জীত মাথোন স্বৰ্গদেৱসকলৰ নাম আৰু কাৰ্যাৱলীৰহে বিৱৰণ থাকিব লাগিব"। এইদৰে সীমাবদ্ধ কৰাটো নিশ্চয় আক্ষেপৰ বিষয়, কাৰণ অসমৰ সন্ত আৰু ধৰ্মপুৰুষসকলৰ চৰিত্ৰ-পুথি আমি প্ৰচুৰ পৰিমাণে পাইছোঁ আৰু বহুসংখ্যক ৰাজনৈতিক জীৱন-চৰিত আমাৰ দেশত ৰচিত হ'লহেতেন, যদি দেশৰ নিয়মমতে সেইবোৰৰ সঙ্কলন যথাসম্মত হ'লহেতেন। তেনে ধৰণৰ এই জীৱন চৰিত্ৰৰ সহায়েৰে ভিতৰুৱা মনোবৃত্তিৰ আমি অন্তৰঙ্গ আভাস পালোঁহেতেন, আৰু তাৰপৰা বুৰঞ্জীৰ প্ৰধান নেতাসকলৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে সঠিক ধাৰণা কৰিবলৈ সমৰ্থ হলোঁহেতেন।

গ্ৰীচৰ মহাবীৰ আলেকজেণ্ডাৰৰ জীৱনীত প্লুটাৰ্কে লিখিছে,— "কোনো এজন পুৰুষৰ সমুজ্জল কাহিনীৰপৰা তেওঁৰ প্ৰকৃত

চৰিত্ৰৰ বিষয়ে একো জানিব পৰা নেযায়। কিন্তু, এটি সামান্য ঘটনা, এটি অতৰ্কিত মন্তব্য বা ধেমালিত কোৱা কথাই তেওঁ কেনে ধৰণৰ মানুহ আছিল তাক জানিবলৈ আমাক সহায় কৰে। শোণিত ক্ষয় হোৱা ৰণ, আড়ম্বৰপূৰ্ণ সৈন্য সমাবেশ, আৰু বিচক্ষণ অৱৰোধেও তেনে সহায় নকৰে"। আমাৰ সৌভাগ্য, সামান্য ঘটনা, অতৰ্কিত মন্তব্য, যুদ্ধক্ষেত্ৰত বিচক্ষণ কৃতিত্ব, এই দুয়ো ধৰণৰ কাহিনী অসংলগ্নভাৱে হলেও প্ৰাচীন বুৰঞ্জীবোৰত সংৰক্ষিত হৈছে।

লাচিত বৰফুকনৰ চৰিত্ৰৰ সৰ্বপ্ৰধান লক্ষণ হৈছে—তেওঁৰ আত্মসন্মান জ্ঞান।. এই গুণটোক নিৰ্দিষ্ট সংজ্ঞা দিব নোৱাৰি, যদিও মানৱ চৰিত্ৰৰ সকলো উচ্চ আৰু উদাৰ প্ৰবৃত্তিয়েই এই গুণৰ অন্তৰ্গত। ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে সংকল্প তাক কাৰ্যৰদ্বাৰা ভিতৰুৱা আৰু বাজহুৱা আচৰণৰ প্ৰতি দেখুৱা শ্ৰদ্ধা। এই শ্ৰদ্ধা কোনো লিপিবদ্ধ শাস্ত্ৰৰ অন্তৰ্ভুক্ত নহয়, আৰু ইয়াক লংঘন কৰিলে অপৰাধীৰ কোনো দণ্ডও নহয়। আমাৰ ভিতৰুৱা আৰু ঘৰুৱা লেনদেনত ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে, আমি কৰা প্ৰতিজ্ঞা আৰু অঙ্গীকাৰৰ বিনা ওজৰে সম্পাদন আৰু আচৰণ, আৰু বাক্য আৰু মনোভাৱৰ দ্বাৰা আনৰ অন্তৰত ওপজোৱা আশা আৰু কামনাৰ সম্পূৰণ, বাজহুৱা জীৱনত, ব্যক্তিগত লাভ আৰু সুবিধাৰ প্ৰতি লক্ষ্য নাৰাখি নিজৰ কৰ্তব্যৰ প্ৰতি আশাশুধীয়া আসক্তি। আত্মসন্মান থকা পুৰুষ সদায় পোনপটীয়া আৰু নিৰপেক্ষ, আৰু প্ৰতিবন্ধক আৰু অসুবিধা থকা সত্বেও তেওঁ নিজৰ নীতিকে মানি চলে। সত্য গোপন, নিজে বিশ্বাস নকৰা অভিমত প্ৰচাৰ, সমস্যাৰ সমাধানৰপৰা মুৰপোলোকা-মৰা বুদ্ধি, আৰু অনিয়মৰ কাৰ্যক যুক্তিযুক্ত বুলি প্ৰমাণ কৰিবলৈ পেংলগা চেষ্টা, এইবোৰ পন্থা আত্মসন্মানী পুৰুষৰ পক্ষে অগোচৰ। সৎকাৰ্যৰ স্বীকৃতি আৰু উপকাৰ লাভ তেওঁৰ কাৰ্যাৱলীৰ উদ্দেশ্য নহয়। পুৰস্কাৰ পোৱাৰ চিন্তা অতি পাৰ্থিব আৰু তেওঁৰ দেশপ্ৰেমৰ উদ্দেশ্যসমূহৰ সি অন্তৰ্গত নহয়। এনে পুৰুষৰ তলৰ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ

দায়িত্ব অৰ্পণ কৰিব পাৰি, আৰু তেওঁক তদাৰক কৰিবলৈ চকু দিওঁতা মানুহ নহলেও তেওঁ সেই দায়িত্ব সম্পাদন কৰিব, কাৰণ তেওঁৰ অন্তৰত সবাতোকৈ উচ্চ ধৰণৰ তদাৰককৰ্তা তেওঁ পৰিপোষণ কৰে, এয়ে হৈছে তেওঁৰ বিবেক। যদিও তেওঁ কাপুৰুষতা আৰু নীচতাৰ অভিযোগ শুনিলে মনত অলপ ক্ষুণ্ণ হয়, তথাপিও তেওঁ পক্ষপাতী শত্ৰু আৰু বিবেচনাহীন জনসাধাৰণৰ নিন্দাৰ প্ৰতি নিৰ্বিকাৰ, কাৰণ তেওঁ সদায় নিজৰ প্ৰতি সত্যশীল, আৰু বিশ্ব-ব্ৰহ্মাণ্ডত এটি নৈতিক শৃংখলা বিদ্যমান থকা বিশ্বাসত তেওঁ অবিচলিত।

লাচিত বৰফুকনে তেওঁৰ পিতৃদেৱতা মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱাৰ-পৰা আপুৰুগীয়া আত্মসন্মান গুণটি লাভ কৰে। খেতি-পথাৰত কাম কৰা বন্দুৱা, ৰাজ্যৰ বৰমুৰীয়া বিষয়া কিম্বা সৈন্যৰ সেনাপতি, যিকোনো অৱস্থাতে এই গুণটিয়ে মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱাৰ লগ নেৰিছিল। পুত্ৰৰ দৰে পিতৃ মোমাই-তামুলীয়েও দেশৰ অতি সংকটপূৰ্ণ কালত নিয়তিৰ প্ৰতিনিধি ৰূপে নিজৰ কৰ্তব্য সমাধান কৰিছিল।

লাচিত বৰফুকনে নিজৰ গৌৰৱময় আৰু সংক্ষিপ্ত জীৱনত তেওঁৰ চৰিত্ৰৰ অন্তৰ্গত এই গুণটিৰ যথেষ্ট উদাহৰণ দিছিল। তেওঁৰ কৰ্তব্যৰাশি যিমানেই তলখাপৰ নহওঁক তাৰ সম্পাদনত তেওঁ সৰ্বান্তঃকৰণে আত্মপ্ৰয়োগ কৰিছিল। দোলাকাষৰীয়া বৰুৱাৰ কৰ্তব্যসমূহ তেওঁ সম্যকভাৱে আয়ত্ত কৰে। পাদশাহী সৈন্যৰ বিৰুদ্ধে পঠোৱা অসমীয়া সৈন্যৰ সেনাপতি হবলৈ স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই উপযুক্ত মানুহ বিচৰাত লাচিতে যি সমিধান দিলে তাৰপৰা মোগলক অসম্ভৱ পৰা খেদাবলৈ তেওঁৰ তীব্ৰ মনোবাঞ্ছা আৰু তেওঁৰ আত্মবিশ্বাসৰ প্ৰমাণ ভালকৈ ফুটি ওলায়। লাচিতে কলে যে স্বৰ্গদেৱে ধুলা দিলে বনজ্বাৰ উপযোগী সেনাপতি অনাহে উলিয়াব। সম্রাট আওৰংজেবে দেশত উপযুক্ত বিষয়াৰ অভাৱ

বুলি আপত্তি কৰাত চাহুল্লা-খাঁ। বৰউজীৰৰ সমিধান আৰু লাচিতৰ সমিধানৰ তাৎপৰ্য প্ৰায় একে ধৰণৰ। উজীৰে কৈছিল, বোলে, "কোনো যুগতে উপযুক্ত মানুহৰ অভাব নপৰে। স্বাৰ্থপৰ মানুহৰ নিন্দা নুশুনি প্ৰবীণ মুৰব্বীসকলে ভাল মানুহ বাচি উলিওৱাটো কৰ্তব্য, বচাৰ পাচত তেওঁলোকক নিজৰ ফলীয়া কৰি লব লাগিব, আৰু তেওঁলোকৰ দ্বাৰা যথাকাৰ্য সম্পাদন কৰিব লাগিব।"

মুৰত পিন্ধা বস্ত্ৰ বলেৰে গুচোৱাটো পিন্ধোতাৰ পক্ষে বৰ অপমানজনক। ৰাজচ'ৰাত তেনে অপমানৰ প্ৰতিবাদ কৰিলে তাত এটা অপ্ৰীতিকৰ দৃশ্য ঘটাৰ ভয়ত সেৰেপা মানুহে তেনে অপমান নীৰৱে সহ্য কৰি থাকিব। লাচিত কিন্তু সেই অপমানকাৰীক খেদি গৈ সিংহাসনৰ তলত আশ্ৰয় লৈ লুকাবলৈ বাধ্য কৰিলে। অৱশ্যে ইয়াৰপৰা ৰাজচ'ৰাৰ শিষ্টাচাৰৰ কিছু পৰিমাণে ব্যতিক্ৰম ঘটিল। তত্ৰাপি স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই উচ্চ আত্মসন্মানবোধৰ প্ৰত্যক্ষ প্ৰমাণ পালে আৰু ভাবিলে যে মোগলৰ বিৰুদ্ধে সংঘৰ্ষৰ সমস্যা সমাধানৰ বেলিকা লাচিতে নিজৰ আত্মসন্মান লঘু কৰা কোনো কাম নকৰে। সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ চ'ৰাত যথাযোগ্য সন্মানৰ পৰা বঞ্চিত হোৱাত শিবাজীয়ে খং দেখুৱাইছিল। লাচিতৰ জীৱনৰ উক্ত ঘটনাটো একপ্ৰকাৰে শিবাজীৰ অসন্তুষ্টিৰ লগত তুলনা কৰিব পাৰি।

যুদ্ধৰ আৰম্ভণিতে লাচিত বৰফুকনে ঘোষণা কৰিলে যে ৰণত হেলা কৰা আৰু বিমুখ হোৱা সকলোকে তেওঁ কাটিব। শিৰচ্ছেদ বা তেজক্ষয় হোৱা কোনো প্ৰকাৰৰ মৃত্যুদণ্ড স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাৰেহে দিব পৰা গৈছিল। তেজ নুলিয়াই অপৰাধীক খাবলৈ নিদি শুকুৱাই বা পানীত পেলাই মাৰিবলৈহে বৰফুকনৰ অধিকাৰ আছিল। এটা ভীষণ সংকটৰ সন্মুখীন হৈ এটা দেশ-দণ্ডৰ অধীন হোৱাটো বৰফুকনে এটি সামান্য কথা বুলি ভাবিছিল। ৰোম সাম্ৰাজ্যৰ মহাবীৰ ছিপিয়'ই ৰণত বহুধন অপব্যয় কৰিছে বুলি

কেটোাই অভিযোগ তুলিছিল। প্লুটাৰ্কে কৈছে যে এই অভিযোগৰ উত্তৰত ছিপিয়'ই কলে,—"তেওঁৰ কাৰ্য পৰ্যবেক্ষণ কৰিবৰ নিমিত্তে তেওঁ ধন পৰীক্ষক নিবিচাৰে, যেহেতু তেওঁ এখন মহাযুদ্ধত লিপ্ত আছিল, কেটোক আৰু কলে যে সেনাপতিয়ে কেইখন যুদ্ধ জিকিছে তাকেহে ৰোমবাসীসকলক দেখুৱাব লাগিব, কিমান টকা খৰচ কৰিলে তাৰ হিচাব দিব নালাগে"। সেইদৰে লাচিত বৰফুকনে নিজৰ ক্ষমতা সম্পৰ্কে দেশ-দস্তৰ বিচৰা মানুহৰ মতামত দলিয়াই পেলাই এক উদ্দেশ্যৰ নিমিত্তে তেওঁৰ সকলো উত্তম প্ৰয়োগ কৰিছিল,—"যেনে-তেনে-প্ৰকাৰে আমি জয়লাভ কৰিব লাগে।" তেওঁৰ কাৰ্যপন্থাই স্বৰ্গদেৱৰ সমৰ্থন লাভ কৰিছিল। এই সিদ্ধান্তৰ পৰা লাচিত বৰফুকনৰ মূল্যনিৰূপণ শক্তি, আৰু কোন কথা লাগতিয়াল আৰু কোন কথা অলাগতিয়াল ইয়াৰ পাৰ্থক্য বুজিব পৰা শক্তিৰ আমি পৰিচয় পাওঁ।

সৈন্যসকলৰ নৈতিকতা সংৰক্ষণ, আৰু তাৰ লগে লগে শত্ৰুৰ নৈতিকতা ধ্বংস কৰাৰ চেষ্টা সম্পৰ্কে লাচিত ফুকনে কৰা কাম আৰু কোৱা কথাৰ পৰা তেওঁৰ কাৰ্যকৰী বুদ্ধিৰ আমি প্ৰমাণ পাওঁ। অসমীয়াৰ যুদ্ধ জয় হব, লাচিত বৰফুকনে ইয়াৰ স্বপ্ন সৈনিকসকলৰ অন্তৰত আৱন্তণিৰপৰা ৰোপণ কৰিছিল। ৰামসিংহৰ অন্তৰতো এনে ধাৰণা সৃষ্টি কৰিছিল যে তেওঁৰ পৰাজয় অনিবাৰ্য। শত্ৰুৰ অন্তৰত সন্দেহ আৰু আতঙ্ক সৃষ্টি কৰিবলৈকো বৰফুকনে সেনাপতি-সকলক আদেশ দিছিল। ৰাজপুত আৰু মোগল সেনাপতিসকলে সচৰাচৰ ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰে ৰামসিংহই বৰফুকনক এখড়ি লেচাই খুজিলে। আহোম সেনাপতিয়ে ইয়াৰ উত্তৰত কলে, এখড়ি নালাগে তেওঁৰ দেহত শেষ শোণিত বিন্দু থকালৈকে তেওঁ যুদ্ধ কৰিবলৈ সাজু। ৰামসিংহই লাচিত বৰফুকনলৈ এটোপোলা আফুগুটি পঠিয়াই কলে যে তেওঁৰ সৈন্য টোপোলাত থকা আফুগুটিৰ সমান। বৰফুকনে এচুঙা বালি পঠিয়াই সঙ্কেত জনালে যে তেওঁৰ সৈন্যৰ

লক্ষণ চুণ্ডাত থকা বাহিৰ নিচিনা। বিনাযুদ্ধে এটা সিদ্ধান্ত কৰিবলৈ আমন্ত্ৰণ জনোৱাত লাচিত বৰফুকনে কলে যে ৰামসিংহই যুদ্ধক্ষেত্ৰত নিজৰ বুদ্ধি-কৌশল দেখুৱাব লাগিব, নহলে তেওঁৰ যুদ্ধাৰু যশস্যা কলংকিত হব। অসমৰ দূতে ৰামসিংহক বুজালে যে বৰফুকনৰ লগত অসংখ্য ৰজা আছিছে আৰু বৰফুকনৰ সেনাবাহিনীত ৰাক্স সৈন্যই অংশ গ্ৰহণ কৰিছে। এইৰূপ প্ৰচাৰৰ ফলত ৰামসিংহই নিজৰ আগন্তুক বিপৰ্যয়ৰ সম্ভাৱনাৰ গম পালে। ৰাজপুত সেনাপতি আৰু সৈন্যসকলৰ পক্ষে অসম এখন অজ্ঞাত্তি মুলুক আছিল। সেইদেখি, অলপ-অচৰপ সত্য মিহলি থকা সকলো কথাকে তেওঁলোকে সহজে বিশ্বাস কৰিছিল। এইবোৰ কথা সম্ভ্ৰম আৰু দৃঢ়তাৰে কোৱা হৈছিল, সেইদেখি তাৰপৰা বুজিব পাৰিছিল যে আহোমসকল কামিলা মানুহ, আৰু তেওঁলোকে অকল কূটনীতি আৰু বাহ্যিক ভদ্ৰ আচৰণৰ সহায়েৰে যুদ্ধ জয় কৰিবলৈ অহা নাই।

নিজৰ সৈন্যৰ আত্মবিশ্বাসবোধ সংৰক্ষণ কৰিবৰ কাৰণে লাচিত বৰফুকনে অতিশয় কঠোৰতাৰে কাম কৰিছিল। শত্ৰু ধ্বংসৰ কাৰণে তেওঁৰ বিষয়া আৰু সৈন্যই কামাখ্যাদেৱীক স্তুতি-মিনতি কৰিছিল। অসমীয়াৰ আন্তৰিক বিশ্বাস অনুসৰি দেৱীয়ে মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ কৰিছিল। তাৰপৰা সৈন্যসকলে ঠাৱৰ কৰিলে যে শত্ৰুৰ পৰাভৱ নিশ্চয়। লাচিত বৰফুকনে স্বৰ্গদেৱক নজনোৱাকৈ কৰ্তব্যত অৱহেলা কৰা মানুহক কাটিবলৈ প্ৰস্তাৱ কৰিছিল। ইয়াৰ দ্বাৰা যুদ্ধত হেলা কৰিব খোজা বা যুদ্ধলৈ মন এৰিব খোজা সকলো মানুহ কৰ্তব্যপৰায়ণ হৈছিল, আৰু যুদ্ধৰ কামত সকলোৱে নিজ শক্তিক চূড়ান্তভাৱে প্ৰয়োগ কৰিছিল। কামত হেলা কৰা বাবে নিজৰ মোমায়েকক ছটুকুৰাকৈ কটাৰ দৃষ্টান্তই মানুহক প্ৰমাণ দিছিল যে আত্মীয়তা আৰু বন্ধুত্বলৈ ভ্ৰূক্ষেপ নকৰি অপৰাধীক শাস্তি দিবলৈ বৰফুকন দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ। গুৱাহাটীৰ গড় দেখি ৰামসিংহৰ প্ৰশংসাৰ কথা সকলো অসমীয়া সৈন্যৰ মাজত প্ৰচাৰিত কৰা হৈছিল। ইয়াকে শুনি সৈন্য-

সকলৰ জয়লাভৰ বিশ্বাস আগতকৈও ডাঠ হোৱাত তেওঁলোকে প্ৰবল উৎসাহেৰে যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে। এই প্ৰশংসাৰ কথা আহোম-সকলে হাঙ্গাল-ভঙা লস্কৰৰ মুখে শুনিছিল।

শৰাইঘাটৰ পানীৰ যুদ্ধত লাচিত বৰফুকনৰ নেতৃত্ব চূড়ান্তভাৱে বিকশিত হয়। তেওঁৰ তেতিয়া ভীষণ জ্বৰ, সেই নৰিয়া অৱস্থাতে তেওঁ যুদ্ধ পৰিচালনা কৰিব লগীয়া হৈছিল। তেওঁ ছটা চহীয়ালক হেংদানৰ গাদীৰে কোবাই পানীত পেলালে, ইয়াকে দেখি যুদ্ধলৈ মন এৰা সৈন্যসকলৰ অন্তৰত নতুন উদ্যমৰ সৃষ্টি হ'ল, আৰু তেওঁলোকে প্ৰাণ-পণে যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে। দেশৰ স্বাধীনতাৰ কাৰণে আৰু তেওঁৰ আত্মসম্মান অটুট ৰখাৰ কাৰণে আবেগপূৰ্ণ উৎকণ্ঠাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় তেওঁৰ মুখৰপৰা ওলোৱা বাক্যসমূহত। অশ্বক্ৰান্তত থকা মিৰিসন্দিকৈ হাজৰীকালৈ কৈ পঠিয়ালে বোলে, "ৰাইজক কৰা মই ইয়াতে মৰিব ওলাইছোঁ আৰু মোৰ দায়িত্ব এৰি এই ঠাইৰপৰা নেযাওঁ, চিলাপৰ্বতৰ ওপৰত মই এচিকটা মাটি কিনি থৈছো, সেয়ে মোৰ মৃতদেহৰ কাৰণে যথেষ্ট হব। ৰাজ্য গলেহে মই এই ঠাই এৰিম"। বৰফুকনে অচ্যুতানন্দ দলৈক কলে,—"মোগল আহি আমৰাজুৰি পাওঁ পাওঁ হ'লছি। গণক, তইওঁ মৰিবলৈ ওলালি, আৰু মোৰো সন্মান হানি কৰি ভাত কঠিয়া মাৰিলি"। নাৱত উঠি লাচিতে চিঞৰি কবলৈ ধৰিলে,—"শত্ৰুৰ লগত যুদ্ধ কৰিবলৈ স্বৰ্গদেৱে মোক এই থলখনৰ অধিকাৰ পাতি লগত সৈন্য আৰু আহিলা দিছে। বণ এৰি এতিয়া মই ল'ৰা-তিৰোতাৰ সজলৈ উলটি যাম নে"? তেওঁ আকৌ কলে,—"বঙালে মোক ধৰি নিয়ক, ৰাজ্য সুখেৰে এৰি উভতি যাওঁক"। অশ্বক্ৰান্তত পলাব খোজা সৈন্যৰ আগত আঠুকাঢ়ি নৰা হাজৰীকাই কাকুতি কৰিবলৈ ধৰিলে,—"ৰাজ্য ঐ, গুচীয়া কাঁহীত বিহ ঢালিব খোজ যদি ভাগ"। তীব্ৰ দেশপ্ৰেমেৰে অনুপ্ৰাণিত এনে ধৰণৰ বাণী পৃথিবীৰ বুৰঞ্জীৰ পাতত বিৰল। এই প্ৰাণদায়ী উক্তিৰ পৰিণাম স্বৰূপে অসমীয়া সৈন্যই প্ৰাণপণেৰে শত্ৰুৰ

নাৱৰ পিনে খেদি গ'ল। পৰাজয়ৰ আতংক অতি শীঘ্ৰে যুদ্ধজয়ৰ অবিনাশী গৌৰবলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল।

সম্যক দূৰদৰ্শিতা জ্ঞান নথকা নেতাই তেওঁৰ তলতীয়া কৰ্মচাৰী-সকলৰ দুৰ্নীতিৰ ফালে চকুমুদি থাকে। তেওঁ ভাবে যে তেনে কৰিলে কৰ্মচাৰীসকলৰ নিজৰ কৰ্তব্য সম্পাদনত ৰাপ বাঢ়িব। তেনেকৈ আওঁকণীয়া ভাব ধৰাৰ কাৰণে অৱশেষত তেওঁৰ নিজৰে পতন হয়, কাৰণ তলতীয়া কৰ্মচাৰীয়ে অসৎ উপায়ে পোৱা ধন আৰু উপহাৰৰ আশা নেদেখিলে কাৰ্যত অৱহেলা কৰিবলৈ ধৰে। তেওঁলোকৰ লোভ বাঢ়ি অহাত তেওঁলোকে শত্ৰুক গোপনীয় কথাবোৰ ধনৰ বিনিময়ে কৈ দিয়ে, আৰু প্ৰকাশ্যভাৱে নহলেওঁ তেওঁলোকৰ অভ্যাসমূলক বা ইচ্ছাকৃত অবহেলাৰদ্বাৰা সংকটৰ সময়ত শত্ৰুক সহায় কৰে। এই দুৰ্নীতিক লাচিত বৰফুকনে ঢুপতীয়াতে ধ্বংস কৰিছিল। ৰামসিংহৰ পৰা ছুটা কাঠৰ চৰাই খুজি অনাৰ নিমিত্তে তেওঁ ৰামচৰণ কটকীক কঠোৰ শাস্তি দিছিল। ৰামসিংহৰ তলে চাকৰি গ্ৰহণ কৰিলে চূড়ামণি দৈবজ্ঞক চাৰিহেজাৰ টকা প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। দৈবজ্ঞই ধেমালিৰ ছলেৰে ৰামসিংহক লগ পাব খুজিছিল, কিন্তু লাচিত বৰফুকনৰ ভয়ত তেওঁ নিজৰ আগ্ৰহ দমন কৰিলে। চূড়ামণি দৈবজ্ঞক ৰামসিংহৰ তালৈ পলুৱাই নিবলৈ চেষ্টা কৰা অপৰাধত ভকতদাহ কটকীক পানীত পেলাবলৈ বৰফুকনে আদেশ দিছিল। প্ৰতিজনৰ মন নৈতিকভাৱে পবিত্ৰ নহলে প্ৰকৃত শক্তি সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰি। জাতীয় সংকটৰ সময়ত এই পবিত্ৰতাৰ নিতান্ত প্ৰয়োজন, কাৰণ, কোনো এটা এৰিব নোৱাৰা প্ৰলোভনৰ পৰা বিচক্ষণ ৰাজপুৰুষ আৰু সেনাপতিসকলৰ প্ৰচেষ্টা বিফল হব পাৰে। লাচিত বৰফুকনৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ ফলত সৰ্বোচ্চ সেনাপতিৰ পৰা সাধাৰণ পৰিচাৰকলৈকে প্ৰতিজন সৈন্যই প্ৰলোভন আৰু দুৰ্নীতিৰ পৰা মুক্তি লাভ কৰিছিল। যুদ্ধত হাৰি পলাই যোৱা সৈন্যৰ ৰাও লুবিৰলৈ বৰফুকনে তেওঁৰ সৈন্যক অনুমতি নিদিছিল, কাৰণ কোনো

প্ৰকাৰৰ লোভৰ প্ৰবৃত্তিক প্ৰশ্ৰয় দিলে সি যুদ্ধৰ অন্যান্য ক্ষেত্ৰতো পুনৰ মূৰ দাঙি উঠিব। সেইদেখি বৰফুকনে কলে, “বহুদিন আমাৰ লগত যুদ্ধ কৰি নোৱাৰি ৰামসিংহ এতিয়া ভটিয়াই যাবলৈ ধৰিছে। আমি যি যশস্যা লাভ কৰিছোঁ সেয়ে আমাৰ পক্ষে যথেষ্ট। ৰণ-পলৰীয়া সৈন্যক মাৰি-ধৰি কেখনমান ভঙা তৰোৱাল আৰু বাৰু পালে স্বৰ্গদেৱ চহকী হব নে? এইদৰে খেদি গৈ ধৰিলে আমাৰ মানুহো হেজাৰচেৰেক ঘাইল হোৱা সম্ভব। ৰণ কৰি সিহঁতৰ এতিয়ালৈকে ভাগৰ পলোৱা নাই”।

লাচিত বৰফুকন মানুহৰ স্বভাবজাত নেতা আছিল। তেওঁৰ সেনাপতি আৰু সৈন্যই পুংখানুপুংখভাৱে তেওঁৰ আদেশ মানি চলিছিল। উত্তৰবাহিনী সৈন্যৰ সেনাপতি মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়ায়ো বৰফুকনৰ আদেশ লংঘিবলৈ ভয় কৰিছিল। এই আনুগত্য কোনো স্বেচ্ছাচাৰী নেতাই নিজৰ শক্তি আৰু ক্ষমতা অটুট ৰাখিবৰ কাৰণে প্ৰজাৰ অন্তৰত সৃষ্টি কৰা বাধ্যতাৰ অনুৰূপ নাছিল। নিজৰ মাতৃভূমিৰ সংকট অবস্থা দেখি সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰাৰ সাৰ্বজনীন প্ৰবৃত্তিৰপৰা এই বাধ্যতাৰ উৎপত্তি। বৰফুকন সদায় সতৰ্ক আৰু সাৱধান হৈ আছিল। ঘোঁৰাত উঠি মৃগয়া কৰাৰ ছলেৰে বৰফুকনে যুদ্ধক্ষেত্ৰৰ চাৰিওঁফালে থকা ঠাইবোৰ চাই ফুৰিছিল। সৈন্যবোৰক বেলেগ বেলেগ পালীত শৃঙ্খলাবদ্ধ আৰু সুকল্পিত-ভাৱে থোৱা হৈছিল। অসমীয়া সমৰ-সজ্জাৰ উৎকৃষ্ট ব্যৱস্থা, ৰাজপুত সেনাপতিৰ অন্তৰত হোৱা আতঙ্কৰ ভাব, দৈবজ্ঞসকলৰ আশামূলক ভবিষ্যৎ বাণী, এইবোৰৰ পৰা হোৱা জয়লাভৰ আশ্বাস সত্বেও লাচিত বৰফুকনে নিষ্কৰ্মা হৈ হাত সাবটি বহি নাথাকিছিল। উদ্দীপনাৰ কাৰণে যুদ্ধজয়ৰ বিশ্বাস আৱশ্যকীয়, কিন্তু ই নিয়মানুবৰ্তিতা আৰু সংগঠনৰ ঠাই লব নোৱাৰে।

মোগলে টানকৈ খেদি কাষ চাপি আহিছে, অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে থেনছিলৈ আৰিবলৈ হাক দিছে। এই সংকটত বৰফুকনে ৰৰ

দোধোৰ-মোৰত পৰিল। বৰফুকনে জ্যোতিষৰ সংকেত আখৰে-আখৰে মানিলে, অৱশ্যে তেওঁৰ ভীষণ খং উঠিছিল আৰু তেওঁ অন্তৰি অস্থিৰ হৈছিল। এনে সমস্যাত পৰি তেওঁ দৈৱজ্ঞক ভয় খুৱাই কথা কবলৈ ধৰিলে। কিন্তু, সেই সংকেত অলপতে পাৰ হ'ল, আৰু আক্ৰমণৰ শুভক্ষণ হৈছে বুলি দৈৱজ্ঞই ঘোষণা কৰিলে। অচ্যুতানন্দৰ আচৰণ বিশ্বাসঘাতকী বুলি বৰফুকনে এতিয়ালৈ সন্দেহ নকৰিছিল। যুদ্ধৰ সামৰণিত স্বৰ্গদেৱে দলৈক ভালকৈ পুৰস্কাৰ দিলে, অৱশ্যে বৰফুকনৰ উপদেশমতে।

তুশ পয়সত্তৰ বছৰৰ পাচত এই ঘটনাটো পৰ্যালোচনা কৰি চালে আমি স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে জ্যোতিষীয়া গণনাৰ বৈজ্ঞানিক মূল্য যেয়ে হওঁক, তেতিয়াৰ মানুহে আৰু এতিয়াও কিছুমানে সেই গণনাক নিৰ্ভুল আৰু অবিচাৰ্য বুলি ভাবে। লাচিত বৰফুকনে সেই গণনা মানি সেইযুগৰ ৰীতি এটাৰহে প্ৰমাণ দিছিল। কিন্তু আমি এইটো কথা স্বীকাৰ কৰিব লাগিব যে সমস্যাৰ সময়ত জ্যোতিষীয়া উপদেশক যুদ্ধ-ব্যৱস্থালৈ পৰিণত কৰি লাচিত বৰফুকনে এটি বৰ সংকটক আহ্বান কৰিছিল। প্ৰজাৰ মাজত বিস্তৃতভাৱে প্ৰচলিত হলেও জ্যোতিষীয়া গণনা সাৰ্বজনীন কাৰ্যপন্থা নহয়। কাৰ্যকৰীভাৱে সন্দেহমূলক উপকাৰত অহা এই গণনাবোৰৰ সহায়েৰে যুদ্ধৰ সংকটপূৰ্ণ সমস্যাবোৰ কোনো সেনাপতিয়ে নিয়ন্ত্ৰণ কৰা উচিত নহয়। বৈজ্ঞানিক গণনা বুলি ধৰিলেও তাত ক'ৰবাত ভুল হব পাৰে। অচ্যুতানন্দ দলৈৰ সততাৰ বিষয়ে কোনেও মাত মাতিব নোৱাৰিলেও সেই ব্যৱসায়ৰ আন মানুহৰ সততাৰ বিষয়ে সন্দেহ থাকিব পাৰে। অন্যান্য সমসাময়িকসকলৰ দৰে লাচিত বৰফুকনে এজন মানুহৰ সিদ্ধান্তৰ ওপৰত বৰ নিৰ্ভৰ কৰিছিল, এইটো তেওঁৰ পক্ষে ভুল হৈছিল, যদিও, যেনহিলৈ যবাত পলম হোৱাৰ কাৰণে কোনো বিষম পৰিণাম হোৱা নাছিল। এই ভুল যে কিমান সংকটপূৰ্ণ আছিল ৰামসিংহই দৈৱজ্ঞৰ ৰাজভক্তি

স্খলন কৰাৰ বাৰম্বাৰ চেষ্টাৰপৰা আমি উপলব্ধি কৰিব পাৰোঁ।

গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰৰ দুৰ্গৰ অতি কাষৰতে শত্ৰু সৈন্য তৈয়াৰ হৈ আছিল। ইয়াৰপৰা অসমৰ স্বাধীনতা যে সংকটপূৰ্ণ হৈছিল তাক লাচিত বৰফুকনে ভালকৈ বুজিছিল। এই উপলব্ধিয়েই হৈছে বৰফুকনৰ স্বদেশ প্ৰেমৰ উৎস। দুৰ্গৰ ওপৰত উঠি তেওঁ ৰাম-সিংহৰ বাহৰত বিপুল সৈন্যবাহিনীৰ আড়ম্বৰ দেখা পালে। প্ৰত্যক্ষ দৰ্শক এজনে কৈছে,—“এই দৃশ্য দেখি বৰফুকনে চকুলো টুকিবলৈ ধৰিলে, বোলে,—মই ফুকনৰ দিনত এনে দশা হ’ল! মোৰ ৰজা ৰক্ষা হব কেনেকে? ৰাইজ ৰক্ষা হব কেনেকে? পাচলৈ বা ৰক্ষা হব কেনেকে?” এইবুলি কৈ ফুকন অস্থিৰ হৈ পৰিল। ফুকনে জানিছিল যে যিমানেকি দুৰ্গৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত হওঁক আৰু যিমানেকি যুদ্ধৰ কাৰণে সষ্টম হওঁক, যুদ্ধৰ শেষফলৰ কথা কোনেও আগতে কব নোৱাৰে।

অসমীয়াসকলে ৰজাক সকলো প্ৰকাৰৰ উদ্যম আৰু অনুপ্ৰেৰণাৰ আদিমূল বুলি ভাবিছিল। লাচিত বৰফুকনৰ পৰম সৌভাগ্য যে তেওঁ চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱক ৰাজ্যৰ সৰ্বনিয়ন্তা স্বৰূপে লাভ কৰিছিল। এইজনা ৰজাৰ দেশপ্ৰেম আৰু আত্মসন্মানৰ তুলনা অসম বুৰঞ্জীত অতি কমহে পোৱা যায়। আগৰজনা স্বৰ্গদেৱে এৰি থৈ যোৱা অপমানজনক কাৰ্যাৱলীৰ পৰিণামত চক্ৰধ্বজসিংহই পোনতে কিছু দুখ পাইছিল। ১৬৬৩ চনত নিৰ্ধাৰিত কৰা পেচকচৰ বাকী থকা অংশ দিবলৈ মোগলে টানি ধৰাত চক্ৰধ্বজসিংহই নিজৰ অৱস্থাক তলতীয়া ৰজাৰ দৰে বুলি ভাবি কৈছিল,—“বঙালৰ অধীন হৈ থকাতকৈ মৰণেহে যুগুত”। এইবুলি পুনৰ যুদ্ধ কৰিবলৈ সিদ্ধান্ত কৰিলে। স্বৰ্গদেৱৰ তীব্ৰ আগ্ৰহ মহামন্ত্ৰী বুঢ়াগোহাঁই ভাওনীয়াই যথাসময়ত দমন কৰিলে। ভাওনীয়াই বুজালে যে তেতিয়ালৈকে যুদ্ধৰ আহিলা-পাতি যথেষ্ট পৰিমাণে গোট খোৱা নাই। স্বৰ্গদেৱে

নিজে যুদ্ধৰ আয়োজনৰ কাম-কাজ চাই ফুৰিবলৈ ধৰিলে, কাৰেঙৰ গড়ৰ ভিতৰত কমাৰ শাল পাতিলে, নিজহাতে কাঁড়ীক শিকালে, আৰু অৱশেষত সন্তুষ্ট হ'ল যে সকলো আয়োজন সম্পূৰ্ণ আৰু জোখৰ হৈছে।

ইতিমধ্যে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে মোগলৰ গতিৰোধ কৰিবৰ মনেৰে সহযোগ আৰু সমৰ্থন বিচাৰি ওচৰ-চুবুৰীয়া নৃপতিসকললৈ উকীল-পত্ৰ পঠিয়াইছিল। স্বৰ্গদেৱে সেইসময়ত লিখা পত্ৰৰ পৰা তেওঁৰ দেশপ্ৰেম আৰু আত্মসন্মানৰ কথা আমি ভালকৈ ধাৰণা কৰিব পাৰোঁ। ১৬৬৪ চনৰ জুনমাহত স্বৰ্গদেৱে কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ লিখিছিল,—"মোগলক বাৰম্বাৰ যেমতখান কৰিছোঁ তাকো তুমি আপুনি সমস্তকে জানা। কিন্তু বিধাতাএ যদি আমাক একবাৰ ঘটাইছে বাৰম্বাৰ নিকি আমাৰ এমন হৈব"। ১৬৬৫ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত চক্ৰধ্বজসিংহই প্ৰাণনাৰায়ণলৈ আকৌ লিখি পঠিয়ালে,—"মোগলে আমাক এবাৰ ঘটুৱাইছে, কিন্তু সেইবুলি আমি আমাৰ এই অপমান দূৰ কৰিবলৈ যত্ন নকৰি থাকিম নে"?

নতুন সৈন্যৰ সেনাপতিৰূপে লাচিত বৰফুকনৰ নিৰ্বাচনত স্বৰ্গদেৱৰ অন্তদৃ'ষ্টি আৰু দূৰদৰ্শিতাৰ ভাল প্ৰমাণ পোৱা যায়। ভুলকৈ বচা সেনাপতি হোৱা হলে তেওঁ অন্যভাৱে আচৰণ কৰিলেহেতেন। কিন্তু স্বৰ্গদেৱে এই ক্ষেত্ৰত বচা সেনাপতিজন স্বৰ্গদেৱৰ উদ্যম আৰু দেশপ্ৰেমৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। আৰু তেওঁ মোগলক গুৱাহাটীৰপৰা খেদাবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। স্বৰ্গদেৱৰ মনোবাঞ্ছা পূৰ্ণ হোৱাত তেওঁ এই বুলি মাথোন আনন্দ প্ৰকাশ কৰিলে,—"এতিয়াহে মই সুখেৰে ভাত এগৰাহ খাব পাৰিম"। স্বৰ্গদেৱৰ পৰাক্ৰমশালী ব্যক্তিত্ব, আৰু দেশৰ লুপ্ত গৌৰব ওভোতাই অনাত কৃতকাৰ্যতাৰ কাৰণে চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰাজৰ নাম অসম বুৰঞ্জীত চিৰস্মৰণীয় হৈ থাকিব।

তিনিজনা বীৰপুৰুষৰ ভিতৰত তৃতীয়জন আছিল মহামন্ত্ৰী আতন

বুঢ়াগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়া। তেওঁ স্থিৰ আৰু দূৰদৰ্শী পৰামৰ্শেৰে স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহ আৰু লাচিত বৰফুকনৰ অসংযত প্ৰস্তাবক দমন কৰিছিল। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়া এজন উচ্চখাপৰ ৰাজনীতিজ্ঞ পুৰুষ আছিল। তেওঁৰ গ্ৰহণযোগ্য আৰু যুক্তিপূৰ্ণ উপদেশক ৰজা আৰু বিষয়াই অতিশয় মূল্য আৰোপণ কৰিছিল। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙ্গৰীয়া এজন মহা যোদ্ধাও আছিল, আৰু তেওঁ লথিয়া পৰ্বতত বাহৰ পাতি উত্তৰবাহিনী সৈন্যক পৰিচালনা কৰিছিল। লাচিত বৰফুকনে বুঢ়াগোহাঁইৰ সৈতে সঘনে আলোচনা কৰিছিল, আৰু সকলো লাগতিয়াল সিদ্ধান্ত দুয়োজন পুৰুষৰ ভিতৰত হোৱা আলোচনাৰ পৰিণতি আছিল। বুঢ়াগোহাঁই এজন বিচক্ষণ সামৰিক কাৰিকৰো আছিল, আৰু গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰৰ দুৰ্গ তেওঁৰ দ্বাৰা পৰিকল্পিত আৰু তেওঁৰ তত্ত্বাবধানত নিৰ্মিত হৈছিল।

আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ দৰে বহুমুখী প্ৰতিভাসম্পন্ন পুৰুষ এজনৰ সহযোগে অসমীয়াৰ জয়লাভত অতি সহায় কৰিছিল। ৰামসিংহই অসমীয়া সেনাপতিসকলৰ বিষয়ে বাতৰি সংগ্ৰহ কৰিছিল, আৰু তেওঁ আতন বুঢ়াগোহাঁইৰ বিষয়ে কৰা মন্তব্যৰ মৰ্ম হ'ল এই,—"ইমান কোমল বয়সতে মানুহ ইমান চোকা হব পাৰে, তাক দেখি মই আচৰিত হৈছোঁ। আগলৈ বয়স বাঢ়িলে এওঁক কোনে বলে পাৰিব? যি দেশত এনে এজন মন্ত্ৰীৰ জন্ম হৈছে সেই দেশ ধন্য"।

প্ৰস্তাবিত কাৰ্যপন্থা ভুলভাৱে পৰিকল্পিত হোৱা দেখিলে বুঢ়াগোহাঁইয়ে নিজৰ মৌলিক চিন্তা আৰু অন্তৰ্দৃষ্টিৰ সহায়েৰে সেই কাৰ্যপন্থাৰ এটি নতুন বিধিৰ সংকেত দিব পাৰিছিল। চক্ৰধ্বজসিংহই মোগলৰ বিৰুদ্ধে ততালিকে যুদ্ধ কৰিব লাগে বুলি সিদ্ধান্ত কৰিলে। বুঢ়াগোহাঁইয়ে 'বঙালৰ আইচটি সহিব নোৱাৰি' বুলি স্বৰ্গদেৱৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰিলে। বুঢ়াগোহাঁয়ে ক'লে,—"দেৱতাই উত্তমকৈহে কৈছে, পাৰিত পক্ষে যেন আজিয়েই ধৰিম। কিন্তু সৈন্যক আহিলা-পাতি জোৰাই দিব লাগিব। সেই আহিলা-পাতি অন্ত পৰিলে

বাৱস্থাৰ দিব লাগিব। এতেকে আহিলা-পাতি বহু লাগে"। বুঢ়াগোহাঁয়ে স্বীকাৰ কৰিছিল যে,—"সকলো দ্ৰব্যত কৰি চাউল কঠাহে প্ৰধান, তাৰ বিকল হলে কোনো কাৰ্য সিদ্ধ নহয়"। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াৰ এই উক্তিয়ে ফ্ৰান্সৰ বীৰ নেপোলিয়ন বোনাপাৰ্টিৰ বাক্য মনত পেলায়,—"সৈন্যই পেটৰ ওপৰত ভৰ দিহে আগবাঢ়ি যায়"। সেই একে সময়তে বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই সৈন্যৰ বিভিন্ন বিভাগত একে সুৰে আৰু একে উদ্দেশ্যে কাম কৰাৰ আবশ্যকতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপণ কৰে। বৰ্তমান যুদ্ধ প্ৰণালী সম্পৰ্কেও সংঘবদ্ধ আৰু এক উদ্দেশ্য প্ৰণোদিত কাৰ্যপন্থাৰ কথা সচৰাচৰে শুনা যায়। গুৱাহাটী এৰাৰ প্ৰস্তাৱত বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই অসন্মত হৈছিল, বোলে,—"ৰামসিংহৰ নিবন্ধ সম্ৰাট আওৰঙ্গজেবে নামানিবও পাৰে"। স্বৰ্গদেৱে বুঢ়াগোহাঁইৰ কথাকে সমৰ্থন কৰিলে।

আলাবৈৰ দুৰ্যোগপূৰ্ণ ৰণত এদিনাখনৰ ভিতৰতে অসমৰ দহ হেজাৰ সৈন্য হানি হোৱাত লাচিত বৰফুকনে মন মাৰি আছিল। এই অৱস্থাত বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই যি উপদেশ দিছিল তাৰপৰা তেওঁৰ সুগভীৰ জ্ঞান আৰু আত্মবিশ্বাসৰ ভাল দৃষ্টান্ত পাওঁ। বুঢ়াগোহাঁয়ে কৈছিল,—"এইদৰে সেনা হানি হোৱাত আমি যুদ্ধ জয়ৰ আশা এৰিব নালাগে। বাৰীৰ ভিতৰত পুখুৰী সিচোঁতেও আঠোটা-দহোটা মানুহক শিলিয়ে বিন্ধে। শেহলৈ গৈ আমি ডাঙৰ মাছ কিমান ধৰিব পাৰো তালৈহে চকু দিব লাগিব। এইটো ৰণ হে হৈছে, এই জানি দুই-চাৰি লোক কিয় নপৰিব" ?

এই তিনিজনা বীৰৰ বাহিৰেও অন্যসকল সেনাপতিয়ে একনিষ্ঠভাৱে নিজৰ কৰ্তব্য সম্পাদন কৰিছিল। বেলেগ বেলেগ ঠাইত সৈন্য নিয়োজনৰ বিবৰণীত সেনাপতিসকলৰ নামৰ উল্লেখ আছে, আৰু এখন সমসাময়িক বুৰঞ্জীত তেওঁলোকৰ গঢ়-গতিৰ আৰু প্ৰকৃতিৰ এইৰূপে সংকেত দি আছিহে,—"এই সেনাপতিজন চুটি-চাপৰ আৰু অতি খৰকৈ চলা-ফুৰা কৰে, এওঁক দেখিলে ভয় লাগে, এইজনা

সেনাপতিয়ে আৰাও কৰি নিজৰ আদেশ আৰু উপদেশ ঘোষণা কৰিছিল, তেওঁ যলৈকে গৈছিল ত'তে তেওঁ যোৱা কথা মানুহে গম পাইছিল, এইজনা সেনাপতিয়ে কোনো এঠাইত থিৰ হৈ শান্তিৰে থাকিব নোৱাৰিছিল আৰু তেওঁ সদায় ইফাল-সিফাল কৰি থাকিবলৈ ভাল পাইছিল, এইজনা সেনাপতিয়ে শত্ৰুৰ দৰ্প-চূৰ্ণ কৰাৰ ইঙ্গিত দি ইফালে-সিফালে ফুৰা-চকা কৰিছিল"। এইবোৰ সংক্ষিপ্ত আভাসৰ-পৰা বুজিব পাৰি যে জয়লাভৰ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞাই সকলো সেনাপতিক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল। ৰামসিংহলৈ পঠোৱা প্ৰত্যুত্তৰৰপৰা তেওঁলোকৰ নিৰ্ভীকতা আৰু দেশপ্ৰেমাত্মক সংকল্পৰ পৰিচয় পাওঁ। ৰামসিংহই বুঢ়াগোহাঁইক ফুকনক এবাৰ লগ পাবলৈ ইচ্ছা কৰিছিল। ইয়াৰ উত্তৰত ফুকনে কৈ পঠিয়ালে বোলে—"মোৰ সলনি মোৰ দহহেজাৰ সৈন্য পঠিয়াম, সিহঁতে গৈ ৰাজপুত ৰজাৰ সৈন্যক পিছি ঠেটেলা কৰিব"। অসমীয়া সেনাপতি কোৱামৃত্যুই নাচোন নাচি মুক্তি লাভ কৰিছিল, ইয়াৰপৰা যুদ্ধ-বিগ্ৰহতো সুকুমাৰ ক'লা প্ৰয়োগৰ দৃষ্টান্ত পাব পাৰি।

অসমৰ দূত বা কটকী সকলো সেই একে সংকল্পৰদ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। ৰামসিংহই তেওঁলোকৰপৰা অসমৰ বিষয়ে কোনো গুপ্ত সংবাদ লাভ কৰিব নোৱাৰিলে। আনপক্ষে অসমৰ অপৰাজেয়তা আৰু মোগলৰ অনিবাৰ্য পৰাজয়ৰ বিষয়ে কটকীয়ে তেওঁৰ বিশ্বাস বদ্ধমূল কৰিলে। বাণী কটকী আৰু কলীয়া কটকীয়ে এইদৰে ভাঠৈকে কলে, বোলে,—"আহোমে বাতি যুঁজ নকৰি নোৱাৰে, কাৰণ তেওঁলোকৰ সৈন্যৰ মাজত একলাখ ৰাক্ষস আছে, যিবোৰে মানুহ [illegible] আৰু নিশা ঘূৰি ফুৰে"। মাধৱচৰণ কটকীয়ে ৰামসিংহক [illegible] বোলে,—"[illegible] পাহাৰী ৰজাই আমাক [illegible] দিব। [illegible] ফুৰুৰে। তেওঁলোকে [illegible] হৈ যুদ্ধ [illegible] দিব, [illegible] [illegible] [illegible] তেওঁলোকে [illegible] [illegible] [illegible]

তেওঁলোকে হঠাতে আহি আক্ৰমণ কৰে, আৰু তেওঁলোকৰ গতি-বিধি কেৰেঁ তৰ্কিব নোৱাৰে”।

শত্ৰুৰ মনত আতংকৰ সৃষ্টি কৰাৰ কাৰণে মাধৱচৰণৰ বৰ্ণনা অতিৰঞ্জিত হলেওঁ তাত ভালেখিনি সত্য নিহিত আছিল। অসমৰ ওচৰে-পাজৰে থকা সামন্ত ৰজাসকল যুদ্ধৰ কালত আহোমক সহায় কৰাৰ নিমিত্তে পূৰ্বৰ নিবন্ধমতে বাধ্য আছিল, আৰু তাৰ কটোৰে পোনপটীয়াকৈ স্বৰ্গদেৱৰ বশ্যতা স্বীকাৰ কৰিছিল। কোচবেহাৰৰ প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজা আৰু জয়ন্তীয়াৰ যশমন্তৰায় ৰজাৰ উৎসাহপূৰ্ণ বাক্যৰপৰা আমি জানিব পাৰো যে উভয়ৰে শত্ৰু মোগলক পৰাস্ত কৰাত সহায় কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ ইচ্ছা আছিল। প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজাই জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱলৈ লিখিছিল,—“তোমাৰ যে ৰাজ্যচ্যুত হৈছিল ইয়াৰ কাৰণে তোমাৰ কোনো দুখ কৰিবৰ উচিত নহয়। দেখ, ৰামচন্দ্ৰ, সুৰথ, যুধিষ্ঠিৰ, এইসকলবো ৰাজ্যচ্যুত হৈছিল। কিন্তু, তামৰাসকলে উদ্যোগ কৰিয়া ৰাজ্য ফিৰিয়া লৈলেক নিমিত্তে তাহাৰ অকীৰ্তি নাহ'ল”। কোচবেহাৰৰ ৰজাই আৰু লিখিলে,—“আমি দুয়ো যদি একচিত্ত হৈ ৰণ কৰিব পাৰোঁ তেনেহলে শত্ৰুৱে একো সুবিধা নাপাব, আৰু প্ৰতিশোধৰ বাবে দৈৱই আমাক সহায় কৰিব”। জয়ন্তীয়া ৰজাৰ পত্ৰও একে ধৰণৰে ইয়াৰ পৰিচয় আছিল,—“জয়ন্তীয়া আৰু গড়গাওঁ দুই নাহয়। তোমাৰ দেশ মাৰাৰিছে যেন আমাৰ দেশহে মাৰিছে, আমাৰ মনে এমন্ত দুখ লাগিছে”। নৰ্তজীয়া ৰজা মাণিকসিংহৰ পত্ৰতো বিশেষ আন্তৰিকতা আৰু সহযোগিতাৰ আভাস পোৱা গৈছিল,—“তোমাৰ দেশ বঙালে মাৰিলে আমি কুশলে বহি আছিলোঁ। হুকুম [illegible], আমাৰ-লোক যে তোমাৰ কাৰ্যত নাহিল ই কাৰণতহে আমাৰ মনত অসন্তোষ হৈছে। এমন সময়ত তোমাৰ সাত নাদিবাম আমি দুখে লজ্জিত হয়াছি। এতেকে [illegible] শত্ৰু নিৰ্ঘাত কৰি যদি [illegible] পাৰি তেন্তেহে আমাৰ এই লজ্জা যায়” [illegible]

ৰণৰ সহায়ৰ কাৰণে আহোমলৈ এফৌজ শক্তিশালী সৈন্য পঠিয়াবলৈ জয়ন্তীয়াৰ ৰজা যশমন্তৰায়ে আয়োজন কৰিলে।

কৰতলীয়া ৰাণী ৰজাই এই যুগৰ যুদ্ধত অতি সুখ্যাতিৰে অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁ এফৈদ পলৰীয়া মোগলক পাণ্ডুত ধৰি সিহঁতৰ আঙুলি কাটি বৰফুকনলৈ পঠিয়াই দিছিল। ৰামসিংহই দৰঙ্গেদি গুৱাহাটী সোমাব খুজিছিল, ৰাণী ৰজাৰ চেষ্টাত ৰামসিংহৰ এই যত্ন ব্যৰ্থ হ'ল। তেওঁৰ বীৰত্বপূৰ্ণ কাৰ্যকলাপৰ বাবে স্বৰ্গদেৱে ৰাণী ৰজাক প্ৰচুৰ পৰিমাণে বঁটা দিছিল।

অন্যান্য কৰতলীয়া ৰজায়ো এইদৰে সহায় কৰিছিল। পাচলৈ ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে বঙালদেশ আক্ৰমণৰ বেলিকা, দৰঙ্গ, বেলতলা, ৰাণী, ন-দুৱাৰ, টোপাকুছি, ডিমৰুৱা, জয়ন্তীয়া আৰু কাছাৰ, এই সকলো ৰজাই দুকুৰি-হেজাৰ সৈন্যেৰে সহায় কৰিছিল। সেইদৰে বৰদুৱাৰ, পাণতন, ভোলাগাওঁ, পাণবাৰী, কুলতা, নেলী, গোভা, হোজাই, গৰখীয়া, এই সকলৰ ৰজায়ো সৈন্য দি সহায় কৰিছিল। কোনে কিমান সৈন্য দিছিল তাৰ সংখ্যা এতিয়া জানিব নোৱাৰি। সামন্ত-ৰজাসকলৰ সুখ-সুবিধাৰ কাৰণে ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে বৰ চিন্তা কৰিছিল। তেওঁ কৈছিল যে নিজৰ সৈন্যই কষ্ট ভুগিলে তেওঁ যি দুখ পাব তাতোকৈ বেছি দুখ পাব লগ ধৰা কছাৰী আৰু জয়ন্তীয়াপুৰৰ ৰজাৰ সৈন্যই খাবলৈ নেপাই কষ্ট পালে। অসমৰ সীমান্ত সৈন্যই যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদিত অংশ গ্ৰহণ কৰাৰপৰা তালৈকে বুজিব পাৰি যে সকলো জাতীয় সংকটৰ বেলিকা তেওঁলোকৰ সহযোগ আৰু সমৰ্থন অসমে লাভ কৰিছিল।

প্ৰলোভনৰ হাতসাৰিৰপৰা অসমীয়াৰ নেতৃত্ব আৰু সংগঠনমূলক আয়োজন দেখি ৰামসিংহই তেওঁৰ কৃতকাৰ্যতাৰ বিষয়ে সন্দেহ কৰিছিল, আৰু পূৰ্বতাৰফালে যাত্ৰা কৰাৰ পূৰ্বে গুৰু তেগবাহাদুৰক কোৱা কথাখিনি প্ৰতিফলিত হৈছিল। অসমৰ আয়োজন দেখি ৰামসিংহই কৈছিল,—"আমাৰ হিচাপে শত্ৰুক আগবাঢ়ি,

আৰু কাঁড় বন্দুক মাৰিবলৈকো সুবিধা নাই। চাৰিওফালে এনে দুৰ্গ সাজিছে, তাৰ কাৰণে অসমৰ মন্ত্ৰী, সেনাপতি আৰু পদাতি সৈন্যক প্ৰশংসা কৰিব লগীয়া"। একো উপায় নাপাই ৰামসিংহই অসমৰ কটকীক সুধিছিল,—"মই হেন সেনাপতিয়েও থলত থাকি একো ছিদ্ৰ নেপাও কিয়? আহোমৰ বল-বুদ্ধি আৰু ৰণ-কৌশল কেনে বিধৰ, আৰু তেওঁলোকক ৰণত ঘটুৱাব নোৱাৰাৰে বা কাৰণ কি"? যুদ্ধৰ সামৰণিত ৰামসিংহই কলে,—"অসমক এই কাৰণেহে বলে নোৱাৰি, বৰফুকন এজন ডাঙৰ যোদ্ধা, চক্ৰাকৃতি বেহু, আৰু আগবাঢ়ি ধৰিবলৈ ক'তো ছিদ্ৰ নাই"। অসমীয়াৰ সংগঠন শক্তি, বহুমুখী প্ৰতিভা, আৰু সাহসিকতা প্ৰশংসা কৰি ৰামসিংহই কলে, —"ধন্য ৰজা, ধন্য মন্ত্ৰী, ধন্য সেনাপতি, ধন্য সেনা, এক আদমীয়ে সকলো সেনা চলাইতে পাৰে! মই হেন ৰামসিংহ থলত থাকিও ছিদ্ৰ নেপাওঁ"। অসমীয়া সৈন্যৰ সৰ্ববিধ গুণৰ বিষয়ে ৰামসিংহই কলে,—"প্ৰতিটো অসমীয়া সেনা নাও মৰাত, কাড় মৰাত, খাৰৈ খন্দাত, বন্দুক আৰু হিলৈ মৰাত পৈণত। এনে ধৰণে সকলো কামতে ওস্তাদ সৈন্য মই ভাৰতত ক'তো দেখা নাই"। তেওঁৰ দুখলগা অভিজ্ঞতা সম্পৰ্কে ৰামসিংহই এইদৰে সংক্ষেপকৈ মন্তব্য প্ৰকাশ কৰিছিল, "অসমৰ সন্মুখে যি আহিব তাৰ গালত হাড়ীৰ বাড়নীৰে কোবাব"।

অম্বেৰৰ ৰাজপৰিয়ালৰ দুগৰাকী মহিলাই অসমীয়াৰ ধৰ্মপৰায়ণ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে যি অভিমত প্ৰকাশ কৰিছিল সেয়ে আছিল অসমীয়াৰ সম্পৰ্কে সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ প্ৰশংসাৰ বাণী। [illegible]সিংহৰ মাতৃদেৱী আৰু তেওঁৰ মহিষীয়ে লিখি পঠিয়াইছিল, বোলে,—"আমি শুনিছো, সেইদেশত ঘৰে ঘৰে নাম-কীৰ্তনৰ মহিমা প্ৰবৰ্তন হৈছে, আৰু তাত [illegible] বৈষ্ণৱে, মহাসুখে বসতি কৰিছে। এনে [illegible] পৰিণাম হব তাক তুমি জানা। আৰু তোমা, [illegible] [illegible] কতকাল থাকিব পাৰিলে?" [illegible]

গুৰু টেগবাহাদুৰক ৰামসিংহই কোৱা কথাখিনিৰ যথেষ্ট মিল আছে, "সম্ৰাটে মোক মাত্তি পঠিয়াই কামৰূপ বশ কৰিবলৈ কলে। এই কথা শুনি মই ঘৰলৈ গৈ মোৰ মাতৃ আৰু মহিষীসকলক সম্ৰাটৰ আজ্ঞাৰ বিষয়ে কলোঁ। তেওঁলোকে ভয় খাই সুধিলে, বোলে, মই মৰিবলৈ বাঞ্ছা কৰোঁনেকি?" তেওঁলোকে আৰু বুজালে যে— "মীৰজুমলাৰ দৰে সাহসী বীৰ আন কোনো নাছিল, তেৱেঁ যদি অসমলৈ গৈ প্ৰাণ এৰিলে আনৰ আৰু কি আশা হব পাৰে"? অম্বেৰৰ ৰাজপৰিয়াল একনিষ্ঠ বৈষ্ণৱ আছিল। বৃন্দাবন, গকুলপুৰ, বাৰাণসী, পুষ্কৰ, আৰু হৰিদ্বাৰত তেওঁলোকে মন্দিৰ নিৰ্মাণ কৰিছিল, ইয়াৰ-পৰা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ অনুৰাগৰ প্ৰমাণ হয়। ৰাজ-পুতনাৰ ৰাজমহিষী মুগৰাণীৰ মতে অসম এখন সুপৱিত্ৰ ৰাজ্য আছিল; এই ৰাজ্যৰ শান্তি কোনেও ভঙ্গ কৰা উচিত নহয়, কাৰণ এনে কৰিলে ভঙ্গকাৰীৰ ওপৰত তাৰ পোটক নপৰাকৈ নাথাকে। ইয়াৰ উদাহৰণ হৈছে অসম এৰি যোৱাৰ অলপ পাচতে মীৰজুমলাৰ মৃত্যু।

অম্বেৰৰ ৰাজমহিষী মুগৰাণীয়ে অসমৰ সৰ্বত্ৰ প্ৰৱৰ্ত্তিত নাম-কীৰ্ত্তনৰ কথা কৈছিল। মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, দামোদৰদেৱ আৰু তেওঁলোকৰ ভক্ত সন্ত-মহন্তৰ সহায়ত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পুনৰ উত্থানৰ সুফল হৈছে এই নাম-কীৰ্ত্তন। গোটেই দেশতে বৈষ্ণৱৰ সত্ৰ স্থাপিত হয় আৰু শ্ৰীকৃষ্ণৰ মহিমা দেখুৱাবৰ উদ্দেশ্যে গাঁৱৰ নামঘৰ আৰু পৰিয়ালত থকা কীৰ্ত্তন-ঘৰত ভাওনা আৰু গীত-প্ৰসঙ্গৰ অনুষ্ঠান হয়। শঙ্কৰদেৱ আৰু তেওঁৰ ভক্তসকলে ৰচনা কৰা গীত সঙ্গীতৰ সুৰেৰে গোৱা হয়। অসমৰ ইমূৰৰপৰা সিমূৰলৈকে নাম-কীৰ্ত্তনৰ ধ্বনিত গাঁওবোৰ মুখৰিত হৈছিল, বিশেষকৈ সত্ৰসকলৰ তিথি আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ সম্পৰ্কীয় তিথিসমূহত। সুপ্ৰসিদ্ধ সন্ত [illegible] আৰু ৰূপমালী গোসাঁইৰ দৰে [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] আৰু [illegible] [illegible] বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ [illegible] লাগে।

নাম-কীৰ্ত্তনৰ সৰ্ব্বজনপ্ৰিয়তা আজিলৈকে প্ৰৱৰ্ত্তি আছিছে। পূব অসমৰ মাজুলী অঞ্চলত অধিক সংখ্যক সত্ৰ অৱস্থিত। তালৈ গলে বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ তীব্ৰ সৌৰভৰ প্ৰভাৱৰ দ্বাৰা কোনোজন মুগ্ধ নোহোৱাকৈ নাথাকে।

যি অৱস্থাত পৰি ৰামসিংহ অসমলৈ আহিব লগাত পৰিছিল, আৰু অসমত তেওঁ যি অৱস্থাৰ সন্মুখীন হৈছিল তালৈ চাই অনেকে ভাবিব পাৰে যে তেওঁ কৰ্ত্তব্য সম্পাদনত ঢিলা দিছিল। এখন পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত স্পষ্টকৈ লিখা আছে যে সম্ৰাট আওঁৰঙ্গজেৱৰ আগত কৰা কৃষ্ণসিংহৰ অগ্নি-পৰীক্ষাৰ বাৰ্ত্তা পাই আৰু ৰজাৰ মাতৃ আৰু মহিষীৰ সতৰ্ক বাণী শুনি ৰামসিংহ বিষণ্ণ হৈছিল, অবশ্যে তেওঁ কৈছিল যে যুদ্ধত বিমুখ হৈ যোৱাটো তেওঁৰ পক্ষে উচিত নহব। আৰু এখন বুৰঞ্জীত আছে,—"ৰামসিংহৰ পুত্ৰক পাদশাহৰ ঠাইত মুছলমানী কৰে হেন দুঃকীৰ্ত্তি শুনি যুদ্ধ নকৰি গৈল, এই এক কথা কয়"। তৃতীয় এখন বুৰঞ্জীত আছে,—"ৰামসিংহই বৰফুকনলৈ বাৰম্বাৰ গুৱাহাটী খোজাৰ কাৰণ এই: অসমলৈ অহাৰ পূৰ্ব্বে ৰামসিংহই পাদশাহৰ আগত সত্য-শপত কৰিছিল।" পাদশাহেও তেওঁক অসম জিনিব পাৰিলে ওমৰাও পাতিম বুলি অঙ্গীকাৰ কৰিছিল। পাদশাই আৰু কৈছিল, বোলে,—"যদিহে নোৱাৰ তোৰ গৰ্দ্দন মাৰিম, আৰু তোৰ ল'ৰা-ছোৱালী বেটী-বন্দীক তোৰ দেশৰ আঁতৰলৈ নি মাৰিম"।

যি অৱস্থাত পৰি ৰামসিংহ গুৱাহাটীলৈ আহিছিল, আৰু ইয়ালৈ আহি যিবোৰ কথা শুনিছিল সেইবোৰ নিশ্চয় হতাশলগা আৰু নিৰুৎসাহজনক আছিল। কিন্তু কৰ্ত্তব্য সম্পাদনত তেওঁ আওঁকণীয়া হৈছিল বুলি অভিযোগ আনিলে ৰাজপুতৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে অজ্ঞতাৰ প্ৰমাণ হয়। কৰ্ত্তব্যত ঢিলা আৰু আওঁকাণ হৈছে বিশ্বাসঘাতকতা বুজোৱা বাক্যৰ মৃদু ৰূপান্তৰ মাথোন আৰু বিশেষকৈ, এইটো সকলোৱে জানে যে ৰাজপুতে এবাৰ প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে তাক প্ৰাণ

দিও পূৰ্ণ কৰিব। কৰ্তব্যপৰায়ণতা ৰাজপুত চৰিত্ৰৰ মজ্জাগত। প্ৰাচীন আৰু সম্ভ্ৰান্ত কচ্ছোৱা বংশত জন্ম লৈ ৰামসিংহই বিশ্বাস ভঙ্গ কৰি বংশৰ কলংক আনিবলৈ নিবিচাৰিছিল, এই ধুৰূপ।

আওৰঙ্গজেৱ পাদশ্যাহৰ পুতেক চুলতান আকবৰে এবাৰ সম্ৰাটলৈ লিখিছিল,—"ৰাজপুতসকল ৰাজভক্তি আৰু সাহসৰ কাৰণে প্ৰশংসাৰ যোগ্য, এই বিষয়ে কাৰো সন্দেহ নাই"। ভেনিচৰ পৰিব্ৰাজক মেনুক্কিয়ে ৰাজপুতসকলক ভালকৈ জানিছিল, আৰু তেওঁ জয়সিংহৰ তলত চাকৰি কৰিছিল। মেনুক্কিয়ে কৈছিল,—"মুঠতে কবলৈ হলে, ৰাজপুতসকল নিৰীহ আৰু ধৰ্ম্মপৰায়ণ, তেওঁলোকে প্ৰতিজ্ঞা ৰক্ষা কৰে, আৰু তেওঁলোকে মুখৰপৰা ওলোৱা বাক্যক প্ৰমাণিত খট হিচাবে শ্ৰদ্ধা কৰে"। ৰাজপুতসকলৰ বুৰঞ্জী লিখোঁতা জেমচ্ টড্ চাহাবে ১৮২৯ চনত লিখি থৈ গৈছে,—"এজন ৰাজপুতক যদি সোধা, সবাতোকৈ দোষণীয় অপৰাধ কি, তেওঁ কব 'গুণচোৰ', অৰ্থাৎ অনুগ্ৰহ পাহৰা বুলি। অকৃতজ্ঞতা বুজাবৰ অৰ্থে এই 'গুণচোৰেই' হৈছে সবাতোকৈ শক্তিশালী বাক্য। জীৱনৰ সকলো কৰ্তব্য কৃতজ্ঞতাৰ অন্তৰ্ভুক্ত আৰু ইয়াক স্বয়ম্ধৰ্ম বা প্ৰভুনিষ্ঠাৰপৰা বেলেগ কৰিব নোৱাৰি। যিজনৰ এইবোৰ গুণ নাই তেওঁক জীয়াই থকাৰ অযোগ্য বুলি ভবা যায়, আৰু তেওঁ মৰণান্তে চিৰকাল যমৰ যন্ত্ৰণা ভুগিব লগাত পৰে"। টড্ চাহাবে আৰু কৈছে,—"ৰাজপুতৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে ৰজাঘৰীয়া বুৰঞ্জী লিখকসকলৰপৰা জানিব পাৰোঁ আকবৰ, জাহাঙ্গীৰ আৰু আওৰঙ্গজেৱৰ দিনলৈকে। এইকেজনা সম্ৰাটৰ সুপ্ৰসিদ্ধ দিগ্বিজয়সমূহো ৰাজপুত মিত্ৰৰজাসকলৰ দ্বাৰা সম্পাদিত হৈছিল। অৱশেষে আওৰঙ্গজেৱ পাদশ্যাহে ৰাজপুতসকলৰ অভিমতক সন্মান নকৰাৰ পৰিণামত তেওঁলোকৰ সহযোগিতা হেৰুৱালে। ৰাজপুতসকলৰ লগত ভাল ব্যৱহাৰ কৰাৰ ফলত তেওঁলোকে একালত ককেচাচ বৰফৰ মাজত আফগান সৈন্য সৈতে যুদ্ধ কৰিছিল, আৰু সুদূৰ চেৰোচিমিচ ৰাজ্য মোগলৰ ৰফতানীয়া

কৰিছিল। বৰ্তমানে অসমদেশত বৃটিছ সৈন্য লিপ্ত হৈ আছে, আৰু ইয়াৰ ফলাফলৰ কাৰণে বৃটেইনৰ ৰাজধানীত আতংকৰ সৃষ্টি হৈছে। এই অসমদেশ এজন ৰাজপুত ৰজাই জয় কৰিছিল, আৰু তেওঁৰ বংশধৰ আজিকালি বৃটিছ চৰকাৰৰ মিত্ৰৰজা।

ৰাজপুতসকলে বহুযুগ ধৰি মোগলৰ লগত সংসৰ্গ কৰিছিল আৰু তেওঁলোকে বহুবাৰ পাদশ্যাহী মিত্ৰসকলৰ ওপৰত অসন্তুষ্ট হৈছিল। কিন্তু নিজৰ প্ৰতিজ্ঞা আৰু শপত ভঙ্গ কৰি কোনোজনা ৰাজপুত ৰজাই বিশ্বাসঘাতকতাৰ কাম কৰা নাই। অম্বেৰৰ ৰজা মানসিংহই সদায় যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আদিত লিপ্ত হৈ থকাৰ কাৰণে দুখ কৰিছিল, বোলে,—"মোক সকলো ৰণলৈকে পঠিয়ায়, মই বহি জিৰাবলৈ সময় নেপাওঁ, মোৰ সৈন্য অযথাভাৱে হাৰাশাস্তি হয়, আৰু সিহঁতে মোক শপে"। কিন্তু তথাপি মানসিংহই পাদশ্যাহী কাম-কাজত এদিন-লৈকো হেলা কৰা নাছিল। সম্ৰাট ছাহজাহান অম্বেৰলৈ যাওঁতে ৰাজপুত বীৰসকলে সম্ৰাটক ধৰিবলৈ জয়সিংহক উপদেশ দিছিল। ইয়াৰ উত্তৰত জয়সিংহই কলে,—"আমাৰ বংশে এনে কাম কেতিয়াও কৰা নাই। আনৰ কথা শুনি পাদশ্যাই আমাৰ প্ৰতি অন্যায় ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে, কিন্তু তোমালোকে কোৱাৰদৰে আমি শত্ৰুতা আচৰণ কৰা উচিত নহয়। মোগল পাদশ্যাহৰ প্ৰতি আমি কেতিয়াও বিশ্বাস-ঘাতকী হোৱা নাই"। চাটলেজ নদীৰ দক্ষিণপাৰে থকা লখী নামে হাবিত জয়সিংহই আওঁৰঙ্গজেবক অৰক্ষিত অৱস্থাত লগ পাইছিল। পাদশ্যাহৰ লগত আছিল মাথোন পাঁচজন অশ্বাৰোহী সৈন্য, আৰু জয়সিংহৰ সঙ্গী আছিল তিনি হেজাৰ ৰাজপুত আচোৱাৰী। আওৰঙ্গজেবক এনেদৰে অৰক্ষিত হৈ থকা দেখি জয়সিংহৰ বিষয়া-সকলে ৰজাক পৰামৰ্শ দিলে, বোলে,—"ৰজাই নিজে পাদশ্যাহক বধ কৰক, নাইবা মাৰিবলৈ আমাক অনুমতি দিয়ক"। মেজুব্বিয়ে এই বিষয়ে কৈছে, বোলে,—"আওৰঙ্গজেবক মাৰিলে বন্দীত থকা ছাহজাহানে মুক্তি লাভ কৰিব পাৰিব আৰু এই কাৰ্যৰ দ্বাৰা জয়সিংহ

ৰজাৰ নাম পৃথিবীত প্ৰসিদ্ধ হৈ পৰিব”। কিন্তু ৰজাই এই পৰামৰ্শলৈ কাণ নিদিলে, যদিচ, সুবিধাও আছিল উত্তম, আৰু সম্পাদনো আছিল সুসাধ্য।

জয়সিংহ ৰজাৰ হিন্দু ধৰ্মৰ প্ৰতি নিষ্ঠাক জাগ্ৰত কৰিবলৈ, আৰু তেওঁৰ সমৰ্থনেৰে এটা মোগল বিৰোধী সংঘ সংগঠন কৰিবলৈ শিবাজীয়ে যত্ন কৰিছিল বুলি জনা যায়। কিন্তু জয়সিংহৰ কৰ্মপন্থাত শিবাজীয়ে কৰা যত্নৰ একো সুফল নফলিল। আনপক্ষে শিবাজী আৰু জয়সিংহ দুয়ো হিন্দু হোৱাৰ সুবিধা লৈ জয়সিংহে শিবাজীক কৰগত কৰি সম্ৰাটৰ সংকল্পক চৰিতাৰ্থ কৰিবলৈ সুবিধা পাইছিল। জয়সিংহ ৰজাই শিবাজীলৈ এইবুলি পত্ৰ দি উকীল পঠিয়ালে: “আওৰঙ্গজেব পৃথিবীৰ এজন প্ৰধান নৰপতি, তুমি তেওঁৰ মিত্ৰ হোৱাটো বাঞ্ছনীয়! শত্ৰুতাৰ শেষ পৰিণাম মঙ্গলজনক নহব। মই এজনা হিন্দু আৰু জয়পুৰ ৰাজ্যৰ ৰজা, আৰু তুমি উদয়পুৰ ৰাজপৰিয়ালৰ চিচোদিয়া। তুমি এটি সুপ্ৰসিদ্ধ বংশৰ সন্ততি। আমাৰ ধৰ্ম্ম ৰক্ষা কৰাটো তোমালোকৰ বংশত চলি আহিছে, আৰু তুমিও সেই উদ্দেশ্যে যত্ন কৰিছা। তোমাৰ প্ৰতি মোৰ সদ্ভাব অটুট আছে বুলি জানিবা। তোমাক আৰু তোমাৰ ৰাজ্যক ৰক্ষা কৰাটো হৈছে মোৰ একান্ত কামনা। তোমাৰ ইচ্ছাৰ বিষয়ে মোক জনাবা”। নিজৰ উদ্দেশ্য সাধনৰ কামত জয়সিংহই কিদৰে সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগ কৰিছিল তাৰ বিষয়ে তেওঁ সম্ৰাটলৈ লিখি জনাইছিল,—“যি উদ্দেশ্য সাধনৰ কাৰণে মোক পঠোৱা হৈছে তাক সিদ্ধি কৰাৰ কামত মই ইমান ব্যস্ত যে দিন কি ৰাতি এক মুহূৰ্ত্তৰ কাৰণেও মই বিশ্ৰাম লব নোৱাৰোঁ আৰু আজৰি নেপাওঁ।”

ৰামসিংহৰ বিৰুদ্ধে, কৰ্তব্যসাধনত আন্তৰিকতাৰ অভাৱ, শত্ৰুৰ লগত মিত্ৰতা, বা বিশ্বাসঘাতকত অভিযোগ আনিলে ৰাজপুত চৰিত্ৰৰ বিপৰীতে যোৱা হয়। নিজৰ উদ্দেশ্য সাধন কৰিবৰ নিমিত্তে, ৰামসিংহই যথাশক্তি চেষ্টা কৰিছিল। অসমত হাবি ইমান দুখ

আৰু লাজ পাইছিল যে তেওঁ সুবিধা বিচাৰি পাঁচ বছৰ কাল সীমান্তত থাপ লৈ ১৬৭১ চনত পোৱা পৰাজয়ৰ ক্ষতিপূৰণৰ চেষ্টা কৰিছিল। ৰছিদ-খাঁই অসমৰ সৈতে মিত্ৰতা কৰিছিল বুলি ৰামসিংহই সন্দেহ কৰিছিল। ইয়াৰ পৰিণামত ৰছিদ-খাঁক মোগল শিবিৰৰপৰা খেদি পঠোৱা হয়।

অসমৰ ৰণত ৰামসিংহৰ পৰাজয়ৰ এইকেইটা ঘাই কাৰণ বুলি উল্লেখ কৰিব পাৰি,—মোগলৰ আহিলা-পাতিৰ নাটনি, ৰছিদ-খাঁৰ বিদ্ৰোহ; আৰু দুৰ্ভেদ্য গুৱাহাটীৰ গড়, অসমীয়া সেনাপতিসকলৰ অপৰাজেয় মনোভাব আৰু নিয়মানুবৰ্তিতা।

অসমত ৰামসিংহৰ পৰাজয়ৰ কাৰণসমূহ ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰে যিদৰে বিশ্লেষণ কৰিছে তাক ইয়াত উদ্ধৃত কৰিব পাৰি,—"ৰামসিংহৰ লগত মাথোন আঠহেজাৰ অশ্বাৰোহী সৈন্যহে আহিছিল, আৰু তেওঁৰ সৈন্য ক্ষয় হ'লে তাক কাচিতহে পূৰণ কৰা হৈছিল। আহোমৰ সমগ্ৰ প্ৰজাই যুদ্ধৰ কাৰণে অস্ত্ৰ ধৰিছিল, আৰু তেওঁলোকে এই উদ্দেশ্যে এক লক্ষ মানুহ মুঠ কৰিছিল। পানীত আহোমসকলৰ প্ৰতিপত্তি আছিল, আৰু মোগলে মাত্ৰ দুকুৰিখন যুদ্ধৰ নাওঁ লৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীত বিশেষ একো কৰিব নোৱাৰিছিল।" ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰে তাৰ পাচত ৰছিদ-খাঁৰ অবাধ্যতা আৰু বিৰুদ্ধাচৰণৰ উল্লেখ কৰিছে। তেওঁ ৰামসিংহৰ সৈতে সমান মৰ্যাদা দাবী কৰিছিল, আৰু ৰামসিংহৰ আদেশ মানি চলিবলৈ অমান্তি হৈছিল। ৰছিদ-খাঁ আহোমৰ মিত্ৰ হৈছিল বুলিও বহুতৰ বিশ্বাস।

ৰামসিংহৰ সৈন্যৰ সংখ্যা সম্বন্ধে অলপ মতভেদ দেখা যায়। ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰৰ মতে, ৰজাৰ লগত নিজৰ পৰা দৰ্মহা দিয়া ৪০০০ অশ্বাৰোহী সৈন্য, ১৫০০ পাদশ্বাহী আহাদি সৈন্য, আৰু ৫০০ হিলৈমৰা সৈন্য। কোচবেহাৰৰ পৰা সহায়কাৰী সৈন্য হিচাবে ১৫০০০ তীৰন্দাজে যোগ দিছিল, অৱশ্যে যুদ্ধাদি বিষয়ত তেওঁলোক ইমান পাৰ্গত নাছিল। বঙ্গদেশত চাকৰি কৰা সৈন্যবে সহায়

কৰিবলৈ তাৰ চুবেদাৰক সম্রাটে আদেশ দিছিল। "মাচিৰী-আলমগিৰ" নামে ইতিহাস গ্রন্থত ১৫০০ আহাদি আৰু ৫০০ হিলৈমৰা সৈন্যৰ উল্লেখ আছে। কিন্তু ৰজাৰ দৰ্মহা খোৱা চাৰি হেজাৰ আৰু কোচবেহাৰৰ ১৫০০০ তীৰন্দাজৰ কোনো উল্লেখ নাই। এখন সমসাময়িক অসমীয়া বুৰঞ্জীত ৰামসিংহ ৰজাৰ সৈন্যৰ সংখ্যা এই-দৰে দিয়া আছে,—"সম্রাটে দিয়া ৩০০০০ চিপাহী; তেওঁৰ ভাই-ভতিজাক আদি কৰি ২১ জন ঠাকুৰ, ১৮০০০ তাজী তুৰকী চিপাহী, ৰজাৰ লগত কোচবেহাৰৰ পৰা আহিছিল কবিশেখৰ বৰুৱা, সৰ্ব্বেশ্বৰ বৰুৱা, মনমথ বৰুৱা, ঘনশ্যাম বকছী, আৰু ১৫০০০ ঢালি আৰু তীৰন্দাজ।" আৰু এখন বুৰঞ্জীৰ পৰা জনা যায় যে বঙ্গৰ চুবেদাৰ ছায়িষ্টা-খাঁই ২০০০ চিপাহীৰ ফৌজ এটা ৰামসিংহক দিছিল।

ৰামসিংহৰ সৈন্যবাহিনী গুৱাহাটী দুৰ্গৰ সমীপতে আছিল, আৰু অসমীয়া কটকীয়ে ঘনাই মোগল বাহৰলৈ যোৱাত তেওঁলোকে শত্রুসৈন্যৰ সংখ্যাৰ বিষয়ে নিৰ্ভুল বাতৰি সংগ্ৰহ কৰিব পাৰিছিল। অসম বুৰঞ্জীত দিয়া সংখ্যাও এই বাতৰিৰ পৰা লোৱা হৈছে। ৰামসিংহৰ দৰ্মহা খোৱা অশ্বাৰোহী, আহাদি আৰু হিলৈমৰা সৈন্য আছিল সম্রাটে দিয়া মূল ফৌজ। একৈশজনা ৰাজপুত ঠাকুৰৰ সৈন্য, বঙ্গৰ চুবেদাৰ ছায়িষ্টা-খাঁই দিয়া সৈন্য আৰু কোচবেহাৰৰ সৈন্যই সেই মূল ফৌজৰ পৰিমাণ বৃদ্ধি কৰিছিল। আলাবৈ ৰণত আহোম ৰণুৱাৰে সৈতে যুদ্ধ কৰিবলৈ ৰামসিংহ ৰজাই দহ হাজাৰতকৈও অধিক সৈন্য পঠিয়াব পাৰিলেহেতেন বুলি আক্ষেপ কৰিছিল, ইয়াৰপৰা অনুমান কৰিব পাৰি যে তেওঁৰ সৈন্যৰ সংখ্যা অতি সৰহ আছিল। সেইদেখি অসম বুৰঞ্জীত লিখা সৈন্যৰ সংখ্যা বিশ্বাসযোগ্য নহয় বুলি দলিয়াই পেলাব নোৱাৰি।

ৰামসিংহ ৰজাৰ সৈন্যৰ সংখ্যা যিমান নহওঁক, এটা কথা ধ্ৰুপ যে তেওঁৰ সৈন্যতকৈ অসমীয়া সৈন্য অধিক পৰিমাণৰ আছিল।

গড়গাঁও ৰাজধানীত স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই শিক্ষা দিয়া সৈন্য সমষ্টিয়েই আছিল আহোমৰ মূল ফৌজ ; তাৰ পিচত গুৱাহাটী আৰু তাৰ ওচৰৰ থানাবোৰত থকা সৈন্যবাহিনী, সামন্ত ৰজাসকল, জয়ন্তীয়া ৰজা আদি অন্য মিত্ৰ ৰজাসকলে পঠোৱা সৈন্যই উপৰুক্ত দুই মূল ফৌজৰ সৈন্যৰ সংখ্যা বৃদ্ধি কৰিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও গাঁৱে গাঁৱে আগন্তুক সৈনিক হব পৰা বয়সস্থ প্ৰজা অনেক আছিল, সিহঁতক অলপ সময়ৰ ভিতৰতে শিক্ষা দি ৰণলৈ পঠিয়াব পৰাব ব্যৱস্থা আছিল। ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰে কৈছে যে আহোমে একলাখ সৈন্য গোটাব পাৰিছিল, এই কথা অতিৰঞ্জিত নহয়। ১৬৬৯ চনৰ ১০ ডিচেম্বৰ তাৰিখৰ আওৰঙ্গজেবৰ চ'ৰাৰ এখনি বাতৰি-পত্ৰৰপৰা এই কথাটো প্ৰমাণিত হয়। তাত লিখা আছে,—"নিছাৰ-বেগ নামে আৰোৱান-ধৰা বিষয়াই বঙ্গৰ চুবেদাৰক পাদশ্যাহী ফৰমান এখন দি উভতি যাওঁতে সম্ৰাটে তেওঁক অসমৰ সৈন্যৰ সংখ্যাৰ বিষয়ে সুধিলে। নিছাৰ-বেগে কলে যে ৰজা ৰামসিংহৰপৰা শুনা মতে অসমৰ পদাতিক আৰু অশ্বাৰোহী সৈন্যৰ সংখ্যা প্ৰায় একলাখমান হব। ইয়াৰ ভিতৰত অশ্বাৰোহীৰ সংখ্যা অতি তাকৰ"। লাচিত ফুকনৰ হাতত অনেক সৈন্য আছিল দেখি তেওঁ পৰ্বত আৰু পৰ্বতৰ নামনিত ন-হাত অন্তৰে অন্তৰে এজন সৈন্য, আৰু ইটো পৰ্বতে সিটো পৰ্বতে লগাই বন্ধা গড়ৰ ওপৰত ছয় হাত অন্তৰে একোটা ৰণুৱা থব পাৰিছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দুয়োপাৰে দুৰ্গৰ চাৰিওফালে এই ব্যৱস্থা প্ৰবৰ্ত্তিত আছিল। সৈন্যৰ সংখ্যা কম হোৱা বাবে ৰামসিংহই অতি সাৱধানে ৰণ কৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল, কাৰণ জধাই-মধাই যুদ্ধ কৰি তেওঁ সৈন্য হানি কৰিবলৈ নিবিচাৰিছিল। ইয়াৰ বাহিৰেও ৰামসিংহৰ হানি হোৱা সৈন্য কাচিতহে পূৰণ কৰা হৈছিল।

ৰামসিংহই লগত মাথোন ছকুৰিখনহে যুদ্ধৰ নাওঁ আনিছিল বুলি উল্লেখ আছে। ইফালে মীৰজুমলাৰ লগত পোনতে ৩২৩ খন নানা ধৰণৰ যুদ্ধৰ নাওঁ আছিল, আৰু সেই নাওঁবোৰ পৰিচালনা

কৰিছিল পর্তুগীজ, ইংৰাজ আৰু ওলন্দাজ নাবিকে। ৰামসিংহই নিজৰ নাও-নাৱঁৰাৰ সংখ্যা বঢ়াব পাৰিলেহেতেঁন, কাৰণ হাজোৰ সমীপত দুখন প্ৰসিদ্ধ নাওঁশাল আছিল, এখন ৰামদিয়াত আৰু এখন গুৱালকুছিত। ৰামসিংহই এবাৰ ভালেমান অসমীয়া নাও ধৰি তাৰে ৫০০ খন শত্ৰুৰ বিৰুদ্ধে পঠিয়াইছিল। এই নাৱত বৰহিলৈ পতা হৈছিল, আৰু সেইবোৰৰ টিঙক ষোলমুখীয়া বুলি বৰ্ণোৱা হৈছে। এখন বুৰঞ্জীত শৰাইঘাটৰ যুদ্ধত ৭২ খন যুদ্ধৰ নাৱঁত উঠি ৰামসিংহৰ সৈন্যই যুদ্ধ কৰিছিল বুলি উল্লেখ আছে, আৰু এনে বুলিও কোৱা হৈছে যে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পানীত ইমান নাৱঁৰ সঞ্চালন হৈছিল যে কোনো নাওঁ ইফাল-সিফাল কৰিবলৈ ঠাই নৰৈছিল। এই যুদ্ধৰ বেলিকা, ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ ইপাৰৰপৰা সিপাৰলৈ যাব পৰাকৈ নৈৰ ওপৰত নাৱেৰে দলং সজা হৈছিল। গুৱাহাটীত অসমীয়া নাও কিমান আছিল তাক সঠিককৈ নিৰূপণ কৰিব নোৱাৰিলেও এইটো অনুমান কৰিব পাৰি যে তাৰ সংখ্যা আৱশ্যক পৰিমাণে সৰহ আছিল। অসমত ভালেমান নাওশাল আছিল আৰু নাও সজা কাৰিকৰী বিদ্যা ভালকৈয়ে উন্নত আছিল। নাও সজা আৰু নাও মৰাৰ কাৰণে দুটা নিৰ্দিষ্ট খেল আছিল, নাওশলীয়া খেল আৰু নাওবৈচা খেল। অসমৰ হাবিত থকা গছৰপৰা নাও সজা কাঠ পোৱা হৈছিল। সেইদেখি অসমত এটি শক্তিশালী আৰু প্ৰচুৰ পৰিমাণৰ নাও-নাৱঁৰা সৃষ্টি হৈছিল। মীৰজুমলাৰ লগত অহা বুৰঞ্জী লিখক চিহাবুদ্দিন টালিছে কৈছে বোলে, অসমত সক ডাঙৰ নাও অসংখ্য। এবাৰ গুৱাহাটীৰ সম্বাদ লিখকে কৈছিল যে ৰামজান মাহুত লিখা দিনলৈকে ৩২০০০ বঢ়াৰী আৰু কোছা নাও সেই ঠাই পাইছে বা সেই ঠাই পাৰ হৈ গৈছে।

মোগলৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধৰ পূৰ্বে আহোমসকলে নৌবলীয়া বলৰ কাৰণে আহিলা-পাতি যোগান ধৰাৰ আৱশ্যকতা বুজিছিল। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই দিয়া পৰামৰ্শবিলাক আদি এই কথা জানিব

পাৰোঁ। ডাঙৰীয়াই চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱ আৰু তেওঁৰ মন্ত্ৰীসকলক কৈছিল,—"নাও-নাৱৰীয়া আৰু আহিলা-পাতি কিমান আছে তাৰ লেখ লব লাগিব। সেইবোৰ ঘাটি পৰিলে বৰ বিষম হব। ভঁড়ালত সৰহকৈ আহিলা-পাতি নাথাকিলে, যুদ্ধ দুবছৰ তিনিবছৰ ধৰি চলিলে আমি কি ৰূপে চম্ভালিম? যি কৰিব লাগে এতিয়াই কৰা উচিত, তেনে কৰিলেহে আমি ভবিষ্যতে সংকটৰ হাত সাৰিব পাৰিম"। আহোমসকলে তেওঁলোকৰ কাৰ্যকৰী বুদ্ধিৰ সহায়েৰে ভবিষ্যতৰ সকলো সমস্যা অনুমান কৰিব পাৰিছিল, সেইদেখি যুদ্ধৰ আয়োজনৰ কাৰণে দেশত উৎপত্তি হোৱা সকলোবিধ সম্পদ ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰিছিল।

অসম আক্ৰমণ কৰোঁতে ৰজা ৰামসিংহতকৈ নবাব মীৰজুমলাৰ হাতত অধিক পৰিমাণৰ আহিলা-পাতি আছিল। নবাবে চুজাৰ বিৰুদ্ধে কৰা অভিযানৰ কাৰণে অনা অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰৰ সুবিধা পাইছিল, কাৰণ এই অভিযান সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ কাৰণে অতি লাগতিয়াল আছিল। আৰাকান ৰাজ্যলৈ পলাই যোৱা চুজাক খেদা অভিযান কিছুদিনৰ কাৰণে স্থগিত ৰাখিব লগা হৈছিল। এই অভিযানৰ কাৰণে মজুত ৰখা সকলো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আৰু আহিলা-পাতি কোচবেহাৰ আৰু অসম আক্ৰমণৰ সময়ত প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। বঙ্গৰ চুবেদাৰ হিচাবে সেই দেশৰ সকলো সাজ-সৰঞ্জাম নবাব মীৰজুমলাৰ হাততে আছিল। ৰামসিংহই কিন্তু মীৰজুমলাৰ পৰবৰ্ত্তী চুবেদাৰ নবাব ছায়িষ্টা-খাঁৰ অনুগ্ৰহ আৰু সুবিধাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লগা হৈছিল। মীৰজুমলাৰ নিজৰ ধন-দৌলতৰ কথা গোটেই ভাৰতত ৰাষ্ট্ৰ আছিল। তেওঁ দাক্ষিণাত্য অঞ্চলত সবাতোকৈ ধনী মানুহ বুলি জনাজাত আছিল, আৰু তেওঁ একুৰি মোন হীৰাৰ মালিক আছিল। সম্ৰাটে মঞ্জুৰ কৰা ধনৰ বাহিৰেও মীৰজুমলাই নিজৰ ভঁৰালৰ ধন ব্যয় কৰি যুদ্ধ কৰিব পাৰিছিল।

মীৰজুমলা আৰু ৰামসিংহৰ নেতৃত্ব সম্পৰ্কেও ভালেখিনি প্ৰভেদ

দেখা যায়। মীৰজুমলাৰ জন্ম হৈছিল পাৰস্যৰ অন্তৰ্গত ইচপাহান নগৰত। এজন সাধাৰণ ভাগ্যান্বেষী মানুহ হিচাবে তেওঁ কৰ্মজীৱন আৰম্ভ কৰে, আৰু অৱশেষত এজন চুলতানৰ সমতুল্য ধন-গৌৰব অৰ্জন কৰে। ৰামসিংহ তেওঁৰ সুপ্ৰসিদ্ধ পিতৃদেৱ মিৰ্জাৰজা জয়সিংহৰ চাঁয়াত ডাঙৰ-দীঘল হয়; গতিকে তেওঁ মীৰজুমলাৰ দৰে কাৰ্যকৌশল, নিজে কাম হাতত লব পৰা শক্তি, পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ সুবিধা লোৱা ক্ষমতা আৰু নিৰ্ভীক কাৰ্য সম্পাদনৰ শক্তি, এইবোৰ গুণ অনুশীলন আৰু আয়ত্ত কৰাৰ প্ৰয়োজন নাছিল। ৰামসিংহৰ বুদ্ধি-বৃত্তি আছিল মজলীয়া থাপৰ, আৰু গুণবোৰো আছিল মৃদু, মাৰ্জিত আৰু মানসিক। ইপোনে মীৰজুমলাৰ গুণ-সমূহ আছিল উদ্যম, অগ্ৰগতি, আৰু কাৰ্যকৰী পন্থা উদ্ভাৱনী শক্তিৰ অনুকূল।

বঙ্গদেশৰপৰা অসম আক্ৰমণ কৰিলে বিদেশী সৈন্য সদায় অসুবিধাৰ সন্মুখীন হৈছিল। অসমীয়াই কিন্তু অতি সুকলমে আৰু সুবিধাৰে সৈতে যুদ্ধ কাৰ্য চলাব পাৰিছিল। লাচিত বৰফুকনে এবাৰ কৈছিল বোলে—"গুৱাহাটীত থাকিলে আমি ঘৰত বহাৰ দৰে ৰণ কৰিব পাৰোঁ।" আক্ৰমণকাৰীয়ে সদায় প্ৰবল সোঁতৰ বিৰুদ্ধে উজনিমুৱা হৈ নাও মাৰিব লগাত পৰিছিল। তেওঁলোকে অতি লাহে লাহেহে আগবাঢ়িব পাৰিছিল। তেওঁলোকৰ নাৱৰ সংখ্যা অপ্ৰচুৰ হলে অসম যুদ্ধৰ কাৰণে আৱশ্যকীয় আহিলা-পাতিও তাকৰ হৈছিল। নাওবোৰ গুণ টানি উজাই আনিব লগা হোৱাত বহুত সংখ্যক মানুহ নিযুক্ত কৰিব লগীয়া হৈছিল। পদাতিক সৈন্যও অটব্য অৰণ্য, ওখ ওখ নল-খাগৰি আকে দ-পিতনিৰ মাজেদি বাট কাটি আগবাঢ়িব লগাত পৰিছিল। বঙ্গৰপৰা সৈন্য, আহিলা-পাতি অসম পাওঁতে তালেমান দিন লাগিছিল। ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ উজনিত থকা মানুহৰ সুবিধাৰ কথা ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ১৮২৪ চনত বুজিছিল। জেতিয়া বৰ্মীসৈন্য গুৱাহাটীত আছিল। কোম্পানীয়ে ভয় কৰিছিল

য়ে এই বৰ্মা সৈন্যই ভটিয়াই গৈ যিকোনো সময়ত গোৱালপাৰাত থকা কোম্পানীৰ নৌ-বাহিনীৰ দৃষ্টি এৰাই বঙ্গদেশত সোমাব পাৰে, সেইদেখি কোম্পানীয়ে গুৱাহাটীত থকা বৰ্মা সৈন্যক আক্ৰমণ কৰিবলৈ মন কৰিলে। বঙ্গদেশৰ ইতিহাস প্ৰণেতা চাৰ্লচ ষ্টিওৱাৰ্ট চাহাবে মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ সময়ত মোগলৰ অভিজ্ঞতাৰ বিষয়ে এইদৰে সংক্ষেপকৈ কৈছে, "তেওঁ এই বৰ্ণনা সমসাময়িক ফাৰ্চী বুৰঞ্জীত পাইছিল।" চাৰ্লচ ষ্টিওৱাৰ্টে কৈছিল,—"মীৰজুমলাই নাওঁ-নাৱৰাৰ ওপৰত দৃষ্টি ৰাখি আগবাঢ়িবলৈ সংকল্প কৰিছিল, কাৰণ তাতে তেওঁৰ সকলো আহিলা-পাতিৰ ভঁৰাল আছিল। সেইদেখি তেওঁ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰ পালেহি। ৰঙামাটিৰ ওচৰত বহু পৰিশ্ৰমেৰে ধীৰে ধীৰে বাট কাটি ক্ৰমে আগবাঢ়িবলৈ ধৰিলে। এইদৰে যাওঁতে পাদশ্যাহী সৈন্যই সোঁতৰ বিৰুদ্ধে নাওবোৰ টানি লৈ যাব লগাত পৰিছিল। সৈন্যবোৰে কেবা ঠাইতো নৈ পাৰ হৈছিল আৰু পাহাৰ বগাইছিল। এনে কষ্টৰ সন্মুখীন হোৱাত তেওঁলোকে দিনে এমাইল কি ডুমাইলৰ বেছি আগবাঢ়িব নোৱাৰিছিল। এই সময়ত শত্ৰুৱে গতিৰোধ কৰা নাছিল, অৱশ্যে অসমীয়াৰ সৰু সৰু দলে গছৰ আঁৰত থাকি, বা য'তে সুবিধা হয় তাতে আঁৰ লৈ মোগলক হাৰাশাস্তি কৰিছিল।" এই পৰিশ্ৰম-সাপেক্ষ অভিযানৰ অভিজ্ঞতা মীৰজুমলাৰ দৰে ৰামসিংহয়ো লাভ কৰিছিল।

অসমৰ অস্বাস্থ্যকৰ হাৱা-পানীৰ প্ৰকোপত মোগল সৈন্যৰ শৰীৰত নানাবিধ ব্যাধিয়ে বাহ ললে। মাৰি-মৰকত পৰি বহু সৈন্যই যন্ত্ৰণা ভুগিবলৈ ধৰিলে আৰু প্ৰাণ এৰিলে। অসমীয়াই দগা যুদ্ধ কৰিও বহু মোগল সৈন্য হানি কৰিলে। অসমীয়াৰ চৰিত্ৰ মোগলৰ অপৰিচিত আছিল, সেইদেখি মোগলে অসমীয়াৰ ৰণ-কৌশলৰ সংকেত আৰু ইংগিত একো প্ৰকাৰে নাপাইছিল। নজনা-নিচিনাকৈ [illegible] বননি, দুৰ্গম, পৰ্বত, পিতনি আৰু ডাঠ হাবিৰ কাৰণে [illegible] ভোগ কৰিছিল। এইবোৰ কষ্ট প্ৰত্যক্ষ দৰ্শক

চিহাবুদ্দিন তালিছে বৰ্ণনা কৰি গৈছে। মীৰজুমলাৰ অভিযানৰ বুৰঞ্জীত থকা তাৰে কিছু কথা তলত তুলি দিয়া হ'ল।

(১) "অসম এখন সংকটপূৰ্ণ পোহ-নমনা ভয়ঙ্কৰ দেশ"।

(২) "অসমৰ আলি-পদুলিবোৰ মৃত্যুৰ প্ৰান্তলৈ যোৱা বাটৰ নিচিনা ভয়লগা। জনশূন্য বিনাশ পুৰীৰ দৰে এই দেশ জীৱন-সংহাৰক। অজ্ঞ মানুহৰ হৃদয়ৰ দৰে ইয়াৰ হাবি বননি হিংসাপূৰ্ণ। বিজ্ঞ জনৰ মনৰ নিচিনা ইয়াৰ নদীবোৰ সীমাহীন আৰু গণনাৰ অতীত।"

(৩) "নৈৰ আঁতৰত থকা বাসিন্দাসকলৰ কাৰণে ইয়াৰ হাৱা-পানী অনুকূল, কিন্তু বিদেশীৰ কাৰণে ই একেবাৰে বিষাক্ত। ইয়াত আঠ মাহ ধৰি বৰষুণ হয়, এনেকি জাৰৰ চাৰি মাহো ইয়াত বৰষুণ নোহোৱাকৈ নাথাকে। জাৰকালি বিদেশীসকলে শীত আৰু হিমৰপৰা হোৱা বেমাৰৰ সন্মুখীন হয়, বাসিন্দাসকলৰ মাজত ইয়াৰ প্ৰকোপ দেখা নাযায়। গ্ৰীষ্মকালত পিত্তপানী নিৰ্গত হোৱাত বিদেশীসকল বাসিন্দাসকলতকৈ বেছি পৰিমাণে ব্যাধিগ্ৰস্ত হয়।"

(৪) "পৰ্বতৰ হাৱা-পানী ধ্বংসাত্মক চিমুম বতাহৰ দৰে বিদেশী আৰু বাসিন্দাসকলৰ কাৰণে বিষাক্ত। পৰ্বতে বেৰি থকাৰ কাৰণে ইয়াৰ ভৈয়ামবোৰৰ পৰা বিষাদ আৰু আতঙ্কৰ উৎপত্তি হয়।"

(৫) "অতীত কালত কোনো বিদেশী ৰজাই বিজয় গৰ্ব্বেৰে এই দেশৰ আঁচল পৰ্যন্ত পৰশিব পৰা নাই, আৰু কোনো বিদেশীয়ে ইয়াক আক্ৰমণৰ ভৰিৰে গচকিব পৰা নাই। বিদেশী সোমোৱা বা পলাই যোৱা বাট অতি ঠেক। আৰু ইয়াৰ বাসিন্দাসকলে অইন দেশলৈ যোৱাৰ ভৰিওঁ নেমেলে।"

(৬) "সংক্ষেপকৈ কবলৈ গলে এই দেশত সোমোৱা প্ৰতি-বাহিনী সৈন্যই জীৱন ৰাজ্যৰপৰা বিদায় লব লগাত পৰিছিল, এই দেশত ভৰি দিয়া প্ৰতিটো বেপাৰী সমদলে মৃত্যুৰ বাহৰত টোপোলা-টাপলি থৈ যাব লগীয়া হৈছিল।"

(৭) "ইয়ালৈ অহা মানুহে, মৃত্যুৰাজ্য দৰ্শকৰ দৰে কেতিয়াও উভতি যাব নোৱাৰিছিল, আৰু এইদেশৰ বাসিন্দাসকলৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ বিষয়ে বিদেশী মানুহে কেতিয়াও নাজানিছিল। সেইদেখি হিন্দুস্থানৰ মানুহে অসমৰ মানুহক যাদুকৰী মায়াবিদ্যাত পাকৈত বুলি ভাবিছিল, আৰু তেওঁলোকক মানব জাতিৰ বহির্ভুক্ত বুলি ভাবিছিল। বিদেশীসকলে তেওঁলোকৰ তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ আৰু তাৰ প্ৰতি-কাৰত অসমৰ নাম অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছিল। হিন্দুস্থানৰ মানুহে কয় যে অসমলৈ যি আহে তেওঁ যাদুমন্ত্ৰৰ দ্বাৰা অভিভূত হয় আৰু সেইদেশৰ পৰা ওলাই আহিবলৈ অপাৰগ হয়।"

(৮) "কোনো মানুহ শিবিৰ এৰি ওলাই গলে তেওঁক যে অসমীয়াই গুলী কৰি মাৰিব এইটো নিশ্চিত আছিল। এনে অৱস্থা দিল্লীৰ বুৰঞ্জীত এতিয়াও ঘটা নাছিল। ইয়াত বাৰহেজাৰ অশ্বাৰোহী আৰু অসংখ্য পদাতিক সৈন্য ছ-মাহ ধৰি অৱৰুদ্ধ হৈ আছিল। বৰষুণৰ কাৰণে ওলাই গৈ যুদ্ধ কৰিব নোৱাৰে, আৰু চাৰিওফালে বেৰি থকা শত্ৰুৱেও আক্ৰমণ নকৰে। এইসময়ত আহিলা-পাতিও আহি পোৱা নাছিল। আমিবাসকলে সতৃষ্ণনয়নে দিল্লীৰ ফালে চাই আছিল, আৰু সৈন্যসকলেও লৰা-তিৰোতাৰ সঙ্গলৈ যাবলৈ ব্যগ্ৰ হৈ পৰিছিল।"

(৯) "যুদ্ধৰ আৰম্ভণিত দিলেৰ-খাঁৰ ফৌজত ১৫০০ অশ্বাৰোহী আছিল; বাৰিষাৰ অন্তত আৰু নামৰূপ অভিযানৰ পাচত তেওঁৰ সৈন্যৰ সংখ্যা হ'লগৈ মাত্ৰ চাৰি-শ কি পাঁচ-শ।"

এনে ধৰণৰ মতামত অসমৰ পৰা ৰামসিংহ আৰু তেওঁৰ লগৰ মানুহে পঠোৱা পত্ৰাদিতো পোৱা যাব। দুৰ্ভাগ্যবশতঃ এই চিঠি-বোৰ এতিয়ালৈকে পোহৰলৈ অহা নাই।

অসমৰ দূষিত হাৱা-পানীৰপৰা উদ্ভৱ হোৱা কষ্ট-অসুবিধাৰ উপৰিও অসমীয়াৰ সতৰ্কতা, আয়োজন, প্ৰলোভনৰ পৰা মুক্তি আৰু শত্ৰুক প্ৰতিৰোধ কৰাৰ ঐকান্তিক সংকল্প উল্লেখ কৰিব লগীয়া।

গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে থকা দুৰ্গই অসমীয়াৰ সংৰক্ষণৰ নিমিত্তে দুৰ্ভেদ্য প্ৰাচীৰৰ কাম কৰিছিল। পৰ্বতৰ টিঙত আৰু নামনিত আৰু দুই পৰ্বতৰ মাজত থকা মাটি-গড়ত খাপে খাপে সৈন্য থোৱা হৈছিল। চাৰিওমেৰে ঠাইখিনিক পালী কৰি বিভক্ত কৰা হৈছিল, প্ৰত্যেক পালীৰে এজন সেনাপতি আছিল, তেওঁৰ লগত আছিল এফৌজ সৈন্য আৰু কিছুমান চোৰবচা। শত্ৰুৰ গতি-বিধিৰ ভালকৈ পম খেদা হৈছিল, আৰু য'তে আৱশ্যক ত'তে প্ৰতিবন্ধক দিয়াৰ ব্যৱস্থা আছিল। গড়ৰ কোনো অংশ ভাঙিলে তাক ততালিকে ভাল কৰা হৈছিল। গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰৰ গড়ক অসমীয়াসকলে বিশ্বকৰ্মা নিৰ্মিত দেৱবোদুৰ্গম বুলি কৈছিল। এখন বুৰঞ্জীত লিখিছে—"স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহ মহাৰজাৰ আজ্ঞামতে গুৱাহাটীৰ চাৰিওমেৰে বিশ্বকৰ্ম্মা হেন নিৰ্ম্মিত গড় কৰিলে। বৰফুকন তাত গাঢ় হৈ থাকিল।"

অসমীয়াক আক্ৰমণ কৰা টান বুলি ৰামসিংহই স্বীকাৰ কৰিছিল, আৰু তেওঁ অসমৰ গড়ক যন্ত্ৰাকৃতি বুলি বৰ্ণনা কৰিছিল। ৰামসিংহই এবাৰ ৰছিদ-খাঁক কৈছিল,—"আহোমে পাহাৰৰ ওপৰত গড় সাজিছে, আৰু তলৰ ভৈয়ামো যুদ্ধৰ কাৰণে ঠেক আৰু অচল। ইয়াৰ নিমিত্তে কোনো বিদেশীয়ে যুদ্ধত অসমক জিনিব পৰা নাই। চক্ৰাকৃতি গড়, আৰু প্ৰত্যেক কোঠৰপৰা ওলাব পৰাকৈ চাৰিটা বাট। আমাৰ ছিলৈয়ে শত্ৰুক নেপায়, আৰু কাঁড়-বন্দুকেৰে যুদ্ধ কৰিবৰ সুবিধা নাই। এনে দুৰ্ভেদ্য গড় সজাৰ কাৰণে তেওঁলোকৰ মন্ত্ৰী, সেনাপতি আৰু পদাতিক সৈন্যক প্ৰশংসা কৰিব লাগে।" যুদ্ধ কাৰ্যত ঢিলা কৰাৰ বাবে সম্ৰাট আওৰঙ্গজেবে জগৰ ধৰাত ৰজা ৰামসিংহই কৈছিল,—"মই হেলা কৰা নাই, কিন্তু মোৰ সকলো চেষ্টা ব্যৰ্থ হৈছে। সমান থল নাই, সেইদেখি ঢাল, যাঠি, বন্দুকেৰে ৰণ কৰা অসম্ভৱ। অসমীয়াই দুয়োপাৰে দুৰ্ভেদ্য গড় সাজিছে। পানীৰে মাত্ৰ এটা যুদ্ধ আছে।" আমি জানো যে পানীযুদ্ধত ৰামসিংহৰ

সৈন্য ছত্ৰ-ভঙ্গ হয়, আৰু তাতে যুদ্ধৰ সামৰণি পৰে। অসম এৰি যোৱাৰ আগতে ৰামসিংহ ৰজাই হাজোৰ হয়গ্ৰীব মন্দিৰ দৰ্শন কৰে। লাচিত বৰফুকনৰ অসাধাৰণ বীৰত্ব আৰু অসমৰ যন্ত্ৰাকৃতি গড়ৰ কাৰণে একো সুবিধা নাপালে বুলি ৰামসিংহই হাজোৰ ব্ৰাহ্মণসকলৰ আগত দুখ কৰিলে।

আলাবৈ পৰ্বতৰ সন্মুখত থকা মুকলি পথাৰত মাত্ৰ ৰামসিংহৰ অশ্বাৰোহীয়ে নিজৰ বল-শক্তি দেখুৱাবলৈ এবাৰ সুযোগ পাইছিল। এদিনৰ ভিতৰতে দহ হেজাৰ অসমীয়া সৈন্যই আলাবৈৰ যুদ্ধত প্ৰাণ হেৰুৱায়। এইদৰে এবাৰ মাথোন জয়লাভ কৰি উৎফুল্ল হৈ ৰামসিংহই কৈছিল,—"অসমৰ ইমান সাহ, অশ্বেৰৰ চেৱাৰীৰ লগত মৈদানত যুদ্ধ কৰিবলৈ আহে!" আহোমে মুকলি পথাৰত শত্ৰুৰ সন্মুখীন হবলৈ ইচ্ছা নকৰিছিল, কাৰণ তেওঁলোকৰ পদাতিক সৈন্যই অশ্বাৰোহীৰ আক্ৰমণক সদায় ভয় কৰিছিল। এই কথা আমি চিহাবুদ্দিন তালিচৰ পৰা জানিব পাৰোঁ—"অসমীয়াই ঘোঁৰা দেখিলেই ভয় খায়, সিহঁতে কেতিয়াবা ঘোঁৰা ধৰিলে তাৰ পাচ ভৰিৰ খুৰাত থকা শিৰ কাটি পেলায়। যদি কেতিয়াবা এটা অশ্বাৰোহী মোগল সৈন্যই এশটা অস্ত্ৰধাৰী অসমীয়াক আক্ৰমণ কৰে সিহঁতে অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ পেলাই লৰ মাৰে, যদি পলাব নোৱাৰে সিহঁতে ওপৰবলৈ হাত দাঙি বন্দী কৰিবলৈ সুবিধা দিয়ে। যদি এজন মাত্ৰ অসমীয়াই দহোটা মুছলমান পদাতিক সৈন্যক লগ পায় তেন্তে সি নিৰ্ভীকচিত্তে সিহঁতক বধিবলৈ চেষ্টা কৰে, আৰু তাত কৃতকাৰ্যও হয়?" আলাবৈ ৰণৰ পাচত ৰামসিংহই তেওঁৰ অশ্বাৰোহী সৈন্যক যুদ্ধত লগাবলৈ দ্বিতীয়বাৰ সুবিধা পোৱা নাছিল। আম্ৰাকবালিৰ গড়ত এটা সুকণ্ঠা দেখি ৰামসিংহই একৌজ অশ্বাৰোহী সৈন্য নাৱত তুলি পঠিয়াইছিল, কিন্তু সিহঁতে গড় পোৱাৰ আগতেই অসমীয়াই খেদুৱাই পঠালে। সেই আক্ৰমণ ৰমাসিংহই নিজে পৰিচালনা কৰিছিল। অসমীয়াই

ভালকৈ জানিছিল যে শত্ৰুৰ অশ্বাৰোহী সৈন্য এবাৰ গুৱাহাটীৰ থলভূমিত সোমালে সিহঁতৰ আক্ৰমণ ব্যৰ্থ কৰাটো সহজ নহব।

এজন বিশ্বাসী আৰু সুদক্ষ সেনাপতিৰ অভাবৰ পৰাও ৰামসিংহই অসুবিধা ভোগ কৰিছিল। তেওঁৰ তুৰুকীয়া সেনাপতিজন বিদ্ৰোহী আৰু অবিশ্বাসী বুলি প্ৰমাণিত হৈছিল। ৰছিদ-খাঁই অসমীয়াৰ সৈতে গোপনে মিত্ৰতা কৰিছিল বুলিও সন্দেহৰ সৃষ্টি হৈছিল। দিলেৰ-খাঁ দাউদজাইৰ দৰে এজন সুদক্ষ সেনাপতি ৰামসিংহৰ লগত থকা হলে ঘটনাৰ চক্ৰ অন্যৰূপ ঘূৰিলহেঁতেন। দিলেৰ-খাঁৰ অপূৰ্ব সাহসৰ কাৰণে মীৰজুমলাই শিমলুগড়ৰ গগনস্পৰ্শী দুৰ্গ অধিকাৰ কৰিব পাৰিছিল। এই দুৰ্গ অবৰোধ কৰাটো অতি সুনিপুণ সেনাপতিসকলৰো শক্তিৰ অতীত আছিল। 'মাচিৰ-উল-উমৰা' গ্ৰন্থত, মীৰজুমলাৰ আগুৱা সৈন্যৰ সেনাপতি দিলেৰ-খাঁক বিজয়ৰ সঙ্গী বুলি বৰ্ণোৱা হৈছে। এই গ্ৰন্থত আৰু কোৱা হৈছে—"সময়ৰ শুভদৃষ্টি আৰু গ্ৰহৰ প্ৰভাৱত দিলেৰ-খাঁ জীৱনৰ আৰম্ভণিৰপৰা সৌভাগ্যৰ শিখৰত উঠি ফুৰিছিল। দৈৱৰ সংঘাতত তেওঁ কেতিয়াও কোনো কামত বিফল-মনোৰথ হোৱা নাছিল আৰু নিন্দা বা মৰ্যাদা-হানিৰো পাত্ৰ হব লগাত নপৰিছিল।" ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰৰ মতে, শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধৰ অভিযানত—"পুৰন্দৰ দুৰ্গৰ সন্মুখত কালান্তক যমৰ নিচিনাকৈ বজ্ৰ-গম্ভীৰ হৈ দিলেৰ-খাঁ বহি আছিল। আৰু আন আন মানুহে যি কাম এমাহতো শেষ কৰিব নোৱাৰে তাক দিলেৰ-খাঁৰ মানুহে এদিনতে শেষ কৰিছিল।" ৰামসিংহৰ অসম অভিযানত ৰছিদ-খাঁৰ সলনি দিলেৰ-খাঁ তুৰুকীয়া সেনাপতি-ৰূপে অহা উচিত আছিল, কিন্তু সেই সুপ্ৰসিদ্ধ আফগান সেনাপতি-জনা তেতিয়া দেৱগড় আৰু বিজাপুৰৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ কামত, আৰু চুলতান মোৱাজেম আৰু যশোৱন্তসিংহক পাচে-পাচে সষ্টম হৈ খেদি যোৱা কামত ব্যস্ত আছিল।

সশস্ত্ৰ সংগ্ৰামেৰে যুদ্ধ জিনিব নোৱাৰি ৰামসিংহই ৰাৱতীয়

কূটনৈতিক উপায় অবলম্বন কৰিছিল—সাম, দান আৰু ভেদ। সময়ে সময়ে আৱশ্যক হলে, যুদ্ধ আৰু কূটনীতি এই দুয়োৰে আশ্ৰয় লৈছিল। এইবোৰ উপায় তেওঁ পিতৃ মিৰ্জাৰজা জয়সিংহৰপৰা ভালকৈ শিকিছিল।

শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধ চলি থকা অৱস্থাত মহাৰাষ্ট্ৰৰ নেতাৰ বিৰুদ্ধে অস্ত্ৰ ধৰিবলৈ উচটাই দাক্ষিণাত্যৰ ভালেমান ৰজালৈ জয়সিংহই উকীল-পত্ৰ পঠিয়াইছিল। মোগলৰ পক্ষ গ্ৰহণ কৰিম বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দি বহুজন ৰজা আৰু জমিদাৰে জয়সিংহলৈ দূত পঠিয়াইছিল। শিবাজীৰ বিৰুদ্ধে কক্ষা থকা, আৰু ভোঁচলাসকলৰ প্ৰতিপত্তিত হিংসাভাবাপন্ন হোৱা প্ৰতিজন মানুহকে জয়সিংহ ৰজাৰ গুপ্তচৰে লগ ধৰিছিল আৰু আফজল-খাঁৰ পুতেক ফজল-খাঁকে আদি কৰি কেবাজনো নেতাই জয়সিংহৰ অধীনত সেনাপতিৰ কাম কৰিছিল। ধন-সোণৰ প্ৰলোভন আৰু মোগলৰ তলত ডাঙৰ পদবীৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দি শিবাজীৰ বিষয়াসকলৰ মাজতো জয়সিংহই বিদ্ৰোহ-ভাৱৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ইয়াৰ ফলত শিবাজীৰ কেবাজনা সেনাপতি আৰু কৰতলীয়া ৰজাই জয়সিংহৰ বাহৰলৈ গতি কৰে। মহাৰাষ্ট্ৰীয় ঐতিহাসিক এজনে কৈছে—"জয়সিংহই শিবাজীৰ অনুগতসকলৰ মাজত ভেদভাৱ সৃষ্টি কৰিবলৈ যত্ন কৰাৰ প্ৰমাণ আমাৰ হাতত যথেষ্ট আছে। জয়সিংহই যে ভেদ পন্থা অবলম্বন কৰিছিল আমি তাক আওৰঙ্গজেৱলৈ দিয়া চিঠি এখনৰপৰা নিশ্চয়কৈ জানিব পাৰোঁ।" চন্দ্ৰৰাও মোৰেৰ সম্বন্ধীয় এজন, আফজল-খাঁৰ পুতেক এজন আৰু শিবাজীৰ কাৰণে বন্দুক তৈয়াৰ কৰা মুছলমান কৰ্মচাৰী আৰু শিবাজীৰ অনুচৰবৰ্গ, এওঁলোকক জয়সিংহই মনচব দিম বুলি নিমন্ত্ৰণ কৰিছিল। অস্ত্ৰযুদ্ধৰ সহযোগী পন্থাৰূপে এই কূটনীতিৰ ব্যৱস্থা কৰা লৈছিল। উচ্চখাপৰ সামৰিক পদৱী আৰু সম্ৰাটেৰে সৈতে বন্ধুত্ব আৰু সদ্ভাৱৰ পুনৰ সংস্থাপনৰ আশ্বাস, এইবোৰৰ আশাত শিবাজীয়ে বশ মানিছিল।

ইয়াৰ বছৰচেৰেকৰ পাচত, জয়সিংহৰ পুতেক ৰামসিংহই মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱাই নিৰ্ধাৰিত কৰা সীমা বিচাৰি পুতেক লাচিত বৰফুকনলৈ পত্ৰ দিলে। পিতৃৰ নিবন্ধ শ্ৰদ্ধা কৰিবলৈ কৈ ৰামসিংহই লাচিতৰ পিতৃৰ প্ৰতি আনুগত্যৰ আৱশ্যকতাৰ কথা সোঁৱৰাই দিলে। ৰামসিংহই বুজালে যে বৰফুকনে পূৰ্বৰ নিবন্ধ মানি চলিলে সি সোণ-ৰূপৰ স্তম্ভৰ নিচিনা চিৰকলীয়া হব, আৰু তেওঁৰ যশস্যা অনন্তকাললৈকে জীয়াই থাকিব। অসমীয়া সেনাপতি-সকলে এই প্ৰস্তাবক হাঁহি উৰুৱাই দিলে আৰু ইয়াক ছাই-আলি বুলি আখ্যা দিলে। তেওঁলোকে কলে যে স্বৰ্গদেৱৰ সন্মতি নহলে কোনো নিবন্ধ সিদ্ধ হব নোৱাৰে, আৰু সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱৰ সন্মতি নোলোৱাকৈ ৰামসিংহই কৰা নিবন্ধৰো কোনো নিৰ্ণয় নাই। যুদ্ধ নকৰি শান্তিপূৰ্ণ আলোচনাৰ সহায়েৰে মীমাংসাৰ সমাধানৰ চেষ্টা কৰাত অসমীয়াই ৰজাক মৃদুভাৱে নিন্দা কৰিলে। তেওঁলোকে বুজালে যে ৰামসিংহ এজন ডাঙৰ যোদ্ধা, তেওঁৰ বিক্ৰমৰ প্ৰমাণ দিবলৈকেহে অসমলৈ পঠোৱা হৈছে, আৰু বিনা জয়ে অসমৰপৰা উভতি গ'লে তেওঁৰ সুখ্যাতিত চেকা পৰিব।

ৰামসিংহই ধন-সোণ দি লাচিত বৰফুকন আৰু তেওঁৰ বিষয়া-সকলক বৰিবলৈ বাৰম্বাৰ চেষ্টা কৰিছিল। বৰফুকনে শত্ৰুৰপৰা এবুৰি কাঠৰ চৰাই আনিবলৈ অনুমতি নিদিছিল, এনেস্থলত বৰফুকনৰ মানুহে ধন-সোণৰ উপহাৰ গ্ৰহণ কৰাটো ভাবিব নোৱাৰা কথা। ভকতদাহ কটকীয়ে চূড়ামণি দৈৱজ্ঞক ৰামসিংহৰ তালৈ পলুৱাই নিব খুজিছিল। এইদৰে যত্ন কৰাৰ কাৰণে শাস্তি স্বৰূপে বৰফুকনে কটকীক পানীত পেলাবলৈ মন কৰিছিল। তেওঁৰ মানুহে প্ৰলোভনৰ চাবিবেৰত ভৰি দিয়াটোকো বৰফুকনে ভাল নাপাইছিল, কাৰণ তেনেকথাত চকুমুদি থাকিলে সৈন্যৰ দৃঢ়তা আৰু একাগ্ৰতা ধ্বংস হোৱাৰ আশংকা।

ৰামসিংহ এজন একনিষ্ঠ বৈষ্ণৱ আছিল। তেওঁ জানিছিল যে

তেওঁৰ শত্ৰুসকল হিন্দু আদৰ্শৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱান্বিত। সেইদেখি ৰামসিংহই তেওঁৰ প্ৰস্তাববোৰত হিন্দু-বিশ্বাস জড়িত ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এবাৰ তেওঁ অসমীয়া কটকীক কৈছিল—"মই যদি ইয়াতকৈ অধিক বিচাৰো তেনেহলে মোৰ হাতত থকা তৰোৱালৰূপী পৰমেশ্বৰীয়ে মোক খাব, আৰু মোৰ ডিঙিত থকা কণ্ঠহাৰ স্বৰূপ মহালক্ষ্মীয়ে মোক চিৰকাললৈ এৰিব, আৰু মোৰ চৈধ্যপুৰুষ নৰকত পৰিব। যদি মোৰ কথাত সন্তোষ নহয় তেনেহলে লৌহিত্যৰ তীৰত থকা মাধৱ গোসাঁইৰ মন্দিৰলৈ গৈ মই শপত কাঢ়িবলৈ মান্তি আছোঁ। ভাই বৰফুকনে মোৰ প্ৰস্তাৱ মানি ললে তেওঁ যি বিচাৰে মই তাকে দিবলৈ সন্মত আছোঁ"। ৰামসিংহই আৰু এবাৰ কৈছিল —"ফুকন আৰু ৰাজখোৱাসকলক দিবলৈ মই কিছু ধন পঠিয়াম। তেওঁলোকে যেন ফুকনক বুজাই-বঢ়াই গুৱাহাটী এৰি দিয়ে। মোক যি কৰিবলৈ কয় মই তাকেই কৰিম"। ৰাজপুত সেনাপতিৰ প্ৰলোভনৰ চেষ্টা গধুৰ কাণত পৰা যেন হ'ল, আৰু শত্ৰুক ধ্বংস কৰাৰ প্ৰতিজ্ঞাত অসমৰ সেনাপতিবৃন্দ অচল-অটল হৈ থাকিল।

অসমীয়া সৈন্যসকলৰ মাজত লাচিত বৰফুকনৰ প্ৰতি অবিশ্বাস জন্মাবলৈ আৰু তাৰ দ্বাৰা ভেদ সৃষ্টি কৰিবলৈ ৰামসিংহ যত্নবান হৈছিল। সেই অৰ্থে তেওঁ অসমীয়া সেনাপতিসকলৰ কোঠলৈ কাঁড় মাৰি পঠিয়াইছিল। বাহৰ চুঙা এটাৰ ভিতৰত পত্ৰ ভৰাই তাক কাঁড়ৰ আগত বান্ধি মৰা হৈছিল। ৰামসিংহই এবাৰ মিৰি-সন্দিকৈ ফুকনৰ কোঠলৈ এইদৰে পত্ৰ এখন কাঁড় মাৰি পঠিয়াইছিল। বৰফুকন আৰু সন্দিকৈ ফুকনৰ মাজত কিছু মনোমালিন্য আছিল। চিঠিখন আছিল বৰফুকনৰ নামে। চিঠিত এই লিখিছিল,—"নবাব, যোৱাকালি তুমি আমাৰপৰা একলাখ টকা পুৰস্কাৰ লৈ যুদ্ধ নকৰোঁ বুলি প্ৰতিজ্ঞা কৰি এখন কবুল-পত্ৰ লিখি দিছিলা, যাতে আমি বিনাবাধাই গুৱাহাটী সোমাব পাৰোঁ। আমাক গুৱাহাটী প্ৰবেশৰ বাট মুকলি কৰি নিদি তুমি আজি যুদ্ধক্ষেত্ৰত নামিছা।

ইয়াৰ কাৰণ কি জনাবানে ?" মিৰি-সন্দিকৈ ফুকনে অতিৰঞ্জিত কৰি স্বৰ্গদেৱলৈ কথাটো জনাই পঠালে। বৰফুকন আৰু তেওঁৰ সেনাপতিসকলৰ মতামত শুনাৰ আগতে স্বৰ্গদেৱে এই পত্ৰখন পোৱাত তেওঁৰ মন বিষাক্ত হ'ল। লাচিতৰ আগেয়ে ঘোঁৰাকোঁৱৰৰ বৰফুকনৰ পদত অধিষ্ঠিত হৈছিল, আৰু তেওঁ স্বৰ্গদেৱ আৰু গুৱাহাটীৰ সেনাপতিসকলৰ মাজত যোগাযোগ ৰক্ষা কৰিছিল। এই ঘোঁৰাকোঁৱৰে হয়তো জুইত ঘিঁউ ঢালিছিল। ইয়াৰ পৰিণামত লাচিতক মাৰিবৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱে মানুহ আৰু কৰত-কুঠাৰ দি পঠালে। ঘোঁৰাকোঁৱৰৰ লগত মণিচন্দ্ৰ বৰুৱাও আহিছিল। বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই বুৰঞ্জী আৰু ৰজাঘৰীয়া দৰ-দস্তুৰৰ পৰা উদাহৰণ দি প্ৰকৃত অৱস্থা বুজাই স্বৰ্গদেৱলৈ পত্ৰ দিলে। বুঢ়া-গোঁহাইৰ পত্ৰৰ পৰা আচল কথা জানি স্বৰ্গদেৱে লাচিতক নিৰ্দোষী বুলি বিবেচনা কৰিলে। আতন বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই মধ্যস্থ হৈ এনে এটা বিষম দুৰ্ঘটনাৰ অৱসান ঘটালে। ৰামসিংহৰ চক্ৰান্তত যে এনে অৱস্থা ঘটিছিল এতিয়া তাক সকলোৱে বুজিলে, আৰু তেতিয়াৰেপৰা বঙালৰ কোঠৰপৰা মাৰি পঠিওৱা কাঁড়-পত্ৰত বিশ্বাস কৰিবলৈ এৰিলে। আহোম সৈন্যৰ মাজত বিভেদ-সৃষ্টি কৰাৰ চেষ্টা এইদৰে দুপতীয়াতে নষ্ট হ'ল।

আতন বুঢ়াগোঁহাই আৰু লাচিত বৰফুকনৰ কোঠলৈকো এইদৰে পত্ৰ বান্ধি কাঁড় মাৰি পঠোৱা হৈছিল। প্ৰথমখনত কোৱা হৈছিল যে বৰফুকনে ৰামসিংহৰ সৈতে মিতিৰালি কৰি যুদ্ধলৈ মন এৰিছে। দ্বিতীয় পত্ৰত বুঢ়াগোঁহাইৰ বিৰুদ্ধেও সেই একে অভিযোগকে অনা হৈছিল। বুঢ়াগোঁহাই আৰু বৰফুকনে সহজে বুজি পালে যে ই দুয়োৰে মাজত বিভেদ সৃষ্টি কৰাৰ চেষ্টাহে, আৰু তেওঁলোকে তালৈ একো কাণ নিদিলে। তেওঁলোকে সেনাপতি আৰু সৈন্যসকলক আগতকৈও অধিক সাৱধান হৈ থাকিবলৈ আজ্ঞা কৰিলে।

একো উপায় নাপাই ৰামসিংহই অসমৰ স্বৰ্গদেৱৰ সৈতে দ্বন্দ্বযুদ্ধ

কৰিবলৈ বিচাৰিলে, আৰু আহোম সেনাপতি বুঢ়াগোঁহাইকো ফুকনে-লগ পাব খুজিলে। প্ৰথম প্ৰস্তাৱটো স্বৰ্গদেৱে অগ্ৰাহ্য কৰিলে, বোলে—"ৰামসিংহ এজন সাধাৰণ ভৃত্য, তেওঁ ছত্ৰধাৰী স্বাধীন ৰজা নহয়।" বুঢ়াগোঁহাই ফুকনে দম্ভেৰে উত্তৰ দিলে, বোলে—"মোৰ সলনি মোৰ একুৰি হেজাৰ সৈন্য পঠিয়াম, সিহঁতে গৈ ৰজাৰ সৈন্যক পিছি পিঠাগুৰি কৰিব।" ৰামসিংহৰ শান্তিপূৰ্ণভাৱে মীমাংসা সমাধানৰ প্ৰস্তাৱসমূহো অসমীয়াই এইদৰে ঠাট্টা-বিদ্ৰূপেৰে অগ্ৰাহ্য কৰিছিল। অসমীয়াৰ বিৰুদ্ধে, যুদ্ধই হওক বা কূটনীতিয়েই হওক কোনোবিধ সুবিধা লোৱাত ৰামসিংহ কৃতকাৰ্য নহৈছিল। অসমত তেওঁ দুখ লগা অভিজ্ঞতাৰ বিষয়ে এবাৰ কৈছিল—"মই হেন ৰামসিংহ থলত থাকিও কোনো ছিদ্ৰ নাপাওঁ!"

কোনো কষ্ট-অসুবিধা নোহোৱাকৈ যুদ্ধ কৰাৰ উদাহৰণ আমি পৃথিবীৰ বুৰঞ্জীত ক'তো নেপাওঁ, হিটলাৰৰ হঠাৎ আক্ৰমণৰ পদ্ধতিৰ বাহিৰে। প্ৰকৃতিয়ে দিয়া বা মানুহে দিয়া প্ৰতিবন্ধক আৰু হেঙাৰৰ সন্মুখীন নোহোৱাকৈ কোনো শত্ৰুসৈন্যই আন এখন দেশত সোমাব পৰা নাই। কষ্ট-অসুবিধা অতিক্ৰম কৰাৰ শক্তি অনুৰূপে আমি সেনাপতিৰ ৰণ-কৌশল আৰু বিক্ৰমৰ পৰিমাণ বিচাৰ কৰোঁ। কাৰণ যিয়েই নহওঁক, ৰামসিংহই নিজে স্বীকাৰ কৰিছিল যে তেওঁ অসম যুদ্ধত একো সুবিধা নাপালে। ইয়াৰ পৰা তেওঁৰ উপস্থিত বুদ্ধি আৰু কাৰ্য ক্ষমতাৰ অভাৱৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়, আৰু অসমীয়াৰ বিচক্ষণ সংগঠন শক্তি আৰু নেতৃত্বৰ প্ৰমাণ পাওঁ।

গুৱাহাটীৰ দুৰ্গ, অসমৰ হাৱা-পানী আৰু অন্যান্য স্বাভাৱিক অৱস্থাই এই দেশৰ সংৰক্ষণৰ দুৰ্ভেদ্য প্ৰাচীৰ স্বৰূপ আছিল। কিন্তু অসমীয়াৰ একতা আৰু অবিচলিত স্বাধীনতা প্ৰেম, তেওঁলোকৰ জয়লাভৰ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞা, দূৰদৰ্শিতা, সংগঠন আৰু নিয়মানুবৰ্তিতা, আৰু সেনাপতিসকলৰ অতুলনীয় নেতৃত্ব, এইবোৰে অসমৰ চাৰিওফালে এটা দুৰ্ভেদ্য গড় নিৰ্মাণ কৰিছিল, ইয়াক দিল্লী আৰু

অন্যৰ ঐশ্বৰ্য বা ৰাজপুতসকলৰ কূটনীতিয়ে বিচলিত আৰু বিধ্বস্ত কৰিব নোৱাৰিছিল। তেওঁলোকৰ মনৰ ভাব টান শিলেৰে নিৰ্মাণ কৰা প্ৰাচীৰ স্বৰূপ আছিল, আৰু এই উপমাক বহলাই কবলৈ গলে, শত্ৰুৰ হিলৈৰ গুলী, দুৰ্গ আৰু বুৰুজত নিপতিত হলে তাত মাথোন এধানমানি ধুলিহে উৰিছিল, আৰু দুৰ্গৰ বেৰ ভাঙি পেলোৱাৰ কোনো চিন পোৱা নগৈছিল।

নেতাসকলৰ দৃষ্টান্তই আছিল এই অপৰাজেয় মনোভাৱৰ সৃষ্টিৰ কাৰণ। যুদ্ধত জয়লাভ কৰিবৰ নিমিত্তে স্বৰ্গদেৱ দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ হৈছিল, আৰু সেনাপতিসকলো এই মনোভাৱৰদ্বাৰা প্ৰণোদিত হৈছিল। স্বৰ্গদেৱে সেনাপতিক নিয়ন্ত্ৰণ কৰিছিল আৰু তেওঁক দ্ৰুতগতিৰে কাম কৰিবলৈ উদগনি দিছিল। বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়ায়ো সেনাপতিক ভয় কৰিছিল, অৱশ্যে প্ৰয়োজন অনুসৰি সেনাপতিয়ে নভবা-নিচিন্তাকৈ কোনো কাম কৰিব খুজিলে বুঢ়াগোহাঁইয়ে বাধা দিছিল। ওপৰ থাপৰ সেনাপতিসকলৰ মাজত কোনো অসূয়া-অপ্ৰীতি বা অসন্তুষ্টিৰ ভাব নাছিল, তেওঁলোকে এক উদ্দেশ্যৰে কাম কৰিছিল,—“অসমীয়া সৈন্যৰ জয়লাভ।” এই উদ্দেশ্য অনুসৰণ কৰোঁতে তেওঁলোকে নিজৰ অহমিকা ভাব সম্পূৰ্ণকৈ বৰ্জন কৰিছিল। তেওঁলোকৰ মনোভাব তলতীয়া সেনাপতিসকলৰ গাতো লম্ভিছিল, আৰু এই ভাব সেনাপতিসকলে তেওঁলোকৰ সৈন্য আৰু নগৰ মানুহৰ অন্তৰতো সৃষ্টি কৰিছিল। স্বৰ্গদেৱকে আৰম্ভ কৰি অতি নিঃকিন খেতিয়কলৈকে সদৌ অসমীয়া জাতিয়ে একমত হৈ এটা মানুহৰ দৰে কাম কৰিছিল। এই দৃশ্য দেৱতাসকলে চাব লগীয়া চিত্ৰ আছিল। আৰু অসমীয়াৰ পক্ষে এই দৃশ্য হৈছে দেশ পুনৰ সংস্থাপন আৰু উন্নতিৰ কাৰণে অনুপ্ৰেৰণাৰ খিলঞ্জীয়া কঠিয়াতলী।

এই কালৰ যুদ্ধত কোনো আপদত পৰিলে ভাৰপৰা সোনকালে গা টঙাৰ পৰা শক্তিৰ প্ৰমাণ অসমীয়াই ভালকৈ দিছিল। মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণত অসমৰ মহা বিপৰ্যয় ঘটিল। স্বৰ্গদেৱ

জয়ধ্বজসিংহই নতশিৰ হৈ সন্ধিৰ প্ৰস্তাব গ্ৰহণ কৰিব লগাত পৰিল, তেওঁৰ জীয়েককো পাদশ্যাহৰ মহললৈ উলিয়াই দিলে। মোগললৈ খৰ-খেদাকৈ পেচ্‌কচ্‌ পঠিয়াব লগা হ'ল। আৰু গাঁও এৰি যোৱা প্ৰজাসকলক ওভোতাই আনি ঠায়ে ঠায়ে পাতি নিজ নিজ ব্যৱসায় চলাবলৈ সুবিধা দিব লগাত পৰিল। ইয়াৰ উপৰিও, জাতীয় মৰ্যাদাৰ পুনৰুদ্ধাৰ, দেশৰ ৰাজক্ষমতাত আৰু নিজৰ ওপৰত প্ৰজাৰ আত্মবিশ্বাসৰ সৃষ্টি, আৰু তেওঁলোকৰ পৰাজয়মূলক মনোবৃত্তি গুচাই তাৰ ঠাইত জয়লাভমূলক মনোবৃত্তিৰ অৱতাৰণা, এইবোৰ উদ্দেশ্যে কাম কৰিব লগা হৈছিল। জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজে যি উদ্যমেৰে মোগলৰপৰা কামৰূপ উদ্ধাৰ কৰি ঢাকাৰ সমীপলৈকে ৰাজ্য জয় কৰিব পাৰিছিল সেই উদ্যমেৰে আৰু দূৰদৰ্শিতাৰে ৰাজ্য পুনৰ সংস্থাপনৰ কাৰণে মনোনিবেশ কৰিছিল। স্বৰ্গদেৱে কোচবেহাৰ, জয়ন্তীয়া আৰু নৰ্তঙ্গীয়া ৰজালৈ দিয়া পত্ৰৰ পৰা মোগলৰ সৈতে পুনৰ ৰণ কৰিবলৈ সংকল্প কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। কোচৰ প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ স্বৰ্গদেৱে লিখিলে, বোলে—"সূৰ্যক যদি ৰাহুৱে এবাৰ গ্ৰাস ক'ৰে সেই সূৰ্য কি পুনৰ প্ৰকাশ নহয়?" ঘিলাঝাৰি-ঘাটৰ সন্ধিৰ পাচত স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই মাথোন মাহচেৰেকহে জীয়াই আছিল, আৰু তেওঁৰ দিনতে অসমৰ এনে দুৰ্দশা হোৱা কাৰণে তেওঁ নিৰন্তৰে চকুপানী টুকিছিল। মৃত্যুশয্যাত পৰি কোৱা কথাখিনিৰ পৰা আমি স্বৰ্গদেৱৰ অন্তৰৰ শোকৰ বিষয়ে জানিব পাৰোঁ—"বঙাল শত্ৰুয়ে আমাৰ বুকুত মৰা শেলডাল উঘালিবলৈ পাৰামানে যত্ন কৰিবা।"

স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহই দেশৰ দুৰ্দশা দেখি মৰ্মাহত হৈ হাত সাৰটি বহি থকা বিধৰ মানুহ নাছিল। অসমে বঙালক সদায় যুদ্ধত ঘটুৱাই আহিছে, মীৰজুমলাৰ দিনত হোৱা দুৰ্দশা তাৰে এটা ব্যতিক্ৰম মাত্ৰ। স্বৰ্গদেৱে বঙালক গুৱাহাটী আৰু কামৰূপৰপৰা খেদাব আয়োজন কৰি নিজৰ আত্মবিশ্বাসক কাৰ্যকৰী কৰিলে।

মিত্ৰবজাসকললৈ দিয়া পত্ৰাৱলীৰপৰা স্বৰ্গদেৱৰ উদ্যম আৰু সংকল্পৰ কথা জানিব পাৰি। স্বৰ্গদেৱে প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ লিখিছিল— "বঙালক আমি বাৰম্বাৰ ঘটুৱাইছোঁ তাক তুমি ভালকৈ জানা। আমাৰ জানিবা এবাৰ পৰাভব ঘটিল, তাৰপৰা বুজায় নেকি যে আমাৰ পুনৰ পৰাভব হব?" যুদ্ধৰ আয়োজনৰ কামত কিছু পৰিমাণে আগবাঢ়ি স্বৰ্গদেৱে প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ আকৌ লিখিলে—"মোগলে আমাক এবাৰ ঘটুৱাইছে বুলি বঙালৰ অধীনতা গুচাবলৈ আমি যত্ন নকৰিমনেকি"? শিবাজীয়ে মোগলক পৰাস্ত কৰি একুৰি দিনৰ বাটলৈ হোঁহোঁকাই পঠিয়াইছিল, চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে এই বাৰ্তাৰ পৰাও অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল। জয়ধ্বজসিংহ আৰু চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ কাৰণে, মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ দুৰ্দশাই নতুন উদ্যম, সংগঠন আৰু সৰ্বশক্তি প্ৰয়োগৰ নিমিত্তে ইন্ধনহে যোগাইছিল। এই নতুন কাৰ্যপন্থাৰ সম্ভাৰ অকল মানুহ আৰু আহিলা-পাতিয়েই নাছিল, ইয়াৰ সম্ভাৰ আছিল অসমীয়াৰ অন্তৰ্নিহিত দেশপ্ৰেম আৰু সুপ্ত হৈ থকা শক্তি জাগৰণৰ সম্ভাৱনা।

আগৰ দিনৰ অসমীয়াই ভালকৈ জানিছিল যে তেওঁলোকৰ জনশক্তি আৰু আহিলা-পাতিৰ সম্পদ বিস্তৰ, আৰু কোনো উদ্দেশ্য সিদ্ধিৰ কাৰণে যে এই সম্পদক একত্ৰীভূত কৰিব লাগে, তাকো তেওঁলোকে ভালকৈ জানিছিল। স্বাৰ্থত্যাগী আৰু দেশপ্ৰেমিক নেতাসকলৰ অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰদ্বাৰাই এই সম্পদৰাজিক একমুখীভাৱে প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি, তাকো তেওঁলোকে যথাৰূপে বিশ্বাস কৰিছিল। জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনত মীৰজুমলাৰ হাতত অসমীয়াৰ বিপৰ্যয় ঘটাৰ কাৰণ আছিল—শক্তিমন্ত নেতাৰ অভাৱ, যদিও যুদ্ধৰ আহিলা-পাতি অপৰ্যাপ্ত আছিল। ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে মোগল ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰিবলৈ সংকল্প কৰাৰ বেলিকা কুঁৱৈগঞা বুঢ়াগোঁহায়ে ৰণমেলত দিয়া পৰামৰ্শত সুদক্ষ নেতাৰ প্ৰয়োজনৰ কথা ভালকৈ স্বীকৃত হৈছিল। বুঢ়াগোঁহাই ভাজৰীয়াই কৈছিল—"স্বৰ্গদেৱে উত্তমহে

সুধিছে বৰপাত্ৰ গোঁহায়ে উত্তমহে কৈছে। স্বৰ্গদেৱৰ পূৰ্বে পুলিন ৰজাদেৱে তেজশক্তিৰ বলে বঙ্গামাটি চৰাই কৰতোৱা গঙ্গাত থাণ্ডা পখালি গৈছে। তেতিয়া তাক আচল হেন দেখি গুৱাহাটীত থানা কৰি মানাহা সীমাকৈ গৈছে। জয়ধ্বজসিংহ ৰজাদেৱৰ দিনত এনে আহিলা-পাতি বহুতো আছিল, তত্ৰাপি নাম হ'ল ভগনীয়া ৰজা। অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আহিলা-পাতি সমস্তো জড়। স্বৰ্গদেৱৰ বন্দী-বেটাহে চেতন, সেয়ে চলালেহে চলে। তাৰো বলাবল বুজিব লাগে, শত্ৰুৰো বলাবল বুজিব লাগে। জয়-পৰাজয় দুয়ো আছে। তাকে বিশেষৰূপে বুজিহে বাঢ়িবলৈ ভাল যেন দেখি"। যেতিয়াই অসমীয়াই এইবোৰ কথা হৃদয়ঙ্গম কৰিছিল, আৰু যেতিয়াই উপযুক্ত নেতা পোৱাৰ সৌভাগ্য ঘটিছিল, তেতিয়াই তেওঁলোকে কামত অপ্ৰয়াসে সিদ্ধিলাভ কৰিছিল আৰু পুনৰ সংস্থাপনৰ বেলিকাও কৃতকাৰ্য হৈছিল। সেইদৰে অন্তৰ্বিৰোধ আৰু খোৱা-কামোৰাৰ পৰিণামত যেতিয়া ডাঙৰীয়াসকল মিলেৰে কাম কৰাত অসমৰ্থ হ'ল, আৰু দেশৰ প্ৰচুৰ সম্পদক প্ৰজাৰ ভালৰ নিমিত্তে ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰা হ'ল, তেতিয়াহে অসমৰ অৱনতি ঘটিল।

সৰ্বসাধাৰণ প্ৰজাৰ মন কোমল। তাক নেতাসকলে আৱশ্যক-মতে গঢ় দিব পাৰে। অসমীয়াৰ সামৰিক গুণৰ কথা বিদেশী দৰ্শক-বৃন্দই স্বীকাৰ কৰি গৈছে। আমি এইখিনিতে মীৰজুমলাৰ বুৰঞ্জী লিখক চিহাবুদ্দিন তালিচৰ কথাখিনি উদ্ধৃত কৰিব পাৰোঁ— "অতি অল্প সংখ্যক অসমীয়া সৈন্যই হেজাৰ সৈন্যক বাধা দিব পাৰে। তেওঁলোকে মোগলৰ সৈতে প্ৰায় ৰাতিহে যুদ্ধ কাৰ্যত প্ৰবৃত্ত হয়, কাৰণ এই কালছোৱাত তেওঁলোকে শুভমুহূৰ্ত বুলি বিবেচনা কৰে"। হিৰাট নগৰীৰ মোল্লা দৰবেশ নামে এজন কবি মীৰজুমলাৰ লগত অসমলৈ আহিছিল। চিহাবুদ্দিন তালিচে এওঁক বাক্য-প্ৰয়োগত সুনিপুণ আৰু আমাৰ অসম অভিযানৰ মৰমিয়াল সঙ্গী আৰু সহযোগী বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। কবিয়ে অসমীয়াৰ সাহ-পিত্ত

এইদৰে প্ৰশংসা কৰিছে—"অসমৰ ৰজাই যুদ্ধক্ষেত্ৰত এনে এক সৈন্যবাহিনী নমালে যে সিহঁত অসংখ্য হোৱাৰ নিমিত্তে পৃথিবীত চৰাই সজাৰ দৰে হ'ল। বিপ্লৱ অনাত সিহঁত পটু, আৰু ৰমণীৰ চকুৰ দৰে কাঁড় আৰু বজ্ৰ নিক্ষেপৰ সহায়েৰে আক্ৰমণত অদ্বিতীয়, তথাচ সম্মুখ সংৰত অচল-অটল। সিহঁতৰ শৰীৰ জীবনৰ অগ্নিশিখাৰে পৰিপূৰ্ণ, তথাপি ভৈয়াম আৰু পৰ্বতত জীৱন সংহাৰ কৰা কাৰ্যত সিহঁতক কোনেও চেৰ পেলাব নোৱাৰে। জলদৈত্য ইফ্রিটৰ দৰে সিহঁতৰ প্ৰত্যেক সৈন্যক দেখিলে গাৰ লোম শিয়ৰি উঠে। সিহঁতে যুদ্ধ কৰিবলৈ ধৰিলে শিৰৰপৰা শৰীৰ আৰু শৰীৰৰপৰা শিৰ বিছিন্ন নোহোৱালৈকে সংগ্ৰাম ক্ষেত্ৰ নেৰিছিল। সিহঁত পাতালপুৰীৰপৰা নিৰ্গত ঠিক যেন আত্রিমান দৈত্য, নাইবা বন্দীয়াবৰ জিঞ্জিৰৰপৰা পলাই মুক্ত হোৱা কোনো জন্তু"।

মানৰ আক্ৰমণৰ সময়ত, আভাৰ প্ৰসিদ্ধ সেনাপতি কিয়ামিঙ্গি বৰগোঁহায়ে অসমীয়া সেনাৰ বল-শক্তি দেখি আচৰিত মানিছিল। উপযুক্ত সেনাপতিৰ অভাৱত অসমীয়াই যুদ্ধত হাৰিছিল বুলি কিয়ামিঙ্গিয়ে বিশ্বাস কৰিছিল। ১৮১৯ চনত ফেব্ৰুৱাৰী মাহত ফুলপানিছিগা ৰণত অসমীয়া সৈন্য পৰাজিত হোৱা দেখি কিয়ামিঙ্গিয়ে মানৰ মিত্ৰ মোমাই বৰুৱাক কৈছিল—"তোমালোকৰ দেশত অনেক ৰণুৱা, কিন্তু তোমালোকৰ ভাল সেনাপতি নথকা গতিকে আমি ঘটুৱাব পাৰিলোঁ"। এতিয়াও, নেতাৰ অভাৱত অসমৰ সুপ্ৰচুৰ সম্পদৰাজিৰ সুব্যৱহাৰ হোৱা নাই বুলি ঘুনুক-ঘানাককৈ শুনা যায়।

কিন্তু, সুদক্ষ নেতা হবলৈ গলে কি কি গুণৰ আৱশ্যক? জৰ্জ-ডি-হেল্‌চিয়ে তেওঁৰ "নেতা কেনেকৈ হব পাৰি?" গ্ৰন্থত নেতাৰ গুণসমূহক এইদৰে বিশ্লেষণ কৰি দেখুৱাইছে—"ন্যায়পৰায়ণতা, আন্তৰিকতা, সততা, নিৰপেক্ষতা, নিৰ্ভীকতা, আত্মবিশ্বাস, দ্ৰুতালিকে সিদ্ধান্ত লব পৰা ক্ষমতা, উপায়-উদ্ভাবনাৰ শক্তি, কৌশল, মিত্ৰতা

কৰা আৰু মিত্ৰক মিত্ৰভাৱে ৰাখিব পৰা গুণ, উৎসাহ আৰু উদ্যম, আৰু আনৰ অন্তৰত উদ্দীপনা জন্মাব পৰা শক্তি, উৎসুকতা, নিৰীক্ষণ শক্তি, মুকলি মন, বিচাৰ-শক্তি, ক'তো খুত নোহোৱাকৈ আৰু ন্যায়নিষ্ঠভাৱে কাম কৰিব পৰা শক্তি, উপস্থিত বুদ্ধি, মৌলিকতা, সংগঠন শক্তি, কিটিপ-কৌশল, আৰু কাৰ্য সম্পাদনা শক্তি।"

অসমৰ কৰ্মক্ষেত্ৰত অতি প্ৰয়োজনীয় নেতাসকলৰ আবিৰ্ভাৱ হলেহে, আমি বছৰচেৰেকৰ পূৰ্বে বৰ্ণোৱা স্বপ্ন ফলিতাৰ্থ হোৱা দেখা পাম—

"আমাৰ দেশখনক আমি যি নামৰ দ্বাৰা অভিহিত কৰিছোঁ তাৰ দৰে আন কোনো নামে ভাবাৰ্থ আৰু উৎপত্তিৰ সম্পৰ্কে এনে মতভেদৰ সন্মুখীন হবলগীয়া হোৱা নাই। কিন্তু মত প্ৰাধান্যলৈ চাই আসাম বা অসম নামৰ ব্যাখ্যা অসম অৰ্থাৎ তুলনাবিহীন বুলি কৰ পাৰি। অসম অৰণ্যে অসম বা অসমান আৰু ঈশ্বৰে সৃষ্টি কৰা গিৰি-ভৈয়ামৰ সংযোগৰ পৰা উৎপত্তি হোৱা সম্ভাৱনাসমূহত এই অসমতাৰ উৎপত্তি হৈছে। জনজাতিসকলৰ শাৰীৰিক উদ্যম আৰ্যসকলৰ সূক্ষ্ম বুদ্ধিৰ পৰিপূৰক হৈছে। ভৈয়ামৰ প্ৰজাবৃন্দৰ ত্ৰুটি অহা শৌৰ্য-বীৰ্যক পৰ্বতীয়া জাতিৰ আদি-উদ্যমে সবল কৰিছে। এই পৰ্বতীয়া ভাইসকলৰ শাৰীৰিক শক্তি আমাৰ কোনো শক্তিপূৰ্ণ কাম কৰিবলৈ হলে সদায় আমাৰ সহায়ত আছে। অসমৰ এই দুই শ্ৰেণীৰ বাসিন্দাৰ শক্তি একে উদ্দেশ্যতে প্ৰয়োগ কৰিব লাগিব, কাৰণ তেওঁলোকৰ সামীপ্য আৰু সংসৰ্গই অসমৰ কৃষ্টি-সভ্যতা, ধৰ্ম আৰু সমাজ প্ৰভাৱান্বিত কৰিছে।

"অসমৰ অতি মূল্যবান সম্পদ হৈছে, ইয়াৰ প্ৰাকৃতিক বিভূতি সমূহ, নদ-নদী আৰু জান-জুৰি, তেলপুং আৰু কয়লাৰ খনি, চূণৰ খনি, গছ-গছনি আৰু সাকৰা মাটি। এইবোৰ সম্পদ ভালকৈ ব্যৱহাৰ কৰি অসমক সমৃদ্ধিশালী কৰি তুলিব পাৰিলে অসমক পূৰ্ব-ভাৰতৰ উঠি অহা তৰা বুলি আখ্যা দিব পৰা যায়। আৰু অসমক পূৰ্বতে, শিক্ষা,

তেজ্ঞীমলা আৰু টোপনি গধুৰ বুলি কোৱা হৈছিল, সেইবোৰ শব্দই অসমৰ অগ্ৰগতিক জাজ্জ্বল্যমান কৰি তুলিব মাত্ৰ"।

আমাক এনেকুৱা নেতা লাগে যি নেতাই দেশপ্ৰেম আৰু দেশৰ উন্নতিৰ অৰ্থে সেৱা কাৰ্যত স্বাৰ্থহীনতাৰ শৃঙ্গত উঠিব পাৰিব। তেওঁলোকে দৃষ্টান্ত আৰু উপদেশৰ সহায়েৰে দেশবাসীক উচ্চ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত কৰিব পাৰিব। তেওঁলোকৰ পূৰ্বপুৰুষসকলো এনে উচ্চ আদৰ্শৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। ভবিষ্যত যুগৰ অনুসৰণ আৰু উদ্দীপনাৰ কাৰণে জাতীয় বুৰঞ্জীত সংৰক্ষিত তেওঁলোকৰ বাণী আৰু মন্তব্য আদিত সেই উচ্চ আদৰ্শৰ আভাস পোৱা যায়।

এইবোৰ উক্তি ৰাজনৈতিক মামুলি বাক্য-বচনৰ অন্তৰ্গত নহয়, আৰু ই বাগ্মী বোলাই ফুৰা নেতাৰ বক্তৃতাক শোভা কৰা বাণীও নহয়, সেইবোৰ বাণী শিলৰ গাঁঠনিৰ ওপৰত স্থাপিত আৰু ভয়াবহ জাতীয় দুৰ্যোগ অতিক্ৰম কৰাৰ কাৰ্যাৱলীত সেইবোৰ ৰূপান্তৰিত হৈছিল। আলোচনা আৰু আচৰণ, সংকল্প আৰু সম্পাদন, চিন্তা আৰু প্ৰগতি, একেলগে প্ৰবৰ্তিত হৈছিল। এই কথা অম্বেৰৰ ৰজা ৰামসিংহ আৰু তেওঁৰ সুবিজ্ঞ কটকী পণ্ডিতবায়ে কৰা অসমীয়াৰ সম্পৰ্কে মন্তব্য-সমূহৰপৰা আমি জানিব পাৰোঁ—

(১) ৰামসিংহই বছিদ-খাঁক কৈছিল—"আহোমে পৰ্বতৰ ওপৰত গড় সাজিছে। ওচৰৰ ভৈয়ামো মুকলি যুদ্ধৰ নিমিত্তে অতি ঠেক। এই কাৰণেহে বিদেশীয়ে কৰা আক্ৰমণৰ বেলিকা অসমে অপৰাজেয় বুলি প্ৰমাণ দেখুৱাইছিল"।

(২) ৰামসিংহই আকৌ বছিদ-খাঁক কৈছিল—"আত্মৰক্ষাৰ কাৰণে অসমীয়াই এনে দুৰ্ভেদ্য গড় কৰিছে, তাৰ নিমিত্তে অসমৰ মন্ত্ৰী, সেনাপতি আৰু পদাতি সকলোকে প্ৰশংসা কৰিব লগীয়া"।

(৩) ৰামসিংহৰ কটকী পণ্ডিতবায়ে কৈছিল—"বৰপাত্ৰ গোঁহাই, বৰগোঁহাই, গোহাই-ফুকন আৰু বৰফুকন এওঁলোক সুনিপুণ সেনাপতি, দেখাত সুন্দৰ, কাৰ্যতো চতুৰ, সাহিয়াল আৰু বীৰ"।

(৪) পণ্ডিতৰায়ে ৰামসিংহক কৈছিল—"বুঢ়াগোঁহাই বয়সত অল্প, গৌৰ, সুন্দৰ, ধীৰ আৰু গহন আসে, সকলো কাৰ্যতে সুদক্ষ, তেওঁৰ পৰামৰ্শ মতে সকলো চলে। বুঢ়াগোঁহাই মহা চক্ৰীত"।

(৫) আতন বুঢ়াগোঁহাইৰ বিষয়ে ৰামসিংহ ৰজাই কৈছিল—"ইমান কোমল বয়সতে মানুহ এনে বুদ্ধিমন্ত হব পাৰে, ই বৰ আচৰিত। বয়স হলে এওঁক কোনে তৰ্কিব পাৰিব? যি দেশত এনে মন্ত্ৰী জন্মিছে সেই দেশ ধন্য"।

(৬) শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ পাচত ৰামসিংহই কৈছিল—"প্ৰতিজন অসমীয়া সৈন্যই নাও বোৱা, কাঁড় মৰা, খাৰৈ খন্দা, বন্দুক আৰু বৰছিলৈ মৰা, এই সকলো কামতে সুনিপুণ। এনে ধৰণে সকলো কাম জনা মানুহ ভাৰতৰ কোনো অঞ্চলতে মই দেখা পোৱা নাই"।

(৭) ৰজা ৰামসিংহই কৈছিল—"ধন্য ৰজা, ধন্য মন্ত্ৰী, ধন্য সেনাপতি, ধন্য দেশ! একেটা মানুহে সকলো সৈন্য চলায়! মই হেন ৰামসিংহই হালত থাকিও একো ছিদ্ৰ নেপাও"!

প্ৰথম পৰিশিষ্ট

উক্তি সংগ্ৰহ

বিবিধ ঘটনা-সূত্ৰে নেতাসকলে কোৱা মন্তব্য আৰু বাণী চুটি-দীঘল পৰিমাণে সমসাময়িক অসমীয়া বুৰঞ্জীৰ পাতত সংৰক্ষিত হৈছে। ঘটনাৱলীক সঞ্জীৱিত কৰা সেইবোৰ উক্তিৰপৰা অসমীয়াৰ আদৰ্শ আৰু যুদ্ধ-কৌশলৰ আভাস পোৱা যায়। অসমৰ স্বৰ্গদেৱ আৰু সেনাপতি, কোচবেহাৰ, জয়ন্তীয়া আৰু নৰ্তঙ্গীয়া মিত্ৰ-ৰজাসকলৰ কিছুমান উক্তি তলত উদ্ধৃত কৰি দিয়া হ'ল। লাচিত বৰফুকনৰ বৰ্তমান বুৰঞ্জী গ্ৰন্থত সেইবোৰ উক্তিয়ে ঘটনা সংক্ৰান্তত ঠাই পাইছে আৰু তৃতীয় পৰিশিষ্টত থকা ৰজাঘৰীয়া পত্ৰাৱলীতো আছে। এইবোৰ উক্তি মনোযোগেৰে অধ্যয়ন কৰিলে, ১৬৬৩ চনৰপৰা ১৬৭১ চনলৈকে হোৱা অসম আৰু মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ ধাৰাবাহিক কাহিনীবো আভাস পাব পাৰি।

(১) মীৰজুমলা নবাবে অসম এবাৰ পাচত, জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে ৰণত হেলা কৰা আৰু লগ এৰা মানুহক শাস্তি দিব খোজোঁতে গড়গঞা ৰজাশহুৰ ৰাজমন্ত্ৰী থামোন নাওবৈচা ফুকনে কৈছিল :

"মূৰৰ চুলি দুই-এডাল পকিলে তাক কাঁটিলে শোভা দেখি। সকল যদি পকিল তাক কাঢ়িলে আপোনাৰ মূৰত দুখ পাবলৈহে আছে।"

(২) জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়ে জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱলৈ লিখিছিল :

"জয়ন্তা আৰু গড়গাঁও দুই নহয়। তোমাৰ দেশ নামাৰিছে যেন আমাৰ দেশহে মাৰিছে, আমাৰ মনত এনে দুখ লাগিছে। যি হবৰ আছিল সি হ'ল। এতিয়া যিৰূপে দিন-দিন অধিক প্ৰীতি হয় তাকে কৰিবা। আৰু বঙালে খানিক ৰাজ্যক পীড়া কৰিলে, এইমাত্ৰ, মাটিক নিব নোৱাৰিলে। সেই দেশ, সেই লোকসকল আছে, তুমি আপুনি কুশলে আছা। এতিয়া এনে কাৰ্য কৰি তুমি আমি একপ্ৰীতি হৈ যাতে বঙালৰ দাদ লব পাৰোঁ তাকে কৰা। বঙালে যি কৰিছে যদি তেনে দাদ লব পাৰোঁ তেহে আমাৰ সন্তোষ হয় আৰু মন-দুখ যায়।"

(৩) জয়ন্তাৰ তলপীয়া নৰ্তঙ্গীয়া ৰজা মানিকসিংহই জয়ধ্বজসিংহলৈ দিয়া পত্ৰত লিখিছিল :

"দুইজন কি? তোমাৰ কাৰ্যৰ নিমিত্তে যদি দশ-বিশ হাজাৰ লোক পৰিল, তথাপি আমাৰ অসন্তোষ নাছিল।"

(৪) নৰ্তঙীয়া ৰজাই স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহলৈ আক লিখিছিল :

"অন্যো-অন্যে চিত্ত শুদ্ধ থাকিলে দূৰেও সন্নিহিত, এনেকৈ চিত্তে লয় যেন। গড়গাঁও জয়ন্তীয়া দুই নহয়। তোমাৰ দেশ বঙালে মাৰিলে, আমি কুশলে আছিলো, মনত এনে দুখ লাগিছে। হুকুম নকৰিলোঁ দশ-বিশ হাজাৰ লোক আমাৰ গৈ নপৰিল, এইখানহে আমাৰ চিত্তত অধিক দুখ লাগিছে।"

(৫) কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণে স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহলৈ লিখিছিল :

"তোমাৰ যে ৰাজ্যচ্যুত হৈছে ইয়াৰ কাৰণে তোমাৰ কোনোমতে দুখ কৰিবৰ উচিত নহয়। দেখা, ৰামচন্দ্ৰ, সুৰথ, যুধিষ্ঠিৰ এইসকলৰো ৰাজ্যচ্যুতি হৈছিল। কিন্তু তেওঁলোকে উদ্যোগ কৰি ৰাজ্য ফিৰাই ললে নিমিত্তে তেওঁ-লোকৰ অকীৰ্ত্তি নহ'ল।"

(৬) স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ লিখিছিল :

"তুমি যি ৰাজ্যচ্যুত হোৱাৰ নিমিত্তে উদ্যোগ কৰিবৰ কাৰণে ক'লা তাক কৰ পোৱা। কিন্তু সূৰ্যক ৰাহুৱে আগ্ৰহণ কৰি থয়, তথাপিতো কি সূৰ্যে পুনৰ প্ৰকাশ নকৰে?"

(৭) জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ আক লিখিছিল :

"এতেকে আমিও বলাবল জিজ্ঞাসা কৰি যতন কৰিছো, তুমিও ইয়াৰ নিমিত্তে যতন কৰিবা। বিশেষ, অগ্নি, বায়ু সংযোগ হৈ তৃণসকল দহি ছয় কৰে। তুমি আমি তেমনে প্ৰীতি হলে শত্ৰুক দমন কৰি নষ্ট কৰিব পাৰোঁ তেনে কৰিবা।"

(৮) মৃত্যুশয্যাত পৰি স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহই পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলক মাতি আনি কলে :

"ভগা ৰাজ্যখন যি ৰূপে ৰক্ষা পৰিব তোমালোক সকলো যুক্তি হৈ একমতিয়ে প্ৰবৰ্ত্তি এজনক আগত লৈ প্ৰতিপাল কৰিবা। আৰু বঙাল শত্ৰুৰ বুকুৰ শাল উদ্ধাৰ কৰিব পাৰিলে ভাল হয়।"

(৯) বঙালে পেচ্‌কচ্‌ খুজি গৰ্ববচন বুলিলত মহাৰাজ চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে ক'লে :

"বঙালৰ অধীন হৈ থকাতকৈ মৰণেহে উচিত।"

(১০) বঙালৰ টান মাত শুনি চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে কলে :

"মোৰ পুথাও-পুলিনে লোকৰ তলপ হৈ যোৱা নাই। এতিয়া মই লোকৰ তলপ হৈ থাকিব নোৱাৰোঁ।"

(১১) চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে মোগলক মাৰিবলৈ আদেশ দিয়াত আতন বুঢ়াগোঁহাই ডাঙৰীয়াই বুজনি দিলে :

"ৰজা হলে শত্ৰুক মাৰি-কাটি আপোনাৰ সীমনাত ৰাখিব লাগে, তেবেসে যশ-ধৰ্ম্ম বৃদ্ধি হয়। দেৱতাই যিখান বুলিছে উত্তমকেহে বুলিছে। সকল দিন স্বতন্ত্ৰ ৰজা। বঙালৰ আইচটি সহিব নোৱাৰি।"

(১২) চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে বঙালক মাৰিবলৈ আজ্ঞা দিলত আতন বুঢ়াগোহাঁয়ে আৰু কলে :

"কিন্তু ৰাজ্যো ভাগিছে, এতিয়া স্বৰ্গদেৱে পূৰ্ব্বৰ ঠায়ে-ঠায়ে পাতিছে। তাৰ চাউল-কঠা কানিখান হৈছে নহৈছে তাকো বিচাৰ কৰিব লাগে। সকলো দ্ৰব্যত কৰি চাউল-কঠাহে প্ৰধান, তাৰ বিকল হলে কোনো কাৰ্য সিদ্ধ নহয়।"

(১৩) আতন বুঢ়াগোহাঁয়ে আৰু কলে :

"মানুহ চৰা নাৱত উঠে, আগৰ বৈচা, মাজৰ বৈচা, পাচৰ বৈচা তিনিৰো একেবাৰে চাব পৰিলে দেখিবলৈকো ভাল, বাওঁতায়ো উৎসাহ পায়, নাও চলে, কঢ়াৰীয়ে দি চল পাই। আগৰ মাজৰ পিচৰ তিনিৰো তিন চাব যদি হল কঢ়াৰীও দি চল নেপায়, নাও নচলে, দেখোঁতায়ো ভাল নেদেখে। এনেৰূপে প্ৰমাণ কৰি স্বৰ্গদেৱে যদি কাৰ্যত মন দিব পাৰে তেনেহলে শত্ৰুক মাৰি পূৰ্ব্ব-সীমনাত ৰাজ্য ৰাখিব পাৰে।"

(১৪) চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ লিখিলে :

"বঙালৰ হাতত একবাৰ খাটিছোঁ বুলিনেকি আমি যত্ন নকৰিম, আৰু সিটো একবাৰসে আমাক এনে কৰিছে, তাৰ কাৰণে বাৰম্বাৰ যেনে কৰিছোঁ তাক তুমি আপুনি সমস্তবোৰ জানা।"

(১৫) চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে বেহাৰৰ প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ লিখিলে :

"কিন্তু মোগলক বাৰম্বাৰ যেনেখান কৰিছোঁ তাকো তুমি আপুনি সমস্তকে জানা। আৰু বিধাতাই যদি আমাক একবাৰ ঘটাইছে বাৰম্বাৰনেকি আমাৰ এনে হব ?"

(১৬) মোগল আক্ৰমণৰ কাৰণে অসমৰ সেনাপতি কেনে মানুহ হব লাগে তাৰ বিষয়ে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে ক'লে :

"বঙাল শত্ৰু ওচৰতে আছে। কেনেকৈ হৈয়দ পিৰোজ হৈয়দ চালাক ধৰিব পৰা যাব ? অধিকাৰী যাক দিম সিও গাঢ় হব লাগিব।"

(১৭) মোমাই-তামুলীৰ সকজনা পুতেক লাচিতে চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱক কলে :

"স্বৰ্গদেৱৰ ৰাজ্যত নো মানুহ নাইনেকি ? বঙালনো সি কি ?—মানুহহে ! আমাৰ ৰাজ্যত নোলাবনেকি তেনে মানুহ ? স্বৰ্গদেৱে ধুলা দিবহে লাগে। মন কৰি চাওঁক।"

(১৮) আহোম সৈন্যই গুৱাহাটীলৈ যুদ্ধ যাত্ৰা কৰাৰ সময়ত চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে সেনাপতিসকলক কলে :

"তহঁতৰো ভাৰ্যা-পুত্ৰ, গো-ব্ৰাহ্মণ সকলো ৰক্ষা পৰিব লাগে। বঙালক যুদ্ধে জিনিলোঁ, ইও যশস্যা মঞি পাব লাগে। যদি ইটাধুলিত ভজাব নোৱাৰ, আক তহঁতৰ নিচিনা ফুকন ৰাজখোৱাহঁতো নোলাবনেকি ?"

(১৯) অসমীয়া সৈন্যই মোগলক খেদি গুৱাহাটী আৰু কামৰূপ উদ্ধাৰ কৰা বাৰ্তা পাই চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে হৰ্ষযুক্ত হৈ ক'লে :

"এতিয়াহে মঞি সুখে ভাত এগৰাহ খাওঁ।"

(২০) গুৱাহাটী কামৰূপ লোৱাৰ পাচত জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়লৈ চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে লিখিলে :

"তোমাৰ সীমনা লোৱা শুনি মঞি বহুত সন্তোষ হলো, ইখান বুলিব পোৱা। ইয়াতো তোমাৰ আমাৰ অভিন্ন প্ৰীতিগোট হৈছে, সেইকাৰণে তুমি সন্তোষ হোৱা উচিত।"

(২১) বাড়িৰ ভিতৰত গড় সাজি উলিয়াব নোৱাৰাত লাচিত বৰফুকনে মোমায়েকক হেংদানেৰে কাটিলে, বোলে :

"দেশতকৈ মোমাই ডাঙৰ নহয়।"

(২২) গড়ত উঠি অসংখ্য মোগল সৈন্য দেখি লাচিত বৰফুকনৰ চকুৰ লোতক বৰলৈ ধৰিলে, বোলে :

"মঞি ফুকনৰ দিনত এনাই হ'ল। মোৰ ৰজা ৰক্ষা হব কেনেকৈ ? ৰাজ্য ৰক্ষা হব কেনেকৈ ? পাচলৈ বা ৰক্ষা হব কেনেকৈ ?" এই বুলি স্থিৰ

কৰি সুস্থ হৈ পালী ফুৰি সোমালহি। পাছে যুদ্ধ কৰিবলৈ সকলকো আজ্ঞা কৰিলে।”

(২৩) গুৱাহাটীৰ গড় দেখি ৰামসিংহ আতঙ্কিত হোৱা বাৰ্তা শুনি আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই অসমীয়া সেনাপতি আৰু সৈন্যসকলক কলে :

“সকলেও শুনিবা, শত্ৰুৰ বল-উৎসাহ হ্ৰাস।”

(২৪) মোগল সৈন্যৰ বল-উৎসাহ হ্ৰাস হোৱা শুনি অসমীয়া সেনাপতি আৰু সৈন্যসকলে কলে :

“বৰফুকনে মাত্ৰ দৃঢ় কৰিব, আমি প্ৰাণ পৰিশ্ৰমে যুঁজিম।”

(২৫) সাম, দান, দণ্ড, ভেদ এই চাৰিবিধ যুদ্ধৰ পন্থা দেখুৱাই লাচিত বৰফুকনে ৰামসিংহলৈ জনাই পঠিয়ালে :

“এতেকে প্ৰস্তুত কাৰ্য বুজিলেহে জাতা বুলি।”

(২৬) ৰামসিংহই বৰফুকনক জনালে :

“ভাই ফুকনে একঘড়ি লেচাই দিয়ক।” ইয়াৰ উত্তৰত বৰফুকনে কৈ পঠিয়ালে, বোলে,—

“একঘড়ি লেচাই দিবৰ ঘি কথা কৈছে শৰীৰ থাকেমানে যুদ্ধ কৰা যাব।”

(২৭) নিজৰ সৈন্য অসংখ্য বুলি বুজাবৰ কাৰণে ৰামসিংহই এটোপোলা পোস্তৰ গুটি বৰফুকনলৈ পঠিয়ালে।—ইয়াৰ উত্তৰত বৰফুকনে বালি এচুঙা দি বোলে :

“এইখান পটা দিছোঁ, পোস্তৰ গুটি ইয়াতে বাতিলে পানী হব। লগতে বালি এচুঙা দিছোঁ, আমাৰ সৈন্যৰ এনয় লক্ষণ।”

(২৮) অসমৰ সেনাপতি বুঢ়াগোহাঁই-ফুকনক ৰামসিংহই চাবলৈ মন কৰাত ফুকনে কৈ পঠিয়ালে, বোলে :

“দেখাম, দেখাম। সেইদৰে মানুহ কুৰি হেজাৰ মান দিম, পটাত বাতে হেন বাতিম।”

(২৯) ৰামসিংহই চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ সৈতে দ্বন্দ্ব যুদ্ধ [কৰিবলৈ বিচাৰিলে। ইয়াৰ উত্তৰত স্বৰ্গদেৱে কলে :

ৰামসিংহ হৈছে মোগলৰ নকৰ, মূৰত ছত্ৰ নাই, এনে গুদা মানুহৰ সৈতে আমাৰ যুদ্ধ নচলে।”

(৩০) আলাবৈৰ যুদ্ধত একেদিনাৰ ভিতৰতে দহ হাজাৰ অসমীয়া সৈন্য যুদ্ধত পৰা দেখি লাচিত বৰফুকনে দুখ কৰি কলে :

"আমাৰ মানত একোটা মানুহ একোটা হাতী। ডাঙৰ কাৰ্য-কামত ইমান মানুহ নপৰিল, অল্প কাৰ্যত দহহাজাৰ লোক পৰিল !"

(৩১) আলাবৈৰ ৰণত অনেক সৈন্য হানি হোৱাত লাচিত বৰফুকনে দুখ কৰা দেখি আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই কলে :

"ফুকন, শেষলৈ আমাৰে যুদ্ধ জয় হব, এই আশা এৰিব নালাগে। বাৰীৰ ভিতৰত পুখুৰী সিচোঁতেও আঠোটা-দহোটা মানুহক শিঙিয়ে বিন্ধে। এইটো ৰণহে হৈছে। এই জানি দুই-চাৰিলোক কিয় নপৰিব ?"

(৩২) আলাবৈৰ ৰণত অসমীয়া সৈন্যক পৰাস্ত কৰি ৰামসিংহ হৰ্ষযুক্ত হ'ল। লাচিত বৰফুকনে ৰামসিংহলৈ জনাই পঠিয়ালে :

"দাঁতিয়াল ৰজা অনেক আছিছে, তিনিলাখ প্ৰজা সমন্বিতে পাহাৰী ৰজাসকলো আছিছে, স্বৰ্গদেৱতো প্ৰাৰ্থি আছিছে, স্বৰ্গদেৱৰ ঠাইৰ লোক, ফুকনৰ আজ্ঞালৈকো বাট নেচায়, কোনো ঠাইত ছলে পালে ঘাইলো কৰে তাকো নেজানি।"

(৩৩) ৰামসিংহ ৰজাই বাৰম্বাৰ গুৱাহাটী খোজাত লাচিত বৰফুকনে কোপতীয়া মাধৱচৰণৰ মুখে কৈ পঠিয়ালে, বোলে,—

"আমি স্বৰ্গদেৱৰ আজ্ঞাকাৰী। তাঞ্চিৰ আমাৰ নিবন্ধ কতকাল ৰহিব ? নিবন্ধ-কবুল প্ৰীতিগোট কৰিলে উত্তৰোত্তৰ বৃদ্ধি পাবলৈ হব, তেবেসে কৰণো উত্তম, লোকেও প্ৰশংসে।"

(৩৪) মাধৱচৰণ কটকীয়ে লাচিত বৰফুকনৰ হৈ আক কলে :

"সুচাক সুবুদ্ধিমন্তৰ নিমিত্তে ৰামসিংহ ৰজাক আমাৰ দেশৰ যুদ্ধৰ সন্মুখে পঠাইছে। ই দেশত পৰাংমুখ হৈ গলে তাঞ্চি বিশেষকাৰ্যত কিৰূপে প্ৰশংসা পাব ?"

(৩৫) পুনৰ গুৱাহাটী খুজি ৰামসিংহই পণ্ডিতবায় কটকীক বৰফুকনৰ ভালৈ পঠিয়ালে। বৰফুকনে কলে :

"উদয়গিৰিৰ স্বৰ্গমহাৰাজ, অস্তগিৰিৰ পাদশাহ, দুইজনে প্ৰীতি হলে তবে জাগ্যা ছাৰি দিব পাৰে।। তোমাৰ ৰঙলা দেশকো ছাৰি দিবু। চন্দ্ৰ-দিবাকৰ থাকেমানে প্ৰীতি ৰহে। সেৰূপ নিবন্ধ, স্বামীজনে কিয় বান্ধিব ?"

(৩৬) কিবা অজ্ঞাত কাৰণত অসমীয়া সেনাপতিসকলে গুৱাহাটী এৰি দিব খোজাত আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়াই অসন্মত হৈ কলে :

"তোমালোকে যি বুলিছা ইও এক কথা। কিন্তু এতিয়া গুৱাহাটী এৰি দিব লাগিলে আগেনো এৰি নিদি কি নিমিত্তে যুদ্ধ কৰি আহিলা-পাতি হানি কৰিলোঁ? ৰামসিংহে শপত কৰি সীমনা খুজিছে। ৰামসিংহৰ নিবন্ধ ছাঁইৰ আলি। আমি দিলেও ৰামসিংহৰ শপত পাদশ্যাহে ৰাখিবনেকি? ৰামসিংহক গুচাই আন নবাবক যেতিয়া বহাব তেতিয়া সেয়ে ৰাখিবনেকি? যদি শপত নাৰাখে পাচে কোনখান কৰা যাব? আক গড়ে সহিতে গুৱাহাটী এৰি দি আমি বা কত থাকিম? যদি গুৱাহাটীৰ গড় এৰি দিয়া যাব, তেবে আমি গড়গাঁৱকো এৰি নামৰূপলৈকে যাব লগাহে হ'ল। এতেকে আমি গুৱাহাটী এৰি দিব নোৱাৰো।"

(৩৭) লাচিত বৰফুকনৰ টান নৰিয়া হোৱা শুনি অসমীয়া সৈন্যই যুদ্ধলৈ মন এৰিব খোজাত বৰফুকনে কলে:

"কৰি, চিলাৰ পৰ্বতত চাৰিকড়াৰ মাটি কিনিছোঁ, মই নেযাওঁ, লৰাৰ কাল আছে, যদি যায় ৰাজ্যতকৈ পাচতহে যাব।"

(৩৮) অসমীয়া সৈন্যই যুদ্ধলৈ মন এৰি ভাগিব খোজাত নৰা হাজৰীকাই অশ্বক্ৰান্তত স্বৰ্গদেৱৰ শৰণ দি কলে:

"ৰাজ্য ঐ, সুনীয়া কাঁহিত বিহ চাল হতে ভাগ।"

(৩৯) দৈবজ্ঞ অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে খেনহিলৈ মাৰিবলৈ নিষেধ কৰাত লাচিত বৰফুকনে কলে:—

"বঙাল দেখো আমাবাজুৰি পাব হ'ল। গণক, ভয়ো কটা গলি, মোৰো দুৰ্বল আনি চাউলকানি মাৰিবি।"

(৪০) ৰাজ্য ভাগিবৰ দেখি চহিয়ালে নাও উজাই যেলিব খোজাত বৰফুকনে কলে:

"মোক স্বৰ্গদেৱে বঙালক যুদ্ধৰ নিমিত্তে এই থলখানৰ সকলো লোক মোৰ হাতত দি থৈছে। নুযুঁজি লৰা-তিৰোতাৰ লগলৈ যামনেকি?"

(৪১) লাচিত বৰফুকনে মানুহ ভাগিবৰ দেখি নাৱৰপৰা কলে:

"বঙালে মোক ধৰি নিয়ক, ৰাজ্য সুখে যা!"

(৪২) ৰণ এৰি নাও ভৰা দি উজাবলৈ মন কৰা অপৰাধত আতন বুঢ়াগোহাঁই ভাণ্ডৰীয়াই কৈছিল:

"মোৰ এনে দুৰ্বল আনে। লোকে বুলিব গোহাঁয়ে ভৰা দিবলৈ বোলাতহে দিছে।"

(৪৩) ৰণত হাৰি ৰামসিংহ ভটিয়াই যাওঁতে বঙালক ধৰি তাৰ আহিলা-পাতি আনিবলৈ প্ৰস্তাব কৰাত লাচিত বৰফুকনে কলে ঃ

"এক বৎসৰ যুদ্ধে নোৱাৰি লাজ হুই ভটিয়াই যায়। এই হেন স্বৰ্গদেৱৰো পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰো যশস্যা এৰি বস্তু আনিলে কি হব ?"

(৪৪) যুদ্ধৰ পাচত মোগল সৈন্য ৰঙামাটিলৈ ভটিয়াই যাওঁতে ফুকনবোৰে ভাগিযোৱা বঙালৰ আহিলা-পাতি ৰাখিবৰ মন কৰাত লাচিত বৰফুকনে কলে ঃ

"অনেকদিন যুঁজি বলে নোৱাৰি ৰামসিংহ ভটিয়াই গ'ল, ই যশস্যা নাটিল। দুখপোৱা মানুহ হাজাৰচাৰেকে পেলাই যোৱা খড়া দা, খড়া বাক এইবেহে মহাৰাজাক গিৰি কৰিম খেদি গৈ ধৰিলেও আমাৰ হাজাৰ চাৰেক মানুহ হানি হোৱাৰ ভয় আছে।"

দ্বিতীয় পৰিশিষ্ট

ঐতিহাসিক গ্ৰন্থৰপৰা টোকা

(১) ছাৰ যদুনাথ চৰকাৰ, 'আওৰঙ্গজেবৰ বুৰঞ্জী', ইংৰাজী, তৃতীয় খণ্ড ঃ

"১৬৬৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত, পাদশ্বাহে গুৱাহাটী হেৰোৱাৰ বাৰ্তা শুনি মীৰ্জাৰজা জয়সিংহৰ পুতেক ৰামসিংহক অসমত লুপ্ত হোৱা পাদশ্বাহী মৰ্যাদা পুনৰ উদ্ধাৰৰ কাৰণে পঠালে। বাটত আহোঁতে পাটনাৰপৰা ৰজাই শিখৰ গুৰু টেগবাহাদুৰক লগত ললে। ১৬৬৮ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত ৰামসিংহ ৰঙ্গামাটি পালেহি কিন্তু, প্ৰথমৰেপৰা ৰামসিংহৰ অভিযান আশাশূন্য হৈ পৰিছিল। অসমত চাকৰি কৰাটো অতি অপ্ৰিয়জনক আছিল, আৰু বাধ্য নকৰিলে কোনো সৈনিকে অসমলৈ যাবলৈ আগনেবাঢ়িছিল। আগ্ৰাত বন্দী অবস্থাৰপৰা শিবাজী পলাই যোৱাত ৰামসিংহই গোপনে সহায় কৰাৰ অপৰাধৰ শাস্তিস্বৰূপে তেওঁক অসমলৈ পঠোৱা হৈছিল বুলি ভাবিবলৈ যথেষ্ট কাৰণ আছিল। গুৱাহাটীৰ ফৌজাদাৰ ৰছিদ-খাঁৰ অবাধ্যতা আৰু বিৰোধিভাব পৰা ৰামসিংহৰ শান্তিৰ প্ৰস্তাব সকলো ব্যৰ্থ হ'ল। আহোম সকলে পুনৰ আক্ৰমণ কৰিবলৈ ধৰিলে। নতুন সৈন্য আহি পৰাত ৰামসিংহৰ যুদ্ধলৈ অনিচ্ছা কিছু পৰিমাণে লাঘৱ হ'ল। ছেগা-চোৰোকাকৈ অনেকদিন যুদ্ধ চলিবলৈ ধৰিলে। ১৬৭১ চনৰ মাৰ্চ মাহত বিফল-মনোৰথ হৈ আৰু যুদ্ধ কৰি আমনি লগাত ৰামসিংহ ভটিয়াই ৰঙামাটিলৈ গ'ল। অসমৰ সীমান্তত কেবাবছৰো থাকিল, কিন্তু পুনৰ আক্ৰমণৰ কাৰণে তেওঁৰ বল-শক্তি নোহোৱাৰ নিচিনা হ'ল। অৱশেষত, ১৬৭৬ চনত তেওঁ ৰঙামাটি এৰি যাবলৈ অনুমতি পালে, আৰু সেই বছৰৰ জুন মাহত গৈ বাদশ্বাহৰ চ'ৰা পালেগৈ।" পিঠি ২১২-২১৬।

(২) ছাৰ এডোৱাৰ্ড গেইট, 'অসমৰ ইতিহাস' ইংৰাজী :

"মুছলমানৰ সৈতে কথা-বাৰ্তা চলিবলৈ ধৰিলে। পূৰ্বৰ সীমনা থাকিব লাগে বুলি ৰামসিংহই প্ৰস্তাৱ কৰিলে, লাচিত বৰফুকনো সেই প্ৰস্তাৱত সন্মত হ'ল। কিন্তু, স্বৰ্গদেৱৰ সমৰ্থনলৈ বাটচাই থাকোঁতেই ৰামসিংহই সৈন্য লৈ সীতাৰাবিৰ পোনে খেদি গ'ল আৰু এফৌজ সৈন্য বৰফলৈ পঠিয়ালে। ইতিমধ্যে নতুন সৈন্য আহি ৰামসিংহৰ লগ ধৰিছিলহি আৰু তেওঁ বৰফুকনৰ

কথাত হঠাৎ সঙ্গাত নগৈছিল। মাটিৰ যুদ্ধত আহোমে জয়লাভ কৰিছিল, কিন্তু তেওঁলোকৰ নাও-সৈন্য ববহিলালৈ উভতি আহিছিল, আৰু তেওঁলোকৰ সৈন্যই ৰণথলি এৰিবলৈ বাধ্য হৈছিল। আৰু কিছু নাও-নাৱৰা লৈ বৰফুকন অহাত আহোমে পুনৰ আক্ৰমণ চলাবলৈ ধৰিলে। এইবাৰ মোগলৰ নৌ-বাহিনী পৰাজিত হল, আৰু দ্বিতীয়বাৰৰ মাটিৰ যুদ্ধত আহোমে জয়লাভ কৰিলে। ১৬৭১ চনৰ মার্চ মাহত অনেক সৈন্যৰ হানিৰ কাৰণে দুৰ্ব্বল হৈ পৰাত ৰামসিংহ পোনতে মানাহা নৈলৈ ভটিয়াই গ'ল, তাৰপিচত ৰঙামাটিত থানা কৰি থাকিলগৈ। বঙাল ভটিয়াই যোৱা শুনি উদয়াদিত্যসিংহ স্বৰ্গদেৱে বৰ আনন্দ পালে আৰু বৰফুকনক অনেক বঁটা-বাহন দিলে।" ১ম তাঙৰণ, পিঠি ১৪৯—১৫০।

(৩) ৰজা ৰামসিংহৰ অসম যুদ্ধৰ বিষয়ে বিবৰণী টোকা: *

"খৃষ্টীয় ১৬৬৮ চনত অসমৰ জমিদাৰক আক্ৰমণ কৰিবৰ অভিপ্ৰায়ে মহাৰজা ৰামসিংহক পঠোৱা হৈছিল। গুৱাহাটী আদি সামৰিক কেন্দ্ৰবোৰ উদ্ধাৰ কৰি চৈয়দ ফিৰোজ-খাঁ আৰু চৈয়দ চালাৰ-খাঁৰ পৰা নিজৰ হাতলৈ আনি সেইবোৰ ৰক্ষা কৰিবৰ কাৰণে ৰামসিংহক আদেশ দিলে। সম্ৰাটে ৰামসিংহক কলে যে আহিলা-পাতিৰ যোগান দিবলৈ তেওঁ উমদাতুল-মুলকক আদেশ দিছে। বাৰিষাৰ অন্তত গুৱাহাটীৰ দুৰ্গ অধিকাৰ কৰিবলৈ মহাৰাজাক আদেশ কৰিলে, আৰু অধিক সৈন্য পঠিয়াম বুলি প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে।

"১৬৬৯ চনৰ মার্চ মাহত সম্ৰাটে নিজৰ জন্মোৎসৱকে ৰামসিংহক গুৱাহাটী আক্ৰমণৰ পুৰস্কাৰ স্বৰূপে পাঁচহাজাৰী মনচবৰ মৰ্য্যাদা দিলে। আৰু তেওঁক গুৱাহাটীৰ দুৰ্গ অধিকাৰ কৰিবলৈ বা দেশ লুবিবলৈ নিৰ্দ্দেশ দিলে।

"পাচলৈ, ১৬৬৯ চনৰ আগষ্ট মাহত সম্ৰাটে ৰামসিংহক আদেশ দিলে যে তেওঁ আচৰ-খাঁৰ সৈতে উমৰাওচিং হাডাক ওভোতাই পঠিয়াই উমদাতুল-মুলকে দিয়া সৈন্যৰ সৈতে ৰঙামাটিত থাকিব লাগে, কাৰণ সোনকালে গুৱাহাটীৰ দুৰ্গ জয় কৰাতো টান, আৰু এই কামৰ কাৰণে সৈন্যৰ সংখ্যাও তাকৰ। সম্ৰাটে আৰু কলে যে বাৰিষা শেষ হলে মহাৰজাই উমদাতুল-মুলকৰ উপদেশ মতে কাম কৰিব।

* এই টোকা জয়পুৰৰ মহাফেজ-খানাৰ অধ্যক্ষ শ্ৰীএম-শ্যামবাবাৰ পৰা ১৯৩৫ চনৰ আগষ্ট মাহত পোৱা হৈছিল।

"১৬৭৬ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত সম্ৰাটে মহাৰজা ৰামসিংহক আজ্ঞা কৰিলে বোলে, বাৰিষা হোৱাৰ পূৰ্ব্বেই উমদাতুল-মুলকে নিযুক্ত কৰা বিষয়াক ভাৰ দি মহাৰজাই ৰঙামাটিৰ থানা এৰি আহিব। এই ভাৰ পোনতে আবু-নছৰ খাঁ আৰু তাৰপাচত ইবন-ই-হুচেন-খাঁক সমৰ্পন কৰা হয়।"

(৪) লেফটেনেণ্ট-কৰ্ণেল জেম্‌চ টড প্ৰণীত 'ৰাজস্থানৰ কাহিনী আৰু ইতিবৃত্ত', ইংৰাজী, দ্বিতীয় খণ্ড, অম্বেৰৰ কথা:

"মীৰ্জাৰজা খিতাপেৰে জয়সিংহ অধিক জনাজাত। তেওঁ ৰজা মানসিংহৰ পৰবৰ্ত্তী দুজনা ৰজাই কলুষিত কৰা কচ্ছোৱা নামৰ গৌৰব পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। আওৰঙ্গজেৱৰ দিনত জয়সিংহই মোগল সাম্ৰাজ্যৰ কাৰণে অনেক সুখ্যাতিপূৰ্ণ কাম কৰে, সম্ৰাটে ভাল পাই তেওঁক ছয় হাজাৰী মনচবৰ মৰ্যাদা দিয়ে। তেওঁ সুপ্ৰসিদ্ধ শিবাজীক বন্দী কৰি সম্ৰাটৰ চ'ৰালৈ আনে, আৰু যেতিয়া দেখিলে তেওঁ কৰা নিৰাপদৰ অঙ্গীকাৰ ভাঙো-ভাঙো হৈছে তেতিয়া তেওঁ শিবাজীক মুক্তি লাভৰ কাৰণে সহায় কৰিলে। কিন্তু ভাতৃ-সংগ্ৰামৰ কালত চুলতান দাৰাৰ প্ৰতি কৰা বিশ্বাসঘাতকতাই এই মহানুভৱতাৰ গ্লানি আনিলে। ইয়াৰ দ্বাৰা দাৰাৰ আশা-ভৰসা সম্পূৰ্ণভাৱে চূৰ্ণ হল। এইবোৰ কাৰ্যৰ পৰিণামৰ পৰা ৰজা জয়সিংহৰ অপৰিমিত উগ্ৰস্বভাৱৰ সৃষ্টি হল, আৰু স্বেচ্ছাচাৰী সম্ৰাট আওৰঙ্গজেৱে জয়সিংহক ধ্বংস কৰিবলৈ সঙ্কল্প কৰিলে।

"অম্বেৰৰ ইতিহাস মতে জয়সিংহৰ বাইশ হাজাৰ অশ্বাৰোহী সৈন্য আছিল আৰু তেওঁৰ তলত বাইশজন খ্যাতনামা তলতীয়া ৰজাই সেনাপতিৰ কাম কৰিছিল। জয়সিংহই এইবোৰ সৈন্য আৰু সেনাপতি সমন্বিতে দৰবাৰত বহি হাতত দুটা পিয়লা লৈ কৈছিল, 'এটা পিয়লাৰ নাম দিল্লী আৰু আনটোৰ নাম সাতাৰা।' তাৰে এটা মাটিলৈ দলিয়াই দি জয়সিংহই কৈছিল,—'এয়া সাতাৰা ধ্বংস হল, দিল্লী মোৰ হাতভে আছে, তাকো মই দলিয়াই পেলাব পাৰোঁ।'

"এনে ধৰণৰ গৰ্ব্ববচন সম্ৰাটৰ কাণত পৰাত, পুতেকৰ হতুৱাই বাপেকক হত্যা কৰোৱাৰ পৈশাচিক উপায়েৰে মাৰোৱাৰৰ যেনেকৈ ধ্বংস সাধন কৰিছিল জয়সিংহৰ বেলিকাও সেই একে উপায়কে সম্ৰাটে অনুসৰণ কৰিলে। জয়সিংহৰ বৰপুতেক ৰামসিংহক ৰজা নেপাতি ভায়েক কিৰাতসিংহক অম্বেৰৰ গাদীত বহুৱাবলৈ অঙ্গীকাৰ কৰিলে যদি কিৰাতসিংহই বাপেকক মাৰিবলৈ কথা দিয়ে। কিৰাতসিংহই কামিৰ লগত বিহ মিহলাই বাপেকৰ হত্যাকাণ্ড

সম্পাদন কৰি অম্বেৰৰ ৰজাৰ পদ দাবী কৰিলে। কিন্তু সম্রাটে কিৰাতসিংহক কামাহ নামে জিলাখনৰ শাসনভাৰ দিলে। পূৰ্ব্বোক্ত ইতিহাস মতে, তেতিয়াবেপৰা অম্বেৰৰ অৱনিত হবলৈ ধৰিলে।

"জয়সিংহৰ পাচত ৰামসিংহ অম্বেৰৰ অধিপতি হল। তেওঁক সম্রাটে চাৰি-হাজাৰী মনচব দিলে, আৰু অসমৰ বিৰুদ্ধে যুদ্ধলৈ পঠিয়ালে।" —পিঠি ৩২৭-৩২৮।

(৫) জে-ডি কানিংহাম, 'শিখৰ ইতিহাস', ইংৰাজী, ১৯১৮ চন :

"টেগবাহাদুৰক শিখসকলে নেতা বুলি মান্য কৰিছিল। ক্ষমতাকাঙ্খী আৰু শান্তিভঙ্গকাৰী অপৰাধত তেওঁক দিল্লীলৈ মাতি অনা হল। কিন্তু তেওঁ জয়পুৰৰ মহাৰজাক সহায়ৰূপে পালে। ৰজাই টেগবাহাদুৰৰ হৈ মাতিলে, আৰু কলে যে ৰাজক্ষমতা নিৰ্বিচাৰি এনে সাধুপুৰুষে তীৰ্থলৈ যোৱা উচিত। বঙ্গদেশলৈ যাওঁতে টেগবাহাদুৰকো লগত লৈ যাম বুলি ৰামসিংহই প্ৰতিশ্ৰুতি দিলে।

"ৰজাৰ লগত টেগবাহাদুৰ পূৰ্ব্বদেশলৈ গ'ল। তেওঁ কিছুদিন পাটনাত থাকি ৰামসিংহৰ অসম অভিযানৰ সৈন্যৰ লগত গ'ল। যোৱাৰ উদ্দেশ্য আছিল সৈন্যৰ জয়লাভ সাধন কৰা। তেওঁ ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰত ধ্যান কৰিছিল। কামৰূপৰ ৰজাৰ হৃদয় জয় কৰি তেওঁক গুৰু টেগবাহাদুৰে নিজৰ পন্থলৈ আনিছিল বুলিও জনপ্ৰবাদ আছে।" পিঠি ৬৩-৬৪।

(৬) হেনৰী ব্লকমেন, 'কোচবেহাৰ আৰু অসম' প্ৰবন্ধ, ইংৰাজী, এচিয়াটিক ছোচাইটি অব্ বেঙ্গল পত্ৰিকা, ১৮৭২, ১ম ভাগ, ১ম সংখ্যা, পিঠি ৪৯-১০১ :

(ক) মীৰজুমলাই অসম এৰিবৰ সময়ত গুৱাহাটী চাৰি বছৰ ধৰি সীমা আছিল, ১৬৬৭ চনৰ শেষলৈকে। অসমীয়াৰ দ্বাৰা গুৱাহাটী পুনৰ উদ্ধাৰ ঘটনাটো 'আলম-গীৰ-নামা' গ্ৰন্থত বৰ্ণিত শেষ কাহিনী,—

"এই সময়ত, ১৬৬৭ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত বঙ্গৰপৰা সম্রাটে বাৰ্ত্তা পালে যে অসমীয়াই অনেক সৈন্য আৰু নাও-নাৱৰা লৈ বঙ্গৰ সীমান্তত থকা গুৱাহাটী আক্ৰমণ কৰিছে। চৈয়দ ফিৰোজ-খাঁ থানাদাৰে যথাসময়ত আহিলা-পাতি যোগাৰ নাপালে। থানাদাৰ আৰু তেওঁৰ সৈন্যই সাহসেৰে আত্মৰক্ষা কৰিছিল, কিন্তু অৱশেষত ৰাজভক্তিৰ পন্থত নিজৰ জীৱন আহুতি দিলে। অসমীয়াক শাস্তি দিবৰ সংকল্পেৰে সম্রাটে ৰামসিংহক

পাদশ্যাহী সৈন্যৰ সেনাপতি পাতিলে, আৰু বঙ্গৰ সৈন্যবাহিনীৰ পৰা সৈন্য আনি পাদশ্যাহী ফৌজক পৰিপুষ্ট কৰাৰ ব্যৱস্থা হ'ল। ১৬৬৭ চনৰ ২৭ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ৰামসিংহই পাদশ্যাহৰপৰা এটা খেলাট পালে, সোণোৱালী জিনৰ সৈতে এটা ঘোঁৰা, আৰু মুকুতাৰ বন কৰা কমৰবন্ধাৰে সৈতে এখন জামদাৰ। এইবোৰ উপহাৰ দি সম্রাটে ৰামসিংহক অসমৰ ৰণলৈ পঠালে। ৰামসিংহৰ লগত আছিল, নচিৰী-খাঁ, কিশোৰী সিংভর্ত্তীয়া, মির্থাৰ ৰঘুনাথ সিং, বৈৰাম দেউ ছিছোদিয়া, অন্যান্য মনচবদাৰসকল, ১৫০০ আহাদি আৰু ৫০০ হিলৈমৰা মানুহ।"

(খ) 'মাছিৰী ই আলমগীৰি'ৰ পৰা ব্লকমেনৰ টোকা: (বিব্লথেকা ইণ্ডিকা সংস্কৰণ, পিঠি ৯৭)

"চাৰি হেজাৰ মনচবৰ অধিকাৰী ৰামসিংহ ৰজাক পাঁচ হেজাৰী মর্যাদালৈ উন্নীত কৰা হ'ল। তেওঁৰ পুতেক কৃষ্ণসিংহক মুকুতাৰ বন কৰা চৰপেচ উপহাৰ দিয়া হ'ল, ১৬৭০ চনৰ আৰম্ভণি।"

"১৬৭৬ চনৰ ২৪ জুন তাৰিখে ৰজা ৰামসিংহ অসমৰপৰা উভতি আহি সম্রাটৰ চ'ৰাত অভিবাদন জনালে।" —পিঠি ১৭৩।

"১৬৭৯ চনৰ পহিলা মার্চৰ দিনা, চুলতান মহম্মদ আজমৰ কর্মচাৰী ছাহৰুখে, সম্রাটৰ সৈন্যই গুৱাহাটী দখল কৰাৰ বিবৰণী দাখিল কৰিলে। পত্রবাহকে এহেজাৰ টকা পুৰস্কাৰ পালে, আৰু চুলতান আজমলৈ পুৰস্কাৰ পঠোৱা হ'ল,—দুইলাখ টকা মূল্যৰ একুৰি এঘাৰটা মুকুতা থকা এধাৰি কণ্ঠহাৰ, আৰু পঁচিশ হাজাৰ টকা মূল্যৰ মুকুতাৰ বনকৰা এখোপা টুৰা বা মণি।"

(গ) ৯৮-৯৯ পিঠিত থকা ব্লকমেনৰ পাদটীকা, এচিয়াটিক ছোচাইটি অব্ বেঙ্গল পত্রিকা, ১৮৭২:

"ৰামসিংহ অম্বেৰৰ প্রথমজনা জয়সিংহৰ পুত্র আছিল। জয়সিংহৰ সহায়েৰে আওৰঙ্গজেৱে সিংহাসন লাভ কৰিছিল। শিৱাজীৰ ৰণত ৰামসিংহই বাপেকৰ তলত চাকৰি কৰিছিল। শিৱাজী ভোঁছলা আৰু পুতেক শম্ভাজী দিল্লীৰ ৰাজচ'ৰালৈ আহোঁতে, তেওঁলোকৰ ওপৰত চোকা দৃষ্টি ৰাখিবলৈ আৰু যাতে তেওঁলোকে পলাব নোৱাৰে তাৰ প্রতি সাৱধান হবলৈ সম্রাটে ৰামসিংহক আদেশ দিছিল। কিন্তু বাপেক-পুতেক দুয়ো পলাল। ৰামসিংহ সম্প্রতিকলৈ অধ্যাভিভ পৰিল, আৰু তেওঁৰ মর্যাদা

হেকৰালে। অলপ পাচতে জয়সিংহ ৰজাৰ মৃত্যু ঘটে, ইয়াৰ কাৰণে কিৰাতসিংহৰ বিৰুদ্ধেও সন্দেহ কৰিব পাৰি। ইয়াৰ পাচত ৰামসিংহই পুনৰ সংস্থাপিত হৈ ৰজা উপাধি ওভোতাই পালে, তাৰ লগতে চাৰি-হাজাৰী মনচবো পালে। সেই একে বছৰতে গুৱাহাটীলৈ যাবলৈ ৰামসিংহক আদেশ দিয়া হ'ল। ১৯৭৫ চনৰ মাজভাগলৈকে ৰামসিংহই অসমতে থাকিল। শাস্তিস্বৰূপে যে ইমান দীঘলীয়াকৈ অসমত থাকিব লগীয়া হৈছিল এইটো দেখা-দেখি কথা।"

তৃতীয় পৰিশিষ্ট

পত্ৰাৱলী

লাচিত বৰফুকনৰ যুগত অসম আৰু মোগলৰ মাজত চলাচল হোৱা পত্ৰাৱলী সমসাময়িক অসম বুৰঞ্জীত লিপিবদ্ধ হৈ আছে। তাৰে কিছুমান শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত 'কামৰূপৰ বুৰঞ্জী' আৰু 'জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জীৰ' অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। পূৰ্বে প্ৰকাশিত আৰু অপ্ৰকাশিত কিছুমান চিঠি, সম্পূৰ্ণ বা সংক্ষেপকৈ সৰ্বসাধাৰণে বুজিব পৰা যথাসম্ভৱ আধুনিক ভাষালৈ ৰূপান্তৰ কৰি তলত দিয়া হ'ল।

(১) মোগলৰ সেনাপতি নবাব আল্লায়াৰ-খাঁৰপৰা অসমৰ সেনাপতি মোমাই-তামুলী বৰবৰুৱালৈ। মাঘ, ১৫৬১ শক।

"ই ঠাইৰ কুশল, তোমাৰ কুশল-মঙ্গল সদায় কামনা কৰোঁ। তোমাৰ পত্ৰৰ সমাচাৰ জানিলোঁ। তোমাৰ-আমাৰ প্ৰীতি উত্তৰোত্তৰ বৃদ্ধি পাওঁক তাকে বাঞ্ছা কৰিলোঁ, এই বিষয়ে অন্তৰত একো সন্দেহ নকৰিবা। আমাৰ দুয়ো ৰাজ্যৰ সীমা হৈছে উত্তৰে বৰনদী আৰু দক্ষিণে অসুৰৰ আলি। তুমি এই নিবন্ধৰ কথা উল্লেখ কৰি কৈছা যে উক্ত সীমনা কেতিয়াও ব্যতিৰেক নহব, এইৰূপে কৰিলে আমাৰ প্ৰীতি বৃদ্ধি হব, আৰু দুই দেশৰ গো-ব্ৰাহ্মণ সুখে ৰহিব। এই নিবন্ধ মানি চলিলে তোমাৰ যশস্যা আৰু গৌৰব স্থাপিত হব, আৰু তোমাৰ দুয়োৰে নাম কোনো অকীৰ্ত্তি নোহোৱাকৈ গোটেই পৃথিবীতে ব্যাপৃত হব।

"তোমাৰ উকীল সনাতন আৰু কানু শৰ্মাৰ লগত ছেখ-মেদা আৰু খাৰখাওৰ আকাদশক পঠালোঁ। তোমাৰ স্বৰ্গমহাৰজাৰ সমীপে তেওঁলোকক হাজিৰ কৰি পাঁচ-দহদিনৰ ভিতৰতে ওভোতাই পঠিয়াবা। ইয়াকে কৰিলে কোনো শঙ্কা বা সন্দেহ নাথাকিব।" ইয়াৰ পাচত সন্দেশৰ লেখা।

(২) মোমাই-তামুলী বৰএকৱাৰপৰা নবাব আল্লায়াৰ-খাঁলৈ। জেঠ, ১৫৬২ শক।

"তোমাৰ দুই উকীল ছেখমেদা আৰু আকাদশ ই ঠাই পালেহি। এওঁলোকৰ মুখে তোমাৰ কুশল-মঙ্গল বাৰ্ত্তা পাই সন্তুষ্ট হলোঁ। তুমি জনাইছা যে উত্তৰে বৰনদী আৰু দক্ষিণে অসুৰৰ আলি, এই সীমনা মানি

চলিলে দুয়ো ৰাজ্যৰে উপকাৰ হব, আৰু আমাৰ যশস্যা-গৌৰব বৃদ্ধি পাব আৰু কেতিয়াও হ্রাস নহব। তুমি যে এনেকৈ লিখিছা ই বৰ প্ৰশংসাৰ কথা। ভাল মানুহৰ মিত্ৰতা আৰু অঙ্গীকাৰ কেতিয়াও লৰচৰ হব নেপায়। সি যাতে উত্তৰোত্তৰ বৃদ্ধি পায় তাকে যত্ন কৰিবা।

"তোমাৰ কথামতে দহ-পাঁচদিনৰ পিচতে তোমাৰ উকীলক ওভোতাই পঠিয়ালোঁ। আমি তেওঁলোকক লগত নি স্বৰ্গমহাৰজাৰ আগত হাজিৰ কৰিলোঁ। স্বৰ্গমহাৰজাই তেওঁলোকক কি কলে তোমাৰ উকীলৰ মুখে শুনিবা।

"পূৰ্বাপৰে আমি গুৱাহাটীত থকা নবাবৰে সৈতে কথা-বাৰ্ত্তা চলাই-ছিলোঁ। এতিয়া গুৱাহাটীৰ কাৰ্য্যভাৰ তোমাৰ ওপৰত পৰিছে, আৰু এই ঠাইৰ কাৰ্য্যভাৰ আমাৰ হাতত পৰিছে। তুমি যি আৱশ্যক মনে কৰা সেই বিষয়ে আমালৈ লিখিবা। এইৰূপে আচৰিলে আমাৰ প্ৰীতি দীৰ্ঘকাল স্থায়ী নহব কিয়? বাকী জানিব লগীয়া কথা সনাতন আৰু কানুৰ মুখে শুনিবা।" ইয়াৰ পাচত সন্দেশৰ লেখা।

(৩) ঘিলাঝাৰীঘাটৰ সন্ধিৰ কাকত, তাৰিখ ১৫৮৪ শক, ৯ মাঘ।

"মীৰজুমলাই অসম মাৰোঁতে অসম আৰু মোগলৰ মাজত তিপামৰ ঘিলাঝাৰীঘাটত যি সন্ধি নিবদ্ধ হয় তাৰ কাকত এই।

"শ্ৰীশ্ৰীদিল্লীশ্বৰ পাদশ্যাহৰ দস্তকত মোহৰ। শ্ৰীশ্ৰীৰাজা জয়ধ্বজসিংহ। সকলম, ৯ মাঘ হিজৰী সন ১০৭২, বঙ্গলা দেবশক ১৫৮৪ সাল। লিখিতং শ্ৰীশ্ৰীৰাজা জয়ধ্বজসিংহ ও শ্ৰীবৰগোহাঁই ও শ্ৰীবুঢ়াগোহাঁই, ও শ্ৰীবৰপাত্ৰ গোহাঁই, ও শ্ৰীৰাজমন্ত্ৰী, আসাম ৰাজ্যৰ।

"আগে আমি চুলতান চুজাৰ আমোলত বল কৰি গুৱাহাটী থানা লুটিলোঁ। পাদশ্যাহী ৰায়ত উঠাই আনি আপোনাৰ মলুকত বহুৱালোঁ এই নিমিত্তে শ্ৰীযুত নবাব খানখানা মাজুম-খাঁই পাদশ্যাহী লস্কৰ লৈ আমাৰ মলুক মাৰিলে। আমি পলাই আহি নামৰূপৰ পাহাৰত উঠিলোঁ।

"তেতিয়া আমাৰ জীউ আৰু মলুক ৰাখিবৰ কাৰণে দিলেৰ-খাঁক জামিন দি বিশহাজাৰ তোলা সোণ, একলাখ বিশহাজাৰ টকা, আৰু নব্বৈ হাতী লগত দি আমাৰ কন্যা আৰু তিপাম ৰজাৰ কন্যাক পাদশ্যাহী মহললৈ দিবলৈ কবুল কৰিলোঁ।

"আৰু উত্তৰ কোলে ভৰলী নদী সীমা কৰি দব, পৰগণা দক্ষিণ

কোণে সীমা কৰি ডুমৰীয়া ও কাজলী ও বেলতলী, এই চাৰি পৰগণা মোৰ কন্যাৰ লগত যৌতুক দিলোঁ।"

"বাকী আশীহেজাৰ তোলা ৰূপা আদায় কৰি নিদিওমানে বৰগোহাঁই ও বুঢ়াগোঁহাই ও বৰপাত্ৰ ও ৰাজমন্ত্ৰী এই চাৰি পাত্ৰৰ চাৰি পুত্ৰেক গুৱাহাটীত ওল হৈ থাকিব।

"আৰু মোৰ ভাল মানুহ উকীল এজন কিছুমান পাইক সৈতে গুৱাহাটীত ফৌজাদাৰৰ লগত সদায় হাজিৰ হৈ থাকিব।"

"আৰু প্ৰতি বছৰে একুৰি হাতী পাদশ্বাহৰ লালবন্দী কবুল কৰিলোঁ। ইয়াক প্ৰতিবছৰে বিনাওজৰে গুৱাহাটী থানাত পহুছাই দিম।"

"এই প্ৰতিজ্ঞা কৰি আমি আপোনাৰ দস্তখত আৰু মোহৰ কৰি তমছুক লিখি দিলোঁ।"

মকাম তিপামৰ ঘিলাঝাৰীঘাট, তাৰিখ চন ॥

দস্তখত মোহৰ—শ্ৰীবড়গোহাঁই।

দস্তকত মোহৰ—শ্ৰীবুঢ়াগোহাঁই।

দস্তকত মোহৰ—শ্ৰীবড়পাত্ৰ গোহাঁই।"

দস্তকত মোহৰ—শ্ৰীৰাজমন্ত্ৰী।

(৪) বঙ্গৰ চুবেদাৰ নবাব ছাযিষ্টা-খাঁই অসমৰ মহামন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোহাঁই ডাঙৰীয়ালৈ দিয়া পত্ৰ। ১৫৮৫ শক।

"তোমাৰ দুই উকীল সনাতন আৰু চন্দ্ৰকন্দলীক পত্ৰ দি ওমৰাওৰ তালৈ পঠালোঁ। তেওঁ পাদশ্বাহৰ ঠাইত হাজিৰ কৰিলে। পাদশ্বাহেও তোমাৰ স্নেহ আৰু মমতা দেখি সন্তোষ পালে, সেই কথা দুই উকীলৰ মুখে শুনিবা। এইবাৰ আমাৰ অতি বিশ্বাসী পণ্ডিতৰায় উকীলক পঠিয়াইছোঁ, তেওঁক শীঘ্ৰে ওভোতাই পঠিয়াবা। তোমাৰ সৌভাগ্য যে এনে এজন ব্ৰাহ্মণ আৰু পণ্ডিত তোমাৰ তালৈ গৈছে। তেওঁক সকলো প্ৰকাৰ সন্তোষ দিবা। তাৰপৰা তুমি ধৰ্ম্ম-কৰ্ম দুয়োকে অৰ্জন কৰিব পাৰিবা।

"বাকী থকা পেচ্‌কচ্‌ শীঘ্ৰে পঠিয়াবা, এই কামত যেন আৰু বিলম্ব নহয়। তোমাৰ মিত্ৰতাৰ কাৰণে মোৰ হিয়াই আকাঙ্ক্ষা কৰিছে, কিন্তু তোমাৰ তেনেভাব নেদেখোঁ। ইয়ালৈ অহা মোৰ এবছৰ ছমাহ হ'ল। মোৰ কুশল মঙ্গল বাৰ্ত্তা বিচাৰি তুমি পত্ৰ দিয়া নাই কিয়? তাৰ কাৰণ জানিব নোৱাৰিলোঁ। মই সদায় তোমাৰ মঙ্গল কামনা কৰোঁ, তোমাৰ ভালৰ

নিমিত্তে মই কওঁ যে পাদশ্যাহক সন্মান-সংকাৰ কৰিলে তোমাৰ বহুত উপকাৰ হব। পাদশ্যাহ কেনে মানুহ তুমি জানা। তুমি এনেমতে আচৰিবা যাতে তোমাৰ প্ৰজা আৰু গো-ব্ৰাহ্মণ সুখেৰে থাকে। আৰু কথা মাধবচৰণ আৰু পূৰ্ণানন্দৰ মুখে শুনিবা।" সংক্ষিপ্ত।

টোকা—ওপৰত দিয়া চিঠিখনৰ ১৫৮৫ শক তাৰিখ ২৯ মাত্ৰ দিয়া আছে, মাহৰ উল্লেখ নাই। আমাৰ মনেৰে চৈত্ৰ মাহ হব লাগে, তেতিয়া হলে ইংৰাজীমতে ১২ এপ্ৰিল ১৬৬৪ চন হব। ১৫৮৫ শকৰ ৪ পুহৰ দিনা উকীলে অসম এৰে। চিঠিত কোৱা ওমৰাও জনা পাদশ্যাহৰ চৰাৰ এজন ডাঙৰ বিষয়া হোৱা সম্ভব, তেওঁৰ যোগেদি সম্ৰাটৰ সৈতে সাক্ষাত হব পাৰি। অসমীয়া কটকীৰ দিল্লী যাত্ৰাৰ বৰ্ণনা-সূত্ৰে পাদশ্যাহৰ চৰাৰ আড়ম্বৰৰ বৰ্ণনা কৰা হৈছে। সম্ৰাটে কটকী দুজনক কৈছিল,—"কোষে সীমাতকৈ যদি অধিক ৰাজ্য লোৱা হৈছে তাক ওভোতাই দিম। আৰু যিবোৰ অসমীয়া প্ৰজাক আমাৰ মানুহে ধৰি লৈ আহিছে তাকো ওভোতাই দিয়া যাব।"

(৫) জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়ৰপৰা জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱলৈ। তাৰিখ ১০ জেঠ, ১৫৮৫ শক।

"তোমাৰ দেশ বঙালে মাৰিলে বুলি শুনিছোঁ। কিন্তু আমাক সেই বিষয়ে নজনোৱা কাৰণে মনত দুখ লাগিছে। গড়গাওঁ আৰু জয়ন্তীয়া দুই নহয়। তোমাৰ দেশ নামাৰিছে যেন আমাৰ দেশহে মাৰিছে মনত এনে দুখ লাগিছে। যি হব লগীয়া আছিল সি হ'ল। এতিয়াৰপৰা আমাৰ পৰস্পৰ মিত্ৰতা দৃঢ় কৰিব লাগিব। বঙালে তোমাৰ দেশ মাত্ৰ মাৰিলে আৰু তাক নিজৰ তলতীয়া কৰি ৰাখিব নোৱাৰিলে। সেই দেশ, সেই লোকসকল বৰ্ত্তমানে আছে, আৰু তুমিও কুশলে আছা। আমি প্ৰীতি হৈ এনে কাম কৰিব লাগিব যাতে মোগলৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লব পাৰোঁ। তেনেহলেহে আমাৰ সন্তোষ হব, আৰু মনৰ দুখ আঁতৰিব।" সংক্ষিপ্ত।

(৬) জয়ন্তীয়া ৰজাৰ কৰতলীয়া মানিকসিংহ নৰ্তঙ্গীয়া ৰজাই স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহলৈ দিয়া পত্ৰ। তাৰিখ ১০ জেঠ, ১৫৮৫ শক—

"আমাৰ দুই মানুহ বঙালৰ হাতত পৰাৰ কথা তুমি লিখিছা। দুজন কিয়? তোমাৰ নিমিত্তে যদি দশ-বিশ হাজাৰ লোক পৰিলহেঁতেন তথাপিও আমাৰ মনত অসন্তোষ নাছিল। আমাৰ লোক তোমাৰ কাৰ্য্যত যে নাহিল তাৰ কাৰণেও দুখ লাগিছে। তোমাতকৈ আমাৰ অধিক মিত্ৰ কোনো নাই,

আৰু তোমাৰ চিন্ততো এনে ভাৱ আছে বুলি আমি জানো। দুয়োৰে অন্তৰ শুদ্ধ হলে দূৰো ওচৰ হয়, 'যো যস্য মিত্ৰং নহি তস্য দূৰম।' গড়গাওঁ আৰু জয়ন্তীয়া দুই নহয়। তোমাৰ দেশ বঙালে মাৰিলে আমি কুশলে আছিলোঁ, ইয়াতেহে দুখ লাগিছে। হুকুম নকৰিলোঁ, আমাৰ দশ-বিশ হাজাৰ লোক তোমাৰ কামলৈ পঠাব নোৱাৰিলো, এই কাৰণেহে মনত দুখ লাগিছে। বঙালৰ প্ৰাণশক্তি যি আছিল তাকে কৰিলে। আমাক যেনে কৰিলে তেনে প্ৰতিফল পালেহে ভাল। আমাৰ মানুহ সুখেৰে বহি আছিল আৰু তুমি ইমান বিপদত পৰিছিলা ইয়াতকৈ লাজৰ কথা আন একো হব নোৱাৰে। যিদিনা শত্ৰুৰ নিৰ্য্যাতন কৰিব পাৰোঁ সেইদিনাহে আমাৰ লাজৰ অন্ত পৰিব।" সংক্ষিপ্ত।

(৭) কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণৰপৰা স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহলৈ। তাৰিখ আহাৰ ৫, ১৫৮৫ শক।

"তুমি যি পত্ৰ লিখিলা ইয়াতে তুমি মোক কিনি আপোনাৰ বশ কৰিলা। তুমি কৃষ্ণদেৱ, মই তোমাৰ সেৱক অৰ্জুন, আৰু তুমি যি কৰা মই তাকে কৰিম। আমাৰ প্ৰীতি আজিৰ নহয়। তোমাৰ পূৰ্বীয় স্বৰ্গদেৱসকলৰ সৈতে আমাৰ প্ৰপিতামহে শপত খাই প্ৰীতি স্থাপন কৰি গৈছে।

"মোৰ ৰাজ্যচ্যুত হৈছে, তোমাৰো ৰাজ্যচ্যুত হৈছিল। যেহেতু আমাৰ ভিতৰত কোনো অসূয়াভাৱ নাছিল সেইদেখি আমি পুনৰ ৰাজ্য লাভ কৰিলো। তুমি কিছুদিনৰ কাৰণে ৰাজ্য হেৰুৱাব লগাত একো দুখ নকৰিবা। ৰামচন্দ্ৰ, সুৰথ আৰু যুধিষ্ঠিৰো এনে বিপদৰ হাত সাৰিব পৰা নাই। তেওঁলোকে পৰিশ্ৰম কৰি নিজৰ ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰিব পাৰিলে, সেইদেখি তেওঁলোকৰ একো অকীৰ্ত্তি নহল। আমাৰ ৰাজ্য পুনৰ উদ্ধাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা নকৰিলেহে আমাৰ অকীৰ্ত্তি হব। তুমি যিদৰে লিখিছা আমি তেনে কৰিলেহে দুয়োৰো প্ৰীতি স্থাপন হব।

"আমি শুনিছোঁ তুমি আপোনাৰ ক্ষমতা আৰু মৰ্যাদা স্থাপনৰ নিমিত্তে বহু ব্যয় কৰিছা, ময়ো তেনে কৰিম, তাৰপৰা তোমাৰো উপকাৰ হব, সময়ত প্ৰমাণ পাবা। মই যি জোখা কষ্ট পাব নালাগে মোৰ মানুহৰপৰা তেনে জোখা কষ্ট পালো। তুমিও তোমাৰ মানুহৰপৰা যি জোখা কষ্ট পাব নেলাগিছিল সেই জোখা কষ্ট পালা। এতিয়া গোটেইটো অৱস্থা বুজি পাইছোঁ, তুমিও বুজি পাইছা। অপৰাধীবোৰক দোষানুৰূপে মই দণ্ড

কৰিছো শাস্তি দিছোঁ, আৰু কাটিছোঁ, আৰু ভবিষ্যতেও মই তেনে কৰিম। তুমিও তেনে কৰিবা, তেনেহলেহে ৰাজ্যত ৰজা হৈ থাকিব পাৰিবা। ৰজাৰ দণ্ড প্ৰধান। তুমি যি ঠাইত দুৰ্গ কৰিছা তাত মানুহ সহিতে তিনিবছৰৰ জোখাই আহিলা-পাতি যোগান দি থবা। সেই জোখা মতে অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ তুলিবা। যিসকলে তোমাৰ আত্মীয় বন্ধু বুলি কয় সিসকলক সৈন্য কৰি লবা। যিসকলে তোমাৰ মিত্ৰ বুলি কৈয়ো সৈন্য হব নোখোজে তাক শত্ৰু বুলি ভাবিবা, আৰু সেইমতে শাস্তি দিবা। তোমাৰ ওচৰে-পাঁজৰে থকা মানুহবোৰক খুৱাই-পিন্ধাই মিত্ৰ কৰিবা। এইমতে কাম কৰি থাকিবা, মই সেইমতে কাম কৰিছোঁ, আৰু আগলৈকো কৰিম। আমাৰ পৰস্পৰ প্ৰীতিৰ বীজ কেনেকৈ ৰোপণ কৰিব পাৰি সেইকথা তোমাৰ উকীলৰ মুখে জনাম। আশা কৰোঁ মই কোৱা কথা কামত লগাবা, যাতে আমাৰ দুয়োৰে প্ৰীতি পল্লবিত কুসুমিত আৰু ফলিত হব পাৰে।" সংক্ষিপ্ত। ইয়াৰ পিচত মীৰজুমলাৰ কোচবেহাৰ আক্ৰমণ, আৰু পুনৰ ৰাজ্য উদ্ধাৰৰ বৰ্ণনা।

(৮) কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণৰপৰা ৰজাশহুৰ ৰাজমন্ত্ৰী ফুকনলৈ। তাৰিখ ৫ আহাৰ, ১৫৮৫ শক।

"বাহুলি ফুকনে মোগলৰ লগলোৱাৰ পাচত তুমি গো-ব্ৰাহ্মণ আৰু দেশৰক্ষাৰ কাৰণে মোগলক পেচ্‌কচ্‌ দি ওভোতাই পঠিয়াব লাগে বুলি স্বৰ্গদেৱক যি পৰামৰ্শ দিলা সেইটো বৰ জ্ঞানী মানুহৰ কাম কৰিলা। তোমাৰ এই কাৰ্য্য নীতিশাস্ত্ৰ সম্মত। ইয়াত লিখা আছে যে পৰশত্ৰুৰ হাতত পৰাভৱ ঘটিলে ৰজাই সন্ধি কৰি হাতত সময় লবৰ কাৰণে আন একো উপায় নাই। তুমিও অৱস্থা বুজি ভাল কাম কৰিলা। ৰজা আৰু দেশ অটুট হৈ থাকিলে নিজৰ বলাবল বুজি যথা ব্যবস্থা গ্ৰহণ কৰিব পৰা যাব।" সংক্ষিপ্ত।

টোকা :—বিজয়ী শত্ৰুৰ সৈতে সম্প্ৰতিকলৈ প্ৰীতি নিবন্ধ কৰি পাচলৈ প্ৰস্তুত হৈ শত্ৰুক আক্ৰমণ কৰিব লাগে, এই নীতিটো আহোমৰ ৰণ-কৌশলৰ পন্থা আছিল। মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ প্ৰথম ছোৱাত কীৰ্ত্তিচন্দ্ৰ বৰবৰুৱাই এই নীতিৰ পুনৰুক্তি কৰিছিল। ইং ১৭৬৯ চনত মৰাণৰ জয় হোৱাত স্বৰ্গদেৱ লক্ষ্মীসিংহই ৰংপুৰ এৰি চিন্তামণিগড়ত আশ্ৰয় লৈছিল। তাত থাকোঁতে বৰবৰুৱাই কৈছিল,—"কোনোজন ৰজাই পৰদেশৰ ৰজাৰ হাতত পৰাস্ত হলে তেওঁ উপায় বুজিবে নিবন্ধ কৰি আৰু তাক বিনা-ওজৰে সম্পাদন কৰি শত্ৰুক

দেশবপৰা ওভোতাই পঠিয়াব লাগে, পাচত যেতিয়া ভাল সুবিধা আহে, পৰাজিত ৰজাজনে উপযুক্ত সৈন্যৰ সহায়েৰে শত্ৰুক মাৰি নিজৰ ৰাজক্ষমতা পুনৰ উদ্ধাৰ কৰিব লাগে।"

(৯) অসমৰ স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহৰপৰা কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণ-নাৰায়ণলৈ। তাৰিখ ২৬ ভাদ, ১৫৮৫ শক।

"বিশ্বসিংহ ৰজাৰ দিনৰেপৰা আমাৰ প্ৰীতি-অনুবন্ধ চলি আহিছে আৰু এতিয়াও সেই প্ৰীতি বৰ্ত্তমান আছে, তুমি এই কথা সোঁৱৰাই দি ভাল কৰিলা। তুমি মোক দেশ উদ্ধাৰৰ কাৰণে চেষ্টা কৰিবলৈ উপদেশ দিছা। এইটো বৰ ভাল কথা। সূৰ্য্যক ৰাহুৱে এবাৰ গ্ৰাস কৰিলে, সেই সূৰ্য্য কি পুনৰ প্ৰকাশ নাপায় ? আমাৰ শক্তি অনুসাৰে যত্ন কৰিছোঁ, আশাকৰো তুমিও তেনে কৰিছা। অগ্নি আৰু বায়ুৰ সংযোগ হলে অলপ সময়ৰ ভিতৰতে বৃক্ষ আৰু তৃণসকল দগ্ধ হয়। আমাৰ দুয়োৰে সহযোগ ঘটিলে শত্ৰুক পৰাভৱ আৰু ধ্বংস কৰিব পাৰিম। আমাৰ দুয়ো দেশৰে বাৰ্ত্তা পোৱাত যাতে কোনো ব্যাঘাত নহয় তালৈ দৃষ্টি ৰাখিবা।" সংক্ষিপ্ত।

(১০) কলিয়াবৰত থকা অসমৰ বৰফুকন লেচাই ঘোৰাকোঁৱৰৰপৰা মোগলৰ সেনাপতি দিলেৰ-খাঁলৈ। তাৰিখ ৮ ফাগুন, ১৮৮৫ শক।

"তুমি হাতী আৰু টকাৰ কথা কৈছা। উত্তৰত জনাওঁ যে কাতি মাহত গদাইৰ হাতে ৰাছিদ-খাঁলৈ একলাখ টকা পঠিয়াইছোঁ আৰু আহাদিৰ হাতে ৪৪০০০ টকা আৰু ৪৪ হাতী পঠিয়াইছোঁ, আৰু বাকী হাতী আৰু টকা গোটাবলৈ যত্ন কৰিছোঁ। গোটেইখিনি পঠিয়াব নোৱাৰিলেও যি পাৰোঁ তাকে পঠিয়াবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। বিলম্ব ঘটিছে নিশ্চয়, কিন্তু ৰাজ্য উজাৰ হোৱা কাৰণেহে এনে হৈছে। সমুদায় পেচ্‌কচ্‌ দিব পাৰিলে আমাৰ হে বোজা পাতল হব। পূৰ্ব্ব সীমনাৰ বিষয়ে যি কৈছিলা সেইকথা নাপাহৰিবা, আৰু সেই সীমনা যাতে ৰক্ষা হয় সেইমতে কাৰ্য্য কৰিবা।" সংক্ষিপ্ত। ইয়াৰ পাচত সন্দেশৰ লেখা, তাৰ ভিতৰত আছিল একুৰিভোখৰ গাঙ্ক আৰু এবেৰ সুৰগা।

(১১) স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰপৰা কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ। তাৰিখ ২ আষাঢ়, ১৫৮৬ শক।

"আমাৰ দুয়ো দেশৰে প্ৰীতি আজি নহয়, বহুদিন ধৰি চলি আহিছে। যাতে আমাৰ দুয়োৰে প্ৰীতি উত্তৰোত্তৰ বৃদ্ধি পায় তাৰ নিমিত্তে চেষ্টা

কৰিব লাগিব। তুমি লিখিছা 'তোমাৰ দেশ বঙালে দখল কৰিছে আৰু তোমাৰ হাবিত হাতী ধৰিছে, এইকথা শুনি আমি বৰ দুখ পাইছোঁ'। তুমি ভালকেহে কৈছা। আপুজনৰ হানি-দুৰ্গতিত দুখ নাপালে তেওঁক মিত্ৰ বুলি কব নোৱাৰি, হানি যিমানেই সামান্য নহওঁক। আমাৰ প্ৰতি মিত্ৰতা দেখুৱাই যি কৈছা তাক শুনি পৰম আনন্দ লভিলোঁ। আমি যিদৰে মোগলক বাৰম্বাৰ ঘটুৱাইছোঁ তাক তুমি ভালকৈ জানা। দৈৱৰ দুৰ্বিপাকত আমি যদি এবাৰ হাৰিলোঁ আমি কি পুনৰ তেনেকে ঘাটিম? মোগলৰ হাতত তোমাৰ হানি আৰু কষ্ট হোৱা শুনি আমিও সমানে দুখ পাইছোঁ। আমি একেযোত্ৰ হৈ শত্ৰুক যাতে পৰাভৱ কৰি নিজৰ কষ্ট গুচাব পাৰোঁ তাৰ কাৰণে আমি চেষ্টা কৰা উচিত। শত্ৰুয়ে যাতে কোনো ছিদ্ৰ নেপায় সেইমতে আয়োজন কৰিব লাগিব।"

(১২) কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণনাৰায়ণৰপৰা স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহলৈ। তাৰিখ ৫ মাঘ, ১৫৮৬ শক।

"আমাৰ ৰাজ্য উদ্ধাৰ কৰি যি আনন্দ পাইছোঁ আশাকৰো তুমিও শুনি আনন্দ পাবা। যিজনে আনৰ দুখত দুখ পায় আৰু সুখত আনন্দ পায় তেওঁকহে মিত্ৰ বুলিব পাৰি। তুমি কৈছা যে দৈৱৰ দোষত এবাৰ ঘাটিলা বুলি আকৌ ঘাটিবা এনে নহয়। তুমি জ্ঞানী মানুহৰদৰে এই কথা কৈছা। তুমি নেজানানে যে দৈৱ অতি প্ৰধান? যি হল, দৈৱৰ নিবন্ধতহে ঘটিলে, দৈবকহে দূষিব লাগে, তাক কোনেও অতিক্ৰম কৰিব নোৱাৰে। দৈৱ সহায়ত থাকিলে দুৰ্বলীয়েও সবলীক ঘটুৱাব পাৰে। আমি দুয়ো একেযোত্ৰ হলে শত্ৰুয়ে কোনো সুবিধা নাপাব। দৈৱৰ সহায়ত আমি প্ৰতিশোধৰ কাৰণে যথেষ্ট সুবিধা পাম।

"তুমি শুনি সুখী হবা যে মোগলৰ দখলৰপৰা আমি ফতেহপুৰ পৰগণা উদ্ধাৰ কৰিছোঁ। তোমাৰ হেৰোৱা পৰগণাবোৰ উদ্ধাৰ কৰাৰ বাৰ্ত্তা শুনিলে আমিও পৰম সন্তোষ পাম।" সংক্ষিপ্ত।

(১৩) অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰপৰা কোচবেহাৰৰ প্ৰাণনাৰায়ণ ৰজালৈ। তাৰিখ ২৪ মাঘ, ১৫৮৭ শক।

"তোমাৰ প্ৰীতি সৰ্ব্বদা বাঞ্ছা কৰোঁ। তুমি মুখজেৰাৰে বাৰ্ত্তা পঠিয়াইছা যে শেৰা আৰু মোগলৰ যুদ্ধ আৰম্ভ হৈছে, যে শেৰাই মোগলক হৰুৱাই কুৰিদিনৰ বাট খেদোঁকাই পঠিয়াইছে; দাউদ-খাঁ পৰিল, আৰু

দিলেৰ-খাঁ যাইল হ'ল, আৰু বাদশ্বাহ দিল্লীৰ পৰা আগ্ৰালৈ আহিছে। কাৰ জয় হব, কাৰ পৰাজয় হব, একো কব নোৱাৰি। তুমি আৰু কৈছা যে তুমি দুৰ্গ আৰু খাৱৈবোৰ ভাল কৰিছা, আৰু আমাৰো কোঠ-বুৰুজ আওতাবলৈ আৰু বণুৱাক শিকাবলৈ কৈছা। আমাক এইদৰে উপদেশ আৰু উদগনি দি ভাল কাম কৰিছা। মোগলে আমাক এবাৰ পৰাভৱ কৰিলে বুলি মোগলৰ বশ্যতা দলিয়াই পেলাবলৈ আমি যত্ন নকৰিমনেকি? মোগলে আমাক এবাৰ হৰুৱাইছে, আমি মোগলক বাৰম্বাৰ হৰুৱাইছোঁ, এইকথা তুমি ভালকৈ জানা।

"আমি শুনিছোঁ যে তোমাৰ তালৈ .পঠোৱা গোপালচৰণক বাটতে পানবাৰীৰ মানুহে ধৰি মাৰিলে, সেইদেখি মই সৰহকৈ মানুহ পঠিয়াবলৈ এৰিছোঁ।"

(১৪) অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰপৰা কোচবেহাৰৰ ৰজা প্ৰাণ-নাৰায়ণলৈ। তাৰিখ ২৮ শ্ৰাবণ, ১৫৮৯ শক।

"বিশেষ সমাচাৰ এই যে আমি আৰু আমাৰ মিত্ৰ ৰজা তুমি মোগলৰ হাতত যি অপমান পাইছোঁ তাৰ প্ৰতিশোধ লবলৈ আমি এতিয়ালৈকে সমৰ্থ হোৱা নাই। বৰ্ত্তমানে উপযুক্ত ক্ষণ আহিছে। গুৱাহাটীৰ কোঠত থকা মোগলক মই ইফালৰপৰা ধৰিম, আৰু তুমিও তোমাৰ সীমাত থকা মোগলক সিফালৰপৰা ধৰিবা।"

(১৫) জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়ৰপৰা অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহলৈ। তাৰিখ ৯ কাতি, ১৫৮৯ শক।

"গড়গাওঁ আৰু জয়ন্তা দুই নহয়। দুয়োৰে প্ৰীতি-অনুবন্ধ অবিচ্ছিন্নভাবে চলি আহিছে, সেইদেখি আমাৰ দুইৰাজ্য এক ৰাজ্য যেন হৈছে। তোমাৰ হাতী আৰু ঘোৰা আমাৰ শালত আছে, আৰু আমাৰ কন্যা তোমাৰ কাৰেঙত আছে। এতিয়াও তুমি আমাৰ কন্যা খুজি পঠিয়াইছা। আমি শুনিছোঁ যে তোমাৰ হেৰোৱা ৰাজ্য লবৰ কাৰণে মোগলক মাৰিবলৈ সৈন্য পঠিয়াইছা। এই বাৰ্ত্তা শুনি আমি পৰম আনন্দ পালোঁ। মোগল তোমাৰো শত্ৰু, আমাৰো শত্ৰু। আমাৰ একৌজ সৈন্য ভিমৰুৱাৰ বাটে যাবলৈ বুলি তৈয়াৰ হৈ আছে, মাত্ৰ তোমাৰ নিৰ্দ্দেশ পাবলৈ বাটচাই আছোঁ। ঢাকাত থকা মোগলৰ বিষয়ে আমাৰ উকীলৰ মুখে আমি পঠোৱা বাৰ্ত্তা শুনিবা। মোগলৰ সৈন্যে সাৱধানে যুদ্ধ কৰিবা।" সংক্ষিপ্ত।

(১৬) অসমৰ স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰপৰা জয়ন্তীয়া ৰজা যশমন্তৰায়লৈ। তাৰিখ ৫ পুহ, ১৫৯০ শক।

"তুমি লিখিছা যে আমাৰ দুই ৰাজফৈদৰ ভিতৰত বিবাহ সম্বন্ধ স্থাপিত হৈছে, আৰু তুমি লিখামতে এই সম্বন্ধ আজিলৈকে চলি আহিছে। তোমাৰ জী নাথাকিলেহে তোমাৰ ভাগিনা দিয়া উচিত। তোমাৰ জীৰ প্ৰতি যেনে স্নেহ তোমাৰ ভাগিনাৰ প্ৰতি তেনে স্নেহ হব পাৰেনে? সেইদেখি তোমাৰ কন্যাকহে দিয়া উচিত। তুমি কৈছা—"তোমাৰ সীমনা লোৱা শুনি আমি বৰ সন্তোষ পাইছোঁ।" তুমি এনেকৈ আনন্দ প্ৰকাশ কৰিবা বুলি ভাবিছোঁ। তুমি আৰু কৈছা,—"ডিমৰুৱাইদি লোকজন পঠিয়াবৰ নিমিত্তে আমি তৈয়াৰ হৈ আছোঁ, মাত্ৰ তোমাৰ বচনৰ কাৰণে অপেক্ষা কৰিছোঁ।"

"তুমি জানা যে পূৰ্ব্বাপৰে আমি কোনো নিৰ্দ্দিষ্ট বাটেদি সৈন্য অনা নাই। তোমাৰ কবুল ৰাখি শীঘ্ৰে বিশ-ত্ৰিশ হাজাৰলোক পঠিয়াই দিবা, আৰু আমাক সেই বাৰ্ত্তা জনাবা। আমি যেইপোনে কাৰ্য্য-কামলৈ ছল পাওঁ সেইপোনেদি তোমাৰ সৈন্য আনিম। সিহঁতে আহি আমাৰ গড়-প্ৰাচীৰ তৈয়াৰ কৰাত সহায় কৰিব।"

টোকা:—জয়ন্তীয়াৰ ৰাজ্যবৃদ্ধি কৰাৰ কামত ডিমৰুৱা প্ৰতিবন্ধক আছিল। জয়ন্তীয়া সৈন্য ডিমৰুৱাইদি পঠিয়াব পাৰিলে ডিমৰুৱাৰ মৰ্যাদা হানি হব বুলি জয়ন্তীয়াই ভাবিছিল।

(১৭) মোগলৰ সেনাপতি ৰজা ৰামসিংহৰপৰা অসমৰ সেনাপতি লাচিত বৰফুকনলৈ। ১৫৯১ শক।

"আমাৰ দুই মানুহ চাজুৱা আৰু আবদুল্লাক তোমাৰ তালৈ পঠাইছোঁ। পূৰ্ব্বে নবাব আল্লায়াৰ খাঁ আৰু তোমাৰ পিতৃৰ মাজত অধিকাধিক প্ৰীতি আছিল। এতিয়া সেই প্ৰীতি সংস্থাপিত কৰিলে তোমাৰ যশস্যা ৰহিব আৰু বৃদ্ধি পাব। আমাৰ প্ৰতিজ্ঞা সোণৰ আৰু ৰূপৰ স্তম্ভ বুলি পৰিগণিত হব, আৰু চন্দ্ৰ-দিবাকৰ থাকেমানে সেই স্তম্ভ প্ৰতিষ্ঠিত হৈ থাকিব। যদি তুমি প্ৰীতি ৰোপণ কৰিবলৈ বাঞ্ছনা কৰা তেন্তে সোনকালে উত্তৰ দিবা। আৰু অধিক কি লিখিম, তুমি আপুনি সমস্ত জানা।" সন্দেশ,—বানাত এখান, কাচৰ বান চাৰিটা।

টোকা:—পত্ৰৰ শেষত ৰামসিংহই লিখিলে যে,—"যদি প্ৰীতি বাঞ্ছা কৰা তেনেহলে গুৱাহাটী এৰি দিবা আৰু চৈয়দ ফিৰোজৰ পুত্ৰেক চৈয়দ

চালা মীৰবক্সিক এৰি দিবা।" সেই সময়তে ৰামসিংহই কাড়ৰ আগত পত্ৰ মাৰি বৰফুকনলৈ গুৱাহাটী খুজি পঠালে, বোলে,—"সুপ্ৰসিদ্ধ মহানুভৱ শ্ৰীযুত জয়সিংহৰ পুতেক মই ৰামসিংহ নিজে আহিছোঁ।"

(১৮) অসমৰ সেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰপৰা শ্ৰীশ্ৰীযুত মীৰ্জাৰাজা-জয়সিংহাত্মজ ৰজা ৰামসিংহলৈ। ১৫৯১ শক।

"তোমাৰ মঙ্গল আৰু কুশল সদায় বাঞ্ছা কৰোঁ। চাজুৱা আৰু আবদুল্লাক পঠাই যি বাৰ্ত্তা দিছা তাৰপৰা মিত্ৰতা ৰহিব। মোৰ পিতৃ বৰবৰুৱাই আহ্লায়াৰ-খাঁৰ সহিতে প্ৰীতি নিবন্ধ কৰিছিল। তাৰ যশস্যা আজি পৰিমিতে প্ৰকাশ পাই আছে। তুমিও যদি তেনেখান কৰিব পাৰা তেনেহলে তোমাৰ আমাৰ যশস্যা চন্দ্ৰ-দিবাকৰমানে ৰহিব। আৰু যদি প্ৰীতিবাঞ্ছা কৰা তেন্তে পণ্ডিতৰায়ক পঠিয়াই দিবা। আৰু অধিক কি লিখিম। তুমি অম্বেৰৰ অধিপতি জয়সিংহৰ পুতেক আৰু ৰজা মান্ধতাৰ নাতিয়েক। এনেজনৰ লগত যি প্ৰীতি আৰু কবুল কৰা যায় সি চাৰু-আৰু সুযোগ্য ব্যৱহাৰৰ দ্বাৰাহে সিদ্ধ হয়, অন্যমতে নহয়। আমাৰ ঠাইত অন্য সমাচাৰ শ্ৰীনাৰাণ আৰু ৰামচৰণে কহিব।" তাৰপাচত সন্দেশৰ লেখা।

(১৯) মোগল সেনাপতি ৰজা ৰামসিংহৰপৰা অসমীয়া সেনাপতি লাচিত বৰফুকনলৈ। শক ১৫৯০।

"তোমাৰ ঠাইলৈ পণ্ডিতৰায় আৰু কবিশেখৰক পঠাইছোঁ। এতিয়া আমাৰ প্ৰতি তোমাৰ প্ৰীতিৰ প্ৰমাণ সততে বাঞ্ছা কৰিলোঁ। তেহে গো-ব্ৰাহ্মণ ৰক্ষা পৰিব। আমি যি নিবন্ধ কৰোঁ তাক সদায় মানি চলা হব, তাক কদাচিতো অন্যথা নহব। বাকী সমাচাৰ পণ্ডিতৰায়ৰ মুখে শুনিবা।"

(২০) অসমৰ সেনাপতি লাচিত বৰফুকনৰপৰা মোগলৰ সেনাপতি ৰামসিংহ ৰজালৈ। শক ১৫৯১।

"পণ্ডিতৰায় আৰু কবিশেখৰক ওভোতাই পঠিয়ালোঁ। তুমি প্ৰীতিৰ কথা কৈছা, কিন্তু পূৰ্ব্বে কি ঘটিছিল তাক তুমি স্মৰণ কৰা নাই আমি দুয়ো নিজ-নিজ সীমনাত থাকিবলৈ বাঞ্ছা কৰোঁ, আৰু সেই সীমনা ৰক্ষা হব বুলি তোমাৰ প্ৰতিজ্ঞা বিচাৰোঁ। অধিক কি লিখিম, তুমি সকলো জানা। বাকী সমাচাৰ কৌপতীয়া মাধৱচৰণ আৰু ৰামানন্দ আৰু তোমাৰ দুয়ো মানুহ পণ্ডিতৰায় আৰু কবিশেখৰৰ মুখে শুনিবা।"

টোকা:—ওপৰৰ চিঠিখন পাই ৰামসিংহই অসমৰ কটকী কৌপতীয়া

মাধৱচৰণক কলে,—"মাধৱচৰণ কোঁপতীয়া, বাৰম্বাৰ উকীল গতাগত কৰে, কিন্তু প্ৰীতিৰ একো প্ৰমাণ নেপাওঁ। মুখতে শান্তিৰ কথা কোৱা, কিন্তু তাৰ লগে-লগে যুদ্ধৰ আয়োজন নেৰা।"

(২১) মোগলৰ দুৱলীয়া সেনাপতি ৰছিদ-খাঁৰপৰা অসমৰ সেনাপতি লাচিত বৰফুকনলৈ ১৫৯২ শক।

"মই পূৰ্ব্বাপৰে খানখানা নবাব আৰু দিলেৰ-খাঁৰ লগত অসমলৈ আহিছিলোঁ। আৰু এতিয়া, পাদশ্যাহৰ হুকুমমতে ৰামসিংহৰ সহিত আহিছোঁ। বৰনবাব ফুকনে গোঁহাইজী [লাচিত বৰফুকন] মোৰ সৈতে পূৰ্ব্বৰেপৰা মিত্ৰ। সেই মিত্ৰতা পুনৰ প্ৰৱৰ্ত্তিলে দুয়োপক্ষৰে মঙ্গল।"

টোকা :—নবাব মীৰজুমলাই ৰছিদ-খাঁক গুৱাহাটীৰ ফৌজাদাৰ নিযুক্ত কৰিছিল, তাৰপাচত ফিৰোজ-খাঁ ফৌজাদাৰ হয়। দুৱলীয়া সেনাপতিৰূপে ৰছিদ-খাঁ ৰামসিংহৰ লগত অসমলৈ আহিছিল। এখন পুৰণি অসম বুৰঞ্জীত কৈছে যে ওপৰৰ চিঠিখন ৰছিদ-খাঁই ৰামসিংহৰ অনুমতি নোলোৱাকৈ বৰফুকনলৈ পঠিয়াইছিল। ইয়াৰ নিমিত্তে ৰামসিংহই ৰছিদ-খাঁক বিকৰ্থনা কৰে। এই চিঠি চুঙাত বান্ধি কাঁড়মাৰি অসমৰ বাহৰলৈ পঠোৱা হৈছিল। তাত থকা পৰীয়াই নি লাচিত বৰফুকনক দিলে। এই অপৰাধৰ শাস্তি স্বৰূপে ৰামসিংহই লগৰ ৰাজপুতৰ হতুৱাই ৰছিদ-খাঁৰ টামিঘৰৰ জৰি কাটি দিলে। অযথাভাৱে নহবৎ বজোৱা কাৰণেও ৰামসিংহই ৰছিদ-খাঁক দায় ধৰিছিল। এই দুই কথাতে দুখ পাই ৰছিদ-খাঁ ভটিয়াই গ'ল বোলে,—"মই যদি ৰামসিংহক ধৰো তেওঁৰ লগত থকা পাঠান আৰু-ৰাজপুত সৈন্যই মোক হুকৰাব পাদশ্যায়ো ধ্বংস কৰিব।"

চতুর্থ পৰিশিষ্ট

'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' নামৰ বুৰঞ্জী

শিবসাগৰ চহৰৰ সমীপৱৰ্তী চেৰেকাপাৰ গাওঁ নিবাসী শ্ৰীযুত নগেন্দ্ৰনাথ গগৈবৰপৰা ১৯৩৪ চনত অসমৰ পুৰাতত্ত্ব বিভাগে 'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' নামৰ এখন পুৰণি অসমীয়া সাঁচিপতীয়া পুথি পায়। এই বুৰঞ্জীত ৰামসিংহৰ লগত হোৱা সংঘৰ্ষ আৰু বুৰঞ্জী লিখকে নিজে দেখা ঘটনাৰ বিবৰণ আছে। ইয়াত নক্ষত্ৰ আদিৰ লক্ষণ আৰু চূড়ামণি আৰু সৰোবৰ নামে দুজনা দৈবজ্ঞৰ বচন আৰু কাৰ্য-কামৰ বিশেষ উল্লেখ আছে। এওঁলোক দুজনে যুঁজাৰু হিচাবে নহলেও দৈবজ্ঞ হিচাবে যুদ্ধৰ পৰিচালনাত অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল।

১৫৯০ শকৰ চ'তৰ ১১ তাৰিখৰ দিনা মানাহানদীৰ ওচৰৰপৰা অসমৰ সৈন্য গুচি অহা দিন ধৰি সকলো কথা এই বুৰঞ্জীত বৰ্ণোৱা হৈছে। ১৫৯২ শকত ৫ আহিনৰ দিনা আলাবৈৰ যুদ্ধ প্ৰথম হোৱাৰ ঘটনাৱলীতে এই বুৰঞ্জীৰ হঠাতে সামৰণি পৰিছে। বুৰঞ্জীখনৰ ভাষা হৈছে প্ৰাচীন আৰু দুৰূহ অসমীয়া গদ্য, আৰু ইয়াৰ পাঠো বিকৃত হৈছে, মাজে মাজে কথা পাবলৈ নাই, হেৰোৱা কথাখিনি পুনৰ উদ্ধাৰ কৰা টান। চূড়ামণি দৈবজ্ঞই নিজৰ গণনা সমৰ্থন কৰি কোৱা মূল সংস্কৃতৰ শ্লোকবোৰ বুৰঞ্জীত উদ্ধৃত কৰা হৈছে। সৰ্বসাধাৰণ পাঠকে ঘটনাৰ ধাৰাবাহিকতা অনুসৰণ কৰিবলৈ আৰু কিছুমান ঘটনাৰ তাৎপৰ্য উলিয়াবলৈ টান পাব। বৰ্তমান 'লাচিত বৰফুকন' গ্ৰন্থ সঙ্কলন কামত এইখন বুৰঞ্জীৰপৰা বহুল পৰিমাণে সহায় লোৱা হৈছে। অৱশ্যে যিবোৰ কথাক নিশ্চিন্তভাৱে ঠাৱৰ কৰিব পাৰি তাকেহে ইয়াত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

পুথিখনত সৰ্বমুঠ ২৮টা পাত আছে। পিঠিৰ সংখ্যা দুই পৰ্যায়ৰ,—প্ৰথম পাতৰপৰা সপ্তম পাতলৈকে প্ৰথম পৰ্যায়, আৰু ৩নং পাতৰপৰা ২৩নং পাতলৈকে দ্বিতীয় পৰ্যায়। সেইদৰে ৩নং পাতৰপৰা ৭নং পাতলৈকে আমাৰ দুটা পাতহে আছে, অৱশ্যে অন্তৰ্ভুক্ত পাত সম্পূৰ্ণভাৱে একে নহয়। প্ৰথম সাত পাতৰ পাঠ অনুমান প্ৰথমে সঙ্কলিত হৈছিল ; আৰু দ্বিতীয় পৰ্যায়ৰ ৩নং পাতৰপৰা ২৩নং পাতলৈকে থকা কথাখিনি প্ৰথম

পৰ্য্যায়ৰ ১নং পাতৰপৰা ৭নং পাতলৈকে মিলে, অৱশ্যে মাজে-মাজে পাঠৰ লৰচৰ আছে। এই দুই পাঠক আমি প্ৰথম পাঠ আৰু দ্বিতীয় পাঠ বুলি আখ্যা দিলোঁ।

বুৰঞ্জীৰ বৰ্ণনা পদ্ধতি আৰু ভাৱধাৰাৰ পৰিচয় দিবৰ নিমিত্তে তলত কিছুমান বচন তুলি দিয়া হ'ল। সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা অসম বুৰঞ্জীত শৰাইঘাটৰ দৈবজ্ঞ অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে বিশেষ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। এই সমুদ্ৰ চূড়ামণি নামটো অচ্যুতানন্দ দলৈৰ খিতাপ আছিল বুলি ভাবিবলৈ সমৰ্থন পোৱা যায়।

(১) বৰফুকনে সমুদ্ৰ চূড়ামণি দৈবজ্ঞক কলে,—"গণনা কৰি চাই মোক কোৱা কোনে হাৰিব আৰু কোনে জিকিব, কোনদিনা ৰণ হব, আৰু কোনদিনা শত্ৰুৰ পৰাজয় হব।" ২নং পাত, প্ৰথম পাঠ।

(২) ইয়াকে শুনি সমুদ্ৰ চূড়ামণি দলৈয়ে কলে :—

"বহাগৰ ৮ দিন যাওঁতে যুদ্ধ আৰম্ভ হব, আৰু ১১ দিন যাওঁতে খাতাংকৈ ৰণ হব। এই যুদ্ধৰ ফল আমালৈ ভাল হব। কিন্তু, আমাৰ এজন সেনাপতিৰ মৃত্যু ঘটিব।" ২নং পাত, প্ৰথম পাঠ।

(৩) পাত্ৰমন্ত্ৰীয়ে বৰমেল পাতিলে, স্বৰ্গদেৱে তেওঁলোকক ৰণলৈ যাবলৈ কলে। ফুকনবোৰে স্বৰ্গদেৱক কলে :

"আমাকে অন্য গণক নালাগে, চূড়ামণি আৰু সৰোবৰ এওঁলোক দুজনকহে লাগে।" স্বৰ্গদেৱে কলে,—"বাৰু, গণক যাওঁক, উভতি আহিলে তেওঁলোকক মই হাতী উপহাৰ দিম।" ৩নং পাত, প্ৰথম পাঠ।

(৪) অনেক বঙাল অহাৰ কথা মানুহে কলে। এদিনা বৰফুকনে কোঠৰ ওপৰত উঠি বঙালক দেখিলে, আৰু আনকো উঠি চাবলৈ কলে। ইয়াকে দেখি বৰফুকনৰ চকুৰেদি লোতক বৰলৈ ধৰিলে। তেওঁ মনতে গুনিলে :

"মই ফুকনৰ দিনত এনে দশা হ'ল। মোৰ ৰজা ৰক্ষা হব কেনেকৈ? মোৰ ৰাজ্য ৰক্ষা হব কেনেকৈ? পাচলৈ বা ৰক্ষা হব কেনেকৈ? এই বুলি ভাবি ফুকন অস্থিৰ হ'ল। বহুকষ্টে ফুকন আকৌ সুস্থিৰ হ'ল। তাৰ-পাচতে পালী চাই ফুৰি অলপতে উভতি আহিল। ইয়াৰ অলপ পাচতে ফুকনে আজ্ঞা দিলে, বোলে,—বঙালক মাৰিব লাগে।" ৭নং পাত, প্ৰথম পাঠ; ৬নং পাত; দ্বিতীয় পাঠ।

(৫) স্বৰ্গদেৱে কলে :

"গণক, পুথি চাই গণি মোক ৰামসিংহ আৰু লাচিত বৰফুকনে কি কৰিব, সকলো দলৈয়ে ইয়াকে গণি চাওঁক।" দলৈয়ে শাস্ত্ৰ চাই কলে,—"ৰামসিংহ আহিছে মূষবৰ্গে আৰু লাচিত বৰফুকনে গৈছে বিড়াল বৰ্গে।" ৫নং পাত দ্বিতীয় পাঠ।

(৬) পাত্ৰ-মন্ত্ৰীয়ে গণকবোৰক সুধিলে, বোলে,—

"বঙাল কোনদিনা আহিল, কোনদিনা ৰণ হব, কোনে হাৰিব, আৰু কোনে জিকিব?" ইয়াকে শুনি চূড়ামণি সৰোবৰ দুয়ো গণকে গণনা কৰি কলে,—"বহাগৰ আঠদিন যাওঁতে বঙাল আহি নামিব আৰু ১১ দিন যাওঁতে যুদ্ধ হব। যুদ্ধত আমাৰ এজন সেনাপতি পৰিব। ১৫৯০ শকৰ ১৫ চৈত্ৰৰ দিনা শনিবাৰে স্বৰ্গমহাৰজাৰ সৈন্য গুৱাহাটীত থিত হব।" ৩নং পাত, দ্বিতীয় পাঠ।

(৭) "সেইদিনাখনে ৰাতিয়েই ফুকনে এটা সপোন দেখিলে। ৰাতিপুৱা বাহবৰীয়া, চূড়মণি, সৰোবৰ আৰু মছাইক আনি ফুকনে সপোনৰ কথা কলে।" ৬নং পাত, দ্বিতীয় পাঠ।

(৮) সকজনা ফুকন লাচিতে ক'লে :

"সকলোৱে সাৱধানে শুনিবা। যি মানুহে পানী এৰিব তাক থিতাতে মই এই হেংদানেৰে কাটিম। আলি, গড়, বুৰুজ কাক কাক দিয়া হৈছে কটকী পঠিয়াই স্বৰ্গদেৱক জনাব লাগে।" ১১নং পাত।

(৯) গোহাঁই আৰু ফুকনবোৰে তেনেতে মাত লগালে :—

"লাউফুল ফুলিলে দেখিবলৈ ভাল, কিন্তু সৰিলে একেলগে থিতাতে সৰে। দেখিলেহে লেখিম।" ১১নং পাত।

(১০) "আৰু এখন পানীৰ যুদ্ধত আমি দুই গণকে বৰ ভয় পালোঁ। এখন যুদ্ধৰ নাৱঁৰ চহিয়ালক আমাক নৈ পাৰ কৰিবলৈ কৈছিলোঁ। উত্তৰপাৰলৈ যাওঁতে নৈৰ মাজতে বঙালে আমাক আহি ধৰিলে। চাৰিখন নাৱৈৰে বঙালে খেদি আহিল, আৰু দুইদণ্ড বেলি যুদ্ধ হ'ল। মোৰ কেউকালে গুলী লাগি মানুহ পৰিবলৈ ধৰিলে। এটা গুলী মানুহ এটাৰ কপালত লাগিল, তাৰে তেজ সৰোবৰৰ গাত পৰিল। সৰোবৰে চিঞৰি উঠিল, বোলে, চূড়ামণি, মই মৰিলো। তাৰপাচত সৰোবৰ অজ্ঞান হৈ নাৱত বাগৰি পৰিল। মই মৰা সৈন্যৰ গাৰপৰা কুৰিখন বাক আনি তাৰে জাঁৰ কৰি তাৰ ভিতৰত লুকাই থাকিলোঁ। তেতিয়া মই চণ্ডী গোসাঁনীৰ

নাম লবলৈ ধৰিলোঁ। ১৯ খন বাৰুত গুলী লাগিল মাথোন এখনতকে নালাগিল।" ১৪নং পাত।

(১১) এই ঘটনাৰ কথা শুনি বৰফুকনে আমাক খং কৰিলে, আৰু সুধিলে, কোনে আমাক যুদ্ধৰ নাৱত উঠিবলৈ দিছিল, বোলে,—"গণক মৰিলে আমাৰ সহায় নোহোৱা হব, সিহঁতৰ গণিতাই হৈছে আমাৰ প্ৰধান বল।" চূড়ামণিয়ে কলে,—"মহাভাৰতৰ যুদ্ধত নানান ঠাইত মানুহ মৰিছিল, কোন ক'ত মৰিছিল তাৰ ইয়ত্তা নাছিল।" ১৪নং পাত।

(১২) ভকতদাস আৰু ধূলি এই দুই কটকীয়ে আহোমৰ বাহৰৰপৰা মোগলৰ বাহৰলৈ অহাযোৱা কৰি আছিল। ৰামসিংহই কটকীক সুধিলে :

"মই হেন ক্ষত্ৰিয়ই যুদ্ধৰ কামত একো কৰিব পৰা নাই কিয়? আহোমৰ ৰণ-কৌশল কেনে? তেওঁলোকৰ চৰ্দ্দাৰ বা কোন কোন?" ইয়াৰ উত্তৰত ভকতদাহে কলে :

"মহাৰাজ শুনা ৰূপস্বৰ্গ [ৰুক্ম আতন] নামে এজন বুঢ়াগোঁহাই আছে আৰু লাচিত নামে বৰফুকন আছে।.........এই নবাবসকলৰ লগত চূড়ামণি নামে এজন দৈবজ্ঞ আছে। তেওঁ শাস্ত্ৰ চাই গণিতা কৰি সৈন্য ৰণলৈ পঠিয়ালে সেই সৈন্যই পৰাজয় কাক বোলে নাজানে। এইহেন অপৰাজেয় বীৰসকলৰ সন্মুখত তোমাৰ জয়লাভৰ সপোন সকলো মিছা।" ১৬-১৭ নং পাত।

(১৩) ভকতদাহে বোলে,—

"চূড়ামণি তোমাৰ যশস্যা শুনি ৰামসিংহই প্ৰমাণ পাবৰ কাৰণে তোমাক তেওঁৰ ওচৰলৈ লৈ যাবৰ নিমিত্তে মোক কৈছে। আৰু দহ-হাজাৰ টকা উপহাৰ দিব বুলিও কৈছে।" কটকীৰ কথা শুনি মই মনতে গুনিলোঁ,

"যদি যাওঁ মই বঙালৰ সৈন্য হানি কৰাৰ বাবে মোক সিহঁতে ধৰি লৈ যাব। শত্ৰুৰ ভাৰৈ যোৱাৰ কাৰণে ফুকনে মোৰ দায় ধৰিব, স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰতো দোষী হব।" ফুকনক এই কথা কলত ফুকনে অতি খং কৰি কলে, বোলে,—

"বঙালে যদি বন্দী কৰে তেতিয়া তুমি কি কৰিবা?" তাৰ পাচত ভকতদাহে পলুৱাই ৰামসিংহৰ ওচৰলৈ লৈ যাব খুজিছিল।

(১৪) "চোৰৰ বৃত্তান্ত গুনিলোঁ। এই কথা ইমানতে শেষ হ'ল। ইয়াৰ পাচত, ১৫৯১ শকৰ ভাদ মাহত চক্ৰধ্বজসিংহ ৰজা শতক হ'ল, অৰ্থাৎ স্বৰ্গী হ'ল।" ১৮ নং পাত।

(১৫) ৰামসিংহৰ পত্ৰ পাই অসমৰ পাত্ৰ-মন্ত্ৰীয়ে যুদ্ধ জয়ৰ বিষয়ে আশঙ্কা কৰিবলৈ ধৰিলে, আৰু তেওঁলোকে এই বুলি গোপনে আলোচনা কৰিলে,

"কোঠৰপৰা ওলাই আমি যদি ভৈয়ামত যুদ্ধ কৰো তেন্তে আমি নিশ্চয় ঘাটিম। সিহঁতৰ এটা সৈন্যই আমাৰ এশটা মানুহক যুদ্ধত হৰুৱাব পাৰে। বঙালৰ সন্মুখীন কোনে হব পাৰিব? পানীৰ যুদ্ধতহে আমাৰ বলশক্তি, মাটিৰ যুদ্ধত আমি পাকৈত নহওঁ।" পাত্ৰ-মন্ত্ৰীয়ে মনে মনে বৰ আশঙ্কা কৰিলে, কিন্তু কাৰো আগত তাক প্ৰকাশ কৰা নাছিল। ১৮নং পাত।

(১৬) এনেতে চাৰিঙ্গীয়া ফুকনে মাত লগালে,—

"মই ইয়াৰ উত্তৰ দিম। ইতিমধ্যে সৰোবৰ আৰু চূড়ামণিয়ে কি কব লগা আছে কওঁক।" চূড়ামণিয়ে মেলত কলে ঃ

"যুদ্ধ হলে মুনিহ, ক্ষত্ৰিয় আৰু বনুৱাৰ কি সঙ্কট উপস্থিত হয় তাৰ বিষয়ে এতিয়া কম।" ইয়াৰ পাচত সংস্কৃত শ্লোক। ১৮-১৯ পাত।

(১৭) ফুকনে দৈবজ্ঞৰ গণিতৰ প্ৰমাণ পালে, আৰু কতো একো অমিল নাপালে। ফুকনে প্ৰশংসা কৰি বোলে,—

"ধন্য চূড়ামণি, তেওঁ সকলো যুদ্ধ-শাস্ত্ৰ নিজৰ কৰগত কৰিলে।" ২১নং পাত।

'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' নামৰ বুৰঞ্জীৰপৰা তলত লিখা কথাখিনি অনুমান কৰিব পাৰি।

(১) অন্য জ্যোতিষীক বাদ দি পাত্ৰ-মন্ত্ৰীয়ে চূড়ামণি আৰু সৰোবৰ দৈবজ্ঞক বাছি পঠোৱাৰ কাৰণ হৈছে তেওঁলোক জ্যোতিষ গণনাত সবাতকৈ শ্ৰেষ্ঠ আছিল। কেপ্তেইন টমাচ ওৱেল্‌চ্ চাহাবে ১৭৯৪ চনত কৈছিল ঃ

"তিনিজনা গোঁহাই আৰু দুজনা মন্ত্ৰীৰে এই পাত্ৰ-মন্ত্ৰী গঠিত। তিনিজনা গোঁহাই বা পাত্ৰ আছিল বৰপাত্ৰ গোহাঁই, বৰগোঁহাই আৰু বুঢ়াগোহাঁই। তেওঁলোক স্থায়ী পৰামৰ্শদাতা আছিল, আৰু তেওঁলোকে পুত্ৰ-পৌত্ৰাদি ক্ৰমে এই বিষয় ভোগ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ মৰ্যাদা স্বৰ্গদেৱৰ অলপ তলতে। সকলো বিষয়তে তেওঁলোকৰ পৰামৰ্শ আৰু প্ৰধান কাৰ্য-কামত তেওঁলোকৰ সমৰ্থন আৱশ্যক আছিল। তেওঁলোকে ৰজা পাতিব পাৰিছিল, আৰু অসমৰ্থ বুলি জানিলে বা গুৰুতৰ দোষী বুলি প্ৰমাণ পালে ৰজা

ভাঙিবও পাৰিছিল।" কেপ্তেইন ওৱেল্চ্ চাহাবে উল্লেখ কৰা মন্ত্ৰী দুগৰাকী হৈছে বৰবৰুৱা আৰু বৰফুকন। ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ সময়ত যুদ্ধৰ কাৰ্যপন্থা নিৰূপণ কৰিবৰ কাৰণে গুৱাহাটীত সঘনে পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ মেলা বহিছিল। পাত্ৰ-মন্ত্ৰীৰ দৰে অসমৰ শাসনকাৰ্যৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ বিষয়াসকলে চূড়ামণি আৰু সৰোবৰৰ বিষয়ে দিয়া অভিমত তেওঁলোকৰ অসাধাৰণ ব্যুৎপত্তিৰ ওপৰত ভেঁটি কৰা হৈছিল।

(২) এই দুজন দৈবজ্ঞৰ ভিতৰত সৰোবৰতকৈ চূড়ামণি অধিক পণ্ডিত আৰু কামত লগা আছিল। লাচিত ফুকনে চূড়ামণি কৰা প্ৰশংসা আৰু ৰামসিংহই তেওঁক প্ৰলোভন দেখুৱাই নিজৰ ঠাইলৈ নিবলৈ কৰা চেষ্টাৰপৰা আমি প্ৰমাণ পাওঁ।

(৩) নিজে বৰ্ণনা কৰা ঘটনাৱলীত চূড়ামণিয়ে অসামৰিকভাবে জ্যোতিষীয়া পৰামৰ্শদাতা হিচাপে অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল। যুজাৰু নহলেও চূড়ামণি সামৰিক সংঘৰ্ষৰ যাৱতীয় দুৰ্যোগৰ সন্মুখীন হব লাগত পৰিছিল।

(৪) বৰ্ণনাৰ মাজে-মাজে প্ৰথমা বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰৰপৰা আমি অনুমান কৰিব পাৰোঁ যে চূড়ামণি নিজেই বৰ্ণনাকাৰক আৰু বুৰঞ্জী লেখক আছিল।

(৫) চূড়ামণি দৈবজ্ঞ সমুদ্ৰ চূড়ামণি দলৈ বুলি জনাজাত আছিল, এই নামটো প্ৰথম পাঠত পোৱা যায়। দ্বিতীয় পাঠত তেওঁক অকল চূড়ামণি বুলিহে কোৱা হৈছে। শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ বহুপূৰ্বে তাৰিখ আৰু ফলাফলৰ বিষয়ে দৈবজ্ঞৰ লগত আলোচনা কৰোঁতে এই সমুদ্ৰ চূড়ামণি নামটো ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। সেই কালত সেই নামৰ ব্যৱহাৰ অলপ আগতীয়া হোৱা দেখি সম্ভৱতঃ তাক দ্বিতীয় পাঠত বাদ দিয়া হৈছে।

উত্তৰ গুৱাহাটীৰ সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা বুৰঞ্জীত অচ্যুতানন্দ দলৈ নামে এজন দৈবজ্ঞ শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ সৈতে বিশেষভাৱে সংশ্লিষ্ট আছিল। এটা মহৎ সঙ্কটপূৰ্ণ ক্ষণত তেওঁ লাচিত বৰফুকনৰ কাষতে আছিল। অচ্যুতা-নন্দৰ গণনামতে আক্ৰমণৰ শুভলগ্ন উপস্থিত হোৱা নাছিল। ইপোনে বঙালেও টানকৈ হেচি ধৰিছিল আৰু খেনহিলৈ যাবিবলৈ বৰফুকনো বৰ উদ্বিগ্ন হৈ পৰিছিল। এইদৰে পলম হোৱাত বৰফুকনৰ অতি খং উঠিল, তেওঁ কলে, "গণক, স্বৰ্গদেৱে নাকাটোতেই, মই তোক কাটিম।" অলপ পিচতেই অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে খেনহিলৈ যাবিবলৈ শুভক্ষণ উপস্থিত হৈছে বুলি কোৱাত এই সমস্যাৰ ওৰ পৰিল। যুদ্ধত অসমীয়াই ৰামসিংহৰ সৈন্যক জিনিলে।

স্বৰ্গদেৱে অচ্যুতানন্দক বিস্তৰ বঁটা-বাহন দিলে, আৰু তেওঁক সমুদ্ৰখৰি উপাধি দিলে, কাৰণ সেই যুদ্ধ পানীৰ ওপৰত হৈছিল। অসমীয়াই পুখুৰীবোৰকো সাগৰ আখ্যা দিছিল, যথা, জয়সাগৰ, শিৱসাগৰ, গৌৰীসাগৰ। সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা বুৰঞ্জীত শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ সম্পৰ্কে আন কোনো দৈবজ্ঞৰ নাম পোৱা নেযায়। সমুদ্ৰখৰিৰ বংশধৰসকলে নিজৰ পৰিয়ালক সাগৰখৰিৰ বংশ বুলিও কয়।

সুকুমাৰ মহন্তৰ বুৰঞ্জীপুথিৰ শেষফালে থকা কেইটামান পাতত দৈবজ্ঞসকলৰ ৰজাঘৰীয়া ৰাবৰ বিষয়ে কিছুকথা লিপিবদ্ধ আছে। এইখিনি কথা 'দেওধাই অসম বুৰঞ্জী'ত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে, সেইদেখি তাক সুকুমাৰ মহন্তৰ বুৰঞ্জীৰ প্ৰকাশিত সংস্কৰণৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হোৱা নাই। এইকেইটা পাতত, অসম-মোগল ৰণত দৈবজ্ঞই কি অংশ গ্ৰহণ কৰিছিল তাকে বৰ্ণোৱা হৈছে। পোনতে দৈবজ্ঞসকল স্বৰ্গদেৱৰ লগত উজনিত আছিল। পাচলৈ নামনিত বিষয়াসকলৰ লগত শিক্ষিত দৈবজ্ঞ দিয়া হ'ল। আহোম সৈন্যৰ জয় হবনে পৰাজয় হব তাক গণিতা কৰি দৈবজ্ঞসকলে পৰামৰ্শ দিব লগাত পৰিছিল। এইৰূপে বিভিন্ন বিষয়াৰ মেলত দৈবজ্ঞসকল আৱশ্যকীয় অঙ্গ হৈ পৰিল। ১৫৩৯ শকত প্ৰতাপ সিংহ, স্বৰ্গদেৱে নাহৰ আৰু কলীয়া নামে দুজন দৈবজ্ঞক চামধৰাৰ ৰণলৈ পঠিয়ালে। দৈবজ্ঞৰ গণিতামতে যুদ্ধ কৰাত আহোম সৈন্যই জয়লাভ কৰিলে। দৈবজ্ঞৰ কথা সকলোৱে মানি চলিব বুলি স্বৰ্গদেৱে আজ্ঞা কৰিলে। মীৰজুমলা, ৰামসিংহ আৰু মনচুৰ-খাঁৰ যুদ্ধত বেলেগ বেলেগ আহোম ফৌজৰ লগত ভাল চাই দৈবজ্ঞ নিযুক্ত কৰা হৈছিল। মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ সময়ত জয়ধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে বিৰাট আৰু ভাকৰালক সৈন্যৰ লগত থাকিব দিলে। ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ বেলিকা চক্ৰধ্বজসিংহ স্বৰ্গদেৱে সকওজা, ৰামখৰি আৰু কবি সৰস্বতীক গুৱাহাটীৰ সেনাপতিসকলৰ লগত থাকিব দিলে। মনচুৰ-খাঁৰ সময়ত বিৰাটক দিলে সলাল বড়গোহাঁইলৈ; সমুদ্ৰখৰি আৰু জ্যোতিৰ্ভূষণক দিলে চোটিয়া বন্দৰ বৰফুকনলৈ; ৰামখৰিক দিলে শিকচাইৰ নাতি ডেকাফুকনলৈ; ভাকৰালৰ নিতাইক দিলে চাৰিঙীয়া ফুকনলৈ; নাহৰ আৰু বিজয়খৰিক দিলে বুঢ়াগোহাঁইলৈ; অৰ্জুনক দিলে পানীফুকনলৈ; কানুক দিলে চেংৰাই ফুকনলৈ; আৰু কদ্ৰখৰিক দিলে নামদঙীয়া ফুকনলৈ। কিছুদিনৰ পাচত গড়গঞা সন্দিকৈয়ে জনালে যে গুৱাহাটী হৈছে সীমা মুৰীয়লী ঠাই, ইয়াত ভাল ভাল দৈবজ্ঞ থকা উচিত; সেইদেখি

গদাধৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে এইকেইজনা দৈবজ্ঞক গুৱাহাটীত থাকিব দিলে,—নাহৰ, কলীয়া, ভাকৰাল, জ্যোতিৰ্ভূষণ আৰু ৰামখৰি।

শ্ৰীযুত কীৰ্তিনাথ বৰদলৈয়ে 'সন্দীপিকা' নামে গ্ৰন্থত উদ্ধৃত কৰা বুৰঞ্জীৰ টোকাৰপৰা জানিব পৰা যায় যে কলীয়াৰ ঘৰৰ অচ্যুতানন্দ দলৈক লাচিত বৰফুকনৰ তলে বৰদলৈ উপাধি দি সৰ্বপ্ৰধান জ্যোতিষীয়াৰূপে নিযুক্ত কৰা হৈছিল। বৰদলৈৰ তলত দৈবজ্ঞ পৰিয়ালৰ এঘাৰজন পাতিদলৈ আছিল,—কপৌ, ভাকৰাল, নাহৰ, ৰামখৰি, ৰুদ্ৰখৰি, নিতাই, বৌমৰীয়া, উৰ্জীৰ, ধৰমশীল, বিৰাট আৰু বিজয়খৰি। আক্ৰমণৰ সময়ৰ সঙ্কেত দিয়াত পলম হোৱাত লাচিত বৰফুকনে অস্থিৰ হৈ দৈবজ্ঞক ভয় খুৱাইছিল, বোলে,—"মোমাইক কাটিলো, বামুণ দৈবজ্ঞক কাটিম।" গুলী অব্যৰ্থ হবৰ নিমিত্তে অচ্যুতানন্দই হিলৈত মন্ত্ৰ মাতি পবিত্ৰ কৰিলে। শৰাইঘাটৰ যুদ্ধৰ পাচত লাচিত বৰফুকনে মানাহা নৈলৈকে অসমৰ সীমা বহলালে। স্বৰ্গদেৱে অচ্যুতানন্দ দলৈক উপহাৰ দিলে সমুদ্ৰখৰি খিতাপ; এযোৰ গামখাৰু, সোণৰ লগুণ আৰু কামৰূপৰ আলদিবাৰীৰ গোসাঁইৰ কন্যা এটিক ভাৰ্যা কৰি লবলৈ দিলে, আৰু লগতে যৌতুক স্বৰূপে এশ বিশ ঘৰ বেটীবন্দী দিলে। এঘাৰজনা পাতিদলৈক বৰদলৈ পাতিলে। স্বৰ্গদেৱৰ চ'ৰাত এই বাৰজন বৰদলৈৰ মান-মৰ্যাদা একে। গুৱাহাটীৰ উত্তৰে কুৰুৱা গাঁৱত অচ্যুতানন্দ দলৈৰ সতি-সন্ততি এতিয়াও পোৱা যায়। অচ্যুতানন্দ এজন বিদগ্ধ পণ্ডিত আছিল। শ্ৰীযুত কীৰ্তিনাথ বৰদলৈদেৱৰ মতে অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে হোৰাস্ফুত, ত্ৰিশিৰা, আদি কেবাখনো জ্যোতিষীয়া পুথি সংস্কৃত ভাষাত লিখে। আৰু অসমীয়া ভাষাতো কেবাখনো কাব্য লিখে। যথা, কূৰ্ম্মৱলী বধ, জম্ভাসুৰ বধ, বালী-সুগ্ৰীৱ আৰু ব্যাসাশ্ৰম। এইখিনিতে উল্লেখ কৰিব পাৰি যে 'সন্দীপিকাৰ' গ্ৰন্থকাৰ শ্ৰীযুত কীৰ্তিনাথ বৰদলৈ অচ্যুতানন্দ দলৈৰপৰা মূলশাখাৰ অধস্তন সপ্তম পুৰুষৰ মানুহ।

ওপৰত উল্লিখিত বুৰঞ্জীৰ অন্তৰ্গত কথাখিনিৰপৰা, অনুমান হয় যে চূড়ামণি বা সমুদ্ৰ চূড়ামণি দৈবজ্ঞ বোলা মানুহজন অচ্যুতানন্দ দলৈৰ বাহিৰে আন কোনো নহয়, আৰু স্বৰ্গদেৱ উদয়াদিত্যসিংহই সমুদ্ৰখৰি নামটো দিয়াৰ পূৰ্বে জ্যোতিষীয়া জ্ঞানৰ কাৰণে অচ্যুতানন্দ দলৈক চূড়ামণি বুলি কোৱা হৈছিল, আৰু কবি হিচাপে তেওঁ কবি সৰস্বতী নাম পাইছিল। মূল নামটো এৰি খিতাপী নামৰ ব্যৱহাৰ অনেক স্থলত দেখা যায়। 'দৰঙ্গ ৰাজ-

বংশাৱলী' নামৰ পদ্য বুৰঞ্জীৰ গ্ৰন্থকাৰ আছিল বলোদেৱ দৈৱজ্ঞ, কিন্তু তেওঁ সূৰ্যখৰি দৈৱজ্ঞ বুলিহে অধিককৈ প্ৰসিদ্ধ, বলোদেৱ নামটো মানুহে পাহৰি যোৱাৰ নিচিনা। সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা অসম বুৰঞ্জী গ্ৰন্থত অচ্যুতানন্দ দলৈৰ কাৰ্য আৰু বচনক প্ৰাধান্য দিয়া হৈছে, আৰু বৰ্ণনাও নিজ চকুৰে দেখাৰ দৰে পোনপটীয়া হৈছে, তাৰ উপৰিও দৈৱজ্ঞসকলৰ ৰজাঘৰীয়া বিষয়ে এটি সংক্ষিপ্ত আখ্যান বুৰঞ্জীখনৰ শেষৰফালে সংযুক্ত কৰা হৈছে। এইবোৰ কাৰণৰপৰা মোৰ এনে ধাৰণা হয় যে বুৰঞ্জীখন অচ্যুতানন্দ দলৈয়ে নিজে সঙ্কলন কৰিছিল। কিন্তু এই অনুমানক অখণ্ডনীয় সিদ্ধান্তলৈ ৰূপান্তৰিত কৰিবলৈ হলে আৰু প্ৰমাণৰ কাৰণে বাট চাব লাগিব।

মাতৃভূমিৰ উন্নতিৰ কাৰণে, ঘাইকৈ কৃষ্টি আৰু ৰাজনীতি ক্ষেত্ৰত অসমৰ দৈৱজ্ঞসকলে ভালেখিনি বৰঙণি যোগাইছে, তাৰ ভিতৰত এইসকলৰ নাম উল্লেখ কৰিব পাৰি,—পুৰাতত্ত্ব বিভাগে প্ৰকাশ কৰা অসম বুৰঞ্জীৰ গ্ৰন্থকাৰ সোণাগুৰা পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত হৰকান্ত মজিন্দাৰ বৰুৱা সদৰামীন, মাধব কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ সম্পাদক আৰু প্ৰকাশক, ৰুদ্ৰখৰি পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত মাধবচন্দ্ৰ বৰদলৈ; অগ্ৰগণী চাহখেতিয়ক সৰুমেলীয়া পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত মালভোগ বৰুৱা; 'টাইমচ অব আসাম' নামৰ সাদিনীয়া ইংৰাজী বাতৰি কাকতৰ প্ৰতিষ্ঠাপক, চক্ৰধৰ পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত ৰাধানাথ চাংকাকতী; সুপ্ৰসিদ্ধ অসমীয়া ঔপন্যাসিক বিজয়খৰি পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত ৰজনীকান্ত বৰদলৈ; দেশপ্ৰেমিক আৰু সাহিত্যিক ৰুদ্ৰখৰি পৰিয়ালৰ শ্ৰীযুত নবীনচন্দ্ৰ বৰদলৈ; সঙ্গীতকলাত সুপণ্ডিত আৰু সাহিত্যিক কলীয়া বা সমুদ্ৰখৰি পৰিয়ালৰ, কবি শ্ৰীযুতা নলিনীবালা দেবী; আৰু ১৯৩৫ চনৰ ইণ্ডিয়া গৱৰ্ণমেণ্টৰ আইনমতে নিযুক্ত অসমৰ মুখ্যমন্ত্ৰী, উজীৰৰ ঘৰৰ শ্ৰীযুত গোপীনাথ বৰদলৈ। শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা। ইং ২৩-১২-১৯৪৬ চন।

পঞ্চম পৰিশিষ্ট

প্ৰমাণপঞ্জী

ইংৰাজী গ্ৰন্থ আৰু প্ৰবন্ধাৱলী

ভট্টাচাৰ্য, সুধীন্দ্ৰনাথ।—মোগল উত্তৰ-পূব সীমান্ত নীতিৰ ইতিহাস, কলিকতা, ১৯২৯ খৃষ্টাব্দ।

ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ। অসমত মীৰজুমলা আৰু ৰামসিংহ। জৰ্নেল অব্ ইণ্ডিয়ান হিষ্টৰী, মাদ্ৰাজ, ডিচেম্বৰ ১৯২৬।

—অসমীয়া সম্বলৰপৰা মোগলযুগৰ ভাৰতৰ ওপৰত নতুন আলোকপাত। ইচ্‌লামিক কালচাৰ, হাইদৰাবাদ, দেকান, ১৯২৮ চনৰ জুলাইৰপৰা ১৯২৯ চনৰ জুলাইলৈকে চাৰিখণ্ডত ধাৰাবাহিকৰূপে প্ৰকাশিত।

—ওঠৰশ শতিকাত অসম। ১৭৯২ আৰু ১৮০২ চনত সংকলিত ডাক্তৰ জে. পি. ওৱেইডৰ অসমৰ ভৌগলিক বিবৰণ। লণ্ডনৰ ইণ্ডিয়া অফিচ লাইব্ৰেৰীৰপৰা পোৱা পাণ্ডুলিপিৰ সম্পাদিত সংস্কৰণ। শিলচৰৰপৰা প্ৰকাশিত 'আসাম ৰিভিউ' পত্ৰিকাত ধাৰাবাহিকৰূপে প্ৰকাশিত, ১৯২৮ চনৰ ডিচেম্বৰৰ্পৰা ১৯২৯ চনৰ আগষ্টলৈকে।

—অসমীয়া বুৰঞ্জীত পোৱা শিৱাজী মহাৰজাৰ কাহিনী। শিৱাজী নিবন্ধাৱলী, তৃতীয় খণ্ড, শিৱচৰিত্ৰ কাৰ্যালয়, পুণা।

—আতন বুঢ়াগোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰী ডাঙৰীয়া। কটন কলেজ মেগেজিন, গুৱাহাটী, নৱম ভাগ, তৃতীয় সংখ্যা আৰু দশম ভাগ, প্ৰথম সংখ্যা মাৰ্চ্চ আৰু চেপ্টেম্বৰ ১৯৩১ চন।

—লাচিত বৰফুকন। ১৯৩৫ চনৰ জুনমাহত পুণাত বহা ইণ্ডিয়ান হিষ্টৰী কংগ্ৰেছৰ প্ৰথম অধিবেশনত পাঠ কৰা প্ৰবন্ধৰ সাৰাংশ। মহামহোপাধ্যায় দত্তবামণ পোদ্দাৰ সম্পাদিত অধিবেশনৰ কাৰ্য বিবৰণী গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট।

—অসমৰ বিবৰণ, ১৮০৭-১৮১৪ চনত ডাঃ ফ্রেঞ্চিচ্ বুকানন হেমিলটন, পূর্বে বুকানন, সংকলিত। অসমৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত, গুৱাহাটী, ১৯৪০।

বাৰ্ণিয়াৰ ফ্রেঙ্কই।—মোগল সাম্রাজ্যত ভ্ৰমণৰ বিবৰণ। আৰ্চিবল্ড্ কনষ্টেবগৰ সম্পাদিত। দ্বিতীয় তাঙৰণ অক্‌স্‌ফোৰ্ড ইউনিভাৰ্চিটি প্ৰেছৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত, ১৯১৬।

বেভেৰিজ, হেনৰী, আৰু বেইনী প্ৰসাদ।—'মাৰ্ছৰ-উপ-উমৰাওৰ' ইংৰাজী অনুবাদ। প্ৰথম খণ্ড; বেঙ্গল ৰয়েল এচিয়াটিক ছোচাইটি, কলিকতা, ১৯১১-১৯৪১।

ব্লকমেন্ হেন্ৰী।—কোচবেহাৰ আৰু অসম। 'ফাটীয়াহ্-ই-ইব্ৰীয়াহ' আদি ফাৰ্চী বুৰঞ্জীৰ কিয়দ অংশৰ অনুবাদ সৈতে। বেঙ্গল এচিয়াটিক ছোচাইটিৰ জৰ্নেল। ১৮৭২, কলিকাতা, প্ৰথম ভাগ, প্ৰথম সংখ্যা।

কাণিংহাম জে-দি।—শিখৰ বুৰঞ্জী। এইচ্-ও-এল্ গেৰেটৰ দ্বাৰা সম্পাদিত, আৰু অক্‌স্‌ফোৰ্ড ইউনিভাৰচিটি প্ৰেছৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত, ১৯১৪।

দেশপাণ্ডে, বাবাচাহাব।—আগ্ৰাৰপৰা মহামতি শিৱাজীৰ মুক্তি আৰু প্ৰত্যাবৰ্তন। পুণা, ১৯২৯।

গেইট্ চাৰ এডোৱাৰ্ড।—অসমৰ ইতিহাস। প্ৰথম তাঙৰণ, কলিকতা ১৯০৬, দ্বিতীয় তাঙৰণ ১৯২৬।

—অসমত ঐতিহাসিক অনুসন্ধানৰ ক্ৰমোন্নতিৰ বিষয়ে ৰিপোৰ্ট। চিলং, ১৮৯৭।

গ্ৰেন্ট্‌ডাফ, জেইম্‌চ্।—মাৰাথাসকলৰ বুৰঞ্জী। তিনিখণ্ড, কলিকতা, ১৯১২।

আৰভিন, উইলিয়ম।—পৰবৰ্তী মোগল, ১৭০৭-১৭৩৯। দুই খণ্ড, ১৯২২।

কিন্‌কেইদ, চি-এ, আৰু ডি-ব্যি পৰশনিছ।—মাৰাথা জাতিৰ বুৰঞ্জী। প্ৰথম খণ্ড, অক্‌স্‌ফোৰ্ড ইউনিভাৰচিটি প্ৰেছ, ১৯১৮।

মেকনিফ, মেকস্ আৰ্থাৰ। —শিখ ধৰ্ম। ছয় খণ্ড, মাদ্ৰাজ, ১৯০৯। চতুৰ্থ খণ্ডত শিখৰ নৱম গুৰু তেগ্‌বাহাদুৰৰ জীৱনী অন্তৰ্ভুক্ত।

মেনুচ্চি, নিকলাও।—মোগলৰ কাহিনী। উইলিয়ম আৰভিনৰ দ্বাৰা অনুবাদ। চাৰিখণ্ড, লণ্ডন, ১৯০৭।

চৰকাৰ, চাৰ যদুনাথ।—১৬৬০ খৃষ্টাব্দত অসম আৰু আহোমসকল। 'ফাথীয়া-ই-ইব্রীয়া'ৰ' একাংশৰ অনুবাদ। বিহাৰ আৰু উৰিষ্যাৰ ৰিচাৰ্চ ছোচাইটিৰ জাৰ্নেল, পাটনা, প্ৰথমভাগ, দ্বিতীয় সংখ্যা, ডিচেম্বৰ, ১৯১৪।

—আওৰঙ্গজেৱৰ বুৰঞ্জী। তৃতীয় খণ্ড, কলিকতা, ১৯১৬।

—শিৱাজী আৰু তেওঁৰ যুগ। কলিকতা, ১৯১৯।

—মোগল সাম্রাজ্যৰ সামৰণি। দুইখণ্ড, ১৯২২।

সেন, সুৰেন্দ্ৰনাথ।—শিব ছত্ৰপতি। সভাসদ বাখৰৰ অনুবাদ। কলিকতা, ১৯২০।

শৰ্মা, শ্ৰীৰাম।—মহাৰাণা প্ৰতাপ। দয়ানন্দ এংলো-বেদিক কলেজৰ ঐতিহাসিক গ্ৰন্থাৱলী। প্ৰথমখণ্ড লাহোৰ।

—মোগলযুগৰ ভাৰত সম্বন্ধে গ্ৰন্থাৱলীৰ তালিকা। ১৫২৬-১৭০৭ চন। বোম্বে, ১৯৪১।

সিংহ, অৰ্জুন।—অসমৰ সৈতে শিখ সমাজৰ সম্বন্ধ। গুৱাহাটী, ১৯৪৬।

স্মিথ্, ভিনচেণ্ট।—মহামান্য মোগল সম্রাট আকবৰ। অক্সফোৰ্ড, ১৯২৬।

ষ্টিউ্ৱাৰ্ট্, চাৰ্লচ্।—বঙ্গলাৰ ইতিহাস; দ্বিতীয় তাঙৰণ, কলিকতা, ১৯১০।

টেভাৰ্নিয়াৰ, জঁ চেপ্টিষ্ট।—ভাৰত ভ্ৰমণৰ কাহিনী। ভি-বলৰ দ্বাৰা সম্পাদিত। অক্সফোৰ্ড ইউনিভাৰচিটি প্ৰেছ, ১৯২৫।

টড্, কৰ্ণেল জেইমচ্।—ৰাজপুতনাৰ কাহিনী আৰু পুৰাবৃত্ত। তৃতীয় সংস্কৰণ, মাদ্ৰাজ, ১৮৮০। দ্বিতীয় খণ্ডত অম্বেৰৰ কাহিনী অন্তৰ্ভুক্ত।

টাকাকভ, এন-এম, আৰু কে-এ, কেলুচকাৰ।—শিৱাজী মহাৰাজৰ জীৱনী। বোম্বে, ১৯২১।

বৈদ্য, চি-ভি।—মাৰাথা সমাজৰ প্ৰতিষ্ঠাপক শিৱাজী। পুণা, ১৯৩১।

অসমীয়া গ্ৰন্থ আৰু প্ৰবন্ধাৱলী

বৰদলৈ, কীৰ্ত্তিনাথ।—সন্দীপিকা, যোৰহাট, ১৯৩০।

বৰগোহাঁই, ক্ষেত্ৰধৰ।—লাচিতৰ কাহিনী, আৱাহন, কলিকতা, পঞ্চমভাগ।

বৰুৱা, ইন্দীবৰ।—জীৱনাদৰ্শ। শিৱসাগৰ, ১৮৮৯।

বৰুৱা, কেশৱকান্ত।—বৰ্ণিয়া কাকতিৰ বংশাৱলীৰ সাৰ। প্ৰথমভাগ, শিৱসাগৰ, ১৯১৩।

বৰুৱা, সৰ্বেশ্বৰ।—লাচিত বৰফুকন। ৰায়বাহাদুৰ, পদ্মনাথ গোহাঁঞিবৰুৱাৰ জীৱনী সংগ্ৰহত অন্তৰ্ভুক্ত, প্ৰথমখণ্ড, তেজপুৰ, ১৯৪৬।

ভূঞা, শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ।—মীৰজুমলাৰ অসম অভিযান। আৱাহন সপ্তম আৰু অষ্টম ভাগ।

—ৰাজেশ্বৰ সিংহ স্বৰ্গদেৱৰ বুৰঞ্জী। বাঁহী, গুৱাহাটী। পঞ্চদশ আৰু ষোড়শ বছৰ।

চৌধাৰী, সোণাৰাম।—কানাই-বৰশীবোৱা শিল। আলোচনী ডিব্ৰুগড়, অষ্টম বছৰ।

গোস্বামী, হেমচন্দ্ৰ।—বৰফুকন জয়স্তম্ভ। আলোচনী, সপ্তম বছৰ।

—কানাই-বৰশীবোৱা শিলৰ গদ্য। আলোচনী, অষ্টম বছৰ।

—শৰাইঘাটৰ যুদ্ধ। উষা, তেজপুৰ, প্ৰথম বছৰ, আলোচনী, অষ্টম বছৰ।

গোস্বামী, শৰৎচন্দ্ৰ।—নীতি-লতাঙ্কুৰ। প্ৰাচীন অসমীয়া ৰণশাস্ত্ৰ। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৪১।

লেখাৰু, উপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ।—অসমৰ সামৰিক চকী আৰু গড়ৰ তালিকা, ১৬৮১ চন মানত সংকলিত। এখন অসম্পূৰ্ণ প্ৰাচীন পুথিৰপৰা। আৱাহন, কলিকতা, দ্বিতীয় বছৰ। মূলপাঠ ৪নং অসম বুৰঞ্জীত সন্নিকট।

শইকীয়া, ভ্ৰমৰ চন্দ্ৰ।—বুৰঞ্জী-কণিকা, ঐতিহাসিক টোকা। বাঁহী, গুৱাহাটী, ত্ৰয়োদশ আৰু চতুৰ্দশ বছৰ।

বঙলা গ্ৰন্থ আৰু প্ৰবন্ধাৱলী

আমানত-উল্লা আহমদ, খানচৌধুৰী।—কোচবেহাৰৰ ইতিহাস। প্ৰথম ভাগ, কোচবেহাৰ, ১৯৩৬।

ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ। হলিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ 'আসাম দেশের ইতিহাস' গ্ৰন্থৰ পৰিচয়। বঙ্গীয় সাহিত্য-পৰিষদ পত্ৰিকা, কলিকতা, ৩৫শ ভাগ, প্ৰথম সংখ্যা, বঙ্গাব্দ ১৩৩৩। পাচত পণ্ডিত যতীন্দ্ৰনাথ ভট্টাচাৰ্যদেৱে ১৩৩১ বঙ্গাব্দত উক্ত পত্ৰিকাত এই বিষয়ে এটি পৰিশিষ্ট প্ৰবন্ধ লিখিছিল।

ফুকন, হলিৰাম ঢেকিয়াল।—আসাম দেশেৰ ইতিহাস। সমাচাৰ চন্দ্ৰিকা যন্ত্ৰ, কলিকতা, ১৮২৯ চন।

অসম বুৰঞ্জী

সমসাময়িক প্ৰাচীন অসমীয়া ইতিহাসসমূহক বুৰঞ্জী বোলা হয়। ৰজা-ঘৰীয়া বিষয়াৰ তত্ত্বাৱধানত বুৰঞ্জীবোৰ সংকলিত, সেইবোৰৰ উপাদান আছিল ৰজাঘৰত সংৰক্ষিত কাকত-পত্ৰ। একে যুগৰ বুৰঞ্জীসমূহো ইখন সিখনৰ হুবহু নকল নহয়। প্ৰত্যেকখন বুৰঞ্জীত আনখনত নথকা ঘটনাৰ বিবৰণ সন্নিবিষ্ট হৈ আছে। বুৰঞ্জীৰ বিষয়ে আৰু জানিবলৈ হলে শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা ৰচিত 'অসমীয়া বুৰঞ্জী সম্পৰ্কীয় সাহিত্য' পঢ়িবলৈ পাঠকক অনুৰোধ ক'ৰা হ'ল। এই প্ৰবন্ধ কলিকতাৰ ইণ্ডিয়ান হিষ্টৰিকেল কোৱাৰ্টাৰ্লি, ১৯২৯ চনৰ চেপ্তেম্বৰ সংখ্যাত প্ৰকাশিত হৈছিল। ইয়াৰ লগতে প্ৰকাশিত বুৰঞ্জীবোৰৰ ইংৰাজী পাতনি আৰু ভূমিকা পঢ়িবলৈকো পাঠকক অনুৰোধ কৰা হল।

প্ৰকাশিত অসম বুৰঞ্জী

(ক) ইংৰাজী অনুবাদ।

বৰুৱা, ৰায়চাহেব গোপালচন্দ্ৰ।—আহোম বুৰঞ্জী, অতীজৰপৰা বৃটিছে অসম অধিকাৰ কৰালৈকে। আহোম আখৰত আহোম মূল, তাৰ লগতে ইংৰাজী অনুবাদ। চিলং, ১৯৩০ চন।

ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ।—তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী, ১৬৮১-১৮২৬ চন। শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ বুৰঞ্জী, আগকথা আৰু সামৰণি অংশৰে সৈতে, লগত শব্দাৰ্থ, আহোম ৰাজপৰিয়ালৰ পুৰুষানামা, নিৰ্ঘণ্ট, ইত্যাদি। অক্সফোৰ্ড ইউনিভাৰ্চিটি প্ৰেছ, ১৯৩৩ চন।

—দিল্লী পাচ্চাসকলৰ কাহিনী।—অসমীয়া ভাষাত লিখা পাদশ্বাহ বুৰঞ্জীৰপৰা ইংৰাজী ভাঙনী। ১৯৩৩ চনৰ জুলাইৰপৰা ১৯৩৪ চনৰ জুলাইলৈ, দেক্কান হাইদৰাবাদ ইচলামিক কালচাৰ পত্ৰিকাত ধাৰাবাহিকৰূপে প্ৰকাশিত। সম্প্ৰতি গ্ৰন্থাকাৰে অসমৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰপৰা প্ৰকাশিত হৈছে।

ওৱেইড্, ডাক্তৰ জন পিটাৰ।—অসমৰ বিবৰণ, ঘাইকৈ এখন অসমীয়া আৰু এখন আহোম ভাষাত লিখা বুৰঞ্জীৰ ইংৰাজী অনুবাদ। ১৭৯২-১৮০০ চনত সংকলিত। শ্ৰীবেণুধৰ শৰ্ম্মা সম্পাদিত, শিৱসাগৰ, ১৯২৭ চন।

(খ) অসম বুৰঞ্জীসমূহ। ইংৰাজী পাতনি আৰু ভূমিকাৰে সৈতে।

ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ, সম্পাদিত।—অসমৰ বুৰঞ্জী, ১২২৮-১৮২৬ চন। কাশীনাথ তামুলীফুকনৰ বুৰঞ্জী, হৰকান্ত বৰুৱাৰ দ্বাৰা পৰিবৰ্ধিত। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩০ চন।

—কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, অসম-মোগলৰ সংঘৰ্ষৰ কাহিনী। প্ৰাচীন কামৰূপৰ বিবৰণ আৰু ১৮খন কূটনৈতিক পত্ৰৰে সৈতে। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩০, ১৯৫৮ চন।

—দেওধাই অসম বুৰঞ্জী, আহোম যুগৰ আদিছোৱাৰ বিষয়ে কেবাখনিও বুৰঞ্জীৰ সংগ্ৰহ, দাঁতিয়লীয়া বুৰঞ্জী আহোমৰ নিয়ম-ৰীতি, ইত্যাদি। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ গুৱাহাটী, ১৯৩২ চন।

—অসমৰ পদ্য-বুৰঞ্জী, পদ্যত লিখা দুখন অসম বুৰঞ্জী, ১৬৭৯-১৮৫৯ চন, লিখক দুতিৰাম হাজৰিকা আৰু বিশ্বেশ্বৰ বৈদ্যাধিপ। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩২ চন।

—তুংখুঙ্গীয়া বুৰঞ্জী, ১৬৮১-১৮০৬ চন, গ্ৰন্থকাৰ শ্ৰীনাথ দুৱৰা বৰবৰুৱা। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী ১৯৩২ চন।

—কছাৰী বুৰঞ্জী, কাছাৰৰ বুৰঞ্জী, অতীজৰপৰা ১৭১৪ চনলৈকে। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩৬, ১৯৫১ চন।

—জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী, জয়ন্তাৰ বুৰঞ্জী, অতীজৰপৰা ১৭৪৪ চনলৈকে বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩৭ চন।

—ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী, বা ত্ৰিপুৰা দেশৰ কথা। ত্ৰিপুৰা দেশৰ বিৱৰণ, বিশেষকৈ ১৭১০-১৭১৫ চনত হোৱা ঘটনাৱলী সম্পৰ্কে। স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহ মহাৰাজে ত্ৰিপুৰালৈ পঠোৱা অসমৰ কটকী ৰত্নকন্দলী আৰু অৰ্জ্জুনদাস বৈৰাগীৰ দ্বাৰা সংকলিত। মূল পুথি লণ্ডনৰ বৃটিছ মিউজিয়ামত সংৰক্ষিত। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩৮ চন।

—অসম বুৰঞ্জী, অতীজৰপৰা ১৬৯৪ চনলৈকে সুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰত পোৱা পুথিৰপৰা। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৪৫ চন।

পাদশ্বাহ বুৰঞ্জী, দিল্লীৰ পাদশ্বাহসকলৰ কাহিনী, মুছলিম আধিপত্য স্থাপনৰ পৰা জয়পুৰ বা অম্বেৰৰ দ্বিতীয় জয়সিংহলৈকে। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, গুৱাহাটী, ১৯৩৫।

দত্ত, শৰৎকুমাৰ, সম্পাদিত।—অসম বুৰঞ্জী, স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহ মহাৰাজৰ পৰা গদাধৰসিংহৰ সিংহাসন আৰোহণলৈকে, ১৬৩৮—১৬৮১। বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, গুৱাহাটী, ১৯৩৮ চন।

গোস্বামী, হেমচন্দ্ৰ, সম্পাদিত।—পুৰণি অসম বুৰঞ্জী, অতীজৰপৰা স্বৰ্গদেৱ গদাধৰসিংহৰ ৰাজত্বলৈকে। কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, গুৱাহাটী ১৯২২ চন।

অপ্ৰকাশিত অসম বুৰঞ্জী

(১) অসম বুৰঞ্জী, বিবেক-ৰত্ন, দ্বিতীয় খণ্ড, গ্ৰন্থকাৰ মণিৰাম দত্ত বৰভাণ্ডাৰ বৰুৱা দেৱান। অসমীয়া জাতিৰ ৰাজনীতি, ৰাজ্য পৰিচালনা আৰু ধৰ্ম সম্পৰ্কীয় বুৰঞ্জী। শ্ৰীউপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰুৰ জৰিয়তে উত্তৰ গুৱাহাটীৰ সৰুজনা দিহিং সত্ৰাধিকাৰ প্ৰভু শ্ৰীশ্ৰীত্ৰৈলোক্য শোভনচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰপৰা পোৱা। ১৯৩৮ চনত সংকলিত।

(২) অসম বুৰঞ্জী, গ্ৰন্থকাৰ পদ্মেশ্বৰসিংহ নাওবৈচা ফুকন। অতীজৰেপৰা বৃটিছ অহালৈকে অসমৰ বুৰঞ্জী, আহোম অনুষ্ঠান আৰু নিয়ম-নীতি আদিৰ বৰ্ণনাৰ সৈতে। আনুমানিক ১৯০০ চনত সংকলিত। মিঃ এইচ-এচ-ফ্লেছাৰ আৰু শ্ৰীচন্দ্ৰকমল ভূঞাদেৱৰ জৰিয়তে গ্ৰন্থকাৰৰ পুতেক শিৱসাগৰৰ শ্ৰীচন্দ্ৰেশ্বৰ নাওবৈচা ফুকনৰপৰা পোৱা।

(৩) অসম বুৰঞ্জী, অসমৰ স্বৰ্গদেৱ আৰু বিষয়া, আৰু দিল্লী, ঢাকা কোচবেহাৰ, জয়ন্তী, কাছাৰ, চিলহট আদিৰে সৈতে গতাগত হোৱা ১৯২ খন পত্ৰৰ সংগ্ৰহ। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ তত্ত্বাৱধানত মূল সাঁচিপতীয়া বুৰঞ্জীসমূহৰপৰা সংগৃহীত। ১৯২৮ চনৰ জুন মাহত গোস্বামী ডাঙৰীয়াৰ মৃত্যুৰ পাচত অসম উপত্যকাৰ কমিচনাৰৰপৰা পোৱা।

(৪) অসম বুৰঞ্জী, অসমৰ সামৰিক চকী আৰু গড় আদিৰ বিবৰণ, আনুমানিক ১৬৮১ চনত সংকলিত, অসম্পূৰ্ণ। উত্তৰ গুৱাহাটীৰ ৰুদ্ৰেশ্বৰ গাঁৱৰ শ্ৰীউপেন্দ্ৰচন্দ্ৰ লেখাৰুৰপৰা পোৱা।

(৫) অসম বুৰঞ্জী, স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনৰেপৰা ৰত্নধ্বজসিংহ চুলিকফা ল'ৰাৰজাৰ দিনলৈকে, ১৬০৩—১৬৮১ চন। স্বৰ্গীয় হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ডাঙৰীয়াৰ পুত্ৰ শ্ৰীশৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱৰপৰা পোৱা।

(৬) অসম বুৰঞ্জী, মীৰ্জ্জা জাহিনাৰ আক্ৰমণৰপৰা স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ দিনলৈকে, ১৬৩০—১৭৪৪ চন। শ্ৰীশৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰপৰা পোৱা।

(৭) অসম বুৰঞ্জী, অতীজৰেপৰা স্বৰ্গদেৱ গদাধৰৰ দিনত ১৬৮২ চনত মোগলৰ হাতৰপৰা গুৱাহাটী উদ্ধাৰলৈকে। শ্ৰীশৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰপৰা পোৱা।

(৮) অসম বুৰঞ্জী, অতীজৰেপৰা ১৭১৪ চনত ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ মৃত্যুলৈকে। শ্ৰীশৰৎচন্দ্ৰ গোস্বামীৰপৰা পোৱা।

(৯) অসম বুৰঞ্জী, অতীজৰেপৰা স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনলৈকে বিবিধ ঘটনাৱলী, ৰুকুদ্দিন পাদশ্যাহৰ দিল্লী জয়ৰ আখ্যানেৰে সৈতে। শ্ৰীআনন্দৰাম গোহাঁই আৰু শ্ৰীদেৱেশ্বৰ গোহাঁই ৰাজকুমাৰৰ জৰিয়তে আহোম যুৱক সন্মিলনৰপৰা পোৱা।

(১০) অসম বুৰঞ্জী, স্বৰ্গদেৱ জয়ধ্বজসিংহৰপৰা স্বৰ্গদেৱ চক্ৰধ্বজসিংহৰ দিনত গুৱাহাটী উদ্ধাৰলৈকে, ১৬৪৮—১৬৬৭। মূল পুথিৰ নকল। শ্ৰীউমানাথ গোহাঁইৰপৰা শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে পোৱা।

(১১) অসম বুৰঞ্জী, খুনলুং—খুনলাইৰপৰা স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনলৈকে বুৰঞ্জীৰ ঘটনাসমূহৰ তালিকা। ইণ্ডিয়া অফিচ লাইব্ৰেৰীৰপৰা পোৱা।

(১২) অসম বুৰঞ্জী, 'ৰামসিংহৰ যুদ্ধৰ কথা' নামক পুথি। ৰজা ৰামসিংহৰে অসমৰ যুদ্ধৰ বিৱৰণী। অসম্পূৰ্ণ, পাঠ প্ৰাচীন আৰু খণ্ড-বিখণ্ড। শিৱসাগৰৰ চেৰেকাপাৰৰ শ্ৰীনগেন্দ্ৰ নাথ গগৈৰপৰা পোৱা।

(১৩) অসম বুৰঞ্জী, চুকাফাৰ দিনৰেপৰা প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনলৈকে, আহোম ৰজাসকলৰ বৈবাহিক সম্বন্ধ আদিৰ বিষয়ে বিবৰণ। শিৱ-

সাগৰ জিলাৰ দিলিঙীয়াল গোহাঁই গাঁৱৰ শ্ৰীবিপুনাথ দিলিহীয়াল বুঢ়াগোহাঁইৰপৰা পোৱা।

(১৪) অসম বুৰঞ্জী, স্বৰ্গদেৱ প্ৰতাপসিংহৰ দিনৰেপৰা লালুকসোলা বৰফুকনে চুলতান আজমতাৰাৰ ফৌজদাৰ মনছুৰ-খাঁ নবাবক গুৱাহাটী এৰি দিয়ালৈকে, ১৬০৩—১৬৭৯ চন। লাচিত বৰফুকনৰ বংশধৰ যোৰহাট চিনামৰাৰ শ্ৰীৰত্নেশ্বৰ ফুকনৰপৰা শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে পোৱা।

(১৫) অসম বুৰঞ্জী, চুহুংমুং দিহিঙ্গীয়া ৰজাৰপৰা প্ৰমত্তসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ দিনলৈকে, ১৪৯৭—১৭৫১। অসম্পূৰ্ণ, কেবাখিলাও পাত নাই। অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ তৰফে পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী ডাঙৰীয়াই মাজুলীৰ বেঙেনা-আটি সত্ৰৰ শ্ৰীশ্ৰীঅধিকাৰ গোস্বামীৰপৰা পোৱা।

(১৬) অসম বুৰঞ্জী, জয়ধ্বজসিংহৰপৰা ৰুদ্ৰসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ কছাৰী ৰণলৈকে ১৬৪৮—১৭০৭ চন। শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে গুৱাহাটীত আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনৰপৰা পোৱা।

দ্ৰষ্টব্য: ওপৰৰ উল্লিখিত বুৰঞ্জীসমূহ অসম গৱৰ্ণমেণ্টৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ লাইব্ৰেৰীত সংৰক্ষিত। প্ৰকাশিত আৰু অপ্ৰকাশিত বুৰঞ্জীসমূহৰ সম্পূৰ্ণ তালিকা ডক্টৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাৰ আতন বুঢ়াগোহাঁই ৰাজমন্ত্ৰী ডাঙৰীয়াৰ বিষয়ে সুবৃহৎ ইংৰাজী গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।